

UNIVERZITNÁ KNIŽNICA V BRATISLAVE

Studia I/2006
Bibliographica
Posoniensia

§
B

SB

Studia
Bibliographica
Posoniensia

I

Univerzitná knižnica v Bratislave
2006

© Univerzitná knižnica v Bratislave, 2006

Zostavovateľka

Mgr. Miriam PORIEZOVÁ

Lektorky

Mgr. Ivona KOLLÁROVÁ, PhD.

PhDr. Eva FRIMMOVÁ, CSc.

Redakčná rada

PhDr. Zuzana HUDECOVÁ, Mgr. Michaela KUJOVIČOVÁ,

PhDr. Klára MÉSZÁROSOVÁ, Mgr. Miriam PORIEZOVÁ,

Dr. Jozef M. RYDLO, PhDr. Lýdia SEDLÁČKOVÁ

Obálka a grafický návrh

Akad. maliar Ladislav VANČO

CIP – katalogizácia v knihe – Univerzitná knižnica v Bratislave

Studia bibliographica Posoniensia 1/2006 / zost. Miriam Poriezová. –
Bratislava : Univerzitná knižnica v Bratislave, 2006. – 224 s.

ISBN 80-85170-97-3

ISSN 1337-0723

MDT

01(082)

* bibliografia

* štúdie

* zborníky

Obsah

Contents

9 Jozef M. RYDLO
Úvod / *Introduction*

11 Dušan LECHNER
Pro futuro

Štúdie / *Studies*

13 Tíbor TRGIŇA
Príbeh Univerzitnej knižnice v Bratislave /
Story of the University Library in Bratislava

19 Alojz ANDROVIČ
Opadávanie katalógového lístia / *Catalogue Leaves Falling Down*

31 Lýdia SEDLÁČKOVÁ
Variácie na tému: súborné katalógy a národná bibliografia /
Variations on Union Catalogues and National Bibliography

43 Emília HANUSOVÁ
Ochrana dokumentov a aktivity odboru ochrany dokumentov
v UKB / *Document Conservation and Activities of the Department
of Document Conservation at the University Library in Bratislava*

49 Jozef M. RYDLO
Sväté písmo u Slovákov. Slovenské preklady a vydania Svätého Písma
na území Slovenska / *The Holy Scripture Among Slovaks. Translations
of the Holy Scripture Into Slovak and Editions at the Territory of Slovakia*

95 Klára MĚSZÁROSOVÁ
Knihy Safveta Bega Basagića vo fondoch Univerzitnej knižnice v Bratislave /
*The Books of Salfet Beg Bašagić in the Holdings of the University Library
in Bratislava*

- 108 Michaela KUJOVIČOVÁ
Osudy šľachtických knižníc vo fonde UKB – knižnica Pálfiovcov z hradu Červený Kameň / *Aristocratic Libraries in the Holdings of the University Library – The Library of Palfi from the Castle Červený kameň*
- 119 Peter SABOV
Osobná historická knižnica Samuela Cambela v období 160. výročia narodenia pôvodcu / *Personal Library of Samuel Cambel On His 160th Birth Anniversary*
- 130 Miriam PORIEZOVÁ
Ad usum juventutis. Jazyková literatúra vo vydavateľskom programe trnavskej Akademickej tlačiarne (1648 – 1773) / *Ad usum juventutis. Linguistic Literature in the Editorial Programme of the Academic Printing House in Trnava (1648 – 1773)*
- 139 Vlasta OKOLIČÁNYOVÁ
Matej Hebler z Krupiny a jeho *Brevis confessio* / *Matej Hebler of Krupina and his Brevis confessio*
- 151 Ľubica KRIŠKOVÁ
Rukopisné výročné školské správy / *Annual School Reports in Manuscripts*
- 154 Igor ZMETÁK
Pasportizácia historických knižníc v Trenčianskom kraji / *Passportization of Historical Libraries in the Trenčín Region*
- 162 Angela ŠKOVIEROVÁ
Latinské prozaické príspevky publikované v ročenke *Solennia Bibliothecae Kishonthanae* / *Latin Prose Contributions Published in the Annual Report Solennia Bibliothecae Kishonthanae*
- 170 Marek MEŠKO
Prameň o osídlení Peloponézu Avarmi a Slovanmi známy ako *Kronika z Monemvasie* / *The Chronicle of Monemvasia, A Historical Source of Information About Settlement of Peloponnese by the Avars and Slavs*

Recenzie / Reviews

- 183 Bronislava SVOBODOVÁ
 Sambucus. Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky. Prof. PhDr. Daniel Škoviera, PhD. (ed.). Trnava: Typis Universitas Tyrnaviensis – Veda, 2005. 260 s. ISBN 80-8082-045-7. /
Sambucus. Works from the Classical Philology, Latin Medievalistics and Neolatinistics. Prof. PhDr. Daniel Škoviera, PhD. (ed.). Trnava: Typis Universitas Tyrnaviensis – Veda, 2005. 260 pp. ISBN 80-8082-045-7
- 187 Michaela KUJOVIČOVÁ
 Fircáková, Kamila: Univerzitná knižnica v Bratislave 1986 – 1999: bibliografia. Bratislava: Univerzitná knižnica, 2005. 445 s. ISBN 80-85170-86-8. /
Fircáková, Kamila: University Library in Bratislava 1986 – 1999: a bibliography. Bratislava: University Library, 2005. 445 pp. ISBN 80-85170-86-8

Personálie / Personalities

- 189 Míriam PORIEZOVÁ
 Želmíra Gešková a slovenské kalendáre / *Želmíra Gešková and Slovak Calendars*
- 193 Kamila FIRČÁKOVÁ
 Ľubica Krišková – bibliografka Univerzitnej knižnice v Bratislave /
Ľubica Krišková – A Bibliographer of the University Library in Bratislava
- 200 Zlatica PYTLOVÁ
 Profil Kamily Fircákovej v Univerzitnej knižnici v Bratislave /
A Profile of Kamila Fircáková at the University Library in Bratislava
- 202 Publikačná činnosť Kamily Fircákovej /
Publication activity of Kamila Fircáková
- 221 ZOZNAM AUTOROV / *The List of Authors*

Úvod

Jozef M. Rydlo

Quia sine bibliorum libris inermes sunt omnes gentes
(*Lebo bez kníh nahé sú národy*)

Sv. Konštantín-Cyril

Univerzitná knižnica v Bratislave je najstaršou a najväčšou vedeckou knižnicou Slovenskej republiky. Od jej založenia v roku 1919 jej bránami prešli takmer všetci mladí ľudia, ktorí nadobúdali a dosiahli vysokoškolské vzdelanie v hlavnom meste Slovenska po našom národnom oslobodení – je to niekoľko generácií. Jej prínos pre vzdelanosť, kultúrnu, intelektuálnu i politickú emancipáciu Slovienek a Slovákov je evidentný, aj keď nie vždy docenený.

V Univerzitej knižnici pôsobilo za uplynulých osemdesiatpäť rokov mnoho popredných slovenských vzdelancov, viacerí z nich sa v nej ocitli nedobrovoľne, najmä v rokoch, keď našu vlasť ovládal príznak komunizmu. Vedeckovýskumný potenciál odborných pracovníkov Univerzitej knižnice bol nedoceňovaný a je podceňovaný dodnes, hoci z ich tvorivého pera vyšlo nejedno kľúčové dielo mapujúce našu národnú kultúru v minulosti a v súčasnosti. Slovenskú vzdelanosť si dnes možno len veľmi ťažko predstaviť bez takých prác akými sú diela slovenskej národnej bibliografie, spracované v knižnici: bibliografie slovenskej knižnej tvorby za r. 1939 až 1955 (A. Dubay, A. Ferienčíková – E. Spišková), bibliografia slovenských a inorečových novín a časopisov za r. 1919 – 1938 (M. Kipsová a kol.), bibliografia slovenských a inorečových kalendárov za roky 1701 – 1965 (M. Kipsová a kol.), postupne spracúvané a vydávané bibliografie výročných školských správ (Ž. Gešková, Ľ. Krišková), a almanachov, ročeniek a zborníkov (E. Kovačičová a ďalší.) Vklad knižnice do výskumu dejín knižnej kultúry reprezentujú predovšetkým bibliografické katalógy Inkunábuly na Slovensku, Inkunábuly zo slovenských knižníc v zahraničných inštitúciách (I. Kotvan), ale aj katalógy fondov knižnice – jej rukopisov, starých a vzácných tlačí, 8-zväzkový Katalóg slovacikálnych tlačí Univerzitej knižnice v Bratislave do roku 1918 (J. Telgársky a kol.) a i.

Myšlienka vydávať zborník *Studia Bibliographica Posoniensia* [SBP] vznikla na pôde niekdajšieho Odboru bibliografie a výskumu historických fondov asi pred desiatimi rokmi, podarilo sa ju však uskutočniť až teraz, po vzniku Kabinetu retrospektívnej bibliografie. Periodikum je osnované na interdisciplinárnej základni so zámerom podporovať vydávanie odborných prác zo širokého spektra spoločenských vied zbierkotvorne pestovaných v Univerzitej knižnici v Bratislave, akcentujúc záujem o bibliografiu, výskum a ochranu starých tlačí, knižničnú a informačnú vedu, hudbu,

dejiny a literatúru Slovenska a Slovákov, začlenené do tradičného spektra stredo-európskeho priestoru, pre ktorý je charakteristický nielen rozmer národný, kresťanský a sociálny, ale aj vzájomné prelínanie jazykov, tradícií, kultúr i náboženstiev.

Príspevky uverejnené v zborníku *Studia Bibliographica Posoniensia* zodpovedajú prísnyim kritériám vedy a vyhovujú nielen knihomolom, ale aj odborníkom v slavistike a v iných vedeckých disciplínach. *Studia Bibliographica Posoniensia* chcú byť užitočným študijným prostriedkom nielen pre odborných pracovníkov a vyučujúcich odbory bibliografia, knižná kultúra, história, hudba, literatúra či filozofia, ale aj pre študentov a pre každého vzdelanca, ktorý má záujem o prehĺbenie svojich poznatkov o Slovensku a živote Slovákov v minulosti i v prítomnosti.

Dnes, keď je Slovenská republika rovnoprávnym členom integrujúcej sa Európy, pre malé národy spoznávať vlastnú minulosť a zachovávať vlastnú národnú pôvodnosť je prvoradou povinnosťou, pretože Európu môžu malé národy obohatiť len vlastnou originalitou, a tou je práve naša neopakovateľná kultúra, o ktorej popri našom slovenskom jazyku najvýrečnejšie svedectvo vydávajú knihy, knihy ktoré sa slovenskému človeku prihovárajú práve z útrov Univerzitetnej knižnice v Bratislave – ona nám pripamätáva, že „bez kníh nikdy by sme neboli národom“.

Pro futuro

Dušan Lechner

Rozhodnutie začať na pôde Univerzitnej knižnice v Bratislave vydávať zborník z oblasti bibliografie a knižnej kultúry sa rodilo pomaly a najmä vo víre rôznych, často protichodných názorov. Poučení vznikáním a rýchlym zanikáním zborníkov, novín, almanachov sme sa pomaly dostali k presvedčeniu, že na pôde našej knižnice môže vychádzať odborný seriálový dokument v perspektíve dlhoročného života. Bolo by samozrejme nelogické konštatovať, že pristupujeme k tvorbe odborného periodika s vedomím jeho krátkeho života. Ukazuje sa však, že sú reálne podmienky vytrvať a zborník dlho vydávať.

Byť pri kolíske novej odbornej platformy je šťastie i záväzok. Šťastie v napĺňaní ambícií, záväzok v pripravenosti zdolávať nepriazeň a problémy. Vraví sa, že každý začiatok je ťažký. Pravdou však je, že oveľa ťažšie je vytrvať, zdokonaľovať, v potu tváre skvalitňovať dielo. Zborník *Studia Bibliographica Posoniensia* vznikol z presvedčenia, že máme v sebe silu ísť trnistou cestou vydavateľa, redaktora, organizátora. Ostatné tri roky naša knižnica menila svoju tvár. Stavebný ruch, neustála improvizácia v činnosti a konečný výsledok, ktorý nám v dobrom závidí mnoho kolegov a priateľov, nás zomkla ľudsky a odborne. V novom sme podvedome silnejší nielen o zažitú nepohodu, ale aj o presvedčenie sily kolegiality prekonať takmer každú prekážku. S týmto vkladom navyše vstupujeme medzi odbornú verejnosť s ponukou kvalitného odborného zborníka.

Privolávam dobré sudičky pre našu ratolesť. Nech nám zaprajú schopnosť udržať sa v profesionálnom kruhu ako výrazný dokument vedeckých ambícií doby, nech nám nadelia priehrstie trpezlivosti a kolegiálneho priateľstva v kolektíve tvorcov a spolupracovníkov. Pošuškajme tej poslednej zo sudičiek, nech nášmu dielu nadelí dlhovekosť.

Od prvého čísla je našou ambíciou ponúknuť odbornej verejnosti príspevky v širokom diapazóne problematiky bibliografie a knižnej kultúry ako spoločenského fenoménu. Chceme ponúknuť platformu pre odbornú a vedeckú tvorbu všetkým, ktorí riešia akýkoľvek problém z oblasti vývinu knižnej kultúry. V prvom čísle sme sa rozhodli nezáväzovať sa pevnou štruktúrou formálnej výstavby zborníka. Ak čas nadejde, nič nám nebráni zakotviť osnovu do vymedzených celkov. Chceme zverejňovať výsledky výskumov, príspevky zo seminárov, polemiky, recenzie, biografické portréty. Otvoríme sa našim mladým kolegom. Potrebujeme ich nástupníctvo ako soľ.

Vetrím, že zborník *Studia Bibliographica Posoniensia* si nájde široký okruh priateľov, že bude reflektovať bibliografiu a knižnú kultúru v odkaze pre súčasnosť a budúcnosť. Dnes čakám tú tretiu sudičku. Pozhovárame sa. Ak navštíví aj Vás pohostite ju a pripomeňte jej, aby na naše *Studia Bibliographica Posoniensia* nezabudla.

Príbeh Univerzitnej knižnice v Bratislave

Tibor Trgiňa

Univerzitná knižnica v Bratislave začala po rozsiahlej renovácii svojich historických budov znovu poskytovať služby verejnosti v apríli 2005. Bude vari zaujímavé neobmedziť sa len na odborné charakteristiky a parametre modernizovaných budov knižnice, ale realizáciu celého projektu poňať ako príbeh. Bude to príbeh o projekte, ktorého výsledok verejnosť vníma prevažne pozitívne. A to je dobre, pretože knižnice a knihovnícka profesia v našich končinách potrebujú pozitívne príklady a úspešné projekty. Priaznivá spoločenská odozva projektu poukazuje na to, že knižnice aj v modernom veku stále majú svoj význam a sú potrebné. Na Slovensku sú knižnice jedným zo sektorov kultúry, ktorý bol doteraz dosť zanedbávaný, a aj preto by úspešný príklad Univerzitnej knižnice v Bratislave mal byť inšpiratívny pre podobné projekty v budúcnosti. Príbeh Univerzitnej knižnice v Bratislave trvá už 86 rokov, a keďže profil knižnice je dostatočne známy, zameriame sa len na udalosti posledných rokov.

V pestrej histórii knižnice azda ešte ani nebolo také turbulentné obdobie ako na začiatku prvého decénia nového storočia. Dnes je „Univerzitka“ nielen akoby novou knižnicou, ale ona sa po rekonštrukcii novou naozaj stala.

Projekt MKKC

Projekt „Multifunkčné kultúrne a knižničné centrum – Obnova a revitalizácia historických budov Univerzitnej knižnice v Bratislave“ (ďalej len ako MKKC) sa mal realizovať v rokoch 2001 – 2003 s rozpočtom 361 mil. Sk. Dnes už vieme, že jeho finalizácia sa posunula na august 2006 a náklady sa zvýšili na 521 mil. Sk. Zrejme si teraz mnohí pomyslía: nuž, na Slovensku je to tak, máločo sa dokončí v pôvodnom termíne a v pôvodnej cene! Čísla nepustia, nie je ľahké takýto názor poopraviť. V skutočnosti to nie je celkom tak, lebo časový sklz a zdrazenie stavby majú prevažne objektívne príčiny.

Univerzitná knižnica v Bratislave sídli v historickom centre Starého Mesta od r. 1919. V exponovanej pamiatkovej zóne sú budovy knižnice chránenými nehnuteľnými národnými pamiatkami prvej kategórie: Kláštor klarisiek (Klarisky), barokové paláce Uhorskej komory (uhorského snemu) a Leopolda de Pauliho a v jeho záhrade umiestnený rokokový Lisztov pavilón (v ktorom údajne r. 1820 koncertoval svetoznámy skladateľ a virtuóz). Sú to niekoľkostoročné budovy, v ktorých už pred knižnicou sídlili rôzne inštitúcie (kláštor, univerzita, gymnázium, snemovňa a finančné,

súdne, vojenské či iné úrady). Budovy boli v minulosti viackrát renovované, často s výraznými dispozičnými zmenami, v posledných rokoch však chátrali. Bol najvyšší čas s nimi niečo urobiť, ale nielen naoko. Kozmetické úpravy a čiastkové opravy by nepomohli, bolo nutné ich zásadne obnoviť a revitalizovať. Urobiť tak s úctou ku kultúrnemu dedičstvu a s perspektívou fungovania modernej knižničnej a kultúrnej ustanovizne. Použiť materiály a technológie, ktoré pri minulých rekonštrukciách neboli k dispozícii, resp. odstrániť chyby a pretrvávajúce poruchy, cielene zvýšiť funkčnosť priestorov. Vytvoriť vyhovujúce skladové podmienky pre knižné fondy a sprístupniť palácové a ďalšie priestory návštevníkom. Alebo inak povedané: budovy nielen obnoviť, ale aj revitalizovať a modernizovať, viac ich otvoriť verejnosti, dosiahnuť ich vyššiu flexibilitu. Vytvoriť v nich nielen modernú knižnicu, ale aj kultúrno-spoločenské centrum.

Bolo potrebné prekonať rôzne prekážky, analyzovať iné podobné projekty, zaklepať na mnoho dverí, argumentovať, lobovať. Ukázalo sa, že je dôležité mať konkrétnu predstavu projektu, alebo aspoň jeho náčrt. Znovu sa potvrdilo, že šťastie praje pripraveným. Tento príbeh sa nedá zovšeobecniť, ale udalosti naozaj prebiehali tak, ako ich opisujem. Takmer zo dňa na deň musel byť na príslušnom stole základný investičný zámer. Pod záhadným názvom „feasibility study“ sa od nás požadovalo niečo, čomu sme ako knihovníci najprv celkom nerozumeli, ale čoskoro sme pochopili a konali. Úvodný projekt bol podmienkou, aby CEB (Council of Europe Development Bank) so sídlom v Paríži zvažila možnosť poskytnúť vláde SR úver na projekt MKKC. Úvodný investičný zámer vo vláde predkladal na schválenie vtedajší minister kultúry Milan Kňažko, ktorý odviezol dobrú prácu (nuž, na ministrov treba mať šťastie!). Vláda SR schválila bankový úver vo výške 137 mil. Sk v apríli 2001. Všetky ostatné náklady (vrátane DPH) boli kryté štátnym rozpočtom v nasledujúcich rokoch.

Potom prišli „rozkoše“ z verejných tendrov na projekt a zhotoviteľa stavby a ďalších dodávateľov. Etapa prípravných prác (prieskumy, projekty, verejné obstarávanie) bola skutočne krátka, avšak pridlhá vzhľadom na plánovaný horizont realizácie. Nepochybne, to bola jedna z príčin neskorších prietahov, ale nie hlavná a jediná. Vykonať štandardnú predprojektovú a projektovú fázu si obvykle vyžaduje dlhší čas, to by však v tomto prípade znamenalo na projekt zabudnúť. Bolo nutné odsťahovať, premiestniť a prestavať asi dva milióny kníh, tri štvrtiny z nich umiestniť mimo areál knižnice do náhradných skladov. To ešte dovtedy nikto, aspoň na Slovensku, za bežnej prevádzky nerobil. V auguste 2002 sa už vlastne stavalo, ale do 17. apríla 2003 sa knihy požičiavali a študovne fungovali, hoci sa to dialo v prostredí narastajúcich decibelov, prachu a počtu remeselníkov. Kto nezažil, neuverí, kto skúsil, vie, o čom je reč.

Rekonštrukcia rekonštrukcie

Veľmi dôležité bolo zainteresovať do prípravnej i realizačnej fázy projektu personál knižnice. Vedenie knižnice si bolo vedomé toho, že nikto zo zamestnancov sa „nezblázni“ z toho, že niekto chce túto rekonštrukciu odštartovať. Dá sa to síce riešiť príkazmi, ale takýto prístup sa neodporúča. S ľuďmi treba konzultovať a ak má byť projekt úspešný, musia sa s ním ľudia stotožniť a podieľať na všetkých jeho fázach. Naše úvahy o investičnom zámere boli ohraničené mantinelmi toho, čo by sme chceli a čo je možné dosiahnuť. Celý zámer sme teda posudzovali nielen z hľadiska existujúceho a cieľového fyzického stavu budov, ale aj z hľadiska služieb, zbierok, personálneho a technologického. Už sú dávno za nami časy, keď knižnica bola vnímaná ako relatívne statická inštitúcia, a najmä ako priestor. Moderná knižnica je koncipovaná ako dynamická, už nielen fyzická, ale aj virtuálna aréna. Naše plánovanie vychádzalo z existujúceho poznania a anticipácie predpokladaného vývoja. Isteže, všetko sa nedá predvídať a je náročné navrhnuť koncept takejto hybridnej knižnice s flexibilnou infraštruktúrou rešpektujúcou najmä rýchly rozvoj technológií. Na náročnosť rozhodovania poukazuje vývoj v posledných 15 – 20 rokoch. V tomto období sa výrazne zmenili potreby používateľov, nové médiá a pokrok v informačných technológiách spôsobili nákladné zmeny v projektovaní a výstavbe knižničných budov. Boli sme si vedomí, že pripravované zmeny musia vytvoriť dobré podmienky na fungovanie knižnice aspoň na 30 rokov. Pravdaže, jedna vec je stavať akúkoľvek novostavbu na „zelenej lúke“, iná záležitosť je rekonštrukcia (viacerých) starých budov. Pred začiatkom stavebných prác sa síce vykonali rôzne sondy a prieskumy statiky, fasád, krovov a pod., dopredu sa však nedali všetky múry presvietiť, či parcely do hĺbky prekopávať, ba niektoré zásadné veci sa odhalili až pri výkopoch, odkrývaní či búraní. Môžeme potvrdiť, parafrázujúc ktorýsi z Murphyho zákonov, že ak sa niečo nemá nájsť, tak sa nájde. Zdatní archeológovia zvyšky akejsi hospodárskej stavby zo 16. storočia na parcele pod Lisztovou záhradou skutočne aj našli, hoci geologické a geofyzikálne sondy to predtým neodhalili. Horlivé orgány pamiatkovej ochrany vzápätí rozhodli o zasypaní a zachovaní nálezu.

Toto rozhodnutie zásadne zmenilo pôvodný projekt nových podzemných skladov pod záhradou. Zámer investora dosiahnuť plánovanú kapacitu knižných skladov, bez ktorej by celá investícia do značnej miery stratila zmysel, vyvolal zmenu ich koncepcie. Existujúce sklady sa zbúrali, spracoval sa projekt nových podzemných i nadzemných skladov, čiastočne sa preprojektovali aj ďalšie časti stavby. V konečnom dôsledku to viedlo k predĺženiu doby realizácie stavby a zvýšilo jej cenu. Prejavili sa aj ďalšie komplikácie vyvolané problémami okolo statiky budov, so sťahovaním fondov, meškaním realizačného projektu, zvýšeným rozsahom búracích prác, prekážkami zo strany majiteľov okolitých objektov a pod. Napriek všetkému treba povedať, že rekonštrukčné práce na dvoch hlavných objektoch knižnice, na Klariskách (stavba č. 1) a prepojených budovách Uhorskej komory a L. de Pauliho (stavba č. 2), trvali asi dva a pol roka, čo svedčí o celkom slušnom tempe výstavby. Hlavný dodávateľ stavebných

prác HORNEX, a. s., Bratislava, odviezol dobrú prácu. Obnova bola vykonaná na úrovni prevyšujúcej bežný štandard a priemerné náklady na obstaný priestor (4 000 Sk/m³) nedosiahli výšku nákladov zvyčajne vynakladaných na Slovensku (7 000 Sk/m³) na renováciu porovnateľných pamiatkovo chránených budov. Vykonala sa obnova historickej výzdoby a kompletná renovácia exteriérov a interiérov, vybudovali sa nové inžinierske siete a infraštruktúra potrebná na inštalovanie informačných technológií. Týmto úpravami budovy nielen opekneli, ale sa zvýšila aj ich funkčnosť, stali sa „inteligentnejšími“.

Každý architekt chce po sebe zanechať nejakú osobitnú stopu, ktorá má na stavbe pripomínať autora projektu. Architekti Ján Bahna a Vladimír Šimkovič, ktorí boli hlavnými postavami projektovej anabázy obnovy budov UKB, neboli v tomto smere výnimkou. Azda najvýraznejšie sa to prejavilo osadením informačného kiosku do preskleného nádvorja (átria) paláca L. de Pauliho. Obdivovaný i odmietaný architektonický prvok, akási „pyramída v Louvri“ obnovej knižnice a barokového paláca zároveň, ale – prečo nie? Akokoľvek zásadná bola rekonštrukcia týchto budov, išlo predovšetkým o rekonštrukciu rekonštrukcie. Najmä tej, ktorá v 60-tych rokoch 20. storočia dosť necitlivo zasiahla do ich pôvodného historického charakteru. Aj preto pamiatkové orgány trvali na maximálnej záchrane a obnove pôvodných priestorov. Dosiadnutá symbióza historického prostredia s modernými technológiami má bezpochyby svoje čaro. To si uvedomovali aj architekti a ich prínos k výslednému efektu je nesporný.

Otvorenosť, flexibilita, multifunkčnosť

Tieto a ďalšie charakteristiky moderných knižničných budov sa často uvádzajú v odbornej literatúre a každý z investorov pripomína architektom, aby ich premietli do projektov. Je namieste pripomenúť, že skôr sa to dá dosiahnuť pri novostavbe ako pri rekonštrukcii budov. Pripomíname, že v našom prípade išlo o renováciu troch veľkých objektov, z ktorých dva sú spojené. Taký koncept knižnice, aby sa všetky služby pre verejnosť sústredili do jednej budovy a priestory pre personál boli oddelené, sa nedal realizovať. Zväčšenie zóny pre verejnosť by si bolo vyžiadalo rozsiahle búracie práce najmä v budove bývalej Uhorskej komory. Takáto zmena interiéru bola z pamiatkového hľadiska neprípustná, takže väčšia otvorenosť v priestorovom zmysle sa nedala dosiahnuť. S malými zmenami sa tieto priestory upravili pre správu knižnice (riaditeľstvo, ekonomika a prevádzka) a pre ďalší personál. Myšlienka optimalizácie technologických liniek (doplňovanie, katalogizácia, periodiká, výpočtové stredisko a pod.) sa dosiahla tým, že zóna spracovateľských činností je bezprostredne napojená na knižné sklady a zároveň dispozične nadväzuje na priestory a služby pre verejnosť. Na vstup do každej zóny sa vyžadujú osobitné oprávnenia. Používatelia i zamestnanci majú oddelené sociálne zázemie.

V budove Klarisiek fungujú služby, ktoré obvykle poskytuje prezenčná knižnica. To znamená, že z tejto budovy si čitateľ nemôže požičať knihu domov

priamo, ale len cez požičovňu v hlavnej budove. Sú tu sústredené dokumenty, ktoré sa absenčne nepožičiavajú a sú k dispozícii len v študovniach. Napríklad, exempláre povinných výťažkov, historické knižné fondy, depozit publikácií svetových a medzinárodných organizácií a pod. Naznačujú to aj názvy organizačných útvarov: Stredisko UNESCO, Depozitná knižnica OSN a NATO, Kabinet rukopisov, starých a vzácných tlačí, Odbor ochrany dokumentov, Hudobný kabinet, Kabinet retrospektívnej bibliografie a i. V niektorých častiach budovy sú knižné sklady. Rozsah a úroveň technickej vybavenosti a zabezpečenia budovy dosahujú štandard ostatných priestorov knižnice.

Hlavným objektom knižnice sú, tak ako doposiaľ, komunikačne prepojené budovy barokových palácov bývalej Uhorskej komory a L. de Pauliho. V prvom z nich je vchod pre zamestnancov, v druhom nový vchod pre návštevníkov knižnice. Šatne sú umiestnené do suterénu. Pred vstupom do sektoru knižnice s elektromagneticky chráneným knižným fondom môže návštevník získať čitateľský preukaz tzv. knižničný pas (na počkanie), vrátiť požičané materiály a použiť OPAC. Pri vstupe sa každý návštevník identifikuje bezkontaktnou čipovou kartou typu MIFARE, štandard MF 70. Po vyhodnotení prístupových práv môže návštevník prejsť cez turnikety a využiť rôzne služby, napríklad, samoobslužné kopírovanie, perspektívne aj platiť v kaviarni a pod. Systém akceptuje učiteľské/študentské karty (TIC/SIC) vydané univerzitami a vysokými školami. Dochádzka zamestnancov sa eviduje prostredníctvom rovnakého typu zamestnaneckých kariet. Štyri nové výťahy umožňujú bezbariérový vstup do všetkých priestorov knižnice. V renovovaných priestoroch sa návštevníkom ponúkajú pre túto knižnicu doteraz netypické služby, napríklad, voľný výber dokumentov či malé študovne na skupinové štúdium. Zachované zostali len dve klasické študovne, aj tie so zmeneným účelom. Najväčšia študovňa má referenčné zameranie, z bývalej študovne periodík vznikla študovňa elektronických dokumentov s 36 pracovnými stanicami s prístupom do internetu. Ostatné študijné miesta, vybavené počítačmi, s prípojkou pre použitie laptopu, alebo pre konzervatívnejšieho čitateľa bez akejkoľvek techniky, sú rozptýlené medzi regálmi s voľným výberom. Celkove je k dispozícii 500 študijných miest, 100 počítačov (ktorých počet sa bude zvyšovať), kopírované služby atď.

Na prízemí sú aj klasické čitateľské katalógy, samoobslužná požičovňa a bufet. Atraktívne átrium, ktoré vzniklo presklením nádvorcia paláca, bude dotvorené na užívateľsky priateľskejší priestor po prekonvertovaní a odstránení čitateľských lístkových katalógov. Na 1. poschodí sú sústredené knižné dokumenty a „national corners“ v podobe informačných stredísk: INFO USA, ruského študijného centra, reprezentatívnych zbierok rakúskej a maďarskej knižnice, českej, nemeckej a francúzskej knižnice. Na jeseň r. 2006 tu bude zriadená literárna kaviareň s terasou vysunutou do záhrady. Na ďalšom poschodí sú fondy a sklady periodík, videoštudovňa, súborný katalóg periodík a CEZL, MVS a agentúra ISSN.

Asi 1/5 celkového rozpočtu projektu MKKC sa použila na 3. stavbu – podzemné a nadzemné sklady, Lisztov pavilón a záhrada. Stavba bola odovzdaná in-

vestorovi do užívania v septembri 2006. Tento termín znamená aj dokončenie celého projektu MKKC. Sklady vybavené kompaktnými regálmi budú mať kapacitu približne 1,3 mil. kníh. Pavilónu a záhrade sa prinavrátia ich historická podoba a budú sa využívať na usporadúvanie rozličných kultúrnych podujatí. Vznikne tu atraktívny priestor s možnosťou posedenia na terase literárnej kaviarne s výhľadom do záhrady, na rokokový pavilón a Bratislavský hrad. Na pódiu pred pavilónom sa budú konať koncerty Bratislavského kultúrneho leta či iné umelecké a kultúrne podujatia.

Kultúrne a spoločenské centrum

Vedecká knižnica tohto druhu je verejný priestor, ktorý sa má využívať aj na rôzne neformálne ľudské kontakty, konverzácie, relax a pod. Jedným z cieľov projektu preto bolo rozšíriť priestory pre verejnosť bez novej prístavby na spomínaný účel, čo sa napokon v tejto lokalite ani nedá urobiť. Rekonštrukcia budov umožnila také priestory nájsť a zriadiť relatívne samostatný sektor v podobe Multifunkčného kultúrneho centra (MKC). Sektor knižničných služieb vychádza z tradičného konceptu vedeckej knižnice s výrazným akcentom na moderné chápanie knižnice ako znalostného centra. Idea knižnice ako verejného kultúrneho a spoločenského priestoru sa dosiahla účelovou úpravou priestorov na prezentovanie rozličných aktivít, ktoré sa v nich budú rozvíjať paralelne a s určitým prienikom s tradičnými knižničnými službami. K dispozícii je výstavná miestnosť (120 m²), viacúčelová sála (120 návštevníkov), seminárna miestnosť (60), záhrada (80) a pavilón (40) s možnosťou usporiadania výstav, konferencií, koncertov a pod.

Počas prvého roka od otvorenia knižnice v apríli 2005 sa zaregistrovalo približne 20-tisíc čitateľov. Nie je tu miesto na ďalšie štatistické ukazovatele, ale všetky naznačujú rastúci záujem o knižničné služby i o podujatia organizované v rámci MKC. Umiestnenie odsťahovaných kníh do nových skladov zvýši spokojnosť čitateľov s pružnosťou a úplnosťou výpožičných služieb. Rok 2006 je náročným obdobím finalizácie projektu MKKC. Zvyšovanie spokojnosti so službami však bude permanentný proces. Je možné konštatovať, že zvolený koncept je v zásade správny, samozrejme, niektoré veci treba upraviť či doladiť, lebo až v prevádzke sa preverí správnosť zámerov a projektov. Ukazuje sa, napríklad, že napriek radikálnej premene knižnice nie je opodstatnená rovnako radikálna zmena jej organizácie, hoci určité zmeny sú nutné. Asi bude potrebné zmeniť prístupové práva do niektorých zón, upraviť otváracie hodiny, alebo inak usporiadať študijné miesta a pod. To je však už iný príbeh...

Opadávanie katalógového lístia

Alojz Androvič

Čo sa nezačína na *e-*, nie je *in*

Nebyť ročných období, azda by sme si ani neuvedomili, ako rýchlo plynie čas. A hoci sa striedajú a opakujú v pravidelnom životodarnom cykle, nastaviť čas odznovu nemožno. Vývoj, nech už sa uberá ktorýmkoľvek smerom, sa nedá zastaviť, azda len čiastočne ovplyvniť obetavým naplnením nášho poslania. Knižnica, a v jej celistvosti bibliografická, informačná a dokumentačná činnosť, predstavuje košatý živý strom, hlboko zakorenený v podstate našej kultúrnej spoločnosti, živý našou úctou k poznaniu, obsypaný plodmi skúseností a myšlienok. Podobne ako príroda, i spoločnosť napreduje v cykloch, sprevádzaných zväčša novou vývojovou vlnou, ktorá často a bez milosti zmietne to, čo a na čom sme doposiaľ starostlivo stavali. Po prívale však opakovane prichádza fáza obnovy a znovuzrodenia, ktorá opretá o pamäť a skúsenosti, inšpiruje nové myšlienky a posúva spoločnosť vpred.

Súčasnú epochu rozvoja spoločnosti a jej emblémy charakterizuje malé písmeno *e*. Čo sa nezačína na „*e-*“, nie je „*in*“. Pojmy *e*-vláda, *e*-zdravotníctvo, *e*-vzdelávanie, *e*-obsah, *e*-služby, *e*-... sa skloňujú vo všetkých pádoch. Tieto nové výrazy odrážajú masívny nástup informačných a komunikačných technológií do všetkých oblastí nášho života, vrátane našich pracovísk.

Významné zmeny v činnosti knižníc predstavuje hromadné nasadenie nových technológií na účely spracovávania, uchovávaní a sprístupňovania poznatkov a informácií, ktoré sprevádza priam atak nových informačných médií a elektronických informačných prameňov (*e*-IP). Klasický katalógový lístok sa postupne nahrádza elektronickým bibliografickým záznamom dokumentu, viazanú bibliografiu zastupuje čoraz častejšie báza údajov na CD-ROM alebo on-line, namiesto knihy sa sprístupňuje jej digitálna kópia. Čoraz častejšie a v čoraz väčšej miere sa tvoria nové dokumenty iba ako nehmotné digitálne objekty (DO). Vznikajú a objavujú sa nové názvy, nové termíny a nové akronymy. Po pravde, zmeny sú dramatické iba na prvý pohľad. Niekedy sa veci a problémy dávno známe nanovo pomenúvajú, aby sa k nim bolo možné vrátiť bez rizika pochybností. Podstata vedeckého prístupu k správe a spracovaniu dokumentov v podobe *e*-IP sa však nemení, ba navyše získava nové výzvy z hľadiska kvality i kvantity objektov nášho záujmu a nové impulzy na obohatenie metód a prístupov.

Obdobie opadávaní (katalógového) lístia je typickým príznakom jesene, signálom končiaceho sa jedného životného cyklu. V konároch stromu (života knižníc) je však už spravidla zakódovaná nová úroda. A po zime príde nová (*e*-knižničná?) jar.

Metaúdaje

Masívny nástup e-IP v deväťdesiatych rokoch 20. storočia sprevádzal rozvoj zodpovedajúcich metód spracovania dokumentov. Pre klasické dokumentačné systémy je charakteristická separácia dokumentu a informácií o ňom (kniha – bibliografický záznam). Ich cieľom je najmä budovanie a sprístupňovanie sekundárnych informácií na sprostredkovaný prístup k primárnemu informačnému prameňu. V elektronickom prostredí sa presúva ťažisko dokumentačného spracovania na vyhľadávanie, uchovávanie a priame sprístupňovanie e-IP. V roku 1994 sa v tejto súvislosti začína používať termín metaúdaje (ang: metadata, fr: métadonnées), ktorý patrí v súčasnosti medzi najčastejšie používané neologizmy v knižničnej vede a praxi. Predtým sa používali termíny dokumentografické, vedecké, geografické údaje a podobne. Pojem metaúdaje sa vykladá rôznymi definíciami a je rôzne vnímaný v závislosti od prostredia, v ktorom sa uplatňuje. Metaúdaje sú štruktúrované informácie, ktoré opisujú, objasňujú, lokalizujú alebo uľahčujú vyhľadávanie, používanie a správu informačného prameňa.¹

Metaúdaje podľa toho sú produktom katalogizácie alebo indexácie, inventarizácie alebo dokumentácie, anotácie alebo referencie. Metaúdaje sa vždy viažu na súbor iných údajov (objektov), ktoré charakterizujú. Môžu sa viazať na súbor informačných prameňov, na individuálny prameň alebo na jeho časť. Podľa spôsobu implementácie môžu byť externé (MARC), môžu byť včlenené – sú súčasťou informačného prameňa (Dublin Core) alebo majú komplexný, integračný charakter (METS).

Metaúdaje sú:

- údaje o údajoch, ktoré dovoľujú ich opísať, odkazovať a narábať s nimi,
- údaje opisujúce kontext, obsah a štruktúru dokumentu, ako aj jeho správu a premeny v čase,
- informácie a dokumentácia, ktoré umožňujú zdieľanie a pochopenie údajov používateľmi.

Rôzne typy a štruktúry metaúdajov možno rozlišovať z hľadiska ich:

- obsahu (opisné, štruktúrne, administratívne, technické, kontextové),
- spôsobu použitia (prístupové, archivačné, administratívne),
- pôvodu vzniku (manuálne, automatické),
- histórie vzniku (pred vznikom, počas neho a po vzniku opisovaného objektu, pri migrácii, používaní...),
- systémového prostredia (interné, externé),
- formálnych charakteristík (strojovo čitateľné, „okom“ čitateľné).

V zásade ich možno rozdeliť na dve skupiny, prvá slúži na organizáciu a využívanie poznatkov a druhá slúži na účely sprístupňovania a trvalého uchovávanía digitálnych objektov (DO).

¹ Understanding metadata.

Dokumentačné spracovanie e-IP

Požiadavky na spracovanie netradičných typov dokumentov sa bezprostredne po ich nástupe stali predmetom metodologickej podpory IFLA. V roku 1990 vychádza príručka ISBD(CF) zameraná na spracovanie počítačových súborov a v roku 1997 ISBD(ER) venovaná elektronickým prameňom. ISBD(ER) pokrýva e-IP na samostatnom nosiči (CD-ROM, kazeta, disk) a on-line, podrobne rozlišuje ich vlastnosti (kódovanie, interaktivitu...) a druhy (súbory údajov, prezentácie...). Vylúčené sú počítačové hry a programy ako také.

MARC21 – Nová metodika sa v katalogizačnej praxi premieta rozšírením formátov typu MARC. Pre e-IP sa mení interpretácia niektorých polí a definujú sa nové polia (230 – charakteristika e-IP; 856 – elektronická adresa...).

Prednosťou klasických metód bibliografického spracovania je najmä bohatstvo a presnosť opisu, ako aj zlúčenie záznamov tradičných informačných prameňov a e-IP v jednom katalógu. Tento prístup však nemožno aplikovať na celý web, čím sa knižničné sekundárne pramene dostávajú do izolácie v rámci globálneho vývoja.

```
001    vtls001336197
003    ISSN
005    20050627132000.0
007    cr
008    030417c19999999xo d||n|s|||||||b0slo
022 0  $a 1336-197X $2 35
035    $a (ISSN)1336197X
039 _9 $a 200506271320 $b VLOAD $y 200406091855 $z load $w svk_reg.rec $x 1749
044    $c SVK
080    $a 32 $2 [current ed.]
080    $a 33 $2 [current ed.]
080    $a 070 $2 [current ed.]
080    $a 379.8 $2 [current ed.]
210 1  $a Pravda $b (Bratisl., 1999, Online)
222    $a Pravda $b (Bratislava. 1999. Online)
245 1  $a Pravda.
260    $a Bratislava: $b Perex a.s.
541    $a Perex a.s. $b Pribinova 25~Bratislava~819 08 $c Publisher $d 17/04/2003
699 _9 $a SVK $v 35 $x [1335-000 $y 1339-999] $z 19930216 $8 — Register
776 1  $t Pravda (Bratislava. 1990) $x 1335-4051
856 40 $u http://www.pravda.sk
```

Príklad 1. Bibliografický záznam elektronického seriálu vo formáte MARC21

Klasické bibliografické metódy dokonale spĺňajú požiadavky na využívanie klasických foriem dokumentov. Sú predovšetkým nástrojom na optimalizáciu prístupu k informáciám. Nové typy informačných prameňov však vyžadujú komplexnú funkcionálnu metaúdajov, ktorá napomáha nielen navigáciu a sprístupňovanie, ale rovnako ich správu a uchovávanie.

Dublin Core

Roku 1995 sa v spolupráci OCLC a NCSA definuje jednoduchý formát metaúdajov, ktorý nesie názov sídla OCLC (Dublin, Ohio, USA). Zostavil sa tak, aby ho dokázala využívať širšia aj neprofesionálna komunita na opis e-IP v ľubovoľnej fáze jeho životného cyklu a aby bol dostatočne štruktúrovaný a vhodný na automatické spracovanie novými internetovými nástrojmi. Súbor metaúdajov tvorí identifikačný blok, ktorý možno včleniť do záhlavia elektronického dokumentu, ktorý je kódovaný v HTML, alebo XML. Od roku 2003 má oporu v medzinárodnej norme ISO 15836 a je udržiavaný agentúrou Dublin Core Metadata Initiative (DCMI). Dublin Core (DC) má 15 základných prvkov metaúdajov, ktoré sú rozdelené na tri skupiny podľa zamerania na: obsah (názov, typ, zdroj, opis, predmet, pokrytie, vzťah), vzťahy (tvorca, prispievateľ, vydavateľ, práva) a verzie (jazyk, dátum, formát, identifikátor). Každý prvok DC je definovaný súborom 10 atribútov:

- meno (návestie prvku metaúdajov),
- identifikátor (jednoznačný identifikátor prvku metaúdajov),
- verzia,
- registračná autorita,
- jazyk,
- definícia,
- povinnosť (povinný, alebo voliteľný metaúdaj),
- typ údajov,
- výskyt (opakovateľnosť prvku metaúdajov),
- komentár.

Okrem toho možno využiť tzv. kvalifikátory, ktoré možno pridať k základným prvkom na upresnenie a doplnenie sekundárnych informácií daného prvku. Využívajú sa dva typy: kvalifikátor špecifikácie prvku (bližšie určuje typ údajov) a kvalifikátor schémy (interpretácia hodnoty prvku).

<!-- Dublin Core Metadata Identification HTML Block -->

```
<META NAME="DC.Title" CONTENT="Pravda(Bratislava. 1999. Online)">
<META NAME="DC.Subject" SCHEME="UDC" CONTENT="32">
<META NAME="DC.Subject" SCHEME="UDC" CONTENT="33">
<META NAME="DC.Subject" SCHEME="UDC" CONTENT="070">
<META NAME="DC.Subject" SCHEME="UDC" CONTENT="379.8">
<META NAME="DC.Publisher" CONTENT="Perex a.s., Bratislava">
<META NAME="DC.Date" CONTENT="1999">
```

```

<META NAME="DC.Type" CONTENT="NewspaperOther">
<META NAME="DC.Format.Medium" CONTENT="On-Line (remote)">
<META NAME="DC.Identifier" SCHEME="ISSN" CONTENT="1336 197X">
<META NAME="DC.Source SCHEME="URL" CONTENT="http://www.pravda.sk">
<META NAME="DC.Language" SCHEME="ISO639-1" CONTENT="slo">
<META NAME="DC.Relation.HasFormat" CONTENT="1335-4051">
<!-- 1336-197X: End of Dublin Core Metadata Block -->

```

Príklad 2. HTML blok záhlavia elektronického seriálu vo formáte Dublin Core

MODS – Kongresová knižnica (Library of Congress, USA) roku 2001 navrhla univerzálnu schému metaúdajov na opis DO – Metadata Object Description Schema (MODS). V súčasnosti sa využíva verzia 3.2. Pri návrhu MODS sa vychádzalo z koncepcie formátu MARC21 v prostredí XML.² MODS umožňuje tvorbu pôvodných metaúdajov, ako aj preberanie údajov z klasických záznamov. Z hľadiska komplexnosti sa zaraduje medzi Dublin Core a MARC21. Využíva podmnožinu markovských polí v slovnom vyjadrení, v úhrne má 19 základných prvkov: <recordInfo>, <typeOfResource>, <titleInfo>, <name>, <genre>, <targetAudience>, <classification>, <subject>, <language>, <abstract>, <tableOfContents>, <originInfo>, <physicalDescription>, <note>, <identifier>, <relatedItem>, <location>, <accessCondition>, <extension>.

MODS sa systematicky udržiava a rozvíja a z dlhodobého hľadiska sa javí ako možná náhrada klasických bibliografických formátov.

```

<mods xmlns:xlink="http://www.w3.org/1999/xlink" version="3.0">
<titleInfo>
  <title> Pravda (Bratislava. 1999. Online)</title>
</titleInfo>
<titleInfo type="alternative">
  <title>Pravda Online</title>
</titleInfo>
<typeOfResource>serial</typeOfResource>
<genre authority="marc">NewspaperOther</genre>
<originInfo>
  <place>
    <placeTerm authority="marccountry" type="code">svk</placeTerm>
  </place>
  <place>
    <placeTerm type="text">Bratislava</placeTerm>
  </place>

```

² McCALLUM, S. An introduction to the Metadata Object Description Schema, s. 82-88.

```

<publisher> Perex a.s., Bratislava</publisher>
<dateIssued encoding="marc" point="start">1999</dateIssued>
<dateIssued encoding="marc" point="end">9999</dateIssued>
<issuance>continuing</issuance>
<frequency>daily</frequency>
</originInfo>
<language>
  <languageTerm authority="iso639-1" type="code">slo</languageTerm>
</language>
<identifier type="uri">http://www.pravda.sk </identifier>
<identifier type="ISSN">1335-4051</identifier>
<physicalDescription>online</physicalDescription>
<classification authority="udc">32</classification>
<classification authority="udc">33</classification>
<classification authority="udc">070</classification>
<classification authority="udc">379.8</classification>
<relatedItem type="preceeding">
  <titleInfo>
    <title> Pravda (Bratislava. 1990)</title>
  </titleInfo>
  <identifier type="ISSN">1335-4051</identifier>
</relatedItem>
<recordInfo>
  <recordContentSource>SVK35</recordContentSource>
  <recordCreationDate encoding="marc">030417</recordCreationDate>
  <recordIdentifier>vtls001336197</recordIdentifier>
</recordInfo>
</mods>

```

Príklad 3. Bibliografický záznam elektronického seriálu vo formáte MODS / XML

EAD – Nové formy a typy e-IP, ktoré existujú a vznikajú v interdisciplinárnom prostredí globálnych informačných systémov, prinášajú nové požiadavky na ich správu, uchovávanie a sprístupňovanie. Roku 1995 definuje Spoločnosť amerických archivárov (Society of American Archivists) v spolupráci s Kongresovou knižnicou schému Encoded Archival Description (EAD). EAD sa opiera o metodiku ISAD(G). EAD vo forme DTD SGML alebo XML dovoľuje okrem popisu internej štruktúry aj včlenenie obsahu DO do integrálneho záznamu (virtuálneho kontajnera na e-IP). Schéma má 146 prvkov, ktoré možno usporiadať do troch skupín:

- <eadheader> (záhlavie záznamu EAD; názov, vydavateľské údaje...),
- <frontmatter> (titulná strana, obsah),
- <archdesc> (archívny opis e-IP).

Atribút «encodinganalog» dovoľuje včlenenie ekvivalentu metaúdajov formátu MARC21.

```

<ead>
  <eadheader audience="public" langencoding="iso639.1"
    repositoryencoding="ISO15511">
    <eadid countrycode="svk" repositoryencoding="ISO15511">
      PravdaOnline </eadid>
    </eadheader>
    <frontmatter>
      <titlepage>
        <titleproper>Pravda (Bratislava. 1999. Online)</titleproper>
        <publisher>Perex a.s., Bratislava </publisher>
        <publicationstmt>
          <date>030417</date>
          <p>Perex a.s.Pribinova 25~Bratislava~819 08</p>
        </publicationstmt>
      </titlepage>
    </frontmatter>
    <archdesc level="collection" >
    <did>
      <unitid scheme="ISSN" encodinganalog="035$a „>1336-197X</unitid>
      <unittitle encodinganalog="210$a">Pravda</unittitle>
      <unittitle encodinganalog="210$b">Bratislava. 1999. Online </unittitle>
      <physdesc">online</physdesc>
      <genreform> NewspaperOther</genreform>
      <controlaccess>
        <classification scheme="udc" encodinganalog="080$a">32
          </classification>
        <classification scheme="udc" encodinganalog="080$a">33
          </classification>
        <classification scheme="udc" encodinganalog="080$a">070
          </classification>
        <classification scheme="udc" encodinganalog="080$a">379.8
          </classification>
      </controlaccess>
    </did>
  </archdesc >
</ead>

```

Príklad 4. EAD schéma virtuálneho archívneho kontajnera e-IP

Dlhodobé uchovávanie e-IP

Metaúdaje na dlhodobé uchovávanie e-IP sú sekundárne informačné prvky a štruktúry, ktoré umožňujú v ľubovoľnom okamihu rekonštrukciu fyzickej štruktúry DO v pôvodnom stave, ako aj jeho prípadných modifikácií vrátane histórie zmien. Správa e-IP zahŕňa uchovávanie a správu aktuálnych a komplexných metaúdajov rôznych typov. Opisné slúžia na vyhľadanie a identifikáciu objektu, technické určujú formát údajov a systémové prostredie, administratívne zachytávajú organizačné a právne aspekty a štruktúrne opisujú fyzickú alebo logickú štruktúru DO a ich súvislosti. Správa metaúdajov je potrebná na:

- prístupňovanie DO (opisné údaje),
- rozpoznanie DO (znalostné štruktúry),
- rekonštrukciu DO,
- dokumentáciu postupov spracovania a zmien DO (migrácia),
- organizáciu informačnej bázy (správa verzií DO).

Vyjadrenie komplexného opisu e-IP na účely trvalého zabezpečenia prístupu sa v praxi opiera o model otvoreného archívneho informačného systému – Open Archival Information System (OAIS), v ktorom sa objekt ukladá vo forme archívneho informačného balíčka – Archival Information Package (AIP). AIP obsahuje samostatný blok opisných metaúdajov, ktorý sa skladá z bloku, v ktorom je uložený samotný DO a informácie o jeho reprezentácii (prezentačné metaúdaje), a z bloku informácií na uchovávanie (administratívne metaúdaje). V modeli OAIS sa selektívne prístupuje k správe a k uchovávaní objektov a príslušných metaúdajov.

Prezentačné metaúdaje obsahujú informácie o HW a SW prostredí, v ktorom sa DO sprístupňuje a spravuje, a informácie potrebné na interpretáciu DO z obsahového hľadiska.

Administratívne metaúdaje obsahujú referenčné a identifikačné informácie, kontextové informácie, informácie o pôvode a stave DO a o histórii jeho spracovania a zmien, informácie o integrite a autenticite, ako aj nevyhnutné informácie o DO, potrebné na jeho vyhľadanie.

Prezentačné metaúdaje obsahujú informácie o formáte a verzii DO (pdf, tiff...), operačnom prostredí (LINUX, WIN, MAC...), interpretačnom programe (Word...) a zariadení (DVD, PC...).

Referenčné a identifikačné informácie slúžia na internú identifikáciu DO (adresár, názov súboru), globálnu identifikáciu (URL, ISBN, ISSN...) a na opis e-IP (autor, názov...). Informácie o pôvode a stave DO a o histórii jeho spracovania a zmien obsahujú údaje o origináli, jeho rôznych verziách vrátane informácií o právach na prístup.

Štruktúrne metaúdaje slúžia na správu a zachovanie integrity komplexných e-IP. Obsahujú informácie o vrstvách a vetvení DO. Na najvyššej úrovni charakterizujú e-IP ako ucelený DO (periodikum, multimedialná aplikácia), nasledujú údaje o súbore príslušných DO (ročník, CD-ROM, adresár...), na tretej úrovni opisujú jednotlivé DO (dokument, súbor) a napokon detaily a časti dokumentov (text, videosekvencia...).

Samotný model OAIS poskytuje široký priestor na výber prvkov a zostavenie zodpovedajúcich modelov metaúdajov na správu a uchovávanie e-IP. V praxi sa ustánilo niekoľko modelov, ktoré sa čiastočne líšia v závislosti od prostredia, v ktorom sa vyvíjali a používajú:

- NEDLIB (Networked European Deposit Library),
- NLA (National Library of Australia),
- PREMIS (Presentation Metadata Implementation Strategies),
- METS (Metadata Encoding and Transmission Standard).

Ako príklad možno uviesť model metaúdajov PREMIS, ktorý sa vyvinul v rámci spoločnej iniciatívy OCLC a RLG so zámerom univerzálneho využitia vo viacerých oblastiach (knížnice, archívy, múzeá...). DO sa opisuje pomocou relácií a sémantických blokov:

- obsah (integrálny opis DO),
- objekty (súbor, bitová mapa, reprezentácia),
- agenti (zúčastnené subjekty),
- udalosti (dokumentácia postupov),
- práva (uchovávanie a manipulácia).

PREMIS nie je určený na detailný opis dokumentu, zúčastnených subjektov či prístupových práv k e-IP na úrovni formátov MARC. Nevystihuje podrobne ani technické informácie (formát údajov, nosič, spôsob prezentácie).

Na interné kódovanie sémantických blokov v jednotlivých modeloch sa v praxi používa viacero formátov metaúdajov: opisné (MARC, Dublin Core), administratívne (PREMIS), technické (MIX), štrukturálne (METS).

Štandard na kódovanie a prenos metaúdajov METS je formát na správu komplexných DO. Vychádza z referenčného modelu OAIS, pričom na spracovanie metaúdajov využíva nástroje jazyka XML. Umožňuje združiť v jednom logickom súbore všetky metaúdaje a ich väzby, prípadne aj komponenty daného súboru DO, ktoré reprezentujú príslušný e-IP. Poskytuje možnosť zakódovania technických a administratívnych metaúdajov a integrity e-IP vo forme štrukturálnych máp.

Súbor METS má sedem metaúdajových blokov:

- blok záhlavia (header) – obsahuje informácie o konkrétnom súbore METS,
- blok opisných metaúdajov (descriptive metadata section) – obsahuje včlenené interné alebo odkazy na externé opisné metaúdaje,
- blok administratívnych údajov (administrative metadata section) – obsahuje včlenené interné, alebo odkazy na externé metaúdaje (technika, pôvod, práva),
- blok súborov (file section) – obsahuje zoznam súborov, ktoré tvoria DO,
- štrukturálna mapa (structural map) – obsahuje logické, alebo fyzické vyjadrenie štruktúry e-IP,
- blok procedúr (behaviour) – obsahuje zoznam nástrojov na reprezentáciu DO.

Bloky METS sú virtuálnou obdobou archívnych kontajnerov, do ktorých sa postupne ukladajú samotné dokumenty v rôznom formáte, alebo odkazy na doku-

menty, ktoré sú fyzicky uložené na inom mieste. Metaúdaje a včlenené komponenty DO sa kódujú a ukladajú vo formátoch XML a o schémach zodpovedajúcich použitým modelom.

Čo sa začína na „e-“ ...

Elektronické informačné pramene majú v knižničnej praxi dlhodobú tradíciu, ktorá sa začala v uplynulom storočí rozvojom on-line vedecko-technických informačných báz, pokračovala masívnym prienikom nových off-line médií (disketa, CD-ROM), aby napokon v prudkom vývojovom oblúku vyústila do globálneho on-line informačného priestoru – WWW. Nová generácia e-IP sa koncipuje nielen pre koncového používateľa, ale aj na účely komplexného strojového spracovania. Vyžaduje si to definovanie nových štandardov a postupov technologického, a najmä intelektuálneho spracovania elektronických dokumentov. Univerzálnu a prierezovú využiteľnosť e-IP podmieňuje interoperabilita informačných systémov na všetkých definovaných vrstvách, počnúc fyzickým formátom údajov (bity, byty, protokoly) až po opis logickej štruktúry a obsahu e-dokumentu vo forme metaúdajových štruktúr a sémantických sietí. Podstata dokumentačnej práce a knižničného remesla sa v tomto búrlivo rozvíjajúcom prostredí nemení, ba nadobúda na význame pri snahe o zvládnutie e-informačnej explózie. Nové formy dokumentov a publikačného prostredia pochopiteľne vyžadujú nové metódy získavania, spracovávanía, sprístupňovania a uchovávanía a nové dokumentačné nástroje. Metaúdaje, metaúdajové schémy, formáty a štruktúry sú konkrétnym výrazom spomínaných zmien a dokumentujú postupný a systematický rozvoj dokumentačnej teórie a praxe.

Nuž teda povzdychnime si nad vyradeným lístkovým katalógom a zamyslime sa nad vysvieteným formulárom na obrazovke počítača, azda tam v hĺbke myšlienok nad čo najvýstižnejším opisom dokumentu nájdeme odpoveď na to, že dokumentačná práca mala, má a bude mať svoj zmysel a zostane hodnotou aj v epoche, keď sa bude všetko začínať na malé „e-“.

S k r a t k y

AIP	Archival Information Package – archívna jednotka v systéme OAIS
CF	Computer File – počítačový súbor
DC	Dublin Core – formát metaúdajov
DCMI	Dublin Core Metadata Initiative
DO	digitálny objekt
ER	Electronic Ressource – elektronický prameň
e-IP	elektronický informačný prameň
IP	informačný prameň
ISAD	International Standard Archival Descriptions
ISBD	International Standard Bibliographic Descriptions

ISBN	International Standard Book Number – medzinárodný identifikátor monografií
ISSN	International Standard Serial Number – medzinárodný identifikátor seriálov
HW	hardware – technické zariadenie
MARC	Machine Readable Code – typ bibliografického formátu
METS	Metadata Encoding and Transmission Standard – schéma metaúdajov
NEDLIB	Networked European Deposit Library – EÚ projekt, model metaúdajov
NLA	National Library of Australia – Národná knižnica Austrálie
OAIS	Open Archival Information System – otvorený archívny informačný systém
ONIX	ONline Information eXchange – schéma metaúdajov
PREMIS	Presentation Metadata Implementation Strategies – model metaúdajov
SW	software – programové vybavenie
URL	Uniform Resource Locator – jednotná internetová adresa

Zoznam bibliografických odkazov

McCALLUM, Sally. An introduction to the Metadata Object Description Schema (MODS). In *Library HiTech*. ISSN 0737-8831, 2004, vol. 22, n° 1, p. 82-88.

Understanding metadata, National Information Standards Organization, 2004. [online]. Dostupné na internete: <<http://www.niso.org/standards/resources/understanaingiMetadata.pdf>>.

Literatúra

ISAD(G) General International Standard Archival Description, Second Edition. [online]. Dostupné na internete: <http://www.ica.org/biblio/isad_g_2e.pdf>.

Metadata Encoding and Transmission Standard (METS). [online]. Dostupné na internete: <<http://www.loc.gov/standards/mets/>>.

Reference Model for an Open Archival Information System (OAIS). Blue Book. Issue 1. [online]. Dostupné na internete: <http://nost.gsfc.nasa.gov/isoas/ref_model.html>.

Catalogue Leaves Falling Down

Alojz Androvič

A mass use of new technologies for the processing, preserving and accessing knowledge and information accompanied by a rapid increase in electronic information sources means a significant change in the field of library activities. A classical catalogue card is being substituted by an electronic record, a bound bibliography by a bibliographic database. Documents acquire the shape of non-material digital objects more and more. New terms and acronyms are being introduced. A new e-IP generation is being prepared for the final user, as well as for complex machine processing. New procedures in technological and intellectual processing of electronic documents need to be defined. A universal and profile usability of e-IP is being determined by interoperability of information systems on every level, from a physical data format (bits, bytes, protocols) up to a description of logical structure and e-IP contents in the form of metadata structures and semantic networks. New forms of documents and publication environment require new methods of acquiring, processing, accessing and preserving new documentation tools. Metadata, their schemes, formats and structures are a concrete expression of the above changes and document gradual and systematic development of the documentation theory and practice.

Variácie na tému: súborné katalógy a národná bibliografia

Lýdia Sedláčková

Národná bibliografia a súborný katalóg predstavujú dva významné a vzájomne previazané a ovplyvňujúce sa informačné systémy, obsahujúce množstvo metodologických, metodických, organizačných, technických a technologických aspektov. Majú viacero spoločných, ale aj rozdielnych charakteristík, prekrývajú sa sčasti zameraním a poslaním.

Oba informačné systémy dlhodobo významne podporujú uchovanie kultúry a identity jednotlivých národov, čo je tendencia zreteľná v medzinárodnom meradle napriek v súčasnosti presadzovanej všeobecnej globalizácii.

Národná bibliografia reflektuje svoju epochu a úroveň národnej kultúry. Repräsentuje celý komplex zaznamenávania, uchovávanania a sprístupňovania údajov o intelektuálnej produkcii krajiny, národa. Poňatia a výklady národnej bibliografie sú rôzne, ale líšia sa iba v detailoch. Národná bibliografia predstavuje stály kultúrny a dokumentačný záznam publikácií krajiny zaznamenávajúci akumulované poznanie, aktivity a výsledky obyvateľov vo všetkých oblastiach ľudskej činnosti. Národná bibliografia, najmä jej súdežná časť, napomáha knižniciam pri výbere a získavaní nových dokumentov a slúži najmä ako referenčný zdroj pre knihovníkov, výskumníkov a bibliografov.

Katalóg, a osobitne celoštátny, resp. priebežne aktualizovaný národný súborný katalóg, možno charakterizovať ako základný informačný zdroj o dostupnosti dokumentov v knižniciach krajiny. Súborné katalógy obsahujúce záznamy o knižničných zbierkach viacerých knižníc existujú v najrôznejších podobách – v minulosti ako lístkové, alebo často ako tlačene diela: súpisy, zoznamy, miestne zoznamy, knihopisy, centrálné ústredné, kolektívne katalógy, ba i bibliografie. Sú cieľom i výsledkom dlhodobých snažení knihovníkov, bibliografov, vedeckých pracovníkov, historikov.

Vzťah bibliografie a katalógu, vytvárania bibliografického záznamu a katalogizovania je veľmi úzky. Keď naši zahraniční kolegovia hovoria o vytváraní bibliografických záznamov, bežne používajú slovo katalogizácia. Bibliografický záznam je v medzinárodnom meradle definovaný ako agregát údajov asociovaných s entitami, ktoré sú často popísané v knižničných katalógoch a národných bibliografiách.

Národná bibliografia zahŕňa bežnú produkciu, ale môže podporovať aj retrospektívny záber, ktorý je typický aj pre slovenskú národnú bibliografiu. Výsledkom náročného bibliografického prieskumu a spracovania údajov je mnoho významných

retrospektívnych bibliografií rôznych druhov dokumentov. Cenné sú napr. systematicky po dlhé roky pripravované bibliografie periodík vychádzajúcich na Slovensku. Retrospektívne spracovanie je aktuálne aj v tvorbe súborných katalógov, ktoré sa odvíjajú od lokálnych katalógov. Kým katalógy kníh vytvárajú slovenské knižnice dlhodobo tak v klasickej, ako aj v podobe online katalógov, katalógy periodík začali aj viaceré väčšie knižnice budovať iba nedávno v súvislosti s aplikáciou automatizovaných knižničných systémov. Problém retrospektívnej katalogizácie prebieha od konca 90-tych rokov minulého storočia s väčšou či menšou intenzitou v závislosti od pracovnej kapacity knižníc aj v celoštátnom súbornom katalógu periodík.

V histórii oboch systémov možno vystopovať vzájomnú spojitosť. Napríklad tvorba knihopisu českých a slovenských tlačí od dôb najstarších do konca 18. storočia i Mišianikovej bibliografie, ktorou doplnil Riznerovo dielo, boli veľmi úzko spojené s vytváraním a existenciou prvého slovenského súborného katalógu budovaného v Univerzitnej knižnici v Bratislave na prelome 20-tych a 30-tych rokov minulého storočia.¹

Dlhodobo používanou formou národnej bibliografie bola tlačená podoba, pri súborných katalógoch rozšírená o lístkové katalógy. Od vstupu automatizácie do knižníc a bibliografických pracovísk približne od 70-tych rokov minulého storočia prešli oba systémy výraznými zmenami fyzických nosičov – od diernych štítkov, diernych pásov, diskiet používaných ako medzičlánky automatizovaného spracovania údajov cez CD ROM po automatizované online bázy dát. Širšie využívanie online databáz možno zaznamenať od polovice 90-tych rokov minulého storočia.

Súborné katalógy a osobitne súborný katalóg periodík na Slovensku získali podobu online bázy ešte v prvej polovici 80-tych rokov ako prvý knižničný katalóg vo vtedajšom Československu. Prešiel viacerými systémami i formátmi. Určitú dobu bol sprístupňovaný súčasne aj na disketách. Slovenská národná bibliografia vo svojej súčasnej časti prešla tiež viacerými etapami automatizácie. Použitie elektronických médií, ktoré spoločne s počítačovým hardvérom prechádzajú neustálym vývojom, vyžaduje riešiť aj spôsob ich archivácie a zabezpečenia dlhodobého prístupu k údajom.

Vo forme oboch systémov býva zhoda s istými výnimkami virtuálnych báz, ktoré sú zatiaľ vyhradené skôr pre súborné katalógy. Národná bibliografia býva obvykle prezentovaná ako fyzicky existujúci systém, база, súbor dát. Súborný katalóg môže byť vytváraný aj virtuálne. Vo virtuálnych súborných katalógoch vynára sa úloha najsť vhodnú technológiu deduplikácie záznamov a dosiahnuť systematickú kontrolu kvality záznamov tak, ako to funguje v reálne existujúcich súborných katalógoch.

Systém bibliografie i katalógu pracujú dlhodobo s konceptom hlavného záznamu, ktorý bol rozhodujúci už v klasickej forme, pričom rozhodujúcimi charakteristikami sú názov a autor. Aj v automatizovanej online databáze je koncept hlavné-

¹ HERCHLOVÁ, L. – SEICHERTOVÁ, M. Vývoj bibliografickej činnosti v Univerzitnej knižnici od jej založenia, s. 95 – 113.

ho záznamu, názvu a mena stále dôležitý pri vyhľadávaní relevantných dokumentov, pričom v online katalógu či bibliografii možno s úspechom používať ich vzájomnú kombináciu, spájanie či vylučovanie.

Tvorba záznamov môže byť centralizovaná v úplnosti alebo mierne, či úplne distribuovaná. Aj pri čiastočnej decentralizácii má centrálné pracovisko – agentúra zodpovedná za národnú bibliografiu či súborný katalóg – rozhodujúcu úlohu pri tvorbe, monitorovaní a zavádzaní štandardov, pri koordinácii a ich aplikácii, pri riadení produkcie a výstupov.

Oproti národnej bibliografii v súbornom katalógu vstupuje do hry aj produkcia iných krajín. Prevažuje ňoho utilitárna, informačno-lokačná úloha. Popri nej plní aj ďalšie funkcie: kooperačnú a koordinačnú, katalogizačnú, štandardizačnú i retenčnú funkciu. V nich sa pôsobnosť súborného katalógu v značnej miere prekrýva aj s národnou bibliografiou. Súčasný katalóg v automatizovanej dobe by mal plniť viaceré požiadaviek:

- dovoliť používateľom s určitou nájsť v súbore dokument, ktorý zodpovedá zadaným špecifickým charakteristikám, umožniť rozlišovať medzi rôznymi dokumentmi,
- každý objekt v katalógu by mal byť popísaný tak, aby mohol byť identifikovaný ako jedinečný v celom súbore dát. Medzinárodné odporúčanie pre bibliografický popis ISBD určuje poriadok častí popisu, zoskupuje ich do „oblastí“. Neknižné materiály sú problematickejšie, lebo často chýbajú také prvky popisu ako počet strán, titulná strana, resp. unikátny názov,
- prezentovať spoločne objekty patriace k sebe,
- musí jednoznačne jasne ukázať (zobraziť), čo bolo nájdené, a využiť pri tom aj určité zoradovanie. Počítač zvládne alfanumerické zoradovanie, nedokáže logicky členiť tak, ako to bolo možné v klasickom katalógu. Preto sa do katalogizačných pravidiel a postupov zaraďujú aj také prvky uľahčujúce logické triedenie, ako je napr. miesto vydania, predmetové heslá, klasifikácie,
- vybrať dokument zodpovedajúci požiadavkám používateľa a na rozdiel od národnej bibliografie a bibliografií vôbec aj dovoliť získať ho, umožniť prístup k vyhladaným objektom, tak ku klasickým tlačným, ako aj elektronickým dokumentom. Čitateľ totiž nerozlišuje a nie je pre neho rozhodujúce, či dokument knižnica vlastní, alebo má licenčné práva a prístup k nemu.

Národné bibliografie vznikli z potreby zabezpečiť úplnú bibliografickú kontrolu publikácií v období, keď bolo možné jasne vymedziť ich záber na národno-štátnom princípe a keď dokumenty boli publikované v uchopiteľnej a stabilnej podobe. Dnes sú predstavované súborom viac alebo menej úplných súpisov bibliografických záznamov dostupných s väčším či menším oneskorením od vydania popísaných dokumentov. Absolútna aktuálnosť a koherencia zostanú asi navždy nedosiahnuteľnými cieľmi. Ľudská kreativita a kultúra sú zachytené v stále rastúcom množstve najrôznejších dokumentov, čo vyvoláva stále zložitejšie otázky o zmysluplnosti a dosiah-

nutelnej miere ich podchytenia. Budúcnosť národných bibliografií, a najmä ich úplnosti čo do pokrytia národnej produkcie, je stále viac neistá. Nielenže sa rozplývajú geografické a inštitucionálne hranice, ale najmä hranice medzi publikáciami určenými na distribúciu a ich všeobecne a voľne dostupnými variantmi, medzi publikáciami tvorenými stabilnými textami a medzi rôznymi voľnými a meniacimi sa výtvormi. Potvrďuje sa potreba posunu celkového kontextu národných bibliografií, ich cieľov a priorit.²

„Zatva“ údajov prebieha v súbežnej národnej bibliografii i v súbornom katalógu priebežne. Každý systém rieši vlastný spôsob získavania, spracovania, uchovania. Národná bibliografia a jej záznamy sú stabilné. Jej obsah sa nemení ani vtedy, ak v bibliografii spracované dielo už neexistuje v žiadnom výtlačku v žiadnej knižnici danej krajiny. Záznam národnej bibliografie hrá dôležitú úlohu v identifikácii národných dokumentov a ich popise a môže byť zdrojom pre ďalšie informačné systémy.

V prípade súborných katalógov periodík je napr. potrebné zabezpečiť aj systém priebežnej aktualizácie dát, ktoré podliehajú viacerým typom zmien v priebehu času a sprístupňovania dokumentov zaradených do katalógu. Na rozdiel od národnej bibliografie, ktorá koncentruje svoju pozornosť na určitý časový úsek, súborný katalóg musí bibliograficky spracovať napr. periodikum v celom čase jeho „života“. Súčasné súborné katalógy vytvárané v automatizovanej forme priebežne reagujú aj na zmeny v knižničných fondoch zúčastnených knižníc a pokiaľ sa z neho nestane historický informačný dokument, musí poskytovať aktuálnu lokalizáciu dokumentu.

Platformou, na ktorej sa bibliografia a katalóg stretávajú už dlhú dobu v národnom i medzinárodnom meradle, je *koncept integrácie, kooperácie, štandardizácie a harmonizácie*, ktorý zohráva dôležitú úlohu. Bibliografické štandardy, to sú ďalšie životne dôležité prvky v existencii národnej bibliografie i súborného katalógu. Štandardy musia byť využiteľné viacnásobne a slúžiť na viaceré účely. Schopnosť poskytovať viaceré úrovne úplnosti záznamov – t. j. nebrať bibliografický záznam ako monolit, ale ako flexibilný element popisu dokumentov.

V oblasti *štandardizácie* a aplikácie medzinárodných noriem a pravidiel na Slovensku výrazne napomohol spoločný česko-slovenský projekt CASLIN. Priniesol viaceré pozitívne zmeny a podporu uplatňovania ideí všeobecnej bibliografickej registrácie vrátane možností výmeny záznamov v národnom i medzinárodnom meradle, vrátane podpory kooperatívnej katalogizácie. ISBD odporúčania, bibliografické MARC formáty a norma ISO 2709 pre výmenu bibliografických informácií v elektronickej forme implementované v slovenských knižniciach platia aj medzinárodne a umožňujú vzájomnú výmenu dát. Ich použitie sa stalo rovnako záväzné pre národnú bibliografiu i pre súborný katalóg, tvorbu ktorého projekt CASLIN výrazne akcentoval.

² HAZEN, D. Národní bibliografie ve světe globalizace: Latinská Amerika.

Všetky spomínané štandardy boli pripravené pôvodne pre tradičné spektrum dokumentov, pre tvorbu záznamov „s dokumentom v ruke“. Každý z normatívnych materiálov má špecifiká a použitie. Niektoré sa pocitujú ako prekážka v medzinárodnom meradle, ktoré postupne odstraňuje naštartovaný proces harmonizácie medzi tromi veľkými systémami: ISBD, AACR2 (perspektívne AACR3) a ISSN.

Nové informačné technológie obohatili informačný svet o nové druhy dokumentov, nový spôsob komunikácie a zároveň nastolili požiadavku informačnej orientácie v novom, elektronickom prostredí. Elektronická „revolúcia“ s rapidným nárastom elektronického publikovania, online dokumentov najmä v internete, priniesla pre bibliografickú registráciu i katalogizáciu veľmi závažné zmeny i problémy. Oba systémy majú rovnaké problémy so spracovaním a identifikáciou nových druhov dokumentov, osobitne elektronických.

Obrovský nárast je pre národné bibliografické agentúry nezvládnuteľný, obvykle absentuje aj legislatívna úprava povinného výtlaku týchto „publikácií“. Medzinárodné odporúčanie ISBD (ER), určené na spracovanie elektronických dokumentov, považuje všetky vzdialené elektronické zdroje za publikované, zverejnené, a tým vlastne za predmet bibliografického popisu. K zložitosti problému prispieva rôznosť formátov elektronických zdrojov, nestabilitnosť, efemérnosť a ich „neuchopiteľnosť“ či absencia doteraz používaných bibliografických elementov. S identifikáciou, registráciou a spracovaním elektronických prameňov zápasia národné bibliografie i súborné katalógy. Problémy bujnenia informácií, elektronických prameňov, existencia množstva efemérnych dokumentov s pochybnou kultúrou a odbornou alebo informačnou hodnotou sú dilemou pre oba informačné systémy.

Vývoj webovej technológie umožnil knižniciam prepojenie záznamov katalógov s digitálnymi prameňmi a vývoj automatizovaných knižničných systémov pokračoval ďalej cez zdieľanie bibliografických záznamov v rámci vlastnej knižnice po systémy umožňujúce výmenu dát s externými systémami. A stále poskytujú nové a kvalitnejšie služby. On-line katalóg dlhodobo významne participuje na vytváraní jadra bibliografického systému. Je zdrojom dát pre ďalšie knižničné moduly – akvizíciu, kontrolu seriálov i výpožičný proces.³ Obsahuje možnosti sieťového prepojenia na iné systémy, napr. pomocou protokolu Z39.50 prístup k určitej vybranej časti webových dokumentov. Odkazy na webové stránky nachádzajúce sa v bibliografických záznamoch zvyšujú hodnotu záznamov, ale aj náročnosť na udržiavanie ich aktuálnosti. Dôležitá je tiež stálosť prameňov.

V dobe, keď používatelia hľadajú okamžitý prístup k materiálom a faktom v nich obsiahnutým, je úloha knižníc, bibliografických agentúr veľmi zložitá a celú situáciu zvládajú iba s ťažkosťami. On-line katalóg dokáže zabezpečiť prístup iba k malému množstvu elektronických prameňov vzhľadom na ekonomickú náročnosť či nevyhnutnosť opakovaného kupovania licencií na prístup k týmto dokumentom.

³ WIGGINS, B. J. Zařazení elektronických zdrojů do národních bibliografií.

Nepokrýva ani všetky voľne, bez licencie prístupné napr. elektronické časopisy, citačné databázy, fulltextové agregácie, on-line referenčné nástroje a ďalšie formy zdrojov so vzdialeným prístupom.

Národná bibliografia je založená najmä na povinnom výtlačku národnej produkcie, ktorý je pre ňu životne dôležitý. Nie tak pre súborný katalóg, aj keď existencia povinného výtlačku sa v ňom odráža v takej miere, v akej katalóg reflektuje fondy knižníc s právom povinného výtlačku a najmä s povinnosťou jeho konzervatívneho uchovávanía. Sú však aj krajiny, kde národnú bibliografiu vytvárajú bez práva povinného výtlačku a celkom dobre vďaka korektné vybudovaným vzťahom medzi vydavateľmi a knižnicami. Jednoduchšiu situáciu má tých pár krajín, kde sa povinný výtlačok vzťahuje aj na elektronické dokumenty (pokús bol aj u nás na Slovensku), alebo funguje kvalitnejšia spolupráca knižníc a vydavateľskej sféry.

V niektorých krajinách sú *elektronické zdroje súčasťou národnej bibliografie* už niekoľko rokov (Austrália⁴) a odporúčané aj na zaradenie do zákona o povinnom výtlačku. Okrem povinného výtlačku je potrebné riešiť výber, zber, uchovávanie, digitálne archivovanie, v oblasti spracovania popis týchto dokumentov, stále identifikátory, kontrolu prístupu k prameňom, spoluprácu s producentmi (vydavateľmi). Sú všetky dokumenty na webe skutočne hodnotné a hodné výberu, spracovania a dlhodobého uchovávanía ako národného dedičstva? Problém kritérií výberu a zaradovania elektronických prameňov do národnej bibliografie i súborných katalógov je zložitý a často aj sporný.

Ťažkosti bibliografickej registrácie sú umocnené problémami uchovávanía a sprístupňovania dokumentov z kyberpriestoru, pričom nemožno zabudnúť ani na uchovanie samotnej národnej bibliografie alebo súborných katalógov ako významných informačných prameňov.

Nárast materiálov na webe stále pokračuje a ich charakter je na míle vzdialený „bibliografickým jednotkám“. Mnohé materiály predstavujú mix textu, fotografií, zvuku, rôzne simulácie, pri ktorých je veľmi ťažká bibliografická deskripcia. Na ich popis možno síce použiť rôzne vnorené metadáta, ale ich obsah je plne závislý na intelektuálnom rozhodnutí a popis odzrkadľuje skôr názor ako fakt.

Tradičné metódy národnej bibliografie, katalogizácie pri spracovaní elektronických dokumentov zlyhávajú. Celý koncept národnej bibliografie, doterajšie metódy i prostriedky sú prehodnocované. Pred rovnakým problémom stoja aj súborné katalógy. Ukazuje sa, že prechádzame od bibliografickej registrácie fyzických zbierok ku kontrole (registrácii) virtuálnych súborov. Zmena je evidentná vo všetkých oblastiach bibliografickej i knižničnej práce, počnúc selekciou dokumentov určených na bibliografické spracovanie, či zaradenie do katalógu cez použitie nových bibliografických štruktúr a techník, identifikačných metód a systémov za vzájomnej spolupráce rôznych odborných komunit (bibliografických agentúr, knižníc, agentúr me-

⁴ PHILLIPS, M. Archiving the web.

dzinárodných štandardných čísel, múzeí, archívov, odborných skupín pre metadáta, vydavateľov a i.).

Jedným z modelov národnej bibliografie i súborných katalógov pri sústreďovaní a spracovaní údajov aj o elektronických prameňoch je spoločná aktivita viacerých inštitúcií – knižníc, bibliografických agentúr, tvorcov dokumentov a ich vydavateľov –, ktorá by zvýšila bibliografické pokrytie vzdialených elektronických prameňov. K tomu je potrebná ochota spolupracovať i jasné pravidlá a dobré dohody.

Riešeniu problémov identifikácie, popisu i výmeny dát o elektronických prameňoch napomáhajú aj rôzne *metadátové a identifikačné systémy*. Metadáta sa objavili aj ako potenciálny zdroj bibliografických popisných údajov a môžu podporiť aj bibliografické spracovanie elektronických zdrojov. Popisné prvky jedných i druhých sa vzájomne porovnávajú a uvažuje sa o ich vzájomnej konverzii, aj keď to nie je základným cieľom. Metadáta podporujú dokumentačnú, identifikačnú, vyhľadávaciu, lokalizačnú a selekčnú funkciu. Stávajú sa dôležitým komunikačným nástrojom webu. Popisujú obsahové, formálne či iné charakteristiky iných „primárnych“ údajov vo forme viac alebo menej uzatvorenej množiny atribútov s definovanou sémantikou a syntaxou. Umožňujú používateľom vyhľadávať potrebné informácie exaktnejšie a relevantne k ich požiadavkám. Knižovníci i iní odborníci dlhodobo predpokladajú, že tvorcami metadát budú autori elektronických prameňov, príp. ich vydavatia.

Jedným zo známych metadátových formátov je Dublin Core Metadata Element Set, tzv. Dublinské jadro, ktorý bol vytvorený najmä pre textové dokumenty. K jeho prednostiam patrí: jednoduchosť, využiteľnosť pre viaceré typy elektronických zdrojov, jeho medzinárodný charakter, pružnosť a možnosť jeho včlenenia nielen do nových, ale aj do dlhšie existujúcich systémov. Pôvodných 15 prvkov Dublin Core bolo postupne doplnených tzv. kvalifikátormi, zvyšujúcimi podrobnosť popisu, ale aj komplikovanosť a sčasti aj určitú neprehľadnosť vytvoreného popisu. Porovnanie štruktúr DC a bibliografických formátov MARC naznačujú možnosti ich vzájomnej prevoditeľnosti.

Dôležitým prvkom všetkých metadátových štruktúr, vrátane bibliografických, katalogizačných záznamov sú medzinárodné identifikačné systémy. Klasickým príkladom sú medzinárodné štandardné čísla kníh a časopisov – ISBN a ISSN alebo CODEN. Sú užitočné aj vo sfére vydavateľskej, knižničnej, v oblasti knižničných služieb, ako je napr. MVS, alebo pri vylučovaní duplícít v súborných katalógoch. (Aj v slovenskom súbornom katalógu periodík je vylučovanie duplícít záznamov založené najmä na princípe ISSN.) Tieto identifikátory boli vytvorené cca pred 30 rokmi pre klasické tlačene publikácie ale našli využitie aj v elektronických dokumentoch. Používajú sa aj na označovanie elektronických dokumentov – elektronických kníh, časopisov, rôznych dokumentov na CD ROM. Ale ich kapacita a výpovedná hodnota je obmedzená a určujú dokument iba ako celok.

V prípade elektronických sieťových dokumentov sú požiadavky na identifikátory vyššie. Majú byť viacvrstvé a musia dovoliť identifikovať množstvo ele-

mentov – od autora po jednotlivú časť, komponent či článok elektronického prameňa. Vo svete sa rozvíja mnoho identifikátorov tohto typu. Na identifikáciu autorov je určený kód ISADN – International Standard Authority Data Number, na označenie audiovizuálnych materiálov kód ISAN – International Standard Audiovisual Materials, hudobných diel: ISWC – International Standard Musical Work Code. ISTC – International Standard Textual Work Code (medzinárodný štandardný kód diela) – je určený na jednoznačné označenie určitého diela.

Seriálové dokumenty a ich časti, napr. príspevky, články, môžu byť identifikované pomocou SICI – Serial Item and Contribution Identifier, ktoré obsahuje: ISSN, údaje o vydaní (Item segment), údaje o článku/lokácii, kód názvu (Contribution segment) a kontrolný segment. Uvádzanie SICI by veľmi pomohlo národným knižniciam pri identifikácii článkov.

Pred pár rokmi vstúpil na medzinárodnú scénu nový metadátovej formát ONIX, pripravený v komerčnej vydavateľskej sfére. Je výsledkom spolupráce EDI-teur, medzinárodnej organizácie pre elektronický obchod s knihami, seriálmi a inými elektronickými publikáciami, a ďalších organizácií. Jeho tvorcovia ho označili za medzinárodný štandard určený na komunikáciu bohatých metadát o knihách a iných dokumentoch, s ktorými operuje knižný trh i knižnice.

Do využitia metaúdajových schém, štruktúr sa stále vkladajú nádeje i požiadavky. Metadátovej schémy musia byť flexibilné, musia obsahovať dostatočné mechanizmy na zmenu, musia dovoliť vytvárať jasné vzťahy medzi metaúdajmi (opisom) a konkrétnym prameňom, informáciami.

Veľkosť problému v bibliografickej registrácii a naliehavosť jeho zvládnutia pociťujú aj vyspelé krajiny, napr. Spojené štáty americké, a vytyčujú si rozsiahle aktivity, ktoré postupne naplňajú. Okrem prípravy rôznych štandardov koncentrujú pozornosť aj na podporu odborných podujatí, vzdelávanie knihovníkov s orientáciou na metadáta a riešenie legislatívnej časti problému.

Mnohé knižničné a bibliografické inštitúcie prijímajú viaceré opatrenia a odporúčania týkajúce sa uplatnenia metaúdajov, skvalitnenia doterajších bibliografických štruktúr. Za nevyhnutnú sa všeobecne považuje *vzájomná spolupráca knižníc s archívmi, múzeami*, ktoré majú podobné problémy, a súčasne aj s odborníkmi z oblasti metadát i vydavateľmi, vedcami a autormi odborných a vedeckých publikácií na internete. Akcentuje sa intenzívne zapojenie knižníc do spolupráce a prípravy metadátovej štruktúry pre vydavateľov, ktoré pomôže obom stranám. Potrebu vytvárať metaúdaje už na vydavateľskej úrovni a dostať do povedomia vydavateľov, iniciovať ich, aby prevzali základnú zodpovednosť za metadáta na ich publikácie.⁵

Kongresová knižnica USA v spolupráci s ďalšími odborníkmi vyvinula štandardizovanú schému bibliografických prvkov MODS (Metadata Object Description

⁵ Bicenial conference on bibliographic control for the new millenium.

Schema) – ako rámec pre prácu s MARC údajmi v prostredí XML, určený na rôzne ciele a knižničné aplikácie. Obsahuje aj MARC polia prevažne však s abecedným označením a v niektorých prípadoch preskupuje údaje z formátu MARC 21. MODS má dovoliť používateľom pracovať s „marcovskými“ dátami podľa svojich potrieb.⁶ Ďalším štandardom Kongresovej knižnice, ktorý využíva XML, je METS (Metadata Encoding and Transmission Standard)⁷ pripravený ako výmenný formát pre prenos metadát. METS je určený pre digitálne knižnice druhej generácie na zápis i výmenu popisných, administratívnych a štrukturálnych metaúdajov spojených s digitálnymi objektmi.

Tvorcovia metadát, odborníci z oblasti medzinárodných bibliografických formátov a medzinárodného štandardného popisu dokumentov čoraz viac berú do úvahy teoretický, metodologický koncept IFLA: *FRBR – Functional Requirements for Bibliographic Records*.⁸ Táto štúdia o funkčných požiadavkách na bibliografický záznam, vypracovaná medzinárodným tímom odborníkov pre meniace sa prostredie bibliografických dát, prináša nový pohľad na bibliografický záznam a jeho tvorbu. Vyvolala mnoho reakcií, a to nielen v knižničnom svete. V súčasnosti je základom pre reflektovanie podstaty, cieľov a procesov v bibliografickom popise. Priniesla novú terminológiu, zmenu princípov a prístupov k tvorbe bibliografického záznamu. Vychádza zo širokého spektra dát pertinentných k textovým, kartografickým, audiovizuálnym, grafickým a trojdimenzionálnym materiálom (k papieru, filmu, magnetickej páske a optickým médiám) a k akustickým, elektrickým, digitálnym a optickým spôsobom záznamu. Cieľom tejto štúdie bolo určiť základný štrukturálny rámec pre bibliografický popis, stanoviť prvky nevyhnutné pre bibliografický popis a stanoviť ich organizáciu v súlade s potrebami používateľov. Súčasne vytvára koncept modelu pre národné databázové systémy. Definuje bibliografický prameň ako druh dokumentu, ktorý je základom pre bibliografický popis a môže byť na akomkoľvek médiu alebo na kombinácii médií, resp. nemusí mať fyzikálnu podstatu. Používa termín „prameň, zdroj (resource)“ namiesto slova „publikácia“, pretože pod slovom publikácia sa rozumie najmä tlačенý dokument. Berie do úvahy členitosť, štruktúrovanosť, viacvrstvosť popisovaného objektu a namiesto doterajšieho „plochého“ záznamu kladie dôraz na vytváranie informačných diskretných jednotiek. Medzi ným prináša aj iný pohľad na problematiku autorstva.

Rámcové požiadavky na funkciu bibliografických záznamov definujú 3 základné skupiny entít (objektov). V prvej skupine, do ktorej sa radia výsledky intelektuálnej alebo umeleckej činnosti, rozlišujú medzi dielom (work), vyjadrením (expression), prevedením (manifestation) a konkrétnou fyzickou jednotkou diela (item). Vyjadrenie sa charakterizuje ako realizácia diela v rôznej forme. Prevedením je materializácia, fyzická reprezentácia či fyzikálna podstata diela, kde úlohu identifikátorov

⁶ MODS Metadata Object description.

⁷ METS Metadata Encoding & Transmission Standard.

⁸ Functional requirements for bibliographic records.

manifestácie, prejavu jednotlivých diel (vydaní) plnia napr. ISBN a ISSN. Druhú skupinu entít tvoria osoby a korporácie. Sú zodpovedné za intelektuálny a umelecký obsah alebo za fyzickú produkciu a šírenie produktov. Tretia skupina zahŕňa doplnujúce entity, ktoré slúžia ako predmet diela – koncept (poňatie, predstava, udalosť a miesta). FRBR vymedzujú aj základné požiadavky na záznam národnej bibliografie a definujú základnú úroveň tohto záznamu.

Materiál používa zložitú terminológiu, ťažko prenosnú do iných jazykov, ktorá sťažuje jeho skutočné pochopenie a správne uplatnenie. Preklad a výklad jednoslovných anglických termínov opisom, viacerými slovami, či významovo odlišnými termínmi spôsobujú značné problémy. Osobitný problém predstavuje rozlíšenie medzi pojmami *work* a *expression*, ktoré sú abstraktné a súvisia s intelektuálnou a umeleckou činnosťou.

Napriek týmto problémom je vo svete o tomto materiáli živá diskusia, ktorá na slovenské odborné fóra bohužiaľ zatiaľ neprenikla.

Vo svete dnes už existuje mnoho systémov, databáz a katalógov, ktoré buď integrujú v sebe klasické i moderné typy dokumentov, alebo sa zaoberajú iba elektronickými prameňmi. Niektoré z týchto systémov vytvárajú popis zdrojov podľa vlastných schém, iné využívajú medzinárodne dohodnuté štandardy, v ktorých nové informačné pramene našli svoj odraz. Ich typologický záber nie je však plošný, ide o výber dokumentov.

Katalógy a v tom aj súborné katalógy zabezpečujú rýchly a dobrý prístup ku fondom knižníc, ale predovšetkým na úrovni dokumentov a materiálov ako celku a nie na analytickej úrovni. Používateľ dnes preferuje sprístupnenie informácií v dokumentoch, nie získanie bibliografického záznamu, a tak sa časť odborníkov domnieva, že katalógy pri plnení najzákladnejšej úlohy – správy prístupu a evidencii fyzických knižničných fondov – dosiahli už maximum a vyčerpali svoje možnosti rozvoja. Ďalší vkladajú nádej do skvalitňovania rozvoja obsahu i funkcií katalógov. Zaujímavým riešením je napr. medzinárodná báza elektronických časopisov budovaná v Nemecku – EZB, ktorá je prepojená s národným nemeckým súborným katalógom periodík ZDB.

V odbornej sfére začína prevládať názor, že *katalóg má slúžiť ako portál*, ako informačná služba využívajúca technologickú infraštruktúru. Knižničný portál musí spĺňať množstvo úloh a požiadaviek, aby mohol pre používateľov plniť funkciu hlavnej webovej brány k digitálnym zdrojom a službám napomáhajúcej identifikácii a výber hľadaných dokumentov.⁹ Mal by podporovať zoskupovanie a dobrý popis informačných prameňov a rozhodovanie o ich užitočnosti pre konkrétneho používateľa. Ich úlohou by malo byť umožniť paralelné vyhľadávanie mnohých zdrojov, či sú to licencované elektronické pramene, bázy dát, webové stránky a knižničné katalógy s prepojením na plné texty. Pri ich tvorbe zohráva mimoriadnu úlohu interoperabi-

⁹ BYRUM, J. D. On-line katalogy a knihovní portály v súčasnom informačnom prostredí.

lita ako schopnosť systému pracovať s inými systémami bez vynaloženia osobitnej námahy zo strany používateľa. Cieľom je vybudovať pre používateľov jednoliaty blok služieb z komponentov, ktoré sú vzájomne technicky odlišné a spravujú ich rozličné organizácie, a dosiahnuť vzájomnú komunikáciu a výmenu informácií medzi systémami. Výsledkom je zabezpečenie jednoduchého vyhľadávania, prenosu, zdieľania rôznych typov informácií z rôznych zdrojov (knihy, muzeálne artefakty, umelecké diela) v rôznych katalógoch a doménach (kníhnice, múzeá, galérie, archívy a podobne). Na úspešné dosiahnutie interoperability systémov je potrebné určiť pravidlá komunikácie a výmeny údajov, k čomu opäť slúžia štandardy pre metadáta, komunikačné protokoly a výmenné formáty.¹⁰ Kľúčovú úlohu v oblasti integrácie a interoperability medzi jednotlivými systémami pracujúcimi s rôznymi formátmi a aplikačnými protokolmi majú tiež metadáta.

Rozvoj národnej bibliografie a súborných katalógov a východiská pri riešení problémov sú v uplatňovaní nových metód, technológií, vo vzájomnej spolupráci v národnom i medzinárodnom meradle, využívaní výsledkov medzinárodných projektov i v zapájaní sa do ich riešenia. Predpokladom ďalšieho rozvoja je najmä podpora projektov orientovaných týmto smerom a širšia participácia slovenských knižníc na medzinárodných aktivitách.

Zoznam bibliografických odkazov

Bicentennial conference on bibliographic control for the new millennium.

In *LC Cataloging Newsline* [online]. 2000, vol. 8, no. 12. Dostupné na internete: <<http://www.loc.gov/catdir/lccn/lccn0812.html>>

BYRUM, John D., Jr. On-line katalogy a knihovní portály v súčasnom informačnom prostredí. In *Knihovna plus* [online]. ISSN 1801-5948, 2005, roč. 16, č. 1.

Dostupné na internete: <<http://knihovna.nkp.cz/knihovna51/519byrum.htm>>

BYRUM, John D., Jr. Úloha národných bibliografií při poskytování bibliografického přístupu ke vzdáleným elektronickým zdrojům: problémy a řešení.

In *Národní knihovna*. ISSN 0862-7487, 2002, roč. 13, č. 4, s. 262–267.

eCulture. Interoperabilita informačních systémov. Bratislava: Univerzitná knižnica v Bratislave, 2006. 79 s. Interný materiál.

Functional requirements for bibliographic records. [online]. IFLA 1998.

Dostupné na internete: <<http://www.ifla.org/VII/s13/frbr/frbr1.htm>>

¹⁰ e-Culture. Interoperabilita informačních systémov.

- HAZEN, Dan. Národní bibliografie ve světě globalizace: Latinská Amerika. In *Knihovna plus* [online]. ISSN 1801-5948, 2005, roč. 16, č. 1. Dostupné na internete: <<http://knihovna.nkp.cz/knihovna51/5160hanzen.htm>>
- HERCHLOVÁ, Ludmila – SEICHERTOVÁ, Marta. Vývoj bibliografickej činnosti v Univerzitnej knižnici od jej založenia. In *Univerzitná knižnica v Bratislave 1914–1919–1959*. Martin: Matica slovenská, 1959. 159 s.
- METS *Metadata Encoding & Transmission Standard*. 20.09.2006. [online]. Dostupné na internete: <<http://www.loc.gov/standards/mets/>>
- MODS *Metadata Object Description*. 20.09.2006 [online]. Dostupné na internete: <<http://www.loc.gov/standards/mods/>>
- PHILLIPS, Margaret. *Archiving the web: the national collection of Australian online publications*. A paper presented by..., Manager, Digital Archiving, National Library of Australia at the International Symposium on Web Archiving, National Diet Library, Tokyo, Japan, 30 January 2002. [online] Dostupné na internete: <<http://www.nla.gov.au/nla/staffpaper/2002/phillips1.html>>
- WIGGINS, Beacher, J. Zařazení elektronických zdrojů do národních bibliografií. Přehled IFLA. In *Knihovna*. ISSN 1801-3252, 2005, roč. 16, č. 2, s. 59 – 66. Dostupné na internete: <<http://knihovna.nkp.cz/knihovna61/wiggins.htm>>

Variations On Union Catalogues and National Bibliography

Lýdia Sedláčková

The article deals with the development and relations between two important information systems, national bibliography and a union catalogue, in the changing information environment. The author devotes her attention to the similarities and differences in their mission, tasks and orientation. Rapid increase in electronic sources, their registration and processing which require change of traditional procedures and methods, all of this has become a common problem. Defining a new concept of national bibliography and union catalogues is a perspective way of how to solve this. It should be done through securing access to electronic documents, developing union catalogues into library portals, using metadata structures, enhancing efficient cooperation with creators and publishers of electronic documents and a broader involvement of Slovak libraries in domestic and international projects.

Ochrana dokumentov a aktivity odboru ochrany dokumentov UKB

Emília Hanusová

Poslaním knižníc je poskytovať informácie v maximálnej možnej miere širokej kultúrnej verejnosti a zároveň chrániť nosič týchto informácií ako zdroj kultúrneho dedičstva národa. Tieto dve základné funkcie sú vo vzájomnej kontradiccii, pretože stálym používaním knižných jednotiek dochádza k ich opotrebovaniu a degradácii. Drvivá väčšina informácií sa v súčasnosti nachádza na papierovom nosiči. Práve papier patrí medzi tie vynálezy, ktoré azda v najväčšej miere ovplyvnili rozvoj civilizácie a kultúry. Papier bol vynájdený a cielavedome zdokonaľovaný pre záznam a uchovávanie kresleného a písaného prejavu, neskôr tlačeného znaku a v súčasnosti je jednoznačne najrozšírenejším médiom a nosičom informácií.

Papier je plošný materiál vytvorený uložením rastlinných, živočíšnych alebo syntetických organických a anorganických vlákien, zmesí týchto vlákien alebo s prímiesou pomocných látok, prípadne zo suspenzie takým spôsobom, že sa vlákna splstia a navzájom viažu. Za počiatok výroby papiera sa považuje rok 105 po Kr. a za jeho objaviteľa Cchaj-Lun, dvorný úradník čínskeho cisárskeho dvora. Odvtedy sa rozvíjala výroba papiera, založená na splstovaní vodnej suspenzie upravených buničínových vlákien cez jemnú bambusovú rohož upevnenú v rámiku, z ktorej sa papier snímal a sušil. Hlavnou surovinou na jeho výrobu sa stali lanové a bavlnené handry. Tajomstvo výroby papiera si udržala Čína až do polovice 8. stor., keď Arabi donútili čínskych zajatcov vyrábať papier v Samarkande. Prostredníctvom Arabov sa papier dostal najprv do Španielska, kde sa už v 12. stor. zaznamenala existencia továrne na výrobu papiera v Játive, odkiaľ sa potom znalosť výroby papiera rozšírila do ostatnej Európy.

Papier sa v podstate až do polovice 19. stor. vyrábala ručne a z handier. Ustavične rastúcu spotrebu papiera na celom svete nemohla kryť ani strojová výroba, ktorá postupne nahradzovala ručnú výrobu, pretože nedostatok handier nedovoľoval jeho masovú výrobu. Základnou surovinou, ktorá v plnej miere nahradila handry a umožnila prudký rast výroby papiera, sa stalo drevo. Začalo sa používať v polovici 19. stor. po vynáleze F. G. Kellera, ktorý prvý rozvláknil drevo mechanicky. V tom čase sa začína aj výroba chemických buničín – nátronovej, sulfitovej a sulfátovej – ako surovín na výrobu papiera a používanie kaolínu ako plniacej látky pre papier. Úlohou papierenských plnív je vyplňovať medzery medzi vláknami, zlepšovať rovnomernosť papiera, vyrovnávať povrch, zvyšovať rozmerovú stálosť a hlad-

kosť. K najpoužívanejším plnivám patrí kaolín a uhličitan vápenatý. Aby papier získal mechanickú pevnosť a odolnosť voči rozpíjaniu písacích látok, treba ho glejiť. Pravidelné glejenie škrobom zaviedli Arabi asi koncom 8. stor. a v papierňach sa používalo až do 14. stor., keď škrob nahradili živočíšnym glejom. V roku 1807 M. F. Illich v Erbachu uverejnil prvú prácu o živočíšnom glejení s použitím kamenca a živice, ktoré sa neskôr ujíma a postupne vytláča používanie živočíšneho gleja. Tento spôsob glejenia sa využíva pri výrobe papiera prakticky až doteraz. Jeho hlavnou nevýhodou z hľadiska stálosti a trvanlivosti papiera je, že prebieha v kyslom prostredí a spôsobuje kyslosť papiera. Rozsiahlym štúdiom sa totiž zistilo, že kyslosť papiera je hlavným faktorom spôsobujúcim jeho degradáciu. Základnou zložkou vláknin používaných na výrobu papiera je makromolekula celulózy. Je to lineárny polymér β -D-glukopyranózových jednotiek pospájaných v polohách 1, 4. Tieto väzby sú pomerne stále v neutrálnom a alkalickom prostredí, v kyslom prostredí však hydrolyzujú, t. j. rozkladajú sa. Výsledkom hydrolytického rozkladu je znižovanie polymeryzačného stupňa, čiže krátenie reťazcov makromolekúl celulózy, čo sa prejavuje v zhoršovaní mechanických vlastností papiera, v jeho krehnutí a žltnutí. Preto odstránenie kyslosti novodobých papierov predstavuje jeden z najnaliehavejších konzervačných problémov súčasnosti vzhľadom na veľké množstvá takýchto papierov v archívoch a knižniciach na celom svete.

Podobné problémy spôsobujú aj novinové zbierky. Novinový papier z hľadiska svojej kvality je určený prakticky na jednorazové použitie a nie na dlhodobé uloženie. Preto aj suroviny a spôsob výroby novinového papiera a tým aj jeho trvanlivosť – vzhľadom na enormné kvantá produkcie novinového papiera – sú adekvátne danému účelu.

Keďže acidita je primárnou príčinou degradácie obrovského množstva kníh a dokumentov na papierovom nosiči, hľadajú sa masové metódy, ktoré by boli schopné v adekvátnych množstvách neutralizovať vysokú kyslosť papierov a súčasne zabezpečiť aj ich spevnenie a zlepšenie mechanických vlastností. Hrozba degradácie kyslých papierov ohrozuje všetky archívy, knižnice, ale i mnohé ďalšie inštitúcie, v celosvetovom meradle sa vyvíja značné úsilie s mimoriadnymi finančnými podporami projektov, metód a procesov na elimináciu degradačných faktorov.

Pretože táto problematika je veľmi závažná, zaoberala sa ňou aj Európska komisia pre ochranu a sprístupňovanie (European Commission on Preservation and Access), ktorá vydala publikáciu o masovej deacidifikácii. Vzhľadom na to, že niektoré z týchto procesov sa už rutinne používajú, iné sú stále vo vývoji, uvedieme aspoň základné informácie o najznámejších z nich.

Prehľad známych procesov a technológií

Metódy na báze WEI TO

(Mg v organickom prostredí – metylmetoxymagnéziumkarbonát – MMMK):

- *WEI TO proces Kanada*. WEI TO Associates, Matteson, USA.
Poloprevádzkové zariadenie, 42 000 kníh za rok, cyklus trvá 43 – 53 hodín, cena za jednu knihu je 3 – 7 USD, získaná alkalita je v rozmedzí pH 7,5 – 9,5; nevýhody: použitie metanolu a freónov.
- *WEI TO proces Francúzsko*.
Využívaná kapacita je 20 000 kníh ročne, cyklus trvá 56 hodín, cena za jednu knihu je 4,8 – 7,6 USD, alkalita papiera je 5,8 – 9,7; odstránené nevýhody kanadského procesu.
- *FMC proces USA*.
Kapacita 300 000 kníh za rok, cyklus 8 hodín, cena za jednu knihu 3 – 10 USD, reálnych informácií je málo napriek propagačnému videozáznamu.
- *Battelle proces USA a Nemecko*. Zentrum für Bücherhaltung GmbH, Lipsko. Modifikácia WEI TO. Kapacita 200 000 – 300 000 kníh za rok, cyklus 40 hodín, cena za jednu knihu je 9 USD alebo 20 EUR za 1 kg knihy, predpokladajú sa servisné služby, relatívne dobre prepracovaná technológia, funkčné zariadenie je v Lipsku.
- *Papersave Swiss*. Nitrochemie AG Wimmis, Švajčiarsko.
Zariadenie prevádzkuje súkromná spoločnosť a ide o modifikáciu Battelle procesu. Do zariadenia možno v jednom cykle umiestniť 16 – 24 bežných metrov kníh alebo archívnych dokumentov. Cena za neutralizáciu jednej knihy nie je známa.
- *Bookkeeper*. Kongresová knižnica, USA. Účinná látka: MgO.
- *Libertec proces*. Libertec Bibliothekendienst GmbH, Norimberg, Nemecko. Účinná látka: MgO. Modifikovaná forma Bookkeeper, pričom sa práškový MgO vháňa vzduchom do papiera.
- *Booksaver*. Deacidifikácia v plynnej fáze. British Library proces (hlavným cieľom je spevnenie papiera) a čiastočná deacidifikácia.
- *Bückerburg proces*. Neschen AB, Bückeberg, Nemecko.
Neutralizácia prebieha vo vodnej fáze (inak ako pri spomínaných procesoch) a je určená predovšetkým pre archívny materiál (neutralizujú sa jednotlivé listy papiera).

Podrobnejšie o metódach hromadnej deacidifikácie sa budeme zaoberať v budúcich príspevkoch, pretože hrozba degradácie kyslých papierov ohrozuje všetky inštitúcie vlastniace papierové dokumenty.

Odbor ochrany dokumentov má štyri oddelenia:

- *Oddelenie reprografických služieb* vykonáva ochranné kopírovanie papierových dokumentov našej inštitúcie pre klientov knižnice i pre vnútornú potrebu. Je vybavené modernou kopírovacou technikou, včítane špeciálnych skenerov potrebných na kopírovanie z kníh.
- *Oddelenie knižnej väzby* viaže periodiká, opravuje a preväzuje novodobé knižné jednotky, vyhotovuje rôzne kartonážne výrobky (škatule, obaly, tubusy...) podľa požiadaviek oddelení knižnice a spracúva všetky interne tlačené materiály – informačné letáky, tlačivá, publikácie edičného plánu a pod.
- *Oddelenie reštaurovania a konzervovania* bolo založené v roku 1962. Dnes má sedem kvalifikovaných pracovníkov (piatich reštaurátorov a dvoch chemikov-reštaurátorov). Hlavnou činnosťou pracovníkov je reštaurovanie a konzervovanie historických knižných fondov, ktoré patria k najvzácnejším vo všetkých knižniciach. Každý z takýchto knižných skvostov je umeleckým dielom a je kultúrnym dedičstvom národa.

Pred reštaurátorsko-konzervátorským zásahom sa musí urobiť prieskum stavu dokumentu. Treba si uvedomiť, že pre ďalších používateľov a bádateľov má okrem obsahu knihy veľký význam každý detail väzby a knižného bloku. Veľkú vypovedajúcu hodnotu majú i poznámky, ktoré sú písané na prídoštiach, predsádkach alebo na voľných okrajoch tlačeného textu. Reštaurátor musí registrovať spôsob šitia zložiek do bloku, vyšívanie kapitálku, biologické poškodenie, stopy po sponách a náročniciach, spôsob vyhotovenia a materiál väzbových dosiek a mnoho ďalších detailov. O týchto skutočnostiach treba vyhotoviť písomný i fotografický záznam. Po zhodnotení všetkých aspektov a často aj po konzultácii s historikom sa vyberie spôsob, metodika a materiály vhodné na reštaurovanie a konzervovanie príslušného dokumentu. Mímoriadnu pozornosť treba venovať mikrobiologickému poškodeniu knihy – stopám po plesniach a po črvotoči, ktoré už poškodili väzbu či knižný blok, a ak je to potrebné, musí sa kniha dezinfikovať, aby sa zamedzilo rozšíreniu poškodenia.

Samotný reštaurátorský zásah je vždy spojený aj s konzervačným zásahom a je v rukách reštaurátora, jeho odborných znalostí, remeselnej a umeleckej zručnosti. Každá kniha je svojím prevedením jedinečným umeleckým dielom. Knižná väzba je vytvorená z rôznych materiálov – drevo, papier, koža, pergamen, kovové prvky a pod., a preto aj jej reštaurovanie vyžaduje široké odborné znalosti a kladie vysoké nároky na zručnosť a remeselné schopnosti. Veľké množstvo reštaurátorských zásahov možno uskutočniť bez rozoberania väzby. Dôvodom na demontáž väzby a rozoberanie knižného bloku na jednotlivé zložky a listy je poškodenie šitia,

ktoré sa stalo nefunkčným alebo rozsiahle mechanické či chemické poškodenie papiera, takže jeho ošetrovanie sa musí robiť mimo knižný blok.

Zreštaurovaná kniha by nikdy nemala vyzeráť „ako nová“. Skúsený reštaurátor obmedzí svoje zásahy na minimum a zachová na väzbe i knižnom bloku čo najviac pôvodných prvkov a vyhne sa zbytočným rekonštrukciám a vylepšovaniu väzby, pravdaže, pokiaľ nejde o dôležité funkčné prvky.

- Najmladším z oddelení odboru je *digitalizačné oddelenie*. Jednou z dôležitých úloh knižnice je čo najviac sprístupniť svoje fondy širokej verejnosti, zároveň ich však musí chrániť, zvlášť vzácne a najžiadanejšie originály. Pracovníci digitalizačného oddelenia realizujú ochranné digitalizovanie vzácneho a ohrozeného knižného fondu a sprístupňujú ho širokej kultúrnej verejnosti, čím sekundárne vytvárajú nové zdroje informácií. Pravidelne aktualizujú podstránky Pamäť sveta na www.ulib.sk, na ktorej možno vyhľadať zdigitalizované dokumenty, ako i plné texty v Zlatej niti slovenskej literatúry.

Z uvedených činností je zrejmé, že rozsah pôsobnosti odboru ochrany dokumentov má veľmi širokú škálu pracovných aktivít s rôznorodou odbornou tematikou. Prioritou však zostáva ochrana informácií na papierovom nosiči vzhľadom na jeho dominantné kvantitatívne postavenie v rámci knižničných fondov. Pracovníci odboru ochrany dokumentov svojou prácou prispievajú k úsiliu všetkých pracovníkov knižníc, archívov, či iných kultúrnych inštitúcií. Ich cieľom je maximálne sprístupniť a zároveň ochrániť „svoje“ fondy, ktoré sú kultúrnym dedičstvom národa.

Document Conservation and Activities of the Department of Document Conservation at the University Library in Bratislava

Emília Hanusová

The main mission of libraries is to provide information to a general public; at the same time also to preserve this information and its carriers as national cultural heritage. However, these two basic tasks are often in mutual contradiction because a frequent use of books and other library units causes their deterioration and degradation.

Paper is a plane felted material made from vegetable, animal or synthetic organic or inorganic fibres, or their mixture with additive materials (coloring matters, sizing material such as rosin or glue, and fillers such as sulfate of lime, kaolin or calcium carbonate).

Until the middle of the 19th century, paper was made by hand from rags. The continuous worldwide growing demand for its consumption could not be covered neither by machine-made production which gradually replaced hand-made production because the lack of rags did not make possible its mass production. The basic raw material which completely replaced rags and enabled rapid growth of paper production became wood. It started to be used in the middle of the 19th century after the F. G. Keller's invention of mechanical wood fiberization. In 1807, M. F. Illich published in Erbach the first study on rosin sizing with using alum and rosin which was later became established and replaced animal sizing. This sizing technology is used in paper production until nowadays. Its main disadvantage from the point of paper permanence and durability is that it is proceeded in acidic medium which caused paper acidity.

Although many investigations have been concerned with paper ageing, the factors influencing permanence and durability of paper have not yet been fully established. Owing to the complex compositions of papers and variations from grade to grade, many types of degradation are possible. For cellulose fibres these can include particularly hydrolysis, oxidation, crosslinking, photolysis, photooxidation and thermal decomposition.

Certainly one of the most significant factors is hydrolysis of the cellulose caused by excessive acidity in the paper. Acids may be presented from several sources but the most common source – for papers produced since the half of the 19th century – is the alum (potassium aluminium sulphate) used in rosin sizing. Hydrolysis of alum can lead to formation of sulphuric acid in the sheet.

At present, elimination of paper acidity represents one of the most urgent conservation problems because of enormous quantities of such paper in libraries and archives all over the world. Therefore a survey of commercially used mass deacidification processes is at least briefly presented.

Sväté písmo u Slovákov. Slovenské preklady a vydania Svätého písma na území Slovenska

Jozef M. Rydlo

Priekopníkmi používania reči ľudu, národných jazykov pri evanjelizovaní národov boli už v 9. storočí svätí bratia Konštantín-Cyryl a Metod zo Solúna,¹ museli však čakať niekoľko storočí, kým ich dielo bolo úplne pochopené a zhodnotené. Až v roku 1880 pápež Lev XIII. encyklikou *Grande mundus* rozšíril ich uctievanie na celú Katolícku cirkev. Bratom zo Solúna venovali dôležité dokumenty pápeži Ján XXIII., Pavol VI.² a Ján Pavol II.³, ktorý ich – spolu so sv. Benediktom – vyhlásil za spolupatrónov Európy. K zvyšovaniu tohto záujmu nepopierateľne prispel Druhý vatikánsky koncil. Podporil totiž takú evanjelizáciu, ktorá sa zakladá na konkrétnych miestnych reáliách, ekumenizme, ľudských právach a náboženskej slobode. Faktom je, že duchovné dedičstvo, ktoré nám zanechali svätí Cyryl a Metod,⁴ o tisíc rokov predbehlo nielen kresťanské, ale aj kultúrne a občianske hodnoty, na ktoré je naša doba zvlášť citlivá – nie náhodou sa o nich hovorí, že boli pôvodom Gréci, vzdelaním Byzantínci a srdcom Slovania.

Slováci, ktorí patria k najstarším národom Európy, avšak paradoxne k najmenej známym, hoci sa ich vlasť nachádza v srdci Európy, sú priamymi potomkami a dedičmi evanjelizačného diela svätých Cyryla a Metoda.

Počiatky kresťanskej akulturácie Slovákov siahajú až do 7. storočia, keď do Samovej ríše prišiel opát Amandus⁵ s túžbou šíriť kresťanské učenie medzi slovanským obyvateľstvom, ktoré ríšu zaľudňovalo. Pravdepodobne šlo o prvý pokus o obrátenie najstarších predkov Slovákov na kresťanskú vieru. Na sklonku 8. storočia začali prenikať na územie starých Slovákov bavorskí misionári zo Solnohradu a Pasova. V rovnakom čase a možno ešte aj skôr na slovenskom území pôsobili byzantskí misionári, ktorí pochádzali najmä z aquilejského patriarchátu, ktorý sa nachádzal v severovýchodnej Itálii. V roku 827 (alebo 829) v Nitre v dŕžave kniežaťa Pribinu

¹ LACKO, M. Svätí Cyryl a Metod.

² PAULUS PP. VI. Epistula apostolica ad exc. mos présules clerum et Christifideles Cecoslovachiae, s. 137 – 149.

³ IOANNES PAULUS PP. II. Epistula encyclica, s. 779 – 813. JOHANNES PAULUS PP. II. Savorum apostoli.

⁴ LACKO, M. Il metodo missionario dei SS. Cirillo e Metodio presso i popoli slavi, s. 51 – 70.

⁵ TISO, F. The Empire of Samo, s. 1 – 22.; BARTEK, H. The Slovaks and King Samo's Empire, s. 49 – 64.

solnohradský biskup Adalrám vysvätil prvý kresťanský kostol na slovenskom území a zároveň prvý kresťanský chrám na celom území obývanom západnými Slovanmi. Postupom času sa štátny útvar starých Slovákov upevnil a v roku 858 kráľ Rastislav vyjadril želanie mať na svojom území vlastnú cirkevnú štruktúru, ktorú by spravovali slovenskí kňazi a biskupi. Obrátil sa teda priamo na pápeža Mikuláša I. s prosbou, aby mu poslal biskupa a kňazov, ktorí by uskutočnili tento zámer. Pápež Mikuláš I. však nemohol urobiť zadosť tejto žiadosti; niežby nemal k dispozícii takých kňazov, ale konal tak skôr z politických dôvodov. Kráľ Rastislav sa teda obrátil na byzantského cisára Michala III. a požiadal ho, aby mu poslal biskupa a učiteľov, ktorí by slovenskému ľudu zvestovali evanjelium v ich vlastnom jazyku. Staroslovenský panovník napísal do listu, ktorý poslal Michalovi III.: „...náš ľud pohanstvo odvrhol a kresťanského zákona sa drží...“⁶

Byzantský cisár vypočul Rastislavovu prosbu a poslal mu misiu učiteľov viery a práva, ktorú viedli bratia Konštantín a Metod. Konštantín, zvaný Filozof, patril k najvzdelanejším mužom na cisárskom dvore. Narodil sa v Solúne, čiže v meste, ktorého okolie bolo husto osídlené slovanským obyvateľstvom. Možno preto predpokladať, že Konštantín vďaka svojmu veľkému jazykovému nadaniu rozumel a ovládal miestne slovanské nárečie. Aj jeho brat mních Metod, ktorý bol v mladosti poverený funkciou administratívneho úradníka cisárskeho dvora medzi slovanským obyvateľstvom, zrejme ovládal jazyk, ktorým hovorili. Vtedy síce tento jazyk nemal písomnú podobu, lebo v tom čase Slovania ešte nemali svoje vlastné písmo. Preto už v Konštantínopole Konštantín zostavil pre Slovanov zvláštnu abecedu a zároveň začal do jazyka Rastislavových Slovákov prekladať najvýznamnejšie náboženské texty. V roku 863 na staroslovenské územie dorazila misia byzantských vyslancov a vierozvestov. Konštantín a Metod sa hneď pustili do práce a založili na Slovensku prvú vysokú školu podľa vzoru konštantínopolskej akadémie. Do staroslovenského jazyka z gréčtiny a latinčiny preložili liturgické texty, veľkú časť Svätého písma a zásadné texty cirkevného práva a rímskeho občianskeho práva.

Pápež Mikuláš I. pozval Konštantína a Metoda a ich slovenských žiakov do Ríma, aby ich vysvätil za biskupov a kňazov. Po ceste sa zastavili v Benátkach, kde viedli závažné teologické rozpravy s benátskymi kňazmi a biskupmi o jazyku, ktorý sa používal na bohoslužbách a ktorý zaviedli u starých Slovákov.

Vo Večnom meste ich privítal už nový pápež Hadrián II., ktorý schválil ich misionársku činnosť a povolil používať starú slovenčinu na bohoslužbách.

14. februára 869 zomrel Konštantín, ktorý sa pred smrťou uchýlil do gréckeho kláštora a prijal rehoľné meno Cyril. Hadrián II. ho dal pochovať s najvyššími pochtami v Chráme svätého Klementa v Ríme a Metoda vymenoval za svojho legáta v slovanských krajinách. Zveril mu bulu *Gloria in excelsis Deo*, adresovanú kráľovi

⁶ RATKOŠ, P. Pramene k dejinám Veľkej Moravy, s. 224; POROV. GRIVEC, F.–TOMŠIČ, F. *Constantinus et Methodius thessalonicenses*, s. 129.

Rastislavovi a kniežatám Svätoplukovi a Kocelovi, ktorou úradne potvrdil starú slovančinu, teda starú slovenčinu, ako bohoslužobný jazyk.

Sväťé písmo je prameňom kresťanského života. Prijat kresťanstvo znamená v istej podobe prijať aj Sväťé písmo.

V akej podobe žilo Sväťé písmo medzi Slovákami?

Ako a kedy sa Sväťé písmo dostalo na Slovensko?

Odpoveď na tieto otázky môže dať len strohý bibliografický prehľad — bez podrobnejšieho štúdia okolností, za ktorých sa Sväťé písmo dostávalo Slovákom do rúk, bez kritickej analýzy prekladov, bez ohľadu na konfesiónálne diferencie a disrepancie.

Vzácný znateľ slovenskej svätópísomnej literatúry Štefan Náhalka,⁷ analyzujúc dejinný vývin Slovákov, určuje tri rozličné obdobia prístupu k Svätému písmu, ktoré sú podmienené nielen rozdielnymi historickými okolnosťami, ale aj po rečovej stránke majú osobitný charakter.⁸

1. obdobie cyrilo-metodské – Písmo sväťé v staroslovenskej reči;
2. obdobie reformačné – Písmo sväťé v českej alebo latinskej reči;
3. obdobie národného obrodovania – Písmo sväťé v slovenčine.

1. Cyrilo-metodské obdobie – Písmo sväťé v staroslovenskej reči

Prvé čiastkové preklady Biblie do jazyka starých Slovákov vznikali počnúc 9. storočím. Priami potomkovia starých Slovákov, obývajúcich oblasti stredného Dunaja, sa plným právom hlásia k duchovnému dedičstvu svätých Cyrila a Metoda. Ich životopisy, ktoré boli napísané po ich smrti a považujú sa za vierohodné historické zdroje, svedčia o tom, že do staroslovenčiny⁹ preložili skoro celé Sväťé písmo. V *Živote Konštantína-Cyrila* si možno prečítať: „...zložil písmená a začal písať slová evanjelia: „Na počiatku bolo Slovo a Slovo bolo u Boha a Boh bol Slovo (Jn 1, 1) a ďalšie“.¹⁰

⁷ LACKO, M. Monsignor Stephen Náhalka, S. T. D., s. 7 – 22.

⁸ NÁHALKA, Š. Písmo sväťé u Slovákov, s. 4 – 9.

⁹ Jednotné a všeobecne akceptovateľné pomenovanie reči starých Slovanov prakticky nejestvuje. Česi zaviedli nie bez politických zámerov výrazy „*lingua paleoslovenica*“, v češtine „*jazyk staroslověnský*“, v slovenčine „*jazyk starosloviensky*“. V nemčine je zaužívaný termín „*altkirchenslawische Sprache*“, vo francúzštine „*slavon*“, „*vieux slave*“, „*vieux slave d'Église*“, v taliančine „*lingua paleoslava*“, „*slavo antico*“ o „*slavo ecclesiastico*“. V slovenskej reči sa možno bez konfúzie pridržiavať pôvodného výrazu „*staroslovenská reč*“, t. j. reč starých Slovákov, pretože sa tento výraz odlišuje aj od terajšej slovenčiny (slovenský jazyk), aj od dnešnej slovinčiny (slovinický jazyk).

¹⁰ GRIVEC – TOMŠIČ, ref. 6, p. 164; RATKOŠ, ref. 6, s. 243.

Život Metoda túto informáciu dopĺňa: „Potom odtrhol sa od všetkého zhonu a starosť svoju Bohu zložil, najprv však z učeníkov svojich vybral dvoch kňazov, znamenitých skoropiscov, preložil v krátkom čase všetky knihy Písma svätého úplne, okrem kníh Makabejských, z gréckeho jazyka na staroslovenský... Lebo len žaltár a Evanjeliu a apoštolov preložil prvej s Filozofom (t. j. Konštantínom-Cyriľom)“.¹¹

Historické zdroje teda dokumentujú, že Konštantín-Cyriľ a Metod preložili skoro celú Bibliu do jazyka starých Slovákov. Konštantín ešte v Carihrade preložil lekciónár pre bohoslužby a po príchode na Veľkú Moravu ho podľa všetkého doplnil chýbajúcimi textami z Evanjelií, Skutkov apoštolov a žaltáru. Prekladal z gréckeho vzoru, ale zohľadňoval aj latinskú verziu. Obaja prekladali aj z pôvodného hebrejského originálu, ale pridržiavali sa znenia grécko-byzantského textu a preklad porovnávali s latinskou Vulgátou (najmä v prípade žalmov.)

Historické pramene teda dokazujú, že apoštoli Slovanov Konštantín (Cyriľ) a Metod postupne preložili do reči starých Slovákov celú Bibliu. Už v Carihrade Konštantín preložil pre bohoslužbu lekciónár, ktorý po príchode na Moravu doplnil chýbajúcimi textami z Evanjelií, Skutkov apoštolov a žaltára, preloženého z gréckej predlohy s ohľadom na latinský preklad.

Cyriľo-metodský preklad Svätého písma vznikol v rokoch 863 – 885. V porovnaní s inými národmi prekladatelia dali starým Slovákom a ich prostredníctvom všetkým slovanským národom Sväté písmo veľmi skoro.

Starí Slováci sa tak už vtedy zaradili medzi najvyspelejšie národy Európy. Keď sa roku 988 v Chersone na dolnom Dnepri dal pokrstiť knieža Vladimír, Cirkev v Rusku prevzala preklad svätých Cyrila a Metoda a používala ho v podstate nezmenený až do 19. storočia – používala vlastne jazyk starých Slovákov a ich písmo, ako aj staroslovenské kódexy Nového zákona.

Cyriľo-metodský preklad sa však nezachoval celý, zachovali sa len niektoré jeho časti:

*Codex Zographensis*¹² nesie meno podľa Kláštora Juraja Zografa na hore Athos, kde bol dlhý čas uchovávaný. Pozostáva z 228 strán a obsahuje text Evanjelia napísaný hlaholikou. Kódex okrem toho obsahuje aj 15 strán v cyrilike, ktoré opisujú kalendár. Vznikol v 10. storočí alebo na začiatku 11. storočia odpisom predlohy a je uložený vo Verejnej knižnici v Petrohrade.

*Codex Marianus*¹³ je pomenovaný podľa mariánskeho kláštora na hore Athos. Má 174 strán napísaných hlaholikou a obsahuje štyri evanjeliá. Pochádza z prvej polovice jedenásteho storočia a je uložený v Moskovskej knižnici. Prvé dve strany sa však nachádzajú v Rakúskej národnej knižnici vo Viedni.

¹¹ GRIVEC – TOMŠIĆ, ref. 6, s. 129; RATKOŠ, ref. 6, s. 225.

¹² JAGIĆ, V. Quattuor evangeliorum codex glagoliticus.

¹³ JAGIĆ, V. Quattuor evangeliorum versionis palaeoslovenicae codex marianus glagoliticus.

*Codex Assemani[anus]*¹⁴ nesie meno svojho objaviteľa, ktorým bol Joseph Simon Assemanus. Pozostáva zo 158 strán v hlaholike a bol napísaný na konci 10. alebo na začiatku 11. storočia. Obsahuje evanjeliár (čítania a jednotlivé evanjeliá) a nachádza sa v Apoštolskej knižnici vo Vatikáne.

*Psalterium Sinaiticum*¹⁵ je pomenovaný podľa Kláštora svätej Kataríny na Sinaji, ktorý doteraz uchováva tento rukopis. Vznikol v 11. storočí a obsahuje 177 strán so žalmami 1 až 137.

*Savvina kniga*¹⁶ je evanjeliár pozostávajúci zo 129 strán (pôvodne 200.) Napísaný je v cyrilike a vznikol pravdepodobne v 11. storočí. V súčasnosti sa nachádza v Ústrednom archíve v Moskve.

Okrem týchto spomenutých textov sa zachovali viac-menej fragmentárne cyrilo-metodské preklady Svätého písma, ako napríklad *Evangelium Achridanum* (dva listy v hlaholike), *Undolského listy* s fragmentom evanjelia v cyrilike a ďalšie. Pre územie dnešného Slovenska majú veľký význam *Spišské listy*, teda deväť listov obsahujúcich texty evanjelia v cyrilike, ktoré vznikli pravdepodobne v 12. storočí.¹⁷

Aj keď cyrilo-metodský preklad Svätého písma znamenal začiatok kresťanskej akulturácie starých Slovákov i celého slovanského písomníctva a predstavuje v poradí tretí preklad do európskych jazykov, v súčasnosti má tento preklad len čisto filologický význam. Slovanské jazyky prešli od 9. storočia veľkým vývojom a dnes existuje preklad Biblie v každom slovanskom jazyku.

2. Obdobie reformačné – Písmo sväté v českej alebo latinskej reči

V roku 885 došlo ku zákazu liturgie v reči starých Slovákov a po rozvrátení Moravskej ríše starých Slovákov r. 907 zanikli na území Slovenska priaznivé podmienky pre šírenie písomníctva, ktoré vytvorili svätí Cyril a Metod. Napriek tomu sa jazyk, ktorým hovoril ľud, bezpochyby používal pri príležitosti náboženských obrádov, ako napríklad kázne, krsty, pokánie, sobáše.

V 15. storočí prenikli na Slovensko husitské vojská a priniesli české preklady Svätého písma.

Silný impulz pre preklad Svätého písma do národných jazykov vyšiel z reformácie.¹⁸ Slovanskí protestanti z rôznych dôvodov používali české preklady, a tak

¹⁴ VAJS, J. – KURZ, J. [ed.]. *Evangeliár Assemanův: Kodex vatikánský 3. slovanský.*

¹⁵ SEVERJANOV, S. *Sinajskája Psaltyr'.*

¹⁶ SREŽNEVSKIJ I.I. *Drevnije pamjatniki russkogo písma i jazyka.* ŠČEPKIN, V.N. *Savvina kniga; Pozri tiež: POGORIELOV, V. Iz nabljudenij v oblasti drevne-slavjanskoj perevodnoj literatury; HORÁLEK, K. Význam Savviny knihy pro rekonstrukci stsl. překlada evangelia..*

¹⁷ *Slovník jazyka staroslověnského;* PAULINY, E. *Slovesnosť a kultúrny jazyk Veľkej Moravy;* VAŠICA, J. *Literárni památky epochy veľkomoravské;* MIŠKOVIČ, A. – POGORIELOV, V. *Spišské cyrilské úlomky XII. – XIII. Storočia, s. 80 – 87.*

¹⁸ RYDLO, J. M. *Riforma e controriforma in Slovachia, s. 277 – 312.*

sa na Slovensku¹⁹ používali rôzne preklady: *Pražská Biblia* z roku 1448, *Kutnohorská Biblia* z roku 1489, Benátska Biblia z roku 1506, *Severynova Biblia* z roku 1529, Melantrichove vydania z rokov 1549, 1556 a 1560 či *Veleslavínska Biblia* z roku 1613. Klasickým prekladom bola pre českých protestantov *Kralická Biblia*, ktorá vyšla v šiestich zväzkoch v rokoch 1579 – 1593. Bola plodom spolupráce deviatich prekladateľov, medzi ktorými bol aj Slováč Pavol Jesenius z Turca.²⁰ V roku 1596 vyšla v jednom zväzku a v definitívnej podobe vyšla až v roku 1613.²¹ Toto posledné vydanie slúžilo ako základ pre ďalšie edície Biblie, ktoré realizovali slovenskí protestanti. Boli to práve oni, čo po bitke na Bielej hore prevzali štafetu a začali Bibliu vydávať (Matej Bel s Danielom Krmanom pripravili v roku 1722 vydanie v Halle, po tolerančnom patente v roku 1787 vyšli takzvané prešporské vydania M. Semiana, Palkovičovo vydanie vyšlo v roku 1808, v roku 1858 vyšlo tzv. peštianske vydanie, v roku 1863 vyšlo tzv. jubilejné vydanie, do ktorého napísal úvod Jozef M. Hurban). Slovenskí protestanti v rokoch 1722 až 1775 vydali celý *Žaltář*. Protestantské vydania Biblie boli veľmi početné²² a viaceré z nich majú pre dejiny slovenskej bibliistiky medzníkový význam. Pri Evanjelickom lýceu v Bratislave existoval v tom čase Ústav milovníkov Biblie, združenie, ktoré sa usilovalo vydávať Písmo sväté pre všetky národy multinacionálneho Uhorského kráľovstva.²³

„Bibličina“, čiže čeština *Kralickej Biblie*, bola po celé stáročia spisovným jazykom slovenských protestantov,²⁴ drvivú väčšinu ktorých dodnes predstavujú evanjelici augsburského vyznania. Dielo, ktoré v tomto jazyku vykonali, je pochopiteľne dielom Slovákov, a teda dielo slovenské – i keď jazyk patrí do okruhu dejín českého jazyka. V tomto zmysle i známy spevník *Cantus Catholici* slovenského jezuitu Benedikta Šöllöšihó-Rybnického (1609 – 1656) z roku 1655, ktorý má vyše 100 piesní rovnakých s povestným spevníkom *Cithara sanctorum*, čo v roku 1638 vydal protestant Ján Transcius (1592 – 1637), je dielom slovenských duchovných dejín, aj keď hymnologickú substanciu – duchovné piesne – podáva v českom jazyku.

Čeština, prirodzene silno slovakizovaná, bola v istom zmysle a v istom období aj mnohými slovenskými katolíkmi chápaná ako spisovný jazyk Slovákov. A preto sa nemožno čudovať, že z dejinného ohľadu tie obdobia slovenskej bibliistiky, čo v evanjelických duchovných dejinách patria do historického vývoja, ktoré Slováci absolvovali pred kodifikovaním spisovnej slovenčiny, chápu *Kralickú Bibliu* ako Bibliu Slovákov v ich vtedajšom spisovnom jazyku. *Kralická Biblia* približovala tým

¹⁹ KOŠTIAL, R. Biblia u nás: História a dokumenty vydávania a prekladania Biblie u nás. Tak napríklad *Nový Zákon Pána a Spasiteľa nášeho Gežjsse Krysta* podľa kralického prekladu v rokoch 1709 až 1866 vyšiel zásluhou slovenských protestantov až 27 ráz.

²⁰ Bible Kralická šesťdílňá. Kralice: Tiskárna Jednoty Bratské, 1579 – 1594.

²¹ Biblí Swatá, to gest kniha, w niž se wssecká Pjsma... Kralice, 1613.

²² POTÚČEK, J. Bibliografia slovenských prekladov Biblie a príslušnej literatúry, s. 724 – 746.

²³ KOŠTIAL, ref. 19.

²⁴ PAULINY, E. L'origine et l'évolution du slovaque littéraire, s. 31 – 43. Tiež: MERIGGI, B. La lingua slovacca.

Slovákom, ktorí ju mohli čítať alebo počúvať, Slovo Božie v zmysle výroku sv. Pavla: „...radšej chcem povedať päť zrozumiteľných slov...“ (1 Kor 14, 19).

Preto možno tvrdiť, že Slováci mali Slovo Božie vo svojom spisovnom jazyku nepretržite od čias Veľkej Moravy a pôsobenia sv. Cyrila a Metoda cez obdobie reformácie a katolíckej reformy až po súčasnosť. Jedným z hlavných počínov reforlačných čias boli predsa biblické preklady. A Slováci sa na prekladoch *Kralickej Bible* v dobrom slova zmysle napracovali: prispeli za stáročia jej existencie obrovským prekladateľsko-precizačným vkladom (Bel, Krman, Petermann a ďalší.) Neraz vydania *Kralickej Bible*, čo pripravili Slováci, suplovali nedostatok vydaní Bible v Česku, na Morave a inde. A napokon slovenskí protestanti, zvlášť evanjelici augsburgského vyznania, Sväťé písmo nielen čítali, ale ho aj študovali a vydali cenné príručky a koncordancie.²⁵

Jazyk *Kralickej Bible* sa na Slovensku medzi protestantmi udržoval v liturgii počas troch storočí. Keďže sa hovorená čeština ďalej vyvíjala, v praxi sa bibličina stala mŕtvym jazykom.

V mnohonárodnostnom Uhorskom kráľovstve, do ktorého patrilo aj Slovensko, mala veľký spoločenský význam latinčina, a to až do konca 18. storočia. U katolíckeho kňazstva a v katolíckych vzdelaných vrstvách malo teda veľký význam aj Sväťé písmo v latinskom jazyku.

3. Obdobie národného obrodlenia – Písmo sväťé v slovenčine

V tomto období je potrebné rozlíšiť rolu, akú zohrávala Biblia u katolíkov a akú medzi protestantmi.

Martin Hamuljak zanechal v Ostrihomskej knižnici Evanjelium podľa Jána z roku 1469. Na základe tohto rukopisného fragmentu sa vytvorila domnienka, že ide o preklad slovenského pôvodu, alebo o jazyk, ktorý je veľmi blízky slovenskému etniku.

Nový a v podstate aj prvý preklad Sväťého písma do slovenčiny vznikol až v prvej polovici 18. storočia. Jeho autorstvo sa pripisuje kamaldulskému mníchovi Romualdovi Hadbavnému, ktorý prekladal z Vulgáty. Rukopis bol vlastníctvom Červeného kláštora,²⁶ ako to potvrdzuje aj nadpis v rukopise: „Sancti eremi sancti Antonii abbatis de Valle Lechnicz.“ Jazyk a pravopis tohto kamaldulského prekladu z rokov 1746 – 1756 je veľmi blízky písomnej západoslovenčine,²⁷ ktorú v roku 1787 kodifikoval katolícky kňaz Anton Bernolák. Napriek tomu, že tento preklad zostal v rukopisnej forme, vďaka rigoróznemu pravopisnej a gramatickej podobe je vzácnym jazykovým a literárnym dokumentom slovenského náboženského písomníctva.

²⁵ KOŠTIAL, ref. 19.

²⁶ LACKO, M. Camaldulese Hermits in Slovakia/Zobor, Červený kláštor, s. 99 – 203.

²⁷ JANKOVIČ, V. Prvý slovenský preklad celého Písma sväťého, s. 22 a nasl.

Proces národného obrodzenia a uvedomovania na konci 18. storočia sa medzi slovenskými katolíkmi odrazil najmä v skutočnosti, že Slováci začali zveľaďovať svoju vlastnú literatúru, pričom používali živý jazyk, ktorým rozprávali. A tak vydávanie Svätého písma v tomto jazyku sa stalo ich srdcovou záležitosťou.²⁸

Prvý slovenský preklad Svätého písma, ktorý vyšiel aj v knižnej podobe pod názvom *Swaté Písmo Starého i Nowého Zákona, podľa obecného latinského od sw. Rímsko-Katolíckég Cirkwi potvrdeného: Preložené s Prirovnáňím gruntowného Tekstu, na Swetlo wi-dané*, nesie podpis ostrihomskeho kanonika Juraja Palkoviča (1763 – 1835).

Preklad bol zostavený na základe Vulgáty, mal 2 185 strán a v dvoch zväzkoch vyšiel v Ostrihomy v rokoch 1829 a 1832 (č.z. 102). Palkovič Bibliu preložil na základe rozhodnutia cirkevného snemu, ktorý zasadal v Bratislave roku 1822 a ktorému predsedal ostrihomský arcibiskup a uhorský prímás Alexander Rudnay, neskorší kardinál. Palkovičov predslav k Svätému písmu sa začína týmito slovami: „Edito feliciter typis... Lexico Antonii Bernolák... tempus est, ut huic operi tamquam basi inaedificata versio Bibliorum slavonica, diu a plurimis desiderata... in lucem prodeat,”²⁹ pričom zdôrazňuje fakt, že vydanie slovenskeho prekladu považuje za svoju vlasteneckú povinnosť. Kritická rigoróznosť a serióznosť jeho prekladu sa odrážajú aj v slovách: „Jednomyselne sa uznáva, že porovnanie dialektu arabskeho, sýrskeho a chaldejskeho slúži za veľkú pomoc pri hľadaní zmyslu hebrejskeho textu, tak aj porovnanie s textami českými, poľskými, ruskými a slovinskými napomáhajú slovenskeho prekladača.”³⁰

A tak medzi nespočetné zásluhy bernolákovskej generácie patrí aj preloženie Svätého písma do slovenčiny³¹ a jeho vydanie v jazyku, ktorý kodifikoval Anton Bernolák.

Pochopiteľne, povýšenie západoslovenskeho nárečia na spisovný jazyk, ktoré uskutočnil Anton Bernolák, sa nestalo úderom čarovného prútika, ale bolo vyústením snáh používať reč, ktorou hovoril ľud. Tieto snahy sa prejavovali nielen v oblasti literárnej, ale aj v liturgickej. Už v 18. storočí mali slovenskí katolíci čítania a evanjeliá na praktické použitie pri bohoslužbách, v ktorých prevládali prvky ľudového jazyka, dokonca aj v prekladoch Svätého písma.

Udalosti v druhej polovici 19. a na začiatku 20. storočia svedčia o tom, že toto obdobie nebolo priaznivé ani pre náboženský, ani pre kultúrny život: stačí spomenúť genocídnu politiku maďarskeho útlatku a neúprosnú maďarizáciu, v rámci ktorej uhorská vláda napr. zakázala založenie katolíckeho spolku s menom svätých

²⁸ Anton Bernolák vo svojej *Etymológii* napísal: „Najprv som sa teda musel namáhať vo vypracovaní týchto jazykových odborov (t. j. gramatiky a etymológie) a musel som ustáliť spôsob správneho hovoru a písania, aby sa len potom mohli panónskym Slovákom odovzdať Božie Písma v pravej, pôvodnej a rodnej reči slovenskej.“
Porov. NÁHALKA, Š. *Kniha kníh v slovenskej kultúre*, s. 30 a nasl., s. 83.

²⁹ V úvode prvého dielu.

³⁰ Tamže.

³¹ ZLATOŠ, Š. *Písmo sväté u Bernolákovcov: Juraj Palkovič a jeho slovenský preklad Biblie*.

Cyrila a Metoda – mohol vzniknúť len spolok s menom režimom tolerovaného sv. Vojtecha –, uhorská vláda systematicky znemožňovala zakladanie slovenských škôl – ako katolíckych, tak evanjelických –, ba neštítala sa použiť ani brachiálnu moc a vojenský teror, aby znemožnila vysvätenie kostola, ktorý postavili slovenskí veriaci, ako o tom svedčí masakra v Černovej z 27. októbra 1907, ktorá otriasla v tom čase celým civilizovaným svetom.

Keď napokon v roku 1870 mohol byť v Trnave namiesto Spolku sv. Cyrila a Metoda založený Spolok sv. Vojtecha, jedným z jeho prvých rozhodnutí bolo vydať Sväté písmo v modernej slovenčine. Tento projekt sa však zavŕšil až o niekoľko desiatok rokov neskôr. Množstvo úsilia v prospech nového prekladu (ktoré nachádza svedectvo u Andreja Radlinského, Franka Víťazoslava Sasinka, Andreja Kubinu, Andreja Trúchleho) konečne nabralo konkrétnu podobu iba v predvečer prvej svetovej vojny, v roku 1913, keď začali vychádzať prvé zväzky nového prekladu. Spôsobili to zložité okolnosti a opakujúce sa odkladanie vydania. *Písmo sväté Starého a Nového zákona* vyšlo v kompletnej podobe až v roku 1926 (č.z. 32). Autorom prekladu bol básnik a kňaz Ján Donoval (1864 – 1920.) Najprv v roku 1913 preložil evanjeliá a o rok neskôr ďalšie texty Nového zákona. Na preklade spolupracovali Pavol Bednár, Jozef Buday, Martin Hoits, Ferdiš Juriga, Martin Kollár, Pavol Príhoda a Ján Vlossák. Na preklade Starého zákona spolupracovalo tiež viacero prekladateľov. Prvé dve Mojžišove knihy vyšli v roku 1915. Vojnové udalosti spôsobili, že ostatné diely uzreli tlačiarenskú čerň o niekoľko rokov neskôr – v rokoch 1922 až 1926 vychádzali ako podielové knihy pre členov Spolku sv. Vojtecha. Autorom takmer celého prekladu Starého zákona bol ružomerský farár Andrej Hlinka, ktorý ho prekladal vo väzení. Za svojich spolupracovníkov si vybral Jána Dvorníka, Štefana Kofrita, Ignáca Kojdu, Viktora Milana a Jána Vojaššáka.

Nový zákon v preklade Jána Donovala vyšiel v Spolku sv. Vojtecha opäť v rokoch 1936 – 1937. Bolo to jeho tretie vydanie.

Nový, tretí preklad Svätého písma vyšiel až po druhej svetovej vojne. Najprv vyšiel *Nový zákon*, ktorý redakčne pripravil Štefan Zlatoš (Evanjeliá a Skutky apoštolov) a Anton Šurjanský (ostatné texty Nového zákona.) Tento preklad vyšiel v rokoch 1947 a 1946 v dvoch verziách. Prvá verzia mala formu podielových kníh určených pre členov Spolku sv. Vojtecha a vyšla v náklade 230 000 kusov (č.z. 39). Druhá verzia vyšla v obmedzenom náklade na papieri vyššej kvality a s doplňujúcimi mapami. V rokoch 1949, 1950 a 1952 vyšli jej reedície. Preklad *Starého zákona* vyšiel vo veľkom formáte v roku 1955 (č.z. 46). Pod záštitou Biblickej komisie ho zostavili Mikuláš Stanislav, Štefan Janega, Štefan Zlatoš, Jozef Búda, Anton Šurjanský a Ján Švec.

Po roku 1945, keď Slovensko stratilo svoju štátnu samostatnosť a aj na strednú Európu zaľahol príznak komunizmu, Katolícka cirkev i ostatné kresťanské cirkvi a náboženské spoločnosti pod „ferulou“ totalitného režimu postupne strácali slobodu, autonómiu a prostriedky na hmotné prežitie. Keď hovoríme o náboženskej literatúre a zvlášť o Svätom písme v slovenčine, treba zdôrazniť, že Spolok sv. Vojtecha pre slovenských katolíkov vo vlasti a v zahraničí znamenal veľmi veľa a zohral rov-

nako prospešnú úlohu ako *Tranoscius* v prípade evanjelikov.³² Situácia sa radikálne zmenila v roku 1948, keď bol nastolený totalitný komunistický režim. V súlade s ateistickými zámermi svojej materialistickej ideológie udusil každé ohnisko, ktoré by mohlo byť svetlom prostredníctvom náboženskej literatúry,³³ a zakázal slobodne a samostatne vydávať náboženské knihy. Svojmu osudu nemohol uniknúť ani katolícky Spolok sv. Vojtecha v Trnave, ani evanjelický *Tranoscius* v Liptovskom Svätom Mikuláši. „Ludovodemokratický“ štát namiesto nich založil Cirkevné nakladateľstvo v Bratislave. Spolku sv. Vojtecha zostalo tak málo prostriedkov, nuž nebol schopný rozširovať kresťanskú literatúru – aj keď išlo o Sväté písmo – a nemohol šíriť túto literatúru medzi slovenskými veriacimi ani vo vlasti, tobôž medzi tými, ktorí museli emigrovať neraz preto, aby si zachránili holý život. Práve Slovákom v zahraničí bol znemožnený prístup k akejkolvek literatúre z vlasti.³⁴

V tejto situácii sa Slováci v zahraničí museli sami postarať o vydávanie slobodnej slovenskej literatúry, osobitne náboženskej spisby, a najmä Svätého písma.³⁵

Nový preklad Nového zákona na základe *Vulgáty* pripravil básnik Karol Strmeň (č.z. 151). Vyšiel nákladom Bosak Publications, v Scrantone, štát Pensylvánia, v USA roku 1954.

Keď v roku 1963 vznikol Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme,³⁶ jedným z jeho poslání bola „koordinácia náboženských štúdií, vydávanie a rozširovanie náboženskej tlače“.³⁷

A tak v roku 1968 Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme vydal celý *Nový zákon*, ktorý podľa grécko-semitskej pôvodiny spracoval Štefan Porúbčan SJ (č.z. 153). Z tohto prekladu vyšli ako vydania Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda: *Evanjeliá* (č.z. 120) *Skutky a Listy apoštolov*³⁸ a *Nový zákon a Žalmy* (č.z. 158).

O dva roky neskôr, v roku 1970, Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda vydal v preklade Antona Boteka *Žalmy* (č.z. 148) a roku 1974 *Múdrosť* (č.z. 147).

Slovenskí kňazi v Ríme nadviazali spoluprácu so skupinou talianskych kňazov v Miláne, ktorí pracovali na poli tlače modernými apoštolskými metódami pod menom MIMEP [*Misit me evangelizare pauperibus* – Poslal ma hlásať evanjelium

³² KOŠTIAL, R. Slovenskí evanjelici v zahraničí.

³³ Problematikou sa zaoberali viacerí autori, výberovo napr.: Teodor J. ZÚBEK, Štefan NÁHALKA, Andrea REBICHINI, František MIKLOŠKO, Peter MULÍK, František VNUK, Jozef HALKO.

³⁴ Je však pozoruhodné, že v tom istom čase, keď sa Sväté písmo v slovenskej reči stávalo zriedkavosťou na knižnom trhu, pre zahraničné spoločnosti sa na Slovensku tlačilo Sväté písmo v cudzích jazykoch na kvalitnom papieri a tlačilo v slušnom knihárskom vybavení, lebo išlo o zisk tvrdej valuty.

³⁵ O tejto problematike písal Š. NÁHALKA, ref. 8, s. 95 – 88.

³⁶ NÁHALKA, Š. *Exsul Familia Slovacorum*; NÁHALKA, Š. Pamätnica Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda.

³⁷ RYDLO, J.M. Vydavateľské dielo Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme 1963 – 1988.

³⁸ *Skutky a Listy apoštolov*: Podľa grécko-semitskej pôvodiny spracoval Štefan Porúbčan SJ. Rím: Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1974 [1976, 1978, 1979, 1981]. 612 s.

chudobným (Lk 4, 18)]. V spolupráci s nimi došlo k vydaniam dvoch textov Svätého písma v slovenčine — v roku 1969 to bolo *Posolstvo Ježiša Krista zhrnuté zo štyroch evanjelií do jednej osnovy*³⁹ a v roku 1970 *Za svetlom, Dejiny spásy v Starom zákone*.⁴⁰

Pri príležitosti storočnice Spolku sv. Vojtecha vyšlo v reedícii celé *Sväté písmo* (*Starý zákon* [reedícia Starého zákona z r. 1955] v rokoch 1968 – 1969 v troch zväzkoch (č.z. 48), *Nový zákon* [reedícia Nového zákona z r. 1952] v roku 1970 v jednom zväzku (č.z. 154). Toto vydanie schválila Rada na uskutočňovanie konštitúcie o posvätej liturgii ako dočasný oficiálny liturgický text až do vydania nového prekladu.

Slovenská liturgická komisia začala roku 1977 prekladať lekciónár podľa troch zväzkov latinského vydania. Prekladatelia sa držali textov študijnej Neovulgáty. Slovenský preklad lekciónára Svätá stolica schválila ako úradný liturgický text.

Úplný preklad *Nového zákona* na základe Neovulgáty, pripravený Slovenskou liturgickou komisiou, vydal Spolok sv. Vojtecha v roku 1986 (č.z. 55). Nové vydanie tohto prekladu vyšlo v Slovenskom ústave sv. Cyrila a Metoda v Ríme roku 1988⁴¹ k 25. výročiu jeho založenia. V trocha zmenšenom formáte ho roku 1992 vydala aj Slovenská biblická spoločnosť (č.z. 61).

Ašpirácie katolíckych Slovákov nateraz uzavrelo jednozväzkové katolícke vydanie Biblie v slovenčine z roku 1995 (č.z. 164), ktoré so svojimi spolupracovníkmi apretoval Štefan Vrablec, zakiaľ úvody k jednotlivým biblickým spisom pripravil Jozef Heriban. O prípravných prácach na tomto jednozväzkovom vydaní Biblie vydavateľstvo Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda systematicky informovalo slovenských čitateľov na stránkach časopisu *Slovenské hlasy z Ríma*.⁴²

Korunou stáročných snažení slovenských kresťanov sa stal projekt ekumenického prekladu Svätého písma, ktorého 1. zväzok *Nová zmluva a Žalmy* vyšiel v roku 1995 nákladom Slovenskej biblickej spoločnosti (č.z. 71).

Pri tomto historickom prehľade prekladov Svätého písma do slovenčiny nemožno nespomenúť preklady slovenských evanjelikov a slovenských židov. Aj jedni, aj druhí prišli s modernými prekladmi do slovenčiny tiež až v 20. storočí.⁴³

Zvláštnosť slovenského protestantstva spočívala donedávna v tom, že ich bohoslužobnou rečou nebola slovenčina, ale „bibličtina“, t. j. čeština, v ktorej bola preložená Kráľická Biblia. Historický vývoj a nesporne aj vplyv Druhého vatikánskeho koncilu spôsobili, že aj Slovenská evanjelická cirkev a. v. na Slovensku začala použí-

³⁹ Posolstvo Ježiša Krista zhrnuté zo štyroch evanjelií do jednej osnovy.

Rím: Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1969. 407 s.

⁴⁰ Za svetlom: Dejiny spásy v Starom zákone. Rím: Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1970. 463 s.

⁴¹ Sväté písmo: Nový zákon. Podľa typického vydania Novej Vulgáty preložila Slovenská liturgická komisia: Úvody k jednotlivým spisom pripravil Jozef Heriban. Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1988. 844 s., 24 fb. ft. il.

⁴² VRABLEC, Š. Konečne v jednom zväzku, s. 2; JAVOR, F. Ako sme pripravovali Sväté písmo v jednom zväzku, s. 5 – 6; HERIBAN, J. Prvé katolícke jednozväzkové vydanie Biblie v slovenčine, s. 143 – 162.

⁴³ POTÚČEK, ref. 22, porov. č. 28.

vať spisovnú slovenčinu vo svojich bohoslužobných obradoch i modlitebných knihách. Slovenskí evanjelici viedli dlhé roky spory, či Bibliu majú prekladať do slovenčiny, alebo nie.⁴⁴ Táto ich nerozhodnosť sa dá pochopiť len v kontexte vývoja národných dejín Slovákov a Slovenska⁴⁵ a menovite špecifickej otázky kodifikácie spisovnej slovenčiny:⁴⁶ prvý pokus vykonal katolícky kňaz Anton Bernolák (1762 – 1813), ktorý napriek počiatočnému úspechu sa skončil neúspešne, lebo sa k nemu postavili záporne evanjelickí vzdelanci. Druhý pokus uskutočnil v roku 1844 eminentný predstaviteľ slovenského evanjelictva Ľudovít Štúr (1815 – 1856). Bol úspešný, pretože si ho osvojila aj katolícka inteligencia. Nečudo, ak slovenskí protestanti odchovávaní starou biblickou školou na *Kralickej Biblii*, ktorá sa v podobe tradície vytvárala a upevňovala po stáročia, sa jej len ťažko vzdávali. Napriek desaťročia trvajúcim sporom zostáva historickým faktom, že vôbec prvým v súčasnej slovenčine vydaním biblickej knihy je preklad *Knihy žalmov* Jána Lajčiaka (1875 – 1918), ktorý vyšiel v Budapešti nákladom Britskej a zahraničnej biblickej spoločnosti v roku 1904 (č.z.128). V pozadí tohto kultúrneho počinu vtedy stáli eminentné osobnosti slovenského evanjelictva, akými boli evanjelický farár a neskôr superintendent Jur Janoška (1856 – 1930), slavista medzinárodnej povesti Jozef Škultéty (1853 – 1948) a najväčší moderný slovenský básnik Pavol Országh-Hviezdoslav (1849 – 1921). Po preklade Jána Lajčiaka vyšla v rokoch 1924 až 1954 séria prekladov evanjelií (č.z. 143 a 150) a neskôr celej Biblie náboženského spisovateľa, prekladateľa a učiteľa Jozefa Roháčka (1877 – 1962), ktoré – cum grano salis – boli tiež prvými prekladmi vydanými v súčasnej slovenčine, avšak tieto, hoci boli osnované na autentických hebrejských a gréckych prameňoch, neboli najvydarenejšie. Jeho preklad Biblie do roku 1980 vyšiel síce až v 13 vydaniach (č.z. 104 a 64), slúžil však len menším protestantským cirkvám, oficiálne kruhy Slovenskej evanjelickej cirkvi a. v. zaujali k nemu zásadne odmietavé stanovisko a nikdy sa nestal autorizovaným prekladom slovenských evanjelikov.

Historicky za katolíckmi – pokiaľ ide o súčasnú slovenčinu – slovenskí evanjelici nezaostávali. Autorizovaný preklad *Novej zmluvy* (č.z. 37) z roku 1942 sa ako fenomén rodil dlhodobo a v 20. a 30. rokoch sa na ňom koncepcne zúčastnili významní slovenskí básnici, akými boli Vladimír Roy (1885 – 1936) a Ján Smrek (1898 – 1982). K autorizovanému prekladu *Starej zmluvy* slovenskí evanjelici ustanovili prekladateľskú komisiu v roku 1957. Jeho prvá verzia bola hotová už v čase Druhého vatikánskeho koncilu, ale prekladateľské práce trvali omnoho dlhšie. Keď v roku 1977 *Biblia, Písmo sväté Starej a Novej zmluvy* (č.z. 54) napokon vyšla, kritika sa zhodla na tom, že sa slovenskému evanjelickému prekladu Svätého písma podarilo zachovať liturgickosť, t. j. slávnosť prekladu *Kralickej Biblie*, čo o nových českých prekladoch Biblie, katolíckom, protestantskom i ekumenickom, povedať nemožno.⁴⁷

⁴⁴ POTÚČEK, ref. 22, porov. č. 28, s. 742 – 744.

⁴⁵ ĐURICA, M.S. La Slovacchia un breve profilo storico-culturale.

⁴⁶ ĐURICA, M.S. La lingua slovacca.

⁴⁷ Za poskytnutie informácií a údajov o slovenskej evanjelickej bibliotike vďačím bibliografovi Milošovi Kovačkovi, kultúrnemu historikovi z Turčianskeho Svätého Martina.

Tieto okolnosti vysvetľujú, prečo prvý autorizovaný preklad celého Svätého písma Slovenskej evanjelickej cirkvi a. v. vyšiel až v roku 1977.

V 20. storočí, v období medzi prvou a druhou svetovou vojnou, pocítili potrebu vlastného slovenského prekladu Starého zákona aj židovskí veriaci. Viedli ich k tomu predovšetkým potreby školského vyučovania, pretože mladšia generácia sa začala intenzívnejšie integrovať do slovenského rečového prostredia a jeho kultúrneho kontextu. Priekopníkom tejto orientácie v tridsiatych rokoch minulého storočia bol rabín Jozef Weiss z Nového Mesta nad Váhom. Jeho pričinením vyšla v roku 1930 *Prvá slovenská Biblia* pre školskú potrebu. Bol to súbežný hebrejský a slovenský preklad 1. knihy Mojžišovej. O rok neskôr vyšla takto aj 2. kniha Mojžišova (č.z. 35). Bol to sympatický a pozoruhodný čin, ktorý ukazuje, akým smerom by sa boli asi ďalej vyvíjali vzťahy medzi židmi a kresťanmi na Slovensku, keby tragické udalosti druhej svetovej vojny, najmä nacistická politika tretej ríše a jej zvrátené rasistické zákonodarstvo, neboli znemožnili ich ďalší rozvoj a nezničili slovenské židovstvo, ktoré malo na území Slovenska dávne a jedinečné tradície⁴⁸.

Slovenské preklady a vydania Svätého písma na území Slovenska, ktorých súpis sa predkladá v prílohe, presvedčivo svedčia o tom, že láska k Svätému písmu je na Slovensku živá ako u katolíkov a evanjelikov, tak aj u príslušníkov iných kresťanských i nekresťanských vierovyznaní.

Bible vydané a vytlačené na území Slovenska a bible v slovenčine*

Bible vydané a vytlačené na území Slovenska

- [1] *BIBLIA ...* – Bártfa, 1607. – Zlomok 5 listov.
 Čaplovič, J. *Bibliografia tlačí vydaných na Slovensku do roku 1700. Diel I.* Martin : Matica slovenská, 1972, s. 84, záznam č. 111.
- [2] *AZ MI URUNK JESUS CHRISTUSNAK Uy Testamentoma : Melyben vadnak az Evangelistak könyvei, az Apastalok [!] cselekedeti és Levelei, az Sz. Janos Jelenésével edgybe ...* – Löcsön : Brever Lörincz, 1644. – 1067 s.
 Čaplovič, J. *Bibliografia tlačí vydaných na Slovensku do roku 1700. Diel I.* Martin : Matica slovenská, 1972, s. 334, záznam č. 908.

⁴⁸ BÜCHLER, R. *Kürze Übersicht der jüdischen Geschichte in dem Gebiet der Slowakei.*

* Tam, kde je to možné, súpis udáva signatúru Slovenskej národnej knižnice v Martine [SNK], resp. Univerzitnej knižnice v Bratislave [UK Bra].

- [3] *SZENT BIBLIA / Melyet az egész keresztyénségben be-vött régi deák bötüből magyarra fordította a Jesus-alatt vitézkedő társaság-béli Nagy-Szombati Káldi György pap. – Nagy-Szombatban : Az Academiai bötükkel, 1732. – 636, 572 s.*
UK Bra VII 952
- [4] *NOWÝ ZÁKON Pána a Spasytele nassého Gežjsse Krysta ku kterému Žaltář a Gezus Syrach přidané sau, opět s welikau pilnostj přehljdnutý a w nowě wydaný. – W Presspurku : v Jana Michala Landerera, 1775. – 680, 168, 96 s.*
SNK S F 201 UK Bra S G 12416
- [5] *NOWÝ ZÁKON Pána a Spasytele nasseho Gežjsse Krysta, ku kterému Žaltář a Gezus Syrach přidané sau, opět s welikau pilnostj přehljdnutý a w nowě wydaný. – W Presspurku : v Frantisska Aug. Patzko, 1781. – 884 s.*
UK Bra S G 6960
- [6] *NOWÝ ZÁKON Pána a Spasytele nasseho Ježiša Krysta, ku kterému Žaltář a Gezus Syrach přidané sau, opět s welikau pilnostj přehljdnutý a w nowě wydaný / [Úvod Matej Bel]. – W Presspurku : Fr. Aug. Patzko, 1781. – 790 s.*
SNK S D 22083
- [7] *NOWÝ ZÁKON Pána a Spasytele nasseho Gežjsse Krysta, ku kterému Žaltář a Gezus Syrach přidané jsau ... (podlé Halského 1744) / [Úvod Matej Bel]. – W Presspurku : J. M. Landerer, 1781. – 890 s.*
SNK S D 15561 UK Bra 123-III Aa11
- [8] *NOWÝ ZÁKON Pána a Spasytele nasseho Gežjsse Krysta, ku kterému Žaltář a Gezus Syrach přidané sau, opět s welikau pilnostj přehlednutý a w nowě wydaný. – W Presspurku : [b.v.; b.t., 1783]. – 884 s.*
SNK S D 144
- [9] *BIBLIA SACRA, To gest Biblj Swatá, aneb wssecka Swatá Pjsma, Starého y Nowého Zákona : se wssj pilnostj opět přehlednutá, podlé starých wydánj bratrských w nowě vydána. – W Presspurku : Frant. August. Patzko, 1786-1787. 2 zv.*
- [9a] *[Starý Zákon]. – 1787. – 1136 s.*
SNK S C 523
UK Bra S E 977, S D 87872, 22 D 8733

- [9b] NOWÝ ZÁKON Pána a Spasytele nasseho Gežjsse Krysta, opěť s welikau pilnostj, přehljdnutý, ponaprawený a w nowě wydaný. – 1786. – 316, 68 s.
SNK S C 7674/2
UK Bra S D 87872, 22 D 87333 (prívazok)
- [10] NOWÝ ZÁKON Pána a Spasytele nasseho Gežjsse Krysta, ku kterému Žaltář a Gezus Syrach přidané sau, opěť s welikau pilnostj přehljdnutý a w nowě wydaný. – W Presspurku : Frant. Patzko, 1787. – 892 s.
UK Bra 123-IIIa10
- [11] BIBLIA SACRA, To gest Biblj Swatá, aneb wssecka Swatá Pjsma, Starého y Nowého Zákona : se wssj pilnostj opěť přehlednuta, podle starých wydanj bratrských w nowě wydána. – W Presspurku : Frant. August. Patzko, 1790. – 1136, 316, [68] s.
SNK S C 523
- [12] A mi Urunk Jesus Kristusnak UJJ TESTAMENTOMA / magyar nyelvre fordítottatott Károly Gáspár Által. – Pozsonyban : Patzko, 1790. – 764 s.
SNK S D 2366
- [13] NOWÝ ZÁKON Pána a Spasytele nasseho Gežjsse Krysta, ku kterému Žaltář a Gezus Syrach přidané sau, opěť s Welikau pilnostj přehljdnutý a w nowě wydaný. – Presspurk : J. M. Landerer, 1792. – 680, 168, 96 s.
SNK S E 5553
- [14] SZENT BIBLIA, az-az : Istennek Ó és Új testamentomában foglaltatott egész Szentírás / Magyar nyelvre fordítottatott Károly Gáspár által. – Posonyban : Patzkó Ferentz, 1793. – 1152, 392 s.
UK Bra S D 16052
- [15] BIBLIA SACRA to gest Biblij swatá, aneb wssecka Swatá Pjsma Starého y Nowého Zákona ... w nowě wydána. – W Presspurku : Patzko, 1795. – 1136, 361 ff.
- [16] SZENT BIBLIA, az-az : Istennek Ó, és Új Testamentomában foglaltatott egész Szent Írás. – Posony : Landerer, 1804. – 863 s. – [Len Starý zákon.]
UK Bra S B 10166
- [17] NOWÝ ZÁKON wyswětlený obssjrnegssjm přeloženjm a wzdelawatedlnými krátkymi naučenjmi ... Djl 1 / Juraj Milec. – Presspurk : Inštytut Literatury Slowenské, 1805. – 408 s.
SNK S C 57
UK Bra 121-IIIa8

- [26] SZENT IRÁS, *vagy is az Új Szövetségnek szent könyvei / magyarul Káldi Györgi után ... 1. kötet.* – Posony : Belnay, 1834. – 722 s.
UK Bra 21 E 5166, S E 2860
- [27] SZENT IRÁS, *vagy is az Ó Szövetségnek szent könyvei / magyarul Káldi Györgi után ... 2., 3., 4. kötet.* – Posony : Belnay, 1836. – 902, 834, 1268 s.
UK Bra 22 D 15423, S E 2855
- [28] NOWÝ ZÁKON *Pána a Spasytele nasseho Gežjsse Krysta, ku kterému Žaltář a Gezus Syrach přidány a w nowě wydány gsau.* – W Presspurku : tiskem Karla Bedřicha Wiganda, 1839. – 554 s.
SNK S D 34543 UK Bra S F 340
- [29] BIBLIA SACRA, *To jest Biblí Swatá aneb wssecka Swatá Písma Starého i Nowého Zákona dle Jubilejní Biblí Páně Kralické z léta Páně 1863 opět wydaná.* – W Liptowskom Sw. Mikulási : Tranoscus, 1899. – 1136, 318, 62 s.
SNK S C 9404, S B 40563, S C 66650
UK Bra S D 1187
- [30] NOVÝ ZÁKON *Pána nášho Ježiša Krista. Časť I-II / [Preložil Ján Donoval].* – Trnava : Spolok sv. Adalberta (Vojtecha), 1913-1914. – 2 zv.
- [30a] *Časť I : Evanjeliá.* – 1913. – 253 s.
SNK S B 102/1, S B 20624
UK Bra S B 2459, S C 84, 20 C 133
- [30b] *Časť II. : Listy apoštolské a Zjavenie sv. Jána Apoštola.* – 1914. – 200 s.
SNK S B 102/2, S B 20624
UK Bra S B 2459, S C 84, 20 C 133
- [31] PÍSMO SVÄTÉ *starého i nového zákona / z latinského typického vydania Vulgaty na slovenský jazyk preložené. Sväzok I-X.* – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1913-1926.
UK Bra S C 273
- [32] PÍSMO SVÄTÉ : *Starý zákon. I-VIII.* – Trnava : Spolok sv. Adalberta (Vojtecha), 1917-1926.
- [32a] *I.* – 1917. – 143 s. – [Vnútri sa uvádza rok 1915.]
SNK SB 101, S B 4802
UK Bra S C 101, 20 C 132

- [32b] *II. – 1922. – 151 s.*
 SNK S B 101, S B 1848/2
 UK Bra S C 101, 20 C 132
- [32c] *III. Kniha Jozue. Kniha sudcov. Kniha Rut. – 1923. – 82 s.*
 SNK S B 101, S B 1848/3
 UK Bra S C 101, 20 C 132
- [32d] *IV. Knihy kráľov. – 1924. – 177 s.*
 SNK S B 101, S B 13628
 UK Bra S C 101
- [32e] *V. Knihy paralipomenon. Knihy Ezdrášove. Kniha Tobiašova. Kniha Judity. Kniha Ester. Kniha Jóbova. – 1925. – 230 s.*
 SNK S B 101 UK Bra S C 101
- [32f] *VI. Kniha žalmov. Kniha prísloví. Ecclesiastes. Pieseň Šalamúnova. Kniha múdrosti. Kniha syna Sirachovho. – 1925. – 287 s.*
 SNK S B 101, S B 13625
 UK Bra S C 101
- [32g] *VII. Knihy prorokov: Izaiáš, Jeremiáš, Baruch, Ezechiel, Daniel, Ozeás, Joel, Amos, Abdiáš, Jonáš, Micheáš, Náhum, Habakuk, Sofoniáš, Aggeu, Zachariáš, Malachiáš. – 1925. – 412 s.*
 SNK S B 101, S B 13625
 UK Bra S C 101
- [32h] *VIII. Knihy Machabejských. – 1926. – 77 s.*
 SNK S B 101, S B 13625
 UK Bra S C 101
- [33] *ÚJ TESTÁMENTOM azaz : Istennek új szövetsége a mi urunkban a Jézus Krisztusban / Fordította Masznyik Endre. – Pozsony: [b.v.], 1917. – S. 131-192.*
 SNK S C 8438 UK Bra 21 F 10078
- [34] *PÍSMO SVĚTĚ Starého zákona. I. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1928. – 143 s.*
 SNK S B 13625 UK Bra S C 273
- [35] *PRVÁ SLOVENSKÁ BIBLIA pre školské potreby I-II / Preložil Jozef Weiss, rabín. – Nové Mesto nad Váhom : nákl. vl.; t. Slavia, 1930-1931. 2 zv.*

- [35a] *I. kniha Mojžišova*. – 1930. – 267 s.
SNK S C 1235 UK Bra 20 D 8077
- [35b] *II. kniha Mojžišova*. – 1931. – 218 s.
UK Bra S D 841
- [36] *NOVÝ ZÁKON Pána nášho Ježiša Krista. Časť I-II / Preložil Ján Donoval*. – 3. vyd. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1936-1937. – 2 zv.
- [36 a] *Časť I. Evanjelía*. – 1936. – 528 s.
SNK S D 4285, S D 4293/1
UK Bra 20 G 3186
- [36b] *Časť II. Listy apoštolské a Zjavenie Sv. Jána apoštola*. – 1937. – 701 s.
SNK S D 4293/2
UK Bra S G 3320, S G 2875
- [37] *NOVÁ SMLUVA (Nový zákon) Pána a nášho Spasiteľa Ježiša Krista / Autorizovaný preklad Slovenskej evanjelicko-kresťanskej cirkvi podľa augsburského vyznania*. – Liptovský Sv. Mikuláš : Tranoscius, 1942. – 717 s.
UK Bra S G 3614
- [38] *PÍSMO SVÄTÉ Nového zákona / Preložili a poznámkami opatřili Štefan Zlatoš a Anton Ján Šurjanský*. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1946. – 888 s.
SNK S D 5537
UK Bra S G 4590, S F 5934, 20 G 1368
- [39] *PÍSMO SVÄTÉ Nového zákona. Sv. 1 – 2 / Preložil a poznámkami opatřil Štefan Zlatoš a Anton Ján Šurjanský*. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1946-1947.
- [39a] *Sväzok 1*. – 1946. – 308 s.
SNK S D 5513/1
UK Bra S F 5934, 22 D 5621, S F 5658, 20 G 1359, S F 5379
- [39b] *Sväzok 2*. – 1947. – S. 309-743.
SNK S D 5513/2
UK Bra S F 5934, 22 D 5621, S F 5658, 20 G 1359, S F 5379
- [40] *ŽALTÁR / Preložil a výkladom opatřil Mikuláš Stanislav*. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1948. – 642 s.
UK Bra S D 11865

- [41] *PÍSMO SVĚTĚ Nového zákona* / Preložil a poznámkami opatril Štefan Zlatoš a Anton Ján Šurjanský. – 3. vyd. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1949. – 888 s.
SNK S D 6574 UK Bra S G 4983
- [42] *PÍSMO SVĚTĚ Nového zákona* / Preložila a poznámkami opatřila Biblická komisia pri Spolku sv. Vojtecha, – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1950. – 921 s.
SNK S D 8197
- [43] *PÍSMO SVĚTĚ Nového zákona* / Preložil a poznámkami opatřil Štefan Zlatoš a Anton Ján Šurjanský. – 4. vyd. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1952. – 921 s.
- [44] *PÍSMO SVĚTĚ Nového zákona* / (Preložila a poznámkami opatřila Biblická komisia pri Spolku sv. Vojtecha.) – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1952. – 921 s.
UK Bra S G 5413
- [45] *NOVÁ SMLUVA (Nový zákon) Pána a nášho Spasiteľa Ježiša Krista a Žalmy* / (Autorizovaný preklad Slovenskej evanjelicko-kresťanskej cirkvi podľa augsburského vyznania) – 2. vyd., Žalmy 1. vyd. – Liptovský Mikuláš : Tranoscius, 1952. – 778 s.
UK Bra S G 5451
- [46] *PÍSMO SVĚTĚ Starého zákona* / Z pôvodných textov preložili a poznámkami opatřili členovia Biblickej komisie pri Spolku sv. Vojtecha. – Trnava; Bratislava : Spolok sv. Vojtecha; Cirkevné nakladateľstvo, 1955. – 1093 s.
SNK S B 3037 D 1
UK Bra S B 2211, 20 B 1199, 30 G 3843
- [47] *NOVÁ ZMLUVA nášho Pána a Spasiteľa Ježiša Krista a Žalmy* / Autorizovaný preklad Slovenskej Evanjelickej Cirkvi a.v. v ČSSR. Pripravila redakčná komisia pod vedením K. Gabriša. – Liptovský Mikuláš; Bratislava : Tranoscius; Cirkevné nakladateľstvo, 1968. – 604 s.
UK Bra S G 12295, 22 G 7278
- [48] *PÍSMO SVĚTĚ Starého zákona. I-IV* / Z pôvodných textov preložili a poznámkami doplnili členovia Biblickej komisie pri Spolku sv. Vojtecha. – Trnava; Bratislava : Spolok sv. Vojtecha; Cirkevné nakladateľstvo, 1968-1970.
- [48a] *Zväzok 1 / Úvod* Ambróz Lazík. – 1968. – 736 s.
SNK S D 34468/D1
UK Bra S G 11941, 22 G 5944

- [48b] *Zväzok 2.* – 1969. – 1125 s.
SNK S D 34468/2 D1
UK Bra S G 11941, 22 G 5944
- [48c] *Zväzok 3.* – 1969. – 1199 s.
SNK S D 34468/3 D1
UK Bra S G 11941, 22 G 5944
- [49] *SVÄTÁ BIBLIA : z pôvodných jazykov preložená na slovenský /* Preložil Jozef Roháček. 2. revidované vyd. – Bratislava : Epoque, 1969. – 921, 293 s.
SNK S D 34798 D1
UK Bra S G 11987, 22 G 6092
- [50] *NOVÁ SMLUVA nášho Pána a Spasiteľa Ježiša Krista : z gréckeho jazyka preložená na slovenský /* Preložil Jozef Roháček. – 2. revidované vyd. – Bratislava : Epoque, 1969. – 293 s.
SNK S D 35 000
- [51] *STARÁ ZMLUVA : Izaiáš, Jeremiáš, žalospevy.* – [Bratislava : Cirkevné nakladateľstvo, 1971]. – 299 s.
UK Bra S D 46285, 22 D 72717
- [52] *STARÁ ZMLUVA III. 1. kniha kronická. 2. kniha kronická. Ezdráš. Nehemiáš. Ester. Jób. Príslovia. Kazateľ. Veľpieseň.* – Bratislava : Cirkevné nakladateľstvo, [1971]. – 433 s.
UK Bra S D 46285, 22 D 72717
- [53] *STARÁ ZMLUVA : Päť kníh Mojžišových /* pracovné vydanie slovenského prekladu pripravila Prekladová komisia pre preklad Biblie. – Bratislava : Cirkevné nakladateľstvo, 1972. – 533 s.
UK Bra S D 49937, 22 D 88461
- [54] *BIBLIA : Písmo sväté Starej a Novej zmluvy /* [Z hebrejského originálu preložil Karol Gábris, Július Janko, Štefan Kátlovský a Ján Petrik.] – Liptovský Mikuláš; Bratislava : Tranoscius; Cirkevné nakladateľstvo, 1977. – 1240 s.
SNK S C 45177 D1
UK Bra S D 66191, 24 D 57360

- [55] *SVĚTÉ PÍSMO : Nový zákon / Preklad podľa typického vydania novej Vulgaty, upravenej podľa zásad 2. Vatikánskeho koncilu ...* Preložila Redakčná rada Slovenskej liturgickej komisie. – Bratislava : Cirkevné nakladateľstvo, 1986. – 776 s.
SNK S D 58470
UK Bra SL G 178, 30 G 251
- [56] *SVĚTÉ PÍSMO : Starý zákon. 1.* – Trnava; Bratislava : Spolok sv. Vojtecha; Cirkevné nakladateľstvo, 1990. – 737 s.
SNK S D 62190/1
UK Bra SL D 11575, 30 D 34335
- [57] *SVĚTÉ PÍSMO : Starý zákon. 2. Prvá časť.* – 3. nezmenené vyd. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1991. – 705 s.
SNK 62190/2/1
- [58] *KNIHA ŽALMOV / Z hebrejského originálu preložil Karol Gábriš, prebásnil Milan Rúfus.* – Bratislava : Lúč, 1991. – 220 s.
SNK S C 79729
UK Bra SL D 13389, 30 D 41038
- [59] *BIBLIA : Písmo sväté Starej a Novej zmluvy.* – Banská Bystrica : Slovenská biblická spoločnosť, 1991. – 266 s.
UK Bra SL D 14679, 30 D 44047
- [60] *NOVÁ ZMLUVA / Preklad s farebnými fotografiami, úvodmi a vysvetlivkami k dobovému prostrediu.* – Banská Bystrica : Slovenská biblická spoločnosť, 1992. – 430 s.
SNK S B 51193 D1
UK Bra SL B 8907, 30 B 20674
- [61] *NOVÝ ZÁKON : Sväté písmo / Z latinského originálu Nova Vulgata Bibliorum Sacrorum Editio preložila Slovenská liturgická komisia. Úvod k jednotlivým spisom pripravil Jozef Heriban.* – Banská Bystrica : Slovenská biblická spoločnosť pre Slovenskú liturgickú komisiu, 1992. – 847 s.
SNK S D 64237
UK Bra SL D 15343, 30 D 46166
- [62] *SVĚTÉ PÍSMO : Starý zákon. 1.* – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1992. – 737 s.
SNK S D 64237

- [63] SVÄTÉ PÍSMO : *Starý zákon*. 3. – 3. nezmenené vyd. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1992. – 1200 s.
SNK S D 64929/3 D1
UK Bra SL G 1328, 30 G 4164
- [64] SVÄTÁ BIBLIA / Preložil Jozef Roháček. – Banská Bystrica : Slovenská biblická spoločnosť, 1993. – 1220 s.
SNK S C 83754, S D 65868
- [65] NOVÝ ZÁKON : *Sväté písmo* / [Z latinského originálu Nova Vulgata Bibliorum Sacrorum Editio podľa typického vydania Neovulgaty preložila Slovenská liturgická komisia.] – 2. vyd. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1993. – 641 s.
SNK S E 8672 D1
UK Bra SL G 1540, 30 G 4438
- [66] NOVÝ ZÁKON : *Nádej pre každého=Hope for all : the New Testament in contemporary slovak language : Druhá časť Svätého Písma-Bible v modernom jazyku*. – Bratislava; Herrljunga : Creativpress; Internationale Bible Society, 1993. – 414 s.
SNK S D 65476/ D1
UK Bra SL D 17202, 30 D 51992
- [67] SVÄTÉ PÍSMO : *Nový zákon : Žalmy* / Preložila Slovenská liturgická komisia. – 4. doplnené vyd. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1993. – 773 s.
SNK S E 8750 D 1
UK Bra SL G 1633, 30 G 4599
- [68] SVÄTÁ BIBLIA / Z pôvodných jazykov preložil Jozef Roháček. – [Bratislava] : Slovenská biblická spoločnosť, 1993. – 293 s.
UK Bra SL G 1604, SL D 17355, 30 D 52382
- [69] SVÄTÉ PÍSMO : *Starý zákon*. 1. – 4. nezmenené vyd. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1994. – 736 s.
SNK S D 66479/1 D1
UK Bra SL G 1771, 30 G 4912
- [70] SVÄTÉ PÍSMO : *Starý zákon*. 3. – 4. nezmenené vyd. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1994. – 1199 s.
SNK S D 66479/3 D1
UK Bra SL G 1772, 30 G 4913

- [71] *PÍSMO SVĚTÉ : Nová zmluva a Žalmy : slovenský ekumenický preklad /* Preložené z pôvodných jazykov. – Banská Bystrica : Slovenská biblická spoločnosť, 1995. – 670 s.
SNK S D 67812
- [72] *SVĚTÉ PÍSMO : Nový zákon /* Preložila Redakčná rada Slovenskej liturgickej komisie. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1995. – 777 s.
SNK S D 67340 D 1
- [73] *EVANJELIUM podľa Marka : slovenský ekumenický preklad.* – [Banská Bystrica]: Slovenská biblická spoločnosť; Detská misija na Slovensku, 1996. – 44 s. – ISBN 80-85486-20-2
SNK S E 9687 D 1
- [74] *SVĚTÉ PÍSMO Starého i Nového zákona.* – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1996. – 2623 s. – ISBN 80-7162-152-8
SNK S C 91155 D 1
- [75] *EVANJELIUM podľa Jána : slovenský ekumenický preklad.* – [Banská Bystrica] : Slovenská biblická spoločnosť, 1997. – 109 s. – ISBN 80-85486-14-8. – (Brož.)
SNK S E 9686 D 1
- [76] *EVANJELIUM podľa Jána : slovenský ekumenický preklad.* – [Banská Bystrica] : Slovenská biblická spoločnosť, 1997. – 127 s. – ISBN 80-85486-19-9. – (Brož.)
SNK S E 9685 D 1
- [77] *SVĚTÉ PÍSMO : Nový zákon.* – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1997. – 316 s. – ISBN 80-7162-193-4
SNK S C 94174 D 1
- [78] *SVĚTÁ BIBLIA / Z pôvodných jazykov preložil Jozef Roháček.* – Banská Bystrica : Slovenská biblická spoločnosť, 1998. – 1129, 361 s. – ISBN 80-85486-33-4
SNK S D 70348 D 1
- [79] *SVĚTÉ PÍSMO : Nový zákon / [Z typického latinského vydania novej Vulgáty preložila Redakčná rada Slovenskej liturgickej komisie].* – Trnava : Spolok sv. Vojtecha : 1998. – 925 s. – ISBN 80-7165-228-1
SNK S E 9591 D 1

- [80] *SVÄTÉ PÍSMO : Nový zákon / Preklad podľa typického vydania novej Vulgáty, upravenej podľa zásad Druhého vatikánskeho koncilu na príkaz pápeža Pavla VI. a promulgovanej pápežom Jánom Pavlom II. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1998. – 925 s. – ISBN 80-7162-229-X
SNK S E 9654 D 1*
- [81] *SVÄTÉ PÍSMO Starého i Nového zákona. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1998. – 2623 s. – ISBN 80-7162-236-2 (viaz.)
SNK S C 97911 D 1*
- [82] *EVANJELIUM podľa Jána : ekumenický preklad. – Bratislava : Misijná spoločnosť evanjelia Ježiša Krista, 1999. – 59 s. – ISBN 80-88891-15-9
SNK S E 8091 D 1*
- [83] *NOVÁ ZMLUVA / Slovenský text Novej zmluvy z pôvodného jazyka pripravil kolektív prekladateľov. – Banská Bystrica; Budapešť : Slovenská biblická spoločnosť; Káľvin János, 1999. – 709 s. – ISBN 80-85486-34-2
SNK S D 70363 D 1*
- [84] *ŽALMY. 1-2. – Bratislava : Nestor, 1999. – 2 zv.*
- [84a] [Zv.] 1. – 325 s. – ISBN 80-88801-90-7
SNK S E 9868 D 1
- [84b] [Zv.] 2. – 351 s. – ISBN 80-88801-91-5
SNK S E 9868 D 1
- [85] *BIBLIA : Písmo sväté Starej a Novej zmluvy. – Liptovský Mikuláš; Banská Bystrica : Tranoscius; Slovenská biblická spoločnosť, 2000. – 882, 299 s. – ISBN 80-7140-070-X
SNK S B 62708 D 1*
- [86] *SVÄTÉ PÍSMO : Nový zákon. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2000. – 316 s. – ISBN 80-7162-320-2
SNK S C 102663 D 1*
- [87] *SVÄTÉ PÍSMO : Nový zákon / [Z typického latinského vydania novej Vulgáty preložila redakčná rada Slovenskej liturgickej komisie]. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2000. – 925 s. – ISBN 80-7162-328-8
SNK S E 10046 D 1*

- [88] *SVĚTÉ PÍSMO : Nový zákon* / [Z typického latinského vydania novej Vulgáty preložila redakčná rada Slovenskej liturgickej komisie]. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2001. – 925 s. – ISBN 80-7162-357-1
SNK S D 72000 D1
- [89] *SVĚTÉ EVANJELIUM*. – Michalovce : Misionár, 2001. – 474 s. – ISBN 80-88724-08-2
- [90] *SVĚTÉ PÍSMO Starého i Nového zákona* / Preklad a poznámky podľa vydání Spolku svätého Vojtecha v Trnave : Starý zákon z roku 1955 – Nový zákon z roku 1986. Úvody k jednotlivým spisom Jozef Heriban. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2001. – 2623 s. – ISBN 80-7162-281-8
SNK S C 106943 D1
- [91] *VRÁTIM SA K OTCOVI : ekumenický preklad Biblie* / [Preklad knihy proroka Ámosa pripravil kolektív prekladateľov. Slovo vydavateľa slovenského vydania, preklad a príprava úvodných textov Ladislav Javorský.] – [Banská Bystrica] : Slovenská biblická spoločnosť, 2001. – 168 s. – ISBN 80-85486-04-0 (brož.)
SNK S D 72405 D1
- [92] *NOVÝ ZÁKON : Skutky apoštolov. – Starý zákon : Druhá kniha Samuelova*. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2002. – 119 s. – ISBN 80-7162-415-2
- [93] *SWATÉ BIBLIA SLOWĚNSKÉ, aneb Písma Swatého Částka [1-2]* / herausgegeben von Hans Rothe und Friedrich Scholz; unter Mitwirkung von Ján Doruľa. – Paderborn : Ferdinand Schöningh, 2002. – 2 zv. – (Biblia Slavica. Serie 5. Slowakische Bibel der Kamaldulenser, Bd. 1-2). – ISBN 3-506-71675-1
- [93a] *Částka 1, Která w sebe obsahuge Starého Testamenta Zákon, a Zákona Historiu : Pět knih Moyžjsowých, Knihi Yózue, Yudikum, Ruth, Kralowské, Paralipomenon, Ezdarassowe, Tobiassowe, Yudith, Ester, Yob, Žalmi Dawidowé, Knihi Príslow, Eklesyastycj, Pjsně, Ssalomúnowé, Knihi Mudrosti, a Syrách*. – 920 s.
- [93b] *Částka 2, Která w sebe obsahuje Prorokú, Knihi Machaběgské, a celý Testament nowý*. – 1063 s.
- [94] *STARÝ ZÁKON : Prvá kniha kráľov : Druhá kniha kráľov. – Nový zákon : Evanjelium podľa Matúša*. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2003. – 206 s. – ISBN 80-7162-444-6

- [95] *SVÄTÉ PÍSMO Starého i Nového zákona / Preklad a poznámky podľa vydání Spolku svätého Vojtecha v Trnave: Starý zákon z roku 1955 – Nový zákon z roku 1986. Úvody k jednotlivým spisom Jozef Heriban. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2003. – 2623 s. – ISBN 80-7162-420-9*
- [96] *SVÄTÉ PÍSMO : Nový zákon / Preklad podľa typického vydania novej Vulgaty upravenej podľa zásad Druhého vatikánskeho koncilu na príkaz pápeža Pavla VI. a promulgovanej pápežom Jánom Pavlom II. [Úvody k spisom Nového zákona Jozef Heriban.] – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2003. – 925 s. – ISBN 80-7162-447-0*
- [97] *ŽALMY : kniha žalmov / Slovenský preklad a poznámky podľa vydania Starého i Nového zákona v Spolku svätého Vojtecha, Trnava 1996. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2003. – 225 s. – ISBN 80-7162-422-5 (brož.)*
- [98] *SVÄTÉ PÍSMO : Nový zákon : Evanjelium podľa Matúša : Evanjelium podľa Marka : Evanjelium podľa Lukáša : Evanjelium podľa Jána : Skutky apoštolov / Preklad podľa typického vydania novej Vulgáty, upravenej podľa zásad Druhého vatikánskeho koncilu na príkaz pápeža Pavla VI. a promulgovanej pápežom Jánom Pavlom II. [Autor úvodov: Jozef Heriban. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2004. – 316 s. – ISBN 80-7162-459-4*
- [99] *SVÄTÉ PÍSMO. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2004. – 925 s.*
- [100] *STARÝ ZÁKON : Druhá kniha Machabejcov. – Nový zákon : Evanjelium podľa Jána (Výňatok zo Svätého písma) / Zodpovedná redaktorka Katarína Kročková. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2005. – 122 s.*
- [101] *SVÄTÉ PÍSMO Starého i Nového zákona. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2005. – 2331 s.*

Preklady biblie do slovenčiny

BIBLIA SACRA, ... – 1808. – Pozri záznam č. [19].

- [102] *SWATÉ PÍSMO starého i nowého Zákona podla obecného latinského od sw. Rímsko-Katolíckég Cirkwi potvrdeného Preložené s Prirownáňim'gruntowného Tekstu, na Swetlo widané . I-II. / [Preložil kanonik Juraj Palkovič.] – W Ostrihome : vl. nákladom; tlač J. Beimel, 1829-1832. – 2 zv.*

[102a] *Děi první. – 1829. – 1250 s.
UK Bra S E 633, 20 E 356*

[102b] *Děl druhí*. – 1832. – 935 s.
UK Bra S E 633, 20 E 356

- [103] *SWATÉ PÍSMO nového Zákona podle obecného latinského od sv. římsko-katolické cirkvi potvrdeného preložené s prirownaním gruntowného textu na swetlo wídané/* [Preložil Juraj Palkovič]. – We Wídni : t. Adolf Holzhausen, 1884-1902. – 5 zv.
SNK I E 95, S E 2819, S E 161
UK Bra S E 227, S G 1873

[103a] [Zv. 1.] – 1884. – 426 s.

[103b] [Zv. 2.] – 1887. – 426 s.

[103c] [Zv. 3.] – 1892. – 426 s.

[103d] [Zv. 4.] – 1896. – 426 s.

[103e] [Zv. 5.] – 1902. – . 426 s.

PRVÁ SLOVENSKÁ BIBLIA pre školské potreby. I-II. – 1930-1931. –
Pozri záznam č. [35-35b].

- [104] *SVĚTÁ BIBLIA, čiže celé Sväté písmo Starého i Nového zákona /* [Preložil Jozef Roháček.] – Praha : Biblická společnost britická a zahraničná, 1936. – 971, 301 s.
SNK S D 29116 D1, S D 4021
UK Bra S F 2538

- [105] *SVĚTÁ BIBLIA, čiže celé Sväté písmo Starého i Nového zákona /* Preložil Jozef Roháček. – Praha : Biblická společnost britická a zahraničná, 1937. – 971 s. – [Reedícia.]
SNK S D 64910 UK Bra S F 5653

- [106] *SVĚTÁ BIBLIA, čiže celé Sväté písmo Starého i Nového zákona /* Preložil Jozef Roháček. – Praha : Biblická společnost, 1942. – 971, 301 s.
SNK S D 50654 D1

- [107] *SVĚTÁ BIBLIA /Z pôvodných jazykov preložená na slovenský /* [Preložil Jozef Roháček]. – Revidované vyd. – Kutná Hora : Česká biblická práce, 1951. – 921, 293 s.
SNK S D 18499

- [108] *SVÄTÁ BIBLIA, čiže celé Sväté písmo Starého i Nového zákona /*
[Preložil Jozef Roháček]. – Praha : Biblická spoločnosť britická a zahraničná,
1964. – 971, 301 s. – [Reedícia vydania z roku 1936.]
SNK S D 44759
- [109] *SVÄTÁ BIBLIA, čiže celé Sväté písmo Starého i Nového zákona.* – Praha : [b.v.],
1964. – 971, 301 s.
SNK S E 6670 D1, 2 S D 48154 D1
- [110] *SVÄTÁ BIBLIA, čiže celé Sväté písmo Starého i Nového zákona /*
[Preložil Jozef Roháček.] – Praha : Biblická spoločnosť britická a zahraničná,
1968. – 971, 301 s.
SNK S D 48221
- [111] *SVÄTÁ BIBLIA, čiže celé Sväté písmo Starého i Nového zákona /*
[Preložil Jozef Roháček.] – Praha : Biblická spoločnosť britická a zahraničná,
1969. – 971, 301 s.
SNK S D 48153 D1
- SVÄTÁ BIBLIA.* – 1969. – Pozri záznam č. [49].
- [112] *BIBLIA V OBRAZOCH /* napísal FB. Slov. upravil Štefan Senčík.
Ilustroval R. Albert. – Galton : Slovenskí jezuiti, 1972. – 144 s.
SNK S C 30653 D 1,2
- [113] *SVÄTÁ BIBLIA /* Preložil Jozef Roháček. – Revidované vyd. – [B.m.] :
Svetová Biblická spoločnosť, 1974. – 293 s.
SNK S C 55035 D1
- [114] *SVÄTÁ BIBLIA /* Preložil Jozef Roháček. – Revidované vyd. – [Londýn] :
Svetová biblická spoločnosť, 1974. – 921, 923 s. – Na poslednej strane
publikácie rok vydania: 1975.
SNK S D 52902
- [115] *SVÄTÁ BIBLIA /* Preložil Jozef Roháček. – Revidované vyd. – [Londýn] :
Svetová biblická spoločnosť, 1975. – 921, 293 s.
SNK S D 52940

BIBLIA : Písmo Sväté Starej a Novej zmluvy. – 1977. – Pozri záznam č. [54].

- [116] *SVĚTÁ BIBLIA* / Preložil Jozef Roháček. – Revidované vyd. – [Londýn] : Svetová biblická spoločnosť, 1980. – 921, 293 s.
SNK S C 55356 D 1
- BIBLIA : Písmo sväté Starej a Novej zmluvy.* – 1991. – Pozri záznam č. [59].
- SVĚTÁ BIBLIA.* – 1993. – Pozri záznam č. [64].
- SVĚTÉ PÍSMO : Nový zákon : Žalmy.* – 1993. – Pozri záznam č. [67].
- SVĚTÁ BIBLIA.* – 1993. – Pozri záznam č. [68].
- SVĚTÁ BIBLIA.* – 1998. – Pozri záznam č. [78].
- SVĚTÉ PÍSMO Starého i Nového zákona.* – 1998. – Pozri záznam č. [81].
- BIBLIA : Písmo sväté Starej a Novej zmluvy.* – 2000. – Pozri záznam č. [85].
- [117] *EVANJELIUM podľa Matúša : Sväté písmo. Nový zákon.* – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2001. – 172 s.
SNK S E 10094 D1
- SVĚTÉ EVANJELIUM.* – 2001. – Pozri záznam č. [89].
- SVĚTÉ PÍSMO Starého i Nového zákona.* – 2001. – Pozri záznam č. [90].
- NOVÝ ZÁKON : Skutky apoštolov. – Starý zákon : Druhá kniha Samuelova.* – 2002. – Pozri záznam č. [92].
- SWATÉ BIBLIA SLOWĚNSKÉ, ... 1-2.* – 2002. – Pozri záznam č. [93-93b].
- SWĚTÉ PÍSMO Starého i Nového zákona.* – 2003. – Pozri záznam č. [95].

Evanjeliá

- [118] *ŽIVOT nášho pána a spasiteľa Ježiša Krista : Sväté evanjeliá.* – Budapešť : Britická a zahraničná biblická spoločnosť, 1912. – [266 s.]
UK Bra S G 12314

- [119] *SVÄTÉ EVANJELIÁ Písma svätého s biblickými obrazmi /*
(Preložili a poznámkami opatrili Štefan Zlatoš, Anton Ján Šurjanský.
Obrazy kolorované podľa originálov Nazarénskej školy.) – Trnava :
Spolok sv. Vojtecha, 1949. – 208 s.
UK Bra S C 1796, 21 C 723
- [120] *EVANJELIÁ /* Podľa grécko-semitskej pôvodiny spracoval Štefan Porúbčan.
Predslov Andrej G. Grutka. – Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda,
1969. – 463 s.
SNK S E 6852 D1
- [121] *EVANJELIÁ /* Podľa grécko-semitskej pôvodiny spracoval Štefan Porúbčan.
Predslov Andrej G. Grutka. – 2. vyd. – Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila
a Metoda, 1971. – 463 s.
RYDLO, J.M. *Vydavateľské dielo Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme 1963-1988.*
Rím : SÚSCM, 1989, s. 98, záznam č. 207.
- [122] *EVANJELIÁ /* Podľa grécko-semitskej pôvodiny spracoval Štefan Porúbčan.
Predslov Andrej G. Grutka. – 3. vyd. – Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila
a Metoda, 1976. – 463 s.
RYDLO, J.M. *Vydavateľské dielo Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme 1963-1988.*
Rím : SÚSCM, 1989, s. 161, záznam č. 382.
- [123] *EVANJELIÁ /* Podľa grécko-semitskej pôvodiny spracoval Štefan Porúbčan.
Predslov Andrej G. Grutka. – 4. vyd. – Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila
a Metoda, 1978. – 463 s.
RYDLO, J.M. *Vydavateľské dielo Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme 1963-1988.*
Rím : SÚSCM, 1989, s. 182, záznam č. 437.
- [124] *EVANJELIÁ /* Podľa grécko-semitskej pôvodiny spracoval Štefan Porúbčan.
Predslov Andrej G. Grutka. – 5. vyd. – Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila
a Metoda, 1979. – 463 s.
RYDLO, J.M. *Vydavateľské dielo Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme 1963-1988.*
Rím : SÚSCM, 1989, s. 192, záznam č. 460.
- [125] *EVANJELIÁ /* Podľa grécko-semitskej pôvodiny spracoval Štefan Porúbčan.
Predslov Andrej G. Grutka. – 6. vyd. – Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila
a Metoda, 1981. – 463 s.
RYDLO, J.M. *Vydavateľské dielo Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme 1963-1988.*
Rím : SÚSCM, 1989, s. 216, záznam č. 512.

- [132] *KNIHA ŽALMOV / Z hebrejského jazyka preložené na slovenský. –* Revidované vyd. – Kutná Hora : Česká biblická práce, 1949. – 75 s.
SNK S D 37641
- [133] *KNIHA ŽALMOV : Sväté písmo. Starý zákon /* Preložil Anton Botek. – Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1978. – 428 s.
SNK S E 8427 UK Bra S G 16548
- [134] *NOVÝ ZÁKON A ŽALMY /* Preložil Štefan Porúbčan. Autor úvodu Andrej G. Grutka. – Rím: Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1983. – 784 s.
SNK S E 8343

KNIHA ŽALMOV. – 1991. – Pozri záznam č. [58].

ŽALMY. 1-2. – 1999. – Pozri záznam č.[84-84b].

ŽALMY : kniha žalmov. – 2003. – Pozri záznam č. [97].

Nová zmluva

- [135] *NOVÁ SMLUVA (Nový zákon) Pána a Spasiteľa nášho Ježiša Krista /* Prvá korektúra prekladu usporiadaného redakčnou biblickou komisiou Slovenskej Evanjelickej cirkvi. – [B.m.: b.v., po r. 1918. – 250 s.]
SNK S A 526
- NOVÁ SMLUVA (Nový zákon) Pána a nášho Spasiteľa Ježiša Krista.* – 1942. – Pozri záznam č. [37].
- NOVÁ SMLUVA (Nový zákon) Pána a nášho Spasiteľa Ježiša Krista a Žalmy.* – 1952. – Pozri záznam č. [45].
- NOVÁ ZMLUVA nášho Pána a Spasiteľa Ježiša Krista a Žalmy.* – 1968. – Pozri záznam č. [47].
- [136] *NOVÁ ZMLUVA A ŽALMY.* – Londýn : Spojené biblické spoločnosti; Slovenská Evanjelická cirkev a.v. v ČSSR, 1984. – 331 s.
SNK S D 67869 D1, S D 67868 D1, S C 90625 D1
UK Bra S D 83762

- [137] *NOVÁ ZMLUVA nášho Pána a Spasiteľa Ježiša Krista* / Preložila Redakčná komisia Slovenskej evanjelickej cirkvi a.v. v ČSSR. – [B.m.] : Medzinárodný zväz Gideonovcov, 1991. – 752 s.
SNK S E 8475 D1, S E 8976, S E 8477 D1
- [138] *NOVÁ ZMLUVA*. – Minsk : Picorp, 1992. – 342 s.
SNK S D 64915
- NOVÁ ZMLUVA* / Preklad s farebnými fotografiami, úvodmi a vysvetlivkami k dobovému prostrediu. – 1992. – Pozri záznam č. [60].
- [139] *NOVÁ ZMLUVA nášho Pána a Spasiteľa Ježiša Krista* / Preložila Redakčná komisia Slovenskej evanjelickej cirkvi a.v. v ČSFR. – [B.m.] : Medzinárodný zväz Gideonovcov, 1992. – 752 s.
SNK S E 8849 D1
- [140] *NOVÁ ZMLUVA nášho Pána a Spasiteľa Ježiša Krista*. – Bratislava : Medzinárodný Zväz Gideonovcov, 1994. – 287, 338, 287 s.
SNK S D 67489
- [141] *NOVÁ ZMLUVA* / Slovenský ekumenický text Novej zmluvy z pôvodného jazyka pripravil kolektív prekladateľov. – Banská Bystrica; Budapešť : Slovenská biblická Spoločnosť; Kálvin János, 1999. – 709 s. – ISBN 80-85486-34-2
SNK S D 70363 D 1

Nový zákon

- SWATÉ PÍSMO starého i nového zákona ... I-II*. – 1829-1932. – Pozri záznam č. [102-102b].
- SWATÉ PÍSMO nového Zákona ...* – 1884-1902. – Pozri záznam č. [103-103e].
- [142] *NOWÝ ZÁKON Pána a Spasitele nasseho Ježisse Krista*. – Liptovský Sv. Mikuláš, 1899. – 318, 62 s.
SNK S C 66650 (prívázok 1)
- NOVÝ ZÁKON Pána nášho Ježiša Krista. Časť I-II*. – 1913-1914. – Pozri záznam č. [30-30b].

PÍSMO SVĚTĚ Nového zákona. – 1950. – Pozri záznam č. [42].

- [149] *PÍSMO SVĚTĚ : Život Ježíša Krista / Zost. Lawrence G. Lovásik.* – Tarentum : Marian Action, 1950. – 322 s.
SNK S D 35424 D1
- PÍSMO SVĚTĚ Nového zákona.* – 1952. – Pozri záznam č. [44].
- [150] *NOVÝ ZÁKON našeho Pána a Spasitele Ježíša Krista / Z gréckeho jazyka preložené na slovenský. Preložil Jozef Roháček.* – London : [b.v.], 1954. – 130 s. – [Reedícia vydania z r. 1924.]
SNK S E 6797 D1
- [151] *NOVÝ ZÁKON Pána nášho Ježíša Krista / Preložil Karol Strmeň, člen Slovenského ústavu pri Opátstve sv. Andreja Svorada v Clevelande.* – Scranton, PA : Bosak Publications, 1954. – 942 s.
SNK S C 82964, S C 32964
- [152] *NOVÝ ZÁKON našeho Pána a Spasitele Ježíša Krista / Z gréckeho jazyka preložené na slovenský.* – Revidované vyd. – [B.m. : b. v., 1964]. – 379 s.
SNK S E 6654 D1
- [153] *NOVÝ ZÁKON / Podľa grécko-semitskej pôvodiny spracoval Štefan Porúbčan.* – Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1968. – 1134 s.
SNK S E 5278 D1 UK Bra S G 16578
- [154] *PÍSMO SVĚTĚ Nového zákona. Zv. 4 / Pripravila Biblická komisia pri Spolku sv. Vojtecha.* – Trnava; Bratislava : Spolok sv. Vojtecha; Cirkevné nakladateľstvo, 1970. – 782 s. – Reedícia Nového zákona z r. 1952.
SNK S D 34468/4 D1
- [155] *NOVÝ ZÁKON Pána našeho a Spasitele Ježíša Krista / Z gréckeho jazyka preložené na slovenský,* – Revidované vyd. – [B.m. : b.v., 1972]. – 379 s.
SNK S D 51547 D1
- [156] *NOVÝ ZÁKON našeho pána a spasiteľa Ježíša Krista / Z gréckeho jazyka preložené na slovenský.* – Revidované vyd. – [B.m. : b.v., 1973]. – 379 s.
SNK S E 7098 D1
- [157] *NOVÝ ZÁKON / Preložil Štefan Porúbčan. Autor predslovu Andrej G. Grutka.* – 2. vyd. – Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1981. – 1135 s.
SNK S D 64706

- [158] *NOVÝ ZÁKON a Žalmy* / Preložil Štefan Porúbčan. Autor úvodu Andrej G. Grutka. – Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1983. – 784 s.
SNK S E 8343
- [159] *NOVÝ TESTAMENT* / Nový preklad s príručným slovníkom gréckych výrazov a vlastných mien. – Lancing : Kingston Bible Trust, 1983. – 327 s.
SNK S C 83615
- [160] *NOVÝ ZÁKON* / Preklad Štefan Porúbčan. Autor úvodu Andrej G. Grutka. – 4. vyd. – Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1985. – 1135 s.
SNK S D 64636

SVÄTÉ PÍSMO : Nový zákon. – 1986. – Pozri záznam č. [55].

- [161] *SVÄTÉ PÍSMO : Nový zákon* / Autori úvodu Jozef Heriban, Dominik Hrušovský. – Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1988. – 847 s.
SNK S D 64637 UK Bra SL D 10598
- [162] *NOVÝ TESTAMENT* / Nový preklad s príručným slovníkom gréckych výrazov a vlastných mien. – 2. vyd. – Lancing : Kingston Bible Trust, 1990. – 327 s.
SNK S C 89481 D1
- [163] *NOVÝ ZÁKON.* – Praha; Korea : Mezinárodní svaz Gedeonů; Shinil, 1992. – 291, 287, 287 s.
SNK S D 67153

NOVÝ ZÁKON : Sväté písmo. – 1992. – Pozri záznam č. [61].

NOVÝ ZÁKON : Sväté písmo. – 1993. – Pozri záznam č. [65].

NOVÝ ZÁKON : Nádej pre každého=Hope for all... – 1993. – Pozri záznam č. [66].

SVÄTÉ PÍSMO : Nový zákon : Žalmy. – 1993. – Pozri záznam č. [67].

PÍSMO SVÄTÉ : Nová zmluva a žalmy. – 1995. – Pozri záznam č. [71].

SVÄTÉ PÍSMO : Nový zákon. – 1995. – Pozri záznam č. [72].

- [164] *SVĚTÉ PÍSMO Starého i Nového zákona / Preklad a poznámky podľa vydání Spolku sv. Vojtecha v Trnave. Starý zákon z roku 1955. Nový zákon z roku 1986. Úvod Jozef Heriban. – Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1995. – 2623 s.*

SNK S D 67825 D1

SVĚTÉ PÍSMO : Nový zákon. – 1997. – Pozri záznam č. [77].

SVĚTÉ PÍSMO : Nový zákon. – 1998. – Pozri záznam č. [79].

SVĚTÉ PÍSMO : Nový zákon. – 1998. – Pozri záznam č. [80].

SVĚTÉ PÍSMO : Nový zákon. – 2000. – Pozri záznam č. [86].

SVĚTÉ PÍSMO : Nový zákon. – 2000. – Pozri záznam č. [87].

SVĚTÉ PÍSMO : Nový zákon. – 2001. – Pozri záznam č. [88].

SVĚTÉ PÍSMO : Nový zákon ... – 2004. – Pozri záznam č. [98].

Starý zákon

PÍSMO SVĚTÉ : Starý zákon. I-VIII. – 1917-1926. – Pozri záznam č. [32-32h].

- [146] *PÍSMO SVĚTÉ : Starý zákon. I. – Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1928. – 143 s. – [Pre tlač z r. 1917].*

SNK S B 13625

PÍSMO SVĚTÉ Starého zákona. – 1955. – Pozri záznam č. [46].

PÍSMO SVĚTÉ Starého zákona I-IV. – 1968-1970. – Pozri záznam č. [48-48c].

- [147] *SVĚTÉ PÍSMO : Starý zákon : Múdrost' : Múdrost'ové knihy Starého zákona : Kniha prísloví : Kohelet : Ben Sira : Kniha múdrosti / Preložil Anton Botek. – Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1974. – 415 s.*

RYDLO, J.M. *Vydavateľské dielo Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme 1963-1988.*

Rím : SÚSCM, 1989, s. 142, záznam č. 334.

- [148] *SVĚTÉ PÍSMO : Starý zákon : Kniha žalmov / Preložil Anton Botek. – Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1978. – 428 s.*

SNK S E 8427

SVÄTÉ PÍSMO : *Starý zákon. 1.* – 1990. – Pozri záznam č. [56].

SVÄTÉ PÍSMO : *Starý zákon. 2. Prvá časť.* – 1991. – Pozri záznam č. [57].

SVÄTÉ PÍSMO : *Starý zákon. 1.* – 1992. – Pozri záznam č. [62].

SVÄTÉ PÍSMO : *Starý zákon. 3.* – 1992. – Pozri záznam č. [63].

SVÄTÉ PÍSMO : *Starý zákon. 1.* – 1994. – Pozri záznam č. [69].

SVÄTÉ PÍSMO : *Starý zákon. 3.* – 1994. – Pozri záznam č. [70].

SVÄTÉ PÍSMO *Starého i Nového zákona.* – 1995. – Pozri záznam č. [164].

SVÄTÉ PÍSMO *Starého i Nového zákona.* – 1996. – Pozri záznam č. [74].

STARÝ ZÁKON . – 2003. – Pozri záznam č. [94].

**Čiastkové preklady, výbery,
umelecké vydania, vydania pre deti
(Výber)**

- [149] *Biblia pre najmenších* / Preklad a úprava Mária Vulganová. – Bratislava : Junior, 1996. – 157 s. – ISBN 80-7146-400-7
SNK S B 55270 D 1
- [150] *Biblické príbehy* / Prerozprávala Patricia J. Huntová. [Z anglického originálu *The all colour of Bible stories* preložila Martina Dovalová.] – Bratislava : INA, 1996. – 157 s. ISBN 80-8053-011-4
SNK S B 57188 D1
- [151] *Moja najmilšia biblia* / Ilustrácie Maria Pascualová; text Nathalie Brocková. [Preložila Viera Gründlerová.] – Bratislava : Junior, 1996. – 162 s. – ISBN 80-7146-403-1
SNK S B 55266 D 1
- [152] *Sväté Písmo Starého i Nového zákona : výber.* – Rohovce : Interpopularart Slovakia, [1996]. – 119 s. – ISBN 80-88834-02-3
SNK S C 90446 D1

- [153] *Svätá Biblia : príbehy na celý rok* / Porozprával Roberto Brunelli. Ilustroval Michail Fiodorov. [Z talianskeho originálu *La sacra Bibbia* preložila Miroslava Vallová.] – Bratislava : Ikar, 1997. – 123 s. – ISBN 80-7118-440-3
SNK S B 57814 D1
- [154] *Ilustrovaná Bible* / Příběhy převyprávěla Selina Hastingsová. Ilustroval Eric Thomas a Amy Burch. [Z anglického originálu *The children's illustrated Bible* preložila Jaroslava Petra Filipová]. – Bratislava : Príroda, 1997. – 319 s. – ISBN 80-07-00950-7
SNK S B 57201 D1
- [155] *Ilustrovaná Biblia* / Příbehy prerozprávala Selina Hastingsová. Ilustroval Eric Thomas a Amy Burch. [Z anglického originálu *The children's illustrated Bible* preložili Anetta Kováčová a Adriana Ujlakyová.] – Bratislava : Príroda, 1997. – 319 s. – ISBN 80-07-00949-3
SNK S B 57171 D1
- [156] *Biblia pre deti* / [Zostavila Iveta Pijáková. Ilustrácie Alexander Dudin.] – Bratislava : Junior, [1998]. – 217 s. – ISBN 80-7146-522-4 (viaz.)
SNK S B 59819 D1
- [157] *Biblia* / S ilustráciami Vincenta Hložníka. [Autor textovej časti Pavol Prikryl.] – Bratislava : Slovenský Tatran, 1998. – 267 s. – ISBN 80-222-0473-0 (viaz.)
SNK S B 60492 D1
- [158] *Biblia pre mladých* / Ilustroval Andrew Wheatcroft. [Z orig. *The children's Bible* preložila Miroslava Jaurová.] – Bratislava : Mladé letá, 1998. – 319 s. – ISBN 80-06-00918-X
SNK S B 59960 D 1
- [159] *Moje prvé Sväté písmo* / Bernhard Meuser. – Bratislava : Lúč, 1998. – 50 s. – ISBN 80-7114-238-7
- [160] *Moja prvá Biblia v obrázkoch* / S ilustráciami Richarda a Frances Hookovcov. [Slovenský preklad Ruth Erdélyiová.] – Bratislava : Creativpress; Medzinárodná biblická spoločnosť Slovensko, 1998. – [260 s.] – ISBN 80-7131-033-6
SNB S D 69802 D1
- [161] *Biblia : Nový zákon* / [Zostavila Iveta Pijáková. Ilustrácie Alexander Dudin.] – Bratislava : Junior, [1999]. – S. 220-408. – ISBN 80-7146-555-0 (viaz.)
SNK S B 61365 D1

- [162] *Detská ilustrovaná Biblia* / [Zostavila Iveta Pijáková. Ilustrácie Alexander Dudin.] – Bratislava : Junior, [1999]. – 408 s. – ISBN 80-7146-556-9 (viaz.)
SNK S B 61372 D1
- [163] *Evangelium podle Jana* / Ilustrované dřevoryty Biblia Germanica z roku 1551. – Bratislava : Nestor, 1999. – 336 s. – ISBN 80-88801-97-4
SNK S E 10275 D1
- [164] *Evangelium podle Matouše* / Ilustrované dřevoryty Biblia Germanica z roku 1551. – Bratislava : Nestor, 1999. – 350 s. – ISBN 80-88801-94-X
SNK S E 10215 D1
- [165] *Ilustrovaná Biblia* / Příběhy prerozprávala Selina Hastingsonová. Ilustroval Eric Thomas a Amy Burch. [Z anglického originálu *The children's illustrated Bible* Preložili Aneta Kováčová a Adriana Ujlakyová.] – Bratislava : Príroda, 1999. – 319 s. – ISBN 80-07-01088-2
SNK S B 61419 D1
- Vrátim sa k Otcovi.* – 2001. – Pozri záznam č. [91].
- [166] *Biblia* / Gustave Doré. [Výber biblických textov v slovenčine Mária Marta Gálová.] – Bratislava : Ikar, 2002. – 479 s. – ISBN 80-551-0455-7
SNK S B 66041 D1
- [167] *Biblia* / Gustave Doré, [Výber biblických textov v slovenčine Mária Marta Gálová.] – Bratislava : Ikar, 2002. – 479 s. – ISBN 80-551-0456-5
SNK S B 66112 D1
- [168] *Skutky apoštolov* / R.E. Harlow. [Z anglického originálu *The book of acts* preložil Matúš Koša.] – Nitra : Garmond, 2002. – 61 s. – ISBN 80-968897-5-3
SNK S C 111094 D1
- Nový zákon : Skutky apoštolov.* – *Starý zákon : Druhá kniha Samuelova.* – 2002. – Pozri záznam č. [92].
- [169] *Bible pro celou rodinu* / Davied Christie-Murray. Ilustroval Andrew Wheatcroft. [Z angl. *The children's Bible* přeložila Daniela Řezníčková.] – Bratislava : Mladé letá, 2003. – 319 s. – ISBN 80-10-00312-3
- [170] *Evanjelium podľa Lukáša* / William MacDonald. [Z angl. *The Gospel of Luke* preložili Ilko Kozár, Ludmila Hudcová.] – Nitra : Emmaus centrum, 2003. – 135 s. – ISBN 80-968962-0-2

- [171] *Pentateuch : päť kníh Mojžišových s komentármi Jeruzalemskej Biblie /* [Z hebrejčiny a z francúzštiny s prihliadnutím na iné verzie preložil Anton Botek. Úvod, poznámky a marginálie preložila Slovenská provincia Spoločnosti Ježišovej Bratislava. Editor Ján Ďurica. Prepis hebrejských slov Jaroslav Rindoš.] – Trnava : Dobrá kniha, 2004. – 289 s. – ISBN 80-7141-447-6
- [172] *Obrázková Biblia /* Ilustrácie Antonio Perera. [Z orig. La Biblia infantil slovenský text Mária Gálová.] – Bratislava : Mladé letá, 2004. – 192 s. – ISBN 80-10-00401-4
- [173] *Historické knihy Starého zákona s komentármi Jeruzalemskej Biblie /* [Z hebrejčiny a francúzštiny s prihliadnutím na iné verzie preložil Anton Botek. Prepis hebrejských slov Jaroslav Rindoš.] – Trnava : Dobrá kniha, 2005. – 528 s. – Pracovné vyd. – ISBN 80-7141-490-5
- Starý zákon : Druhá kniha Machabejcov. – Nový zákon : Evanjelium podľa Jána. –* 2005. – Pozri záznam č. [100].

Zoznam bibliografických odkazov

- BARTEK, Henrich. The Slovaks and King Samo's Empire. In *Slovakia*. Middletown: 1954, roč. 4, č. 2, s. 49 – 64.
- BÜCHLER, Robert. *Kürze Übersicht der jüdischen Geschichte in dem Gebiet der Slowakei*. München: Dr. Johann Herp, 1982, 42 s. [Schriftenreihe des Slowakischen Matúš Černák-Instituts, Nr. 7].
- ĎURICA, Milan S. *La lingua slovacca: Profilo storico-filologico con guida bibliografica*. Padova: CESEO – Liviana editrice, 1983, 1. edizione. 68 s.
- ĎURICA, Milan S. *La Slovacchia un breve profilo storico-culturale*. Udine: Istituto per l'Enciclopedia del Friuli – Venezia Giulia, 1994. 44 s.
- GRIVEC, Franciscus – TOMŠIĆ, Franciscus. *Constantinus et Methodius thessalonicenses: Fontes*. Zagreb: Stamparski zavod „Ognjen prica“, 1960, s. 129.
- HERIBAN, Jozef. Prvé katolícke jednozväzkové vydanie Biblie v slovenčine: jeho zrod, koncepcia a realizácia. In *Viera a život, časopis pre kresťanskú orientáciu*, 1996, roč. 6, č. 2, s. 143 – 162.
- HORÁLEK, Karel. *Význam Savviny knihy pro rekonstrukci stsl. překladu evangelia*. Praha: Královská česká společnost nauk, 1948. 125 s.

- IOANNES PAULUS PP. II. *Epistula encyclica... Slavorum apostoli*. In *Acta Apostolicae Sedis*, 1985, roč. 77, č. 9, s. 779 – 813.
- JAGIĆ, Vatroslav. *Quattuor evangeliorum codex glagoliticus: Olim Zographensis nunc petropolitanus: Characteribus cyrillicis transcriptum notis criticis, prolegomenis appendicibus auctum: adiuvante summi ministerii borussici liberalitate*. Berlin: Weidmann, 1879. [Reprint: Graz: Akademische Druck-u. Verlagsanstalt, 1954. XLV, 174 s].
- JAGIĆ, Vatroslav. *Quattuor evangeliorum versionis palaeoslovenicae codex marianus glagoliticus characteribus cyrillicis transcriptus*. Berlin: Weidmann, 1883. [Reprint: Graz: Akademische Druck. Verlagsanstalt, 1960. XXX, 607 s].
- JANKOVIČ, Vendelín. Prvý slovenský preklad celého Písma svätého. In *Verbum*, 1946 – 47, s. 22 a nasl.
- JAVOR, Ferdinand. Ako sme pripravovali Sväté písmo v jednom zväzku. In *Slovenské hlasy z Ríma*, 1994, roč. 43, č. 4, s. 5 – 6.
- JOHANNES PAULUS PP. II. *Slavorum apostoli: Encyklika biskupom, kňazom, rehoľným rodinám a všetkým kresťanským veriacim na pamiatku evanjelizačného diela svätých Cyrila a Metoda po jedenástich storočiach*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2005. 45 s.
- KOŠTIAL, Rudolf. *Biblia u nás: História a dokumenty vydávania a prekladania Biblie u nás*. Liptovský Mikuláš: Tranoscius; Bratislava: Cirkevné nakladateľstvo, 1989. 215 s.
- KOŠTIAL, Rudolf. *Slovenskí evanjelici v zahraničí: Duchovná opatera slovenských evanjelických vystahovalcov*. Turčiansky Sv. Martin: Osveta, 1992. 206 s.
- LACKO, Michael. *Camaldulense Hermits in Slovakia/Zobor, Červený kláštor*. In *Slovak Studies* (Cleveland, OH – Roma), 1965, roč. 5, s. 99 – 203.
- LACKO, Michal. *Il metodo missionario dei SS. Cirillo e Metodio presso i popoli slavi*. In *Cirillo e Metodio, i santi apostoli degli Slavi*. Roma: Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, 1964, s. 51 – 70.
- LACKO, Michal. *Monsignor Stephen Náhalka, S. T. D.* In *Slovak Studies*, 1975, roč. 15, s. 7 – 22.

- LACKO, Michal. *Svätí Cyril a Metod*. 7. vyd. Rím: Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1992. 222 s.
- MERIGGI, Bruno. *La lingua slovacca*. Firenze: Sansoni, 1955. 176 s.
- MIŠKOVIČ, Alojz – POGORIELOV, Valerij. Spišské cyrilske úlomky XII. – XIII. storočia. In *Bratislava*, 1929, roč. 3, s. 80 – 87.
- NÁHALKA, Štefan. *Exsul Familia Slovacorum*. Rím: Slovenské vydavateľstvo sv. Cyrila a Metoda, 1962.
- NÁHALKA, Štefan. Kniha kníh v slovenskej kultúre. In *Most* (Cleveland, OH), 1955, roč. 2, č. 1, s. 30 a nasl., č. 2, s. 83.
- NÁHALKA, Štefan. *Pamätnica Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda: Vznik a prvé desaťročie*. Rím: Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1973. 361 s.
- NÁHALKA, Štefan. Písmo sväté u Slovákov. In *Diakonia – Pastorácia*, 1973, roč. 2, č. 1, s. 4 – 9.
- PAULINY, Eugen. L'origine et l'évolution du slovaque littéraire. In *Orientalia Gandensia*, 1966, roč. 3, s. 31 – 43.
- PAULINY, Eugen. *Slovesnosť a kultúrny jazyk Veľkej Moravy*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1964. 243 s.
- PAULUS PP. VI. Epistula apostolica ad exc. mos présules clerum et Christifideles Cecoslovachiae: Undecimo exeunte saéculo ab excessu a terrestri vita S. Cyrilli eius Gentium Apostoli... Antiqué nobilitatis. In *Acta Apostolicae Sedis*, 1969, roč. 61, č. 3, s. 137 – 149.
- POGORIELOV, Valerij. Iz nabljudenij v oblasti drevne-slavjanskoj perevodnoj literatury. III. Opyt izučeniya teksta Savvinoj knigi. In *Sborník FFUK v Bratislave*, 1925, roč. 5, č. 46, 119 s.
- POTÚČEK, Juraj. Bibliografia slovenských prekladov Biblie a príslušnej literatúry. In *Biblická konkordancia*. Bratislava: Cirkevné nakladateľstvo, 1970, s. 724 – 746.
- RATKOŠ, PETER. *Pramene k dejinám Veľkej Moravy*. 2. opr. a rozš. vydanie. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1968, s. 224.

- RYDLO, Jozef M. Riforma e controriforma in Slovacchia. In *Storia religiosa dei Cechi e degli Slovachi*. Milano: Casa di Matriona, 1987, s. 277 – 312.
- RYDLO, Jozef M. *Vydavateľské dielo Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme 1963 – 1988*. Rím: Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1989. CLI + 583 s.
- SEVERJANOV, Sergej. *Sinajskaja Psaltyr': Glagoličeskij pamjatnik 11 veka*. Petrograd: Izdanije Otdelenija ruskogo jazyka i slovesnosti Rossijskoj Akademii, 1922. [Reprint: Graz: Akademische Druck. Verlagsanstalt, 1954. VII, 392 s.]
- Slovník jazyka staroslověnského*. 1. – 14. Praha: Academia, 1958 – 1966. 79, 853, [6] s.
- SREŽNEVSKIJ, Izmail Ivanovič. *Drevnije pamjatniki ruskogo pisma i jazyka: (X – XIV vekov): Obščee povremennoje obozrenije: Sbornik statej, čitannych v Otdel. ruskogo jazyka i slovesnosti Imperatorskoj akademii nauk, t. III*. Sanktpeterburg: 1868. [Reprint: Leipzig: Zentralantiquariat der Deutsche Demokratische Republik, 1973. IV, 390 s.]
- ŠČEPKIN, Vjačeslav N. *Savvina kniga (Pamjatniki staroslavjanskogo jazyka)*. Sanktpeterburg: Izdatelstvo otdelenija ruskogo jazyka i slovesnosti Imperatorskoj akademii nauk, 1903. [Reprint: Graz: Akademische Druck-u. Verlagsanstalt, 1959. VII, 235 s.]
- TISO, Fraňo. The Empire of Samo. In *Slovak Studies*, Roma: 1961, roč. 1, s. 1 – 22.
- VAJS, Josef – KURZ, Josef [ed.]. *Evangeliář Assemanův: Kodex vatikánský 3. slovanský: Vydání světlotiskové s předmluvou, cyrilským přepisem, rozbořem, různočteními, poznámkami paleografickými a slovníkem*. 2 diely. Praha: Česká akademie věd a umění, 1929. XXXII – [III] s.: [CLVIII] tab.; 346 s.
- VAŠICA, Josef. *Literární památky epochy velkomoravské: 863 – 885*. Praha: Vyšehrad, 1996. 340 s.
- VRABLEC, Štefan. Konečne v jednom zväzku. In *Slovenské hlasy z Ríma*, 1994, roč. 43, č. 4, s. 2.
- ZLATOŠ, Štefan. *Písmo sväté u Bernolákovcov: Juraj Palkovič a jeho slovenský preklad Biblie*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1939. 327 s.

The Holy Scripture Among Slovaks. Translations of the Holy Scripture Into Slovak and Editions at the Territory of Slovakia

Jozef M. Rydlo

The author of the article focuses on translations of the Holy Scripture into Slovak and its different editions at the territory of Slovakia.

The article offers a brief introduction into Christianisation of Slovaks and a survey of the work carried out by Sts. Cyril and Methodius in the first state of the Old Slavs living at the territory of present-day Slovakia traditionally called „The Great Moravian Empire“. We can find out how they translated liturgical books, a significant part of the Holy Scripture and important texts of the ecclesiastical as well as Roman civil law from Greek and Latin into the Old Slavic language. The author analyses how the Holy Scripture reached our territory, how it was spread, concluding that without an in-depth study of the circumstances and a critical analysis of the translations regardless of the confessional differences and discrepancies, an exhaustive answer can be given only by providing a strict bibliographic survey.

The author divides translations and editions of the Holy Scripture among Slovaks into three periods: 1. Cyrillo-Methodian period – the Holy Scripture in the Old Slavic language 2. Reformation period – the Holy Scripture in Czech and Latin language 3. National Revival period – the Holy Scripture in Slovak language. The bibliography registers precisely all printed translations representing either Catholic, Protestant, Jewish or other religious denominations.

Slovak translations and editions of the Holy Scripture at the territory of Slovakia prove that the love of Gospel was and still is alive among Catholics and Protestants, as well as among other Christian and non-Christian faiths.

Knihy Safveta Bega Bašagića vo fondoch Univerzitetnej knižnice v Bratislave

Klára Mészárosová

Univerzitná knižnica v Bratislave disponuje vzácnym fondom arabských, perzských a tureckých rukopisov a tlačí, ktorý získala od známeho bosniankeho literáta, orientalistu, múzejníka a politika Safveta Bega Bašagića. Knižnica tento súbor dokumentov kúpila roku 1924, ale o jeho ceste do Univerzitetnej knižnice vieme veľmi málo. V archíve Univerzitetnej knižnice sa nenachádza ani jeden autentický dokument o spôsobe a o okolnostiach získania týchto dokumentov. Dobové publikované správy o kúpe Bašagićovej knižnice boli tiež skúpe na informácie, neuviedli ani celé meno pôvodného majiteľa, spomínali ho len pod skratkou Dr. B.¹ V našom príspevku sa pokúsime, na základe výskumu dokumentov v archívoch a útržkov informácií v publikáciách, o rekonštrukciu získavania tohto zaujímavého fondu pre Univerzitnú knižnicu v Bratislave.

Safvet Beg Bašagić patril k významným bosnianskym vzdelancom.² Jeho otec, Ibrahim, bol jedným z posledných po turecky píšucich bosnianskych básnikov.

Safvet Beg Bašagić³ sa narodil roku 1870 v Nevesinji, v Hercegovine. Rodina od roku 1882 žila v Sarajeve, kde Bašagić zmaturoval. V rokoch 1895 – 1899 študoval orientálne jazyky a literatúru na univerzite vo Viedni. Po štúdiách pôsobil ako profesor na Veľkom gymnáziu v Sarajeve. Do konca 1. svetovej vojny prispieval do rôznych časopisov a roku 1900 bol spoluzakladateľom časopisu Behar. Roku 1910 bol na viedenskej univerzite promovovaný za doktora „ex linguis islamiticis“. Následne ho menovali za profesora na katedre orientálnych jazykov v Záhrebe. Od roku 1919 bol riaditeľom Krajinského múzea v Sarajeve, kde pracoval až do roku 1927. Medzitým zastával dvakrát funkciu podpredsedu a dve obdobia predsedu snemu Bosny. Zomrel roku 1934. Prvé básne uverejňoval už počas gymnaziálnych štúdií a jeho literárne dielo obsahuje okrem poézie aj umeleckú prózu, divadelné hry a historické práce.⁴ Významná bola aj jeho prekladateľská činnosť, hlavne dva zväzky prekladov z Rubaí Omara Chajjáma. Vedecká a publicistická činnosť vzdelanca európskeho formátu boli silne ovplyvnené islamskou minulosťou. Jeho poézia, predchnutá duchom mos-

¹ RYPKA, J. Sbíрка arabských, perských a tureckých rukopisů v Universitní knihovně v Bratislavě, 184 – 198. EMLER, J. Několik poznámek o vývoji Universitní knihovny, s. 10.

² RIZVIĆ, M. Pjesničko djelo Mirze Safveta, s. 9 – 12.

³ Enciklopedija Juhoslavije. Tom. I. A – Biz, s. 518 – 519.

limskej národnej epiky, pod vplyvom perzských a tureckých básnikov a bosnian-skych sevdaliniiek, znamená most medzi tvorbou Orientu a pôvodnou bosniansko-hercegovinskou literatúrou.⁵

Kultúrne väzby rodiny odrážala aj skladba ich knižnice, ktorú, ako to napísal v úvode katalógu svojej knižnice, založil ešte otec Safveta Bega Bašagića v druhej polovici 19. storočia.⁶ Ako spomenul, od otca získal približne tretinu neskoršieho súboru. Ďalšie exempláre rukopisov a tlačí skupoval tridsať rokov po území celej bývalej Juhoslávie. Viedla ho snaha zozbierať predovšetkým juhoslovanských autorov, sústrediť a zachovať obraz juhoslovansko-moslimskej kultúry v predchádzajúcich storočiach. Práve preto sa v zbierke popri klasikoch islamskej náboženskej, vedeckej a krásnej literatúry vo veľkom počte nachádzajú autori Bosniaci, Srbi i Chorváti a Turci, ktorí písali po arabsky, alebo používali arabské písmo.

Bašagić začal rokovať o predaji svojej vzácnej zbierky roku 1923 s viacerými záujemcami. O pohnútkach, ktoré ho viedli k myšlienke predať svoju knižnicu, sa nezachovali bližšie informácie. V tom čase bol riaditeľom Krajinského múzea v Sarajeve a možno k rozhodnutiu ho viedla politická situácia či jeho zhoršujúci zdravotný stav, s ktorým mal problémy už od roku 1920.⁷ O záujme Univerzitetnej knižnice v Bratislave o kúpu Bašagićovej knižnice sa dozvedáme z listu⁸ riaditeľa Jana Emlera⁹ zo dňa 2. apríla 1924 adresovaného Ministerstvu školstva a národnej osvety v Prahe:

Podepsanému řediteli dostalo se zcela spolehlivé zprávy, že Dr. Safvet Beg Bašagić, bývalý předseda sněmu bosenského v Sarajevě, hodlá prodati svoji cennou orientalistickou knihovnu.

Knihovna tato obsahuje značný počet rukopisů a kromě toho sbírku edicí orientalistických textů. Zdejšímu ředitelství byl předložen tištěný popis oddělení rukopisného a rukopisný seznam tisků, jež se suočasně přikládají. Tištěný seznam rukopisů obsahuje popis arabských, perských, tureckých rukopisů, pokud zdejšímu ředitelství bylo možno posouditi. Seznam ten obsahuje 349 rukopisů v různém stáří, některé i ze století XIV. a XV., ostatek XVI., XVII., a XVIII. Obsahově přináležejí všem odvětvím islamského náboženství a věd. V každém oboru zastoupeném najde se několik slavných jmen a ovšem jsou mezi autory rukopisů i také původcové

⁴ Trofanda iz hercegovacke dubrave (Zagreb: 1896); Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine od 1463. do 1850 (Sarajevo: 1900); Abdulah-paša (Sarajevo: 1900); Misl i čuvstva (Sarajevo: 1905); Uzredne bilješke (Sarajevo: 1907); Pod Ozijom ili Krvava nagrada (Sarajevo: 1907); Gazi Husrev-beg (Sarajevo: 1907); Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti (Sarajevo: 1912); Izabrane pjesme (Sarajevo: 1913); Mevlud (Sarajevo: 1924); Znameniti Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj carevini (Zagreb: 1931).

⁵ TAHMIŠČIĆ, H. Sarajevo, město poezie, s. 283 – 284.

⁶ BAŠAGIĆ, Safvet-beg. Popis orijentalnijih rukopisa moje biblioteke, s. 1 – 2.

⁷ RIZVIĆ, ref. 2, s. 11.

⁸ List uložený vo fonde: Ministerstvo školství a národní osvety. Národní archiv České republiky. 19 I. Č. 44.971/1924. Všetky archívne dokumenty, alebo citáty z nich uvádzame podľa originálu, v pôvodnom jazyku a s pôvodným pravopisom.

⁹ Emler, Ján (1877 – 1951) bol riaditeľom Univerzitetnej knižnice od 10. 10. 1919 do 31. 12. 1930.

jmen méně významných. Sbíрка jak zdá, zahrnuje mnoho cenného materialu pro vědu, který by mohl tvořiti dobrý základ orientálního oddělení zdejšího, kdyžtě by na ráz dal sa opatřiti tak veliký počet rukopisů orientalistických. Kromě toho, mimo rukopisy pojaté v tištěný popis, jest součástí knihovny na 50 rukopisů rázu obdobného nahoře dotčeným.

K tomuto podání přiložený seznam na listech I. – V. obsahuje sbírku edicí arabských, perských a tureckých textů, vydaných ve východních i evropských tiskárnách. Těchto spisů je asi 390, některé o několika svazcích. Bylo by asi, ba beze vši pochyby, ztrátou, kdyby tato cenná kolekce orientalistická, kterouž majitel by chtěl prodati, nebyla získána odbornému studiu našeho státu.

I dovoluji si tedy, hledě k sumě, jež jako majitelem požadovaná byla nám označená: 50 000.– Kč navrhnouti:

Ministerstvo račiž svému znalci odbornému svěřiti, aby na základě připojovaných příloh cennost knihovny prozkoumal, zjistil, zda obnos za ní požadovaný je přiměřený, po případě, nedal-li by se snížit a račiž zaříditi, aby na základě takto dosažených dobrých zdání budou-li příznivá, sbírka pro vědecké účely republiky čsl. byla získána.

Podepsaný ředitel dovoluje si ucházeti se, aby sbírka, o níž jde, přidělena byla zdejšímu ústavu, jakožto základ orientalistické kolekce zdejší. Při tom o formě úhrady račiž ministerstvo naříditi dispozice vlastní. Ředitel: Emler.

Na spisovom obale ministerstva je poznámka: *Exp. s 3 přílohami Ředitelství Veřejné a univerzitní knihovny v Praze k vyjádření co do vhodnosti koupě, hodnoty a ceny nabízené knihovny.*

Ako je z listu zjavné, Emler neuviedol zdroj informácie, odkiaľ dostal „spolahlivú správu“ o predaji knižnice. Samotný fakt, že dostal ponuku na nákup kníh zo zahraničia, nebol v tom čase nezvyčajný. V tomto období bol obchod s knihami a knižnicami veľmi čulý, bez ohľadu na hranice štátov a v týchto rokoch aj univerzitná knižnica nakúpila viac knižných súborov zo zahraničia.¹⁰

Vo veci Bašagićovej knižnice riaditeľ Emler 24. 4. 1924 píše ďalší list¹¹ na ministerstvo:

Před krátkou dobou měl jsem čest podati vyjádření o nabídce, zprostředkované zdejšímu ředitelství na knihovnu bývalého předsedy bosenského sněmu Dra Safveta Bega Bašagića. Poněvadž o knihovnu ucházel sa dánský badatel,¹² šlo podepsanému řediteli o to, zvědět, nenastala-li mezi tím majetková změna. K dotazu o té věci učiněnému u posavadního majitele, došla po delší době nyní odpověď, kteráž sa dodatkem ke příslušnému dřívějšímu podání předklá-

¹⁰ Například: roku 1923 knižnici Panatajova zo Sofie, profesora Bochkora z Kluže, roku 1924 knihy od Ludvíka Feigla z Lvova, roku 1925 knižnici Michajlova z Ruska, knihy profesora Franceva z Varšavy a mnoho dalších zahraničních akvizicí.

¹¹ Ref. 8, Č. 54.352/1924.

¹² Artur Christensen, dánsky orientalista, autor prác, okrem iných, aj o Omarovi Chajjámovi, ktorý bol ochotný kúpiť celú knižnicu kvôli kódexu so štvorveršami Omara Chajjáma.

dá. Poněvadž text listu sa jistou měrou týka popisu sbírky a jako list vlastnický má význam pro provenienci sbírky, pro případ, že by byla pro republiku čsl. získána, vyprošuje si podepsané ředitelství u příležitosti vyřízení celé záležitosti i laskavé vrácení dnešní přílohy. Ředitel: Emler.

Tento list ministerstvo vzalo na vedomie a uložilo ad acta.

Chronologicky další dokument je vyjadrenie riaditeľa Verejnej a univerzitnej knižnice v Prahe Dr. Jaromíra Boreckého pre ministerstvo ku kúpe Bašagičovej knižnice.¹³

Nabízená knihovna Dra. Safveta Bega Bašagića jeví se podle seznamu knihovnou velmi cennou jak obsahem, tak namnoze i stářím rukopisů a vědeckou upotřebitelností tisků. Hodnota stoupá také tím, že obsažena jsou tam básnická i jiná díla jugoslávských Mohamedánů.

Požadovaná cena 50 000,- Kč jest přiměřená, poněvadž přibližně připadá na jedno dílo 66,- Kč, a bylo by snad možno dosíci ještě dalšího snížení tím, že do požadované sumy započten by byl náklad dopravy na místo jejího nového určení.

Jest jen otázka, není-li tato knihovna příliš speciální pro knihovnu University Komenského v Bratislavě, které třeba především doplňovati sa mnoha směry jinými, zvláště co se týče literatury české a věd bližších oborům na tamní universitě zastoupeným. S tohto hlediska a také proto, že v orientaliích nemá zmíněná Univerzitní knihovna ve svém materiálu ještě dostatek knih základních, jako gramatik, slovníků, děl literárně historických a bibliografických, bylo by snad záhodno sbírku zakoupiti pro pražskou Veřejnou a univerzitní knihovnu, která by případně duplikáty odstoupila v tomto případě v první řadě knihovně bratislavské, což státi by se mohlo v stejném postupu také s duplikáty, jež vyskytnou se v koupené nedávno sbírce rukopisů a knih ze dvou knihoven cařihradských.

Mohla-li by knihovna bratislavská zakoupiti sbírku tuto z vlastních prostředků, zbívajících jí z daru Cukerní komise, vypadala by ovšem otázka jinak a nebylo by vzhledem k hodnotnosti sbírky námitek proti udělení svolení ke koupi. Ředitel: Dr. Jaromír Borecký.

Rozhodnutie ministerstva na spisovom obale: *Přihlížejíc k předloženému návrhu svoluje mšano¹⁴, aby knihovna shora uvedená byla zakoupena z prostředků ředitelství k dispozici jsoucích.*

Ako uviedol Jan Emler v článku z roku 1925, nákup Bašagičovej knižnice „umožnilo někdejší nadmíru munificentní¹⁵ věnování Československé cukerní komise z roku 1921.¹⁶ Československá komise cukerní bola založená 15. 4. 1920, č. Sb. 337 na starostlivosť o výrobu, zásobovanie a hospodárenie s cukrom. Koncom roka 1920 komisia z podielu na poplatku za vývoz cukru venovala Univerzitnej knižnici v Brati-

¹³ Ref. 8, Č. 58.695/1924.

¹⁴ Ministerstvo školství a národní osvěty.

¹⁵ Munificentný = veľkorysý, štedrý. ŠALINGOVÁ-IVANOVÁ, M. – MANÍKOVÁ, Z. Slovník cudzích slov, s. 595.

¹⁶ Emler, ref. 1, s.10.

slave a Veřejné a univerzitní knihovne v Praze 1 milión Kč na vedecké a odborné účely, darovaný obnos bol Univerzitnej knižnici preukázaný 11. 1. 1921. Z výnosov tejto sumy sa financovali aj nákupy kníh zo zahraničia, prednostne zo štátov, ktoré preferovala darujúca strana.¹⁷

Jan Emler, odvolávajúc sa na rozhodnutie ministerstva 17. 6. 1924 píše ďalší list,¹⁸ v ktorom sa už riešia konkrétne otázky kúpy a prevozu kníh:

Hledě k cit. svolení ministerstva, aby jednáno bylo o zákup orientalistické knihovny Dra Safvet Beg Bašagića dovoluje si podepsaný ředitel prositi, aby ministerstvo zřetelem k tomu, že knihovna ta musí býti kus po kuse zjištěno, zda-li nabídnutá sbírka dle seznamu skutečně souhlasí s objekty, kteréž budou převzaty,- ráčilo vyslati knihovníka I. tř. zdejšího ústavu, Dra Jana Rypku, aby, jakožto orientalistický odborník kup sjednal, nabídnutou sbírku ještě se svého odborového hlediska přehlédná(!) a dle seznamu ji identifikuje. Tři pův. seznamy oferenta přiloženy. Vyslání jmenovaného mělo by tedy mnohonásobný význam pro zdější ústav.

Bylo-li by možno, zavázal by pan knihovník ústav zdejší k díkům, kdyby, souhlasí-li s tím nadřízené ministerstvo, u příslušných orgánů Království S. H. S vyjednal nutná svolení ku vývozu sbírky. S tím také souvisí, aby jako zmocněnec ministerstva rozhodl na místě převzetí, bude-li výhodnější doprava železniční až do Bratislavy či doporučuje-li se snad spíše doprava do Bělehradu a odtud lodí do bratislavského přístavu. Ředitelství knihovny při tom doufa, že se podaří při osobním jednání s posavadním majitelem docílití co nejpríznivější ceny, aby tak co nejvíce se bylo přiblíženo původne předpokládané ceně. Ředitel: Emler.

Na obale spisu sú vyjadrenia ministerstva: *Knihovnu druhu tohto jest nezbytno převzítí osobně již vzhledem k tomu, že v Království S. H. S.¹⁹ existuje ustanovení omezující vývoz knih do c(i)ziny. Cesta by vyžadovala nejdéle 10 dnů. Výlohy by účtoval Dr. Rypka podle norem pro státní úředníky a vykázal cestovním účtem.*

K č. 1188 ze dne 17. června 1924. Ředitelství knihovny University Komenského v Bratislavě. Přihlížejíc k předloženému návrhu svoluje mšano aby konečným sjednáním koupě a případným převzetím knihovny shora jmenované byl pověřen knihovník I. třídy Dr. Jan Rypka. Příslušný cestovní účet jmenovaného jest svého času předložiti ministerstvu k úhradě.

V tomto liste sa prvýkrát objavilo meno Jana Rypku, ktorého misiu na získanie Bašagićovej knižnice iniciovalo ministerstvo. Z Emlerovho listu je zjavné, že ho napísal už po dohode s Rypkom ako so zamestnancom Univerzitnej knižnice.

Jan Rypka (1886 – 1968) pochádzal z Kroměříža. Od roku 1905 študoval orientalistiku na univerzite vo Viedni.

Po promócií začal pracovať v Prahe, roku 1930 habilitoval na Karlovej Univerzite a stal sa riadnym profesorom. Dlhšiu dobu strávil na študijných pobytoch

¹⁷ Mestitz, F. Univerzitná knižnica v rokoch 1919 – 1939, s. 28 – 9. Materiály sa nachádzajú: Ekonomické oddelenie – Cukerný fond, Archív Univerzitnej knižnice.

¹⁸ Ref. 8, Č. j. 1188/24.

¹⁹ Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca.

v Istanbule a v Teheráne. Roku 1952 sa stal akademikom. Publikoval štúdie o perzskej a tureckej klasickej literatúre. Bol spoluautorom knihy o dejinách perzskej a tadžickej literatúry a zakladajúcim členom Orientálneho ústavu v Prahe.

Známy orientalista Alois Musil už roku 1920 upozornil vtedajšieho ministra školstva a národnej osvety Josefa Šustu na schopnosti Jana Rypku.²⁰

...Znám Dra Rypku. Je rodák z Kroměříže na Moravě. Studoval tam a pak na vídeňské universitě orientální filologii. Byl by se rád habilitoval... Jako výtečný filolog stal se rektorem v tiskárně Holzhausenově pro díla orientální, tištěná jednak pro akademii vídeňskou, jednak pro akademie a učené společnosti anglické, francouzské a egyptské. Za krátko se osvědčil tak dobře, že ho Holzhausen učinil za světové války svým zástupcem. Tím nabyt velkých styků jak s učenými společnostmi, tak i s podobnými závody... Byl u mne... a prosil mne, bych se za něho někde přimluvil, aby dostal třeba jen prozatímní místo v VIII. hodnostní třídě buď v některé knihovně nebo některém ministerstvu a mohl se věnovati svým vědeckým pracím... Je filologem, ale nikoliv suchým, neboť pozoruje i život kulturní. Takového člověka bychom potřebovali. Pomohl by nám jak svým vědění, tak svými styky... Přicházím s návrhem. V ministerstvu školství jsou systemisovaná místa pro knihovnu bratislavskou. Mohl by býti jmenován na některé a přidelen službou buď presidiu anebo ministerstvu vůbec. Zařizujete dvě knihovny a dáváte ročně statisíce podpor na zakupování knih. Myslím, že by ministerstvo velmi mnoho uspořilo, kdyby kupovalo knihy nejen antikvární, ale i nové přímo... Rypka by se k tomu dobře hodil...

Z listu je zřejmé, že Rypku vedomosti a praktické skúsenosti predestinovali na úlohu sprostredkovateľa nákupu kníh pre knižnice.

Jaromír Borecký, riaditeľ Veřejné a universitní knihovni v Praze, 14. 7. 1924 píše riaditeľstvu Knižnice Univerzity Komenského:²¹

... z přiloženého opisu seznáte, jakých zásluh si získal o koupi orientálních knih v Cařihradě²² Váš knihovník pan PhDr. Jan Rypka, z nichž po provedeném zde roztržení bude míti prospěch také tamní knihovna... Při této příležitosti přimluval bych sa vřele za to, aby Dru. Rypkovi, jenž při obětavém provedení této věci vzdal se všech hmotných výhod, dostalo se se strany tamního ředitelství uznání, které by bylo cenným doplňkem mých díků, mohoucích projevit se jen slovy. Nejvhodnější formou bylo by snad navrhnouti knihovníka I. tř. PhDra. Jana Rypku k jmenování do vyšší hodnostní třídy, kterýžto podnět předkládám k Vaší laskavé úvaze.

V zozname personálu Univerzitnej knižnice z rokov 1925/26 sa medzi knižníkmi uvádza: *Rypka Ján, Ph.Dr., vrchný knihovník, službou pridelený ministerstvom*

²⁰ LACH, J. Dopisy úcty a respektu. Alois Musil a Josef Šusta ve vzájemné korespondenci, s. 54 – 55.

²¹ Fond: Korešpondencia. Archív Univerzitnej knižnice v Bratislave.

²² Išlo o knižnice Ahmeda Véfika Pašu a princa Lutfulláha. Príloha citovaného listu.

školstva a národnej osvety v Prahe, docent University Karlovej.²³ Javí sa, že Rypka bol povýšený z knihovníka I. triedy na vrchného knihovníka.

Nateraz sa nám nepodarilo zistiť, kedy presne sa stal Rypka pracovníkom Univerzitnej knižnice. Z uvedeného materiálu je zjavné, že ho do Bratislavy prideli- lo ministerstvo, a to ešte pred 17. 6. 1924. Rovnako nemáme relevantný doklad o ukončení pracovného pomeru, ale môžeme predpokladať, že v priebehu roka 1925 bol ešte v stave pracovníkov Univerzitnej knižnice. V liste z 1934 píše vtedajší správ- ca knižnice tureckému veľvyslancovi v Prahe, že vo veci informácií o tureckých kni- hách v Univerzitnej knižnici sa má obrátiť na profesora Rypku, ktorý v čase kúpy Ba- šagićovej knižnice „dočasne náležel zdejštmu osobnímu stavu“.²⁴

Zdá sa, že zamestnanie Rypku v knižnici bolo účelové. Na jednej strane mal na starosti rokovania o predmete a cene kúpy, organizovanie prevozu zo Sarajeva do Bratislavy a sčasti aj spracovanie fondu. Treba predpokladať, že časť dohody o vstu- pe do zamestnania a náplni práce sa medzi Rypkom a Emlerom uskutočnilo osobne, preto sa v písomných dokumentoch objavujú len skúpe údaje.

Vieme, že Rypka skutočne odcestoval do Sarajeva a v priebehu rokovaní Ba- šagić „upravuje smluvní cenu nejmírněji, ba dáva nám takřka darem věci nejvzácnější“.²⁵ Ne- vieme presne, aká bola definitívna, „najmiernejšia“ cena. Emler v korešpondencii s ministerstvom spomínal 50 000,- Kč. Vzhľadom nato, že nemáme k dispozícii ani pôvodnú kúpnu zmluvu, ani odovzdávací protokol, nevieme, či došlo k úprave pô- vodnej ponuky. V novozaloženej prírastkovej knihe s názvom *Prírastkový denník: K 1925 Bašagić, Sarajevo*, je pri prvej zapísanej položke poznámka: „Celá sbierka je kú- pená od p. Dr. Bašagića, Sarajevo, Juhoslavia, v r. 1925, za 40 000,- Kč.“ Podotýkame, že v prírastkovej knihe sú zapísané len rukopisy, nakúpené tlače boli zaevidované až roku 1973, teda je možné, že pôvodná cena bola znížená o 10 000,- Kč, ale prichádza do úvahy aj vysvetlenie, že 40 000,- Kč bola suma len za rukopisy a tlače boli uhra- dené ďalšou čiastkou. V každom prípade môžeme konštatovať, že najnižšia vyplate- ná suma bola 40 000,- Kč, a predpokladáme, že ani v prípade vyššej ceny táto ne- presiahla plánovaných 50 000,- Kč. O tom, že Bašagić dával niektoré knihy aj do da- ru, svedčí Rypkov list vedeniu knižnice z 3. 10. 1930: *Ale vím naprosto bezpěčně, že Bašagićem bylo darováno asi 10 výtisků ještě, které jsou někde v knihovně uschovány. Já ovšem nevzal jsem ani jediného – to mi račte na slovo věřit! Snad jsou ve Friedrichově almaře? Snad v tresoru? To přirozeně nevím, ale vím tolik, že jsou a spíše nebo později se musí najít.*²⁶ V prí- rastkovom denníku nie je presný ani rok nákupu. Vieme, že nákup sa uskutočnil ro- ku 1924 a knihy už koncom roka boli v budove Univerzitnej knižnice.²⁷ V denníku sa

²³ Archív Univerzitnej knižnice v Bratislave.

²⁴ List zo dňa 25. 9. 1934, č. j. 1991 ad, podpis: *rada arch. a knih. služby pověřený správou: DrJosSch* (Josef Schützner). Fond Bašagić. Archív Univerzitnej knižnice v Bratislave.

²⁵ RYPKA, ref. 1, s. 186.

²⁶ List Jana Rypku Riaditelstvu Univerzitnej knižnici zo dňa 3. 10. 1930. Č. 2722 ad. Fond Bašagić. Archív Univerzitnej knižnice v Bratislave.

²⁷ RYPKA, ref. 1, s. 184.

uvádza 278 inventárnych čísel rukopisov, ktoré obsahujú takmer 600 titulov. Päť kusov rukopisov priviezol Rypka osobne:

...dne 25. října 1924 knihovník I. tř. Dr. Jan Rypka, vracuje se z úřední cesty, přikázané mu ministerstvem k zastoupení zdejší knihovny, dovezl a zdejšímu ředitelství odovzdal pět čísel z inventáře knihovny Dra Saffeta Beg Bašagiče v Sarajevě, kterážto kusy pro jejich pozoruhodnost chtěl odevzdati osobní péči. Odevzdané kusy budou katalogizovány s ostatní sbírkou Bašagičovou. Původní psaný katalog rukopisů Bašagičových i tiskem vydanou správu o nich, Dr. Rypka zašle současně s první popisnou správou o sbírce a výkladem o značkách na jednotlivé kusy sbírky připojených dle nichž bude sbírka do podrobné katalogizace reponována.²⁸

Zároveň s rukopismi sa nakúpil aj fond starých orientálnych tlačí z 18. – 20. storočia, ktoré ostali, z hľadiska spracovania a záujmu odborníkov, ešte dlho v tieni rukopisov. Z Rypkovho citovaného listu vieme, že asi desať kusov tlačí Bašagić dokonca daroval knižnici. Vzhľadom na fakt, že orientálne tlače boli len roku 1973 sprírastkované, teda takmer päťdesiat rokov po ich získaní, nedá sa vypátrať, či do tohto fondu boli zaevidované len kúpené, alebo boli sem zahrnuté aj darované exempláre.

Roku 1925 Bašagić inicioval predaj ďalšej časti svojej knižnice v liste adresovanom Rypkovi.²⁹

Hned po Vašom odchode som odišiel do nemocnice, z ktorej som vyšiel pred mesiacom. Napriek všetkému je to s mojím zdravím zle. Dnešnou poštou zasielam Vám knihy, ktoré chýbali.... Zasielam Vám zoznam nemeckých, francúzskych, chorvátskych a srbských kníh. Diela sú vybrané a vzácne na kníhkupeckom trhu. Ja som zbieral to, čo sa dá dostať len v antikvariáte, aby som to potom doplnil novými vydania. Ako vidíte, sú to všetky známe historické diela.... Zbierka o Mohamedovi, o islame a o islamských národoch je dosť bohatá. Mnohé diela sa nedajú dnes dostať ani v antikvariáte.... V Juhoslávii sú zriedkavé také knižnice, ktoré majú všetky ročníky Glasnika zemeljskog muzeji, a nie je ani jedna, ktorá by mala úplnú kolekciu snemových správ a osnov zákonov. Ja som to ako predseda zobral pre svoju bibliotéku. Tie dve zbierky boli drahocenným príspevkom Vašej knižnice (orientálne rukopisy a tlače), ktoré sa už dnes nedajú získať, lebo ich vôbec niet. Táto časť mojej knižnice je doplnkom tej časti, ktorú som Vám predal. Ako som ju ocenil skôr, totiž na 3 000,- dánskych korún,... tak ju cením i dnes. Myslím, že stojí za 40 000,- dinárov.

Rypka list, aj so zoznamom ponúkaných kníh, postúpil Janovi Emlerovi do Bratislavy, ktorý odpoveď napísal 7. 7. 1925.³⁰

²⁸ List Jana Emlera: Do protokolu 1924. Č. 1872. Fond: Dary 1919 – 1927, 2d. Archiv Univerzitetnej knižnice v Bratislave.

²⁹ List zo dňa 20. 2. 1925. Fond Jan Rypka, značka fondu 480, kartón č. 3. Korespondence oficiální – Knihovna University Komenského Bratislava. Archiv Akademie věd České republiky Praha. Z listu citujeme v slovenskom preklade.

³⁰ Ref. 26.

Veleovážený pane docente! V příloze dovoluji si zatím vrateti seznam knihovny (druhá část Dra Bašagiće), protože soudím, že snad byste ho ráčil k dalšímu jednání potřebovati. Také i to bude pro Vás při velikém zájmu o zdejší naši sbírku významno, že v seznamu poznamenána jsou ona díla, která naše bibliotéka již má. Jeví se tedy ze sbírky, jak byla en bloc nabídnuta, asi 103 díla jakožto duplikáty. Jsou v seznamu červeně označena. Při přepočtu k celkovému počtu sbírky, je to ovšem skoro 25 %. Myslím tedy, že opravdu nabídnutá cena 12 000,— Kč, která by mohla býti posouditi podle seznamu, v jakém stavu se nacházejí jednotlivé knihy, v nichž přirozeně dá se předpokládati také kvota separátu a separátu i z publikací jihoslovanských akademií, které jako takové jsme povinni succesioně³¹ získavati. Jsem si však jist, že prošla-li kolekce Vaším přehledem, tu že po stránce obsahové je naprosto provořadá, a proto velmi ochotně bychom sa k oněm 13 000,— Kč odhodlali.

Děkuji velice za vše, co v té věci ráčíte ještě podniknouti. Snad by pan Dr. Bašagić svolil k tomu, aby to, co je pro nás duplikátem, jakožto samo o sebě již dosti hodnotná sbírečka, bylo traktováno separátně a myslím že by se nám podařilo najíti pro tuto vyloučenou část kupce.... S opětnými díky jsem Vám, vysoceovážený pane docente, velmi oddaný

J. Emler, ředitel.

Ani zoznam týchto ponúkaných kníh sa nezachoval. Jediný, v liste menovaný časopis, Glasnik..., zakúpila Univerzitná knižnica aj s predchádzajúcimi ročníkmi ešte roku 1921, teda pravdepodobne sa nachádzal medzi tými 103 titulmi, ktoré už boli vo fondoch zastúpené. Nepodarilo sa nám nájsť stopu, či tento nákup sa nakoniec uskutočnil, hoci v materiáloch archívu Univerzitetnej knižnice v položke vyúčtovanie devíz dňa 14. 10. 1925 je položka *Sarajevo 226,— din*, ale sa neuvádza, za čo sa konkrétne zaplatili tieto výdavky. Skôr predpokladáme, že to bolo vyúčtovanie služobnej cesty, lebo táto suma je neporovnateľne nižšia ako 40 000,— dinárov, navrhnutých Bašagićom za druhý nákup. Pochopiteľne je možné, že sa v tejto cene nakupovali nejaké knihy v Sarajeve, či už od Bašagića, alebo z iných zdrojov, ale pre nedostatok informácií nemôžeme tieto hypotézy potvrdiť.

Zdá sa, že uvedený list bol posledný sprostredkovaný kontakt medzi Univerzitnou knižnicou a Safvetom Begom Bašagićom.

Po nákupe sa prednostne spracovávali rukopisy, ku ktorým bol ešte roku 1925 vyhotovený strojom písaný prírastkový zoznam. V tom istom roku publikoval Jan Rypka prvú správu o rukopisnom fonde.³² Roku 1926 sa riešil problém katalogizácie rukopisov. Borecký navrhol Emlerovi, že by ich mal skatalogizovať Rypka, Emler prosil Boreckého, aby Rypka tieto práce mohol realizovať vo Verejnej a univerzitetnej knižnici v Prahe.³³ Emler 7. 3. 1927 písal profesorovi Václavovi Chaloupeckému:

³¹ Sukcesívne = postupne, následne. ŠALINGOVÁ-IVANOVÁ, M. – MANÍKOVÁ, Z., ref. 15, s. 831.

³² RYPKA, ref. 1.

³³ Fond Bašagić, Archív Univerzitetnej knižnice v Bratislave.

*Protože naše orientální rukopisy musejí býti úspěšně zasílány do Prahy ke katalogizaci, ve kterouž se k mému návrhu uvázal dr. Rypka, jenž však může práci provést jedině v Praze, stalo se nutným opatřením na bezpečné poštovní dopravování jednotlivých kusů, případně i několika kusů menších jednou zásilkou...*³⁴

Z uvedeného je zjavné, že rukopisy sa skatalogizovali v Prahe, kde ich odosieli poštou, v špeciálne vyhotovenej hliníkovej kazete, ako to popisoval v citovanom liste Chaloupeckému Emler. Jozef Blaškovič v rokoch 1947 – 1949 odborne spracoval rukopisný fond,³⁵ tento materiál sa stal podkladom pre tlačný katalóg, pripravený autorským kolektívom.³⁶ Na základe textov tlačného katalógu roku 2003 vznikla digitalizovaná bibliografia rukopisného fondu.

Orientálne tlače boli zaevidované a spracované až roku 1973 a tlačný katalóg tohto fondu vyšiel v roku 1980.³⁷

Z uvedených archívnych dokumentov sme získali informácie, ktoré spresnili okolnosti získavania časti knižnice Safveta Bega Bašagića pre Univerzitnú knižnicu. O kúpu Bašagićovej knižnice sa zaujímali viacerí, súkromní zberatelia aj inštitúcie z Európy. Ministerstvo školstva a národnej osvety v Prahe podporovalo iniciatívu Univerzitnej knižnice v Bratislave na získanie a požiadalo o vyjadrenie Verejnú a univerzitnú knižnicu v Prahe. Z ich listu je zjavné, že odporúčali nákup ponúkaného fondu, hoci pripomínajú, že aj oni by mali záujem, lebo u nich sú lepšie podmienky na ich spracovanie ako v Bratislave, ale v zásade súhlasia aj s tým, aby sa knihy nakúpili z financií Univerzitnej knižnice v Bratislave.

Jan Rypka, ktorého prideliť ministerstvo a ktorý sa dočasne stal zamestnancom knižnice, bol poverený rokovaním s majiteľom o celej akvizícii. Mal bohaté skúsenosti v získavaní kníh zo zahraničia a rozvetvené kontakty na knižnom trhu Európy, navyše bol uznávaný orientalista, teda mal tie najlepšie predpoklady na to, aby zvládol transakciu nákupu Bašagićových kníh. Na nákup sa použila čiastka zo sumy, ktorú získala knižnica roku 1920 od Československej cukornej komisie. Suma, plánovaná na nákup arabských, perzských a tureckých rukopisov a tlačí bola 50 000,- Kč a vieme aj to, že Bašagić dával svoju zbierku za najmiernejšiu cenu. Nevieme, či to bola pôvodne plánovaná, alebo nižšia suma. V prírastkovej knihe rukopisov Bašagićovej zbierky je uvedené: celá zbierka je kúpená... za 40 000,- Kč, ale nevieme, či ide

³⁴ Uložený vo fonde Korešpondencia 1924 – 1938 1b. Archív Univerzitnej knižnice v Bratislave.

³⁵ BLAŠKOVIČ, Jozef. Bibliografia arabských, perzských a tureckých rukopisov v Knižnici Slovenskej univerzity v Bratislave. Bratislava 1947 – 1949. 627 ff. Strojopis.

³⁶ PETRÁČEK, Karol – BLAŠKOVIČ, Jozef – VESELÝ, Rudolf. Arabische, türkische und persische Handschriften der Universitätsbibliothek in Bratislava – Arabské, turecké a perzské rukopisy Univerzitnej knižnice v Bratislave. Bratislava, Univerzitná knižnica, 1961.

³⁷ MOLNÁR, Ján. Orientálne tlače z knižnice Safveta Bega Bašagića v Univerzitnej knižnici v Bratislave. Bratislava, Univerzitná knižnica, 1980.

o nadobúdaciu cenu za rukopisy aj za tlače, alebo len za celú zbierku rukopisov. V každom prípade môžeme predpokladať, že najnižšia zaplatená suma bola 40 000,-, ale ani prípadná najvyššia suma neprekročila 50 000,- Kč. Celý nákup sa uskutočnil za utajovaných okolností. Pravdepodobne z dôvodov, na ktoré upozorňovalo ministerstvo, že v tomto čase v Kráľovstve S. H. S. platilo ustanovenie o obmedzovaní vývozu kníh do cudziny. Zrejme z dôvodu ochrany Bašagića, kým žil, ani v publikáciách sa neuviedlo jeho plné meno a spomínali ho len pod iniciálkou Dr. B. Knihy sa v neoznačených debnách dostali už koncom roka 1924 do Bratislavy, niekoľko vzácných kusov doviezol Jan Rypka osobne.

Bašagić mal veľký záujem rozpredať svoju knižnicu, ale písomne sa nezachovala jeho výpoveď o konkrétnych dôvodoch, ktoré ho donútili ponúkať svoje knihy potenciálnym záujemcom. V anonymnom nekrológu v pražskom denníku Prager Presse, kde ho prvýkrát spomínajú plným menom, sa uvádza, že svoju vzácnu zbierku orientálnych dokumentov musel prediť.³⁸

Materiály, ktoré sa nám podarilo sústrediť z archívov a z dobových publikácií, hoci nám poskytli zaujímavé poznatky o okolnostiach kúpy Bašagićovej knižnice, nedali nám jednoznačnú odpoveď na všetky otázky. Pokračovaním výskumu sa azda časom ešte objavia ďalšie autentické dokumenty, ktoré zmenšia ostávajúce medzery v informáciách o ceste Bagašićovej knižnice zo Sarajeva do Univerzitetnej knižnice v Bratislave.

Dnes o dokumenty z Bašagićovej knižnice, uložené v Univerzitetnej knižnici v Bratislave, sa zaujímajú odborníci z celého sveta. Spracovávajú sa jednotlivé rukopisy aj tematické celky. UNESCO roku 2000 zbierku arabských, perzských a tureckých rukopisov zapísalo do svojho registra Pamäť sveta.

Zoznam bibliografických odkazov

Archiv Akademie věd České republiky Praha. Korespondence oficiální –
Knihovna University Komenského Bratislava.

Archív Univerzitetnej knižnice v Bratislave. Ekonomické oddelenie – Cukerný fond,
Fond – Korešpondencia, Fond – Bašagić

BAŠAGIĆ, Safvet-beg. Popis orijentalnijih rukopisa moje biblioteke. Sarajevo:
1917. Separatni otisak iz *Glasnika zemeljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*. 1916,
XXVIII, s. 1 – 2.

EMLER, Jan. Několik poznámek o vývoji Universitní knihovny. Zvláštní otisk
z *Ročenky Univ. Komenského v Bratislavě*. 1919 – 1924, s. 10

³⁸ Safsvet Beg Bašagić gestorben., s. 6.

Enciklopedija Juhoslavije. Tom. I. A – Biz. Zagreb: 1980, s. 518 – 519.

LACH, Jiří. Dopisy úcty a respektu. Alois Musil a Josef Šusta ve vzájemné korespondenci. In *Listy – Časopis pro politickou kulturu a občanský dialog*, 2004, roč. 2, s. 54 – 55.

MESTITZ, František. Univerzitná knižnica v rokoch 1919 – 1939. In *Univerzitná knižnica v Bratislave 1914 – 1919 – 1959*. Martin: Matica slovenská, 1959, s. 28 – 29.

Národní archiv České republiky. Fond Ministerstvo školství a národní osvěty. 19 I. Č. 44.971/1924.

RIZVIĆ, Muhsin. Pjesničko djelo Mirze Safveta. In: *Bašagić, Safvet-beg. Izabrana djela*. Knjiga I. Sarajevo: Svjetlost, 1971, s. 9 – 12.

RYPKA, Jan. Sbíрка arabských, perských a tureckých rukopisů v Univerzitní knihovně v Bratislavě. In *Průdy*, 1925, roč. 9, 184 – 198.

Safsvet Beg Bašagić gestorben. In *Prager Presse*, 14. April 1934, s. 6.

ŠALINGOVÁ-IVANOVÁ, Mária – MANÍKOVÁ, Zuzana. *Slovník cudzích slov*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1983, s. 595.

TAHMIŠČIĆ, Husein. *Sarajevo, město poezie*. Praha: Odeon, 1971, s. 283 – 284.

The Books of Salfet Beg Bašagić in the Holdings of the University Library in Bratislava

Klára Mészárosová

The University Library in Bratislava holds a rare collection of Arabic, Persian and Turkish manuscripts and prints acquired from a famous Bosnian writer, orientalist, museum worker and politician Safvet beg Bašagić.

The library has purchased this set of documents in 1924. Since neither original documentation, nor acquisition contract or hand-over protocol have been found until now, the author has decided to reconstruct the circumstances of this interesting acquisition through archive research and using partial information found in publications over the time.

The purchase has been mediated by a Prague professor Jan Rypka who became a temporary employee of the University Library at the recommendation of the Ministry of Education and Enlightenment in Prague. The correspondence between

Jan Emler, the director of the library and the Ministry shows that some 50 000,- Czechoslovak crowns have been planned for the purchase, even though the final amount may have been lower. The purchase was agreed in a discreet way, one of the reasons may have been that at that time restrictions on the export of books have been imposed by the Kingdom of Serbia, Croatia and Slovenia. Until Safvet beg Bašagić's death the owner of the acquired collection has been mentioned in publications only as Dr. B. Documentation proves that the books were delivered to Bratislava by the end of 1924, some of the most precious titles were brought by prof. Rypka himself. As Rypka later declared Bašagić gave about ten prints to the library as a gift. Research into professor Rypka's correspondence revealed a letter written by Safvet beg Bašagić in 1925, where he was offering another part of his library and Jan Emler showed interest in the books, however no evidence has been found that this second round of purchase did come into effect.

After the acquisition of Arabic, Persian and Turkish manuscripts and prints was completed, the manuscripts have been processed since 1925, the prints since 1973. A catalogue was published about the collection of manuscripts and prints, a digitised bibliography was released about the manuscripts.

In 1997 the Bašagić Collection of Islamic manuscripts from the holdings of the University Library in Bratislava was inscribed on the UNESCO world heritage list „The Memory of the World“.

Osudy šľachtických knižníc vo fonde UKB – knižnica Pálfióvcov z hradu Červený Kameň

Michaela Kujovičová

Osudy šľachtických knižníc po roku 1945

Budovy šľachtických sídiel na Slovensku utrpeli počas druhej svetovej vojny a aj po jej skončení vážne škody. Po odchode svojich majiteľov pred blížiacim sa frontom zostali zámky a kaštiele opustené a vydané napospas krutému osudu. Na ich spustošení a vyrabovaní sa podieľala nielen prechádzajúca armáda, ale aj miestne obyvateľstvo. Slovensko tak prišlo o časť svojej minulosti, uloženú v architektúre budov a často vo veľmi bohatom a vzácnom vnútornom vybavení šľachtických sídiel, ktorých neodmysliteľnou súčasťou boli aj knižnice. Podľa údajov z roku 1947 vieme, že bol rozkradnutý a zničený interiér 450 kaštieľov a kúrií a poškodenie alebo úplné zničenie 220 knižníc a archívov bolo vyčíslené na 55 mil. korún¹. Táto katastrofa slovenských pamiatok sa začala riešiť na legislatívnej úrovni už v priebehu roku 1945 vydaním viacerých nariadení o konfiškácii pôdohospodárskeho majetku Nemcov, Maďarov, ako aj zradcov a nepriateľov slovenského národa². Týmito nariadeniami sa skonfiškoval nielen pôdohospodársky majetok, ale aj umelecký, kultúrny a historický materiál, ktorý bol súčasťou šľachtických veľkostatkov a panstiev. Tento nehnuteľný i hnuteľný majetok pripadol Povereníctvu pôdohospodárstva a pozemkovej reformy, ktoré sa však v tom čase nevenovalo záchrane kultúrnych hodnôt šľachtických sídiel. Starostlivosť o kaštiele a kúrie pripadla pracovníkom Povereníctva školstva a osvetu. Ich činnosť v tejto oblasti určovali viaceré výnosy³, ktoré im dovoľovali zaistenie a prevoz majetku zo skonfiškových šľachtických sídiel na bezpečné miesto. Zostavená bola aj Medzirezortná kaštieľová komisia, ktorej úlohou bolo pridelovať kaštiele novým záujemcom.⁴ Zaisťovanie a oddisponovanie hnuteľného

¹ OROSOVÁ, M. Pôdohospodársky archív a Národná kultúrna komisia 1946 – 1951, s. 27 – 28.

² Nariadenie Predsedníctva SNR č. 4/1945 o konfiškácii a o urýchlennom rozdelení pôdohospodárskeho majetku Nemcov, Maďarov, ako aj zradcov a nepriateľov slovenského národa z 27. 2. 1945; dve Nariadenia SNR upravujúce Nariadenie Predsedníctva SNR č. 4/1945: Nariadenie SNR č. 64/1945 zo 14. 5. 1945; Nariadenie SNR č. 104/1945 z 23. 8. 1945.

³ Výnos Povereníctva vnútra o ochrane pamiatok vo vidieckych kaštieľoch zo 16. 8. 1945; Intimát Predsedníctva SNR č. 5555/45 z 12. 9. 1945 o zaisťovaní a uskladňovaní pamiatok zo skonfiškových kaštieľov.

⁴ Intimát VI. Zboru povereníkov č. 7657/1945 z 13. 9. 1945 o Medzirezortnej kaštieľovej komisii pre pridelovanie kaštieľov.

skonfiškovaného majetku prebiehalo od jesene roku 1945. Vo februári 1946 vydalo Povereníctvo školstva a osvety výnos, podľa ktorého bolo treba zaevidovať všetok skonfiškovaný majetok.⁵ Napriek týmto opatreniam stále dochádzalo k poškodzovaniu a rozkrádaniu skonfiškovaného majetku. S cieľom riešiť túto nepriaznivú situáciu a zabezpečiť odbornú a cieleňú záchranu, správu, rekonštrukciu a kultúrne využitie hodnotných skonfiškovaných objektov bola zriadená v roku 1946 Národná kultúrna komisia.⁶ Mala sídlo v Bratislave a bola ústredným orgánom štátnej správy pri Povereníctve školstva a osvety. Jej hlavnou úlohou bolo navrhnutie objektov vhodných na vyhlásenie za štátny kultúrny majetok, ktoré by potom prevzala do svojej odbornej správy. S vyhlásením za štátny kultúrny majetok muselo súhlasiť Povereníctvo pôdohospodárstva a pozemkovej reformy, ktorému podľa právneho predpisu o konfiškácii tieto objekty dovedy patrili. Povereníctvo pôdohospodárstva a pozemkovej reformy sa však skonfiškovaných majetkov vzdať nechcelo, vznikol tak spor vlečúci sa od februára až do októbra 1949, keď Povereníctvo konečne súhlasilo s vyhlásením prvých 14 objektov za štátny kultúrny majetok. Bol medzi nimi aj hrad Červený Kameň, ktorý medzitým slúžil ako miesto na uskladnenie skonfiškovaných umeleckých pamiatok a kníh z kaštieľov južného Slovenska. Napriek tomu, že do roku 1955 bolo vyhlásených ďalších 32 skonfiškovaných kaštieľov a kúrií za štátny kultúrny majetok, stále je to len nepatrné množstvo z vyše 450 kaštieľov a kúrií na Slovensku. Len týmto 46-tim šľachtickým sídlam sa zabezpečilo ich kultúrne využitie tým, že v nich boli zriadené múzeá, galérie, archívy, knižnice, alebo pracovné a rekreačné zariadenia pre vedeckých a kultúrnych pracovníkov.

Ako sa vyššie spomenuté udalosti prejavili v osudoch šľachtických knižníc, uvediem na príklade knižnice Pálfiocov z hradu Červený Kameň.

Hrad Červený Kameň sa stal sídlom Pálfiocov už v 16. storočí a celé generácie tohto rodu tu žili až do roku 1945. Súčasťou účelne budovaných a honosne zariadených interiérov hradu bola aj knižnica, za ktorej zakladateľa sa pokladá Rudolf I. Pálfi (1719 – 1768). Ako veľký zberateľ rôznych umeleckých predmetov vybudoval na hrade aj vyše tisíczväzkovú knižnicu, ktorú jeho dedičia zveľadovali až do kritického roku 1945. V tomto roku zo strachu pred blížiacim sa vojenským frontom opustili hrad Červený Kameň. Najvzácnejšie časti umeleckých zbierok si zrejme vzali so sebou do Rakúska, ostatné zostali zamurované na dvoch rôznych miestach na hrade. Napriek tomu neboli uchránené pred rozkradnutím a zničením. Presvedčili sa o tom pracovníci Povereníctva školstva a osvety, keď v januári 1946 otvorili jeden z týchto úkrytov, ktorý sa nachádzal v juhovýchodnom krídle hradu a mal dve miestnosti. V prvej miestnosti sa nachádzali okrem nábytku, porcelánu, kobercov, obrazov a iných, aj škatule s knihami, ktoré podľa označenia (P.P.P.; M.P.) identifikoval dr. Anton Točík (zástupca Po-

⁵ Výnos Povereníctva školstva a osvety č. 161.316/1946 z 13. 2. 1943 o evidencii skonfiškovaného majetku.

⁶ Zákon č. 137/1946 Zb. z 16. 5. 1946 o Národných kultúrnych komisiách pro správu štátného kultúrneho majetku.

verenictva školstva a osvety) ako knihy Mórica Pálfiho z Cífera a Pavla Pálfiho z Budmeríc. Tieto knihy boli nasledujúci deň po objavení, t. j. 19. januára 1946, oddisponované do Slovenského múzea v Bratislave, kde sa sústreďoval skonfiškovaný majetok kaštieľov zo západného Slovenska. V druhej, menšej miestnosti bola uložená knižnica Pálfičovcov, o ktorej sa už v správe A. Točíka nepíše.⁷ Zrejme z toho dôvodu, že A. Točík bol z tejto akcie odvolaný a neuskutočnil vyprázdenie miestnosti s knižnicou. Vynešenie knižnice z tejto miestnosti sa uskutočnilo až v roku 1949. V tom roku bol budúcim správcom hradu Pavlom Čarnogurským objavený rodový archív zamurovaný v juhozápadnom krídle, opäť čiastočne vyrabovaný. Ďalších asi 1 500 zväzkov pálfiovských kníh bolo prevezených do Slovenského múzea v Bratislave v auguste 1946.⁸ Ostatné umelecké predmety ako nábytok, obrazy, sochy, lustre, ale aj známa hradná lekáreň boli do Bratislavy prevezené už počas septembra 1945, a to na základe už spomínaného intimátu Predsedníctva SNR č. 5555/45 o zaistovaní a uskladňovaní pamiatok zo skonfiškovaných kaštieľov. Oddisponovanie týchto pamiatok bolo nevyhnutné, pretože budova hradu bola po prechode vojsk zničená (elektrické káble a vodovodné potrubia boli vytrhané, okenné sklá a dvere vybité, poškodené boli aj hradné múry a strecha), a hrad nebolo možné zabezpečiť pred krádežami a pred zlým počasím.⁹ Zoznamy, ktoré sprevádzali odvázaný skonfiškovaný majetok, boli veľmi stručné, pri knižniciach uvádzali len približný počet zväzkov. Preto vydalo vo februári 1946 Povereníctvo školstva a osvety výnos č. 161.316/1946, podľa ktorého bolo treba zaevidovať všetok skonfiškovaný majetok, aj knihy. Zostavením súpisu skonfiškovaných kníh uskladnených v Slovenskom múzeu bola poverená Univerzitná knižnica v Bratislave. Práce na súpise postupovali pomaly, z dôvodu nedostatku odborných pracovníkov a financií na ich odmenu. Časť skonfiškovaných kníh bola spísaná v termíne 19. 2. až 25. 3. 1946, potom boli práce prerušené. Vtedy bolo spísaných aj 1 881 kníh z Červeného Kameňa.¹⁰ Spomínané knihy boli zaradené do fondu Univerzitnej knižnice v Bratislave, ktorá už počas súpisových prác žiadala Povereníctvo školstva a osvety o ich pridelenie. Boli medzi nimi aj knihy zo skonfiškovaných kaštieľov v Brunovciach, Dolnej Krupej, Pečeňadoch, Tovarníkoch, Voderadoch a Lehniciach.

Renesančný kaštieľ v Brunovciach si nechali postaviť v druhej polovici 17. storočia šľachtici Berčeníovci. Po nich bola majiteľom kaštieľa šľachtická rodina Medňanských. V čase konfiškácie spravoval kaštieľ gróf Wilhelm Walterskirchen, ktorý spravoval kaštieľ za svojho neplnoletého syna Otta. Podľa zápisnice z 15. 11. 1945

⁷ Archív Pamiatkového úradu SR, fond Častá – hrad Červený Kameň, k. č. 21, Správa o otvorení safetu č. 1 z januára 1946.

⁸ Archív Pamiatkového úradu SR, fond Častá – hrad Červený Kameň, k. č. 21, Zápisnica o oddisponovaní kníh z kaštieľa Červený Kameň z 29. 8. 1946.

⁹ ŠTIBRANÁ, I. Osudy pálffyovských zbierok, s. 225.

¹⁰ Archív UKB č. 367/1946 Knihy zo skonfiškovaných kaštieľov. Archív UKB č. 452/1946 Zpráva o stave kníh zo skonfiškovaných kaštieľov. Archív UKB č. 51/1947 Súpis skonfiškovaných knižníc, soznam.

bolo z tohto kaštieľa oddisponovaných 93 kníh, ktoré boli uložené v budove Slovenského múzea v Bratislave.¹¹

Kaštieľ v Dolnej Krupěj patriaci medzi najkrajšie klasicistické kaštiele na Slovensku bol majetkom pôvodne zemianskej, neskôr grófskej rodiny Brunšvikovcov. V roku 1813 sobášom Henriety Brunšvikovej s Hermanom Chotekom prichádzajú do Dolnej Krupěj Chotekovci. Kaštieľ sa stal známy vďaka svojim bohatým umeleckým zbierkam, knižnici s tisíckami zväzkov kníh a obrazovej galérii. Pri konfiškovaní umeleckých predmetov z kaštieľa sa uvádza ako majiteľka grófka Mária Pallavicinová, rod. Schönbornová, ktorá bola talianskou občiankou. Posledný člen rodiny Chotekovcov, grófka Mária Henrieta, zomrela v roku 1946. Knihy z knižnice tohto kaštieľa boli odvezené 1. 9. 1945 v počte 400 kusov.¹² Ďalšie knihy boli do Bratislavy prevezené až v máji 1947 v celkovom počte cca 3 200 kníh.¹³

Klasicistický kaštieľ v Pečeňadoch si nechal postaviť v rokoch 1820 – 1825 šľachtický rod Užovičovcov. Uživali ho až do roku 1913, potom sa jeho majiteľom stal gróf Štefan Majlát, ktorý v roku 1945 utiekol z kaštieľa pred postupujúcou armádou. Zachránené zariadenie interiérov a časť archívu a knižnice boli prevezené do Bratislavy 24. 9. 1945.¹⁴

V miestnej časti Topolčian, v Tovarníkoch, stál pôvodne renesančný kaštieľ z rokov 1600 – 1610. V polovici 18. storočia bol prestavaný v barokovom slohu. V čase konfiškácie bol majiteľom kaštieľa barón Leo Haupt-Stummer. Medzi zaistenými predmetmi z tohto kaštieľa bolo aj 1 600 zväzkov kníh.¹⁵

Kaštieľ vo Voderadoch si tu dali postaviť v druhej polovici 18. storočia Zičiovci. Kaštieľ bol sídlom správy panstva vo Voderadoch. Poslednou majiteľkou kaštieľa bola Klára Keglevičová, rodená Zičiová. Z tohto kaštieľa bola do Bratislavy v decembri 1945 odvezená rozsiahla knižnica, asi 10 000 zväzkov kníh.¹⁶

V Lehniciach sa nachádzajú až dva kaštiele patriace grófskej rodine Beňovských, z ktorých bol Rudolf (1874 – 1956) posledným majiteľom týchto kaštieľov. Súčasťou ich majetkov bola aj knižnica neznámeho rozsahu. Medzi v septembri 1945 zaistenými a do Bratislavy odvezenými historickými pamiatkami tohto kaštieľa

¹¹ Archív Pamiatkového úradu SR, fond Brunovce – kaštieľ, k. č. 18, Zápisnica o zaistení knižnice grófa W. Walterskirchena v Brunovciach z 15. 11. 1945.

¹² Archív Pamiatkového úradu SR, fond Dolná Krupá – kaštieľ, k. č. 30, Zápisnica o prevzatí predmetov z majetku bývalého majiteľa gr. Pallaviciniho z 1. 9. 1945.

¹³ Archív Pamiatkového úradu SR, fond Dolná Krupá – kaštieľ, k. č. 30, Zápisnica z 14. mája 1947 o prevzatí predmetov z majetku gr. Pallaviciniho z Dolnej Krupěj a Zápisnica zo 16. mája 1947 o prevzatí predmetov z majetku gr. Pallaviciniho.

¹⁴ Archív Pamiatkového úradu SR, fond Pečeňady – kaštieľ, k. č. 72, Zápisnica o prevezení predmetov bývalého majiteľa Štefana Majlátha zo 24. 9. 1945.

¹⁵ Archív Pamiatkového úradu SR, fond Tovarníky – kaštieľ, k. č. 99, Soznam zaistených predmetov v kaštieli v Tovarníkoch, nedatovaný.

¹⁶ Archív Pamiatkového úradu SR, fond Voderady – kaštieľ, k. č. 107, Zápisnica o oddisponovaní predmetov bývalého majiteľa Zichyho-Keglevicha z 18. 12. 1945.

neboli žiadne knihy.¹⁷ Knižnica grófa Beňovského bola totiž na základe uznesenia Sboru povereníkov č. 5555/44 z 12. 9. 1945 dočasne uložená v Okresnej knižnici v Šamoríne. V januári 1946 si Povereníctvo školstva a osvety vyžiadalo jej prevoz do Slovenského múzea v Bratislave.¹⁸

Správa o stave pálfiovskej knižnice z roku 1949

Ako som už spomenula, v januári 1946 sa vyniesla zo zamurovaného úkrytu časť kníh a iných umeleckých pamiatok. Podľa správy z roku 1949 bolo ukončené prenesenie nábytku a kníh zo zamurovanej miestnosti na vyhovujúcejšie miesto v júli 1949.¹⁹ Pri tomto prenášaní sa našiel aj lístkový katalóg a hlavné katalógy. Spomínaný lístkový katalóg sa nezachoval a hlavnými katalógmi „z dvoch časovo odlišných dôb“ (ako sa definujú v tejto správe) by mohli byť dva rukopisné katalógy nachádzajúce sa dnes v Univerzitnej knižnici v Bratislave. V správe z roku 1949 sa ďalej píše, že podľa lístkového katalógu obsahovala pálfiovska knižnica asi 4 000 diel v 8 000 zväzkoch v jazykoch: latinskom, francúzskom, nemeckom, anglickom, maďarskom, slovenskom a českom. Z obsahového hľadiska boli najviac zastúpené dejiny, potom teológia, klasická filológia, prírodné vedy, medicína a vojenstvo so zbierkou vojenských máp zo 17. – 18. storočia. Knižnica obsahovala asi 35 zväzkov rukopisov (z toho dva orientálne rukopisy)²⁰ a 16 zväzkov inkunábulí. Autor správy usudzuje, že táto knižnica bola starostlivo a odborne vedená a veľká pozornosť sa venovala vonkajšej úprave kníh, ktoré boli väčšinou v barokových väzbách. Zmieňuje sa aj o príčinách neúplnosti fondu tejto knižnice, pretože niekoľko kníh si Pálfiovci odviezli v marci 1945 pri svojom odchode do Rakúska a asi tisíc kníh bolo odvezených do pálfiovskeho kaštieľa v Budmericiach, kde bol v roku 1946 zriadený Dom slovenských spisovateľov.

Zvozy skonfiškovaných šľachtických knižníc

Medzitým v rokoch 1948 – 1951 realizovala Národná kultúrna komisia zvozy skonfiškovaných šľachtických pamiatok na hrad Červený Kameň. Tieto sa sem zavážali jednak priamo zo skonfiškovaných šľachtických sídiel, ale aj zo Slovenského múzea v Bratislave, kde boli niektoré deponované od jesene roku 1945. Počas zvo-

¹⁷ Archív Pamiatkového úradu SR, fond Lehnice – kaštieľ, k. č. 52, Zápisnica o zaistení historických a umeleckých pamiatok z kaštieľa zo dňa 14. 9. 1945.

¹⁸ Archív Pamiatkového úradu SR, fond Šamorín – skonfiškované knižnice, k. č. 95, List Povereníctva školstva a osvety adresovaný Okresnej knižnici v Šamoríne vo veci vydania knižnice gr. Benyovského z Veľkého Légu z 25. 1. 1946.

¹⁹ Archív Hrad ČK, č. 23/1949 Správa o stave Pálfiovskej knižnice na Č. Kameni.

²⁰ V správe sa doslovne uvádza: „... jeden rukopis asi 20 strán obsahujúci perzsko-arabské znaky, ďalej rukopis podobného rozsahu s písmom arabským, ktorý si doniesli Pálfiovci z Belehradu v 17. stor.“.

zových akcií boli na hrad Červený Kameň zvezené umelecké pamiatky z 28 šľachtických sídiel a dvoch zrušených kláštorov zo západného Slovenska.²¹

Zvozy skonfiškovaných šľachtických knižníc na hrad Červený Kameň sa uskutočnili v rokoch 1948 – 1949. Realizovala ich Národná kultúrna komisia pod vedením Olgy Wagnerovej. Súpisové práce skonfiškovaných kníh sa začali 26. 7. 1948 a riadila ich už spomínaná Olga Wagnerová. Spolu s 9 spolupracovníkmi spísali v termíne júl – september 1948 až 28 489 zväzkov kníh.²² Ukončila sa tak 1. etapa súpisových prác. Pre spor o hrad Červený Kameň medzi Povereníctvom poľnohospodárstva (časť hradu aj s rozsiahlymi pozemkami patrila Štátnym lesom v Smoleniciach) a Povereníctvom školstva a osvetu, ktorý sa vyostril v júli 1948, sa v 2. etape súpisových prác nemohlo pokračovať. Štátne lesy Smolenice nechceli povoliť dlhodobejšiu činnosť v objekte hradu pracovníkom Národnej kultúrnej komisie. Problémy sa vyriešili až v decembri 1949 vyhlásením hradu za štátny kultúrny majetok, ktorý podliehal pod správu Povereníctva školstva a osvetu a jeho pamiatkového orgánu. Časť zvozmí sústredených kníh bola pripojená k pôvodnému historickému knižnému fondu na hrade, väčšia časť po predchádzajúcom roztriedení bola v roku 1952 odvezená do Univerzitnej knižnice v Bratislave. Zvláštnu položku malo tvoriť 22 prvotlačí a vzácných tlačí zo 16. – 17. storočia, ktoré J. Kramplová dokladuje zoznamom kníh zaslaných správou hradu Červený Kameň do depozitu Univerzitnej knižnice v Bratislave zo 14. decembra 1949, ktorý sa v archíve hradu ani Univerzitnej knižnice nenachádza. Existuje však zoznam kníh z 15. a 16. storočia pochádzajúcich z pálfiovskej knižnice, ktoré odovzdala správa hradu Červený Kameň do úschovy predsedovi Národnej kultúrnej komisie pre Slovensko a riaditeľovi Univerzitnej knižnice v Bratislave Jánovi Čaplovičovi.²³ Tento zoznam datovaný 5. novembra 1949 obsahuje 15 titulov kníh v 17 zväzkoch, medzi ktorými je 15 zväzkov inkunábulí. Všetky tieto knihy sa dnes nachádzajú vo fonde Univerzitnej knižnice v Bratislave.

Odvoz kníh z hradu Červený Kameň v roku 1952

Už spomínaný odvoz kníh z hradu Červený Kameň sa uskutočnil v júli 1952. Realizovaním tohto odvozu bol poverený pracovník Univerzitnej knižnice Jozef Bánsky. V dňoch 10. – 17. júla bolo prevezených z hradu Červený Kameň do Univerzitnej knižnice v Bratislave 20 nákladných áut kníh, čo J. Bánsky odhadol na 60- až

²¹ KRAMPLOVÁ, J. Vznik a rozvoj múzea na hrade Červený Kameň, s. 39.

²² Archív Pamiatkového úradu SR, fond Časťá – hrad Červený Kameň, k. č. 21, Soznam pracovníkov pri súpisových prácach na Červenom Kameni, č. 490/1948.

²³ Archív UKB, príloha k listu č. 1631/1949 Depozit kníh z bývalej knižnice Pálffyovcov na Červenom Kameni.

70-tisíc exemplárov kníh.²⁴ Neboli to len pálfiovské knihy, ale aj knihy z iných skonfiškovaných šľachtických knižníc zvezených na hrad Červený Kameň v rokoch 1948 – 1949.²⁵

V decembri toho istého roku musel Jozef Bánsky prísť na hrad ešte raz. Bola totiž vyhotovená fotografia, ktorá zachytáva knihy na hrade tak, ako ich tam zanechali po vytriedení a odvoze pracovníci Univerzitetnej knižnice. Táto fotografia sa nachádza v archíve Univerzitetnej knižnice a je na nej odfotoografovaná hromada rozhádzaných kníh. Bola prílohou listu, v ktorom sa správca hradu Červený Kameň obracia na Povereníctvo školstva, vied a umení, aby im poradili, čo majú urobiť s knihami, ktoré ostali po vytriedení na hrade. V liste je rukopisná poznámka, že medzi týmito knihami sa ešte nájdu cenné publikácie, preto treba informovať riaditeľa Univerzitetnej knižnice o nezodpovednom vykonaní úlohy a žiadať nápravu.²⁶

23. decembra 1952 prezrel Jozef Bánsky spolu so správkynou hradu Štechovou knižné konfiškáty na hrade Červený Kameň. V správe podanej Povereníctvu školstva, vied a umení Jozef Bánsky píše, že „knihy (asi jedno nákladné auto), ktoré zostali na Červenom Kameni, sú treťoradej hodnoty, napospol vyradené, silne poškodené exempláre, takže nemožno často ani zistiť, o aké dielo ide. Tieto romány, nekompletné časopisy, módne žurnály, zábavné čítania a memoárové vydania nepoužiteľné pre študijné ciele knižnice majú byť použité pre ciele múzea pri inštalovaní zbierok“. Akciu zvozu a výberu kníh na Červenom Kameni ukončenú 17. 7. 1952 hodnotí, že „bola vykonaná kriticky, svedomite, takže netreba mať obavu, akoby nejaký materiál vyšiel nazmar“. ²⁷ Dnes, po rokoch, počas ktorých boli skonfiškované knihy na hrade roztriedené, uložené na police a spracované, vieme, že Jozef Bánsky sa mýlil. Nech boli príčiny jeho omylu akékoľvek, ešte aj dnes nájdeme v knižnici na hrade Červený Kameň vzácne, historicky a umelecky hodnotné knihy.

Šľachtická knižnica Pálfiovcov na hrade Červený Kameň

Zakladateľom pálfiovskej knižnice na hrade Červený Kameň bol Rudolf I. Pálfi (1719 – 1768), vášnivý zberateľ kníh a iných umeleckých predmetov. Kým o existencii a budovaní jeho knižnice máme dostatok primárnych aj sekundárnych dokladov, pri starších generáciách rodu nám takéto doklady chýbajú. Predstavitelia prvých dvoch generácií rodu Pálfiovcov sa venovali hlavne vojenskej kariére a vy-

²⁴ Archív UKB, bez čísla, Hlásenie o svezení kníh z Červeného Kameňa do Bratislavy z 18. 7. 1952.

²⁵ Sú medzi nimi aj knihy z knižníc týchto šľachtických rodov: Esterházi, Odescalchi, Ziči, Natálie Oldenburgovej a i.

²⁶ Archív UKB, č.194/1952 Prevzatie kníh zo skladov na št. hrade Č. Kameň SU v Bratislave z 28. 7. 1952.

²⁷ Archív UKB, 1743/1952 Záborová knižnica na hrade Červený Kameň s prílohou Hlásenie o stave knižných konfiškátov na hrade Červený Kameň ku dňu 23. 12. 1952.

nikli ako bojovníci brániaci záujmy Habsburgovcov, ale boli aj patrične vzdelaní a scestovaní, aby mali prehľad o európskom umení a knižnej kultúre. Môžeme predpokladať, že počas vzdelávania a cestovania po Európe si zaobstarali aj nejaké knihy, aj keď o ich existencii a uložení na hrade Červený Kameň nemáme nateraz žiadne informácie. Mohlo to byť spôsobené požiarimi na hrade (v roku 1620 a v polovici 18. storočia), ako aj viacerými deleniami rodinného majetku. Nákup kníh v tej dobe bol finančne náročnou záležitosťou, ale Pálfiovci si už v prvej generácii rodu vďaka lojality k Habsburgovcom a vojenským zásluhám vybudovali vplyvné spoločenské postavenie znamenajúce výborné finančné zabezpečenie rodu. Ako významní predstavitelia uhorskej šľachty, ktorí boli v príbuzenských a priateľských vzťahoch s ríšskou šľachtou, dbali na spoločenskú reprezentáciu, ku ktorej knihy a knižnice neodmysliteľne patrili. Aj keď potreba reprezentatívosti bola u Pálfiovcov impulzom k mecenášstvu hlavne v stavebných aktivitách.

Knižnica Rudolfa I.

Osobná knižnica Rudolfa I. predstavuje základ rodovej knižnice Pálfiovcov na Červenom Kameni. Rudolf I. Pálfi sa narodil v roku 1719 vo Viedni rodičom grófovi Leopoldovi Pálfimiu a grófkke Márii Antónii, rodenej de Souchesovej. Študoval vo Viedni. Slúžil v armáde a celý svoj život zasvätil vojenskej kariére. Bol spolumajiteľom hradného panstva Červený Kameň, majiteľom panstiev Pezinok a Svätý Jur. V roku 1743 sa oženil s grófkou Eleonórou, rodenou Kaunitz-Ritbergovou, s ktorou mal 7 dcér a 3 synov. Sídliť na hrade Červený Kameň, kde nechal uskutočniť rozsiahle stavebné a architektonické úpravy. Bol zberateľom umeleckých predmetov, ktoré uchovával v tzv. Kabinete alebo Kunstkomore, ako sa hovorilo týmto predchodcom dnešných múzeí a galérií. V jeho zbierke sa nachádzali obrazy, plastiky, keramika, sklo, medaily, mince a rôzne prírodné kuriozity. Bohatstvo tejto zbierky nám dokladajú zachované rukopisné inventárne zoznamy.²⁸ Ku svojej zbierke mal veľký citový vzťah a pamätal na ňu aj pri písaní testamentu.²⁹ V ňom určil spôsob požíčavania kníh a umeleckých predmetov a zaviazal k dodržiavaniu tohto bodu svojho testamentu³⁰ všetky generácie rodu. Tak sa ním založená zbierka umeleckých predmetov a kníh stala nedeliteľným majetkom rodu, ktorý mal navždy zostať na hrade Červený Kameň vo vlastníctve najstaršieho mužského potomka rodu. O založení knižnice Rudolfom I. píše vo svojej monografii P. Jedlička.³¹ Zmieňuje sa tu o obsahovom zlo-

²⁸ Univerzitná knižnica v Bratislave, signatúra Ms 849, 850, 851, 852, 1031.

²⁹ SNA, Rod Pálfi – Panstvo Červený Kameň II., inv. č. 8.

³⁰ 12. bod testamentu Rudolfa I.: „celá moja zbierka v zberateľskej izbe, aj s celou knižnicou a vzácnosťami v kabinete, má navždy zostať na hrade Červený Kameň môjmu mužskému následníkovi, bez najmenšieho rozdeľovania. Ak by však niektorý z mojich synov chcel si vziať niečo zo zbierok alebo kníh, môže tak urobiť len na reverz, aby takto vyňaté predmety boli po čase vrátené späť. Tento bod sú povinní dodržiavať nielen moji synovia, ale aj ich nasledovníci“.

³¹ JEDLIČKA, P. Kiskárpáti emlékek Vöröskőtől – Szolományig, s. 90 – 91.

žení Rudolfovej knižnice, ktorú podľa neho tvorili knihy vedeckého obsahu z 18. storočia, na ktorých je erb Pálfiovcov a iniciály C.R.P. (Comes Rudolf Pálfi). Vo fondoch Univerzitnej knižnice v Bratislave som identifikovala 38 titulov kníh s touto pečiatkou. Sú to knihy zo 16. – 18. storočia, s prevahou kníh z 18. storočia. Knihy majú jednotnú barokovú hnedú koženú väzbu s ornamentálnou pozlátenou slepotlačou na chrbte a červenú oriezkú. Na chrbte majú nalepený papierový štítok s číslom, predpokladám, že ide o prírastkové číslo kníh. Najvyššie doteraz objavené číslo je 1 160, ktoré má kniha vytlačená v roku 1765 v Berlíne, čiže ešte za života Rudolfa I. Dovolím si konštatovať, že knižnica Rudolfa I. mala minimálne 1160 kníh. Zachovaný rukopisný katalóg z 18. storočia³², obsahujúci 281 titulov kníh v 442 zväzkoch, 13 titulov rukopisov v 20 zväzkoch a 20 máp, môžeme jednoznačne identifikovať ako neúplný katalóg knižnice Rudolfa I. Potvrdil mi to môj výskum, keď som v tomto katalógu identifikovala 26 z 38 kníh s pečiatkou C.R.P., označujúcou vlastníctvo Rudolfa I.

O ďalšom osude zbierky umeleckých predmetov a kníh Rudolfa I. vieme, že jej podstatnú časť rozpredali jeho zadlžení dedičia. Rozpredali hlavne vzácne konské sedlá a postroje, ale tiež zbierku kresieb a grafík. Stalo sa to v roku 1850 a po tomto roku zostala na hrade ani nie štvrtina z pôvodnej zbierky Rudolfa I.³³ Toto torzo Rudolfovej zbierky opatroval na sklonku 19. storočia gróf Štefan Pálfi. On je uvedený ako majiteľ pálfiovskej knižnice v štatistike uhorských knižníc za rok 1885³⁴, ktorá uvádza jazykové a obsahové zloženie fondu tejto knižnice predstavujúcej 1 807 titulov v 4 618 zväzkoch.³⁵ V štatistike je poznámka o tom, že knižnica mala lístkový katalóg. V správe o vynesení knižnice zo zamurovanej miestnosti z roku 1949 sa tiež spomína lístkový katalóg, podľa ktorého mala pálfiovska knižnica asi 4 000 diel v 8 000 zväzkoch. Súčasný rozsah fondu tejto knižnice sa nedá presne zistiť. Pálfiovske knihy boli pomiešané s knihami iných skonfiškovaných knižníc uložených v Univerzitnej knižnici v Bratislave. Ich identifikovanie je možné len podľa posesorských záznamov Pálfiovcov priamo v knihách a tento výskum ešte nebol vykonaný. Uskutočnili sme doteraz len výskum na hrade Červený Kameň, kde sa nachádza 2 580 zväzkov pálfiovských kníh. Sú to hlavne knihy z 18. a 19. storočia v nemeckom, latinskom, francúzskom, anglickom, maďarskom a talianskom jazyku. Takmer polovicu kníh predstavuje beletria. Knihy boli použité pre ciele múzea na hrade Červený Kameň, ktoré jednu z miestností hradu zariadilo ako dobovú knižnicu.

Šľachtická knižnica Pálfiovcov na hrade Červený Kameň je jednou z mnohých šľachtických knižníc na Slovensku, ktoré po roku 1945 postihol krutý osud. Vďaka spomínaným nariadeniam Predsedníctva SNR o konfiškácii a vďaka prevozom knižničných fondov organizovanými Národnou kultúrnou komisiou, zachovali sa nám aspoň torzá šľachtických knižníc ako doklad knižnej kultúry šľachty na Slovensku.

³² Univerzitná knižnica v Bratislave, signatúra MS 815.

³³ ŠTIBRANÁ, ref. 9, s. 222 – 223.

³⁴ GYÖRGY, A. Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben, s. 502 a 548.

³⁵ KUJOVIČOVÁ, M. Šľachtická knižnica Pálfiovcov na hrade Červený Kameň, s. 111.

Zoznam bibliografických odkazov

Archív hradu Červený Kameň.

Archív Pamiatkového úradu v Bratislave: fondy Častá – hrad Červený Kameň, Brunovce – kaštieľ, Dolná Krupá – kaštieľ, Pečeňady – kaštieľ, Tovarníky – kaštieľ, Lehnice – kaštieľ, Šamorín – skonfiškované knižnice, Voderady – kaštieľ.

Archív Univerzitetnej knižnice v Bratislave – fond Korešpondencia.

GYÖRGY, Aladár. *Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben*. Budapest: Az Athenaeum R. Társ. Könyvnyomdája, 1886. 610 s.

JEDLIČKA, Pavol. *Kiskárpáti emlékek Vöröskőtől – Szomolányig*. Budapest: Nyomatott a „Hunyadi Matyás” intézetben. 1882. 343 s.

KRAMPLOVÁ, Jana. Vznik a rozvoj múzea na hrade Červený Kameň. In *Múzeum*, 1988, roč. 33, č. 2, s. 39 – 48.

KUJOVIČOVÁ, Michaela. Šľachtická knižnica Pálfiocov na hrade Červený Kameň. In *Pálfiocci v novoveku: vzostup významného uhorského šľachtického rodu*. Bratislava – Budapest, 2003, s. 105 – 117.

OROSOVÁ, Martina. Pôdohospodársky archív a Národná kultúrna komisia 1946 – 1951. In *50 rokov Slovenského národného archívu: osudy, problémy a perspektívy slovenského archívnictva*. Bratislava: Ministerstvo vnútra SR, 2005, s. 26 – 38.

Slovenský národný archív: fond – Rod Pálfi – Panstvo Červený Kameň.

ŠTIBRANÁ, Ingrid. Osudy pálfyovských zbierok červenokamenskej línie vo svetle archívnych dokumentov. In *Monumentorum tutela: Ochrana pamiatok*, 2005, roč. 16, s. 219 – 227.

Aristocratic Libraries in the Holdings of the University Library – The Palfi Library from the Castle Červený Kameň

Michaela Kujovičová

Aristocratic libraries at the territory of Slovakia hit hard times after 1945. Deserted by their owners, who fled the approaching WWII front, they became victims of looting and destruction. To prevent this The Presidency of the Slovak National Council adopted „Provisions about confiscation of the land property of Germans, Hungarians as well as the traitors and enemies to the Slovak nation“ in 1945. Salvage of confiscated aristocratic libraries and transportation of their collections from the destroyed residences to a safe place was secured by the Commission of Schools and Education from 1946 to 1951 and also by the National Cultural Commission. In the article we come to know how the process of saving was realized. We can see the example of the Palfi aristocratic library from the Castle Červený Kameň, part of whose collection is deposited at the University Library in Bratislava. In 1945 the Palfi family let their library brick up secretly in one of the castle rooms to prevent it from being looted and destructed. This was, however revealed by the Commission and some of the books were transported to the Slovak Museum in Bratislava. In the years 1948 – 1949 books confiscated from aristocratic libraries in the western and southern Slovakia have been collected at the Castle Červený Kameň. These books have been added to the original historical Palfi library and in 1952 after a selection most of them have been deposited at the University Library in Bratislava. This was how the Palfi books, being mixed with books from other confiscated libraries, became part of the University Library holdings where they await to be revealed again.

Osobná historická knižnica Samuela Cambela v období 160. výročia narodenia pôvodcu

Peter Sabov

Pred 160 rokmi, presnejšie 24. augusta 1856, sa v Slovenskej Lupči narodil významný jazykovedec Samuel Cambel (Czambel)¹. Po absolvovaní základnej školy v Slovenskej Lupči a gymnaziálnych štúdiách v Banskej Štiavnici, Rimavskej Sobote a napokon v Kežmarku študoval právo na budapeštianskej univerzite (od roku 1876). Už o rok neskôr sa plne venoval štúdiu slavistiky u profesorov Asbótha, Miklošica, Jagica a Hattalu, postupne aj vo Viedni a v Prahe. Po získaní doktorátu z filozofie (1880) podnikol v rokoch 1884, 1900, 1903, 1906–1907 niekoľko študijných ciest, orientovaných na jazykovedný výskum. Výsledky z nich použil vo svojich článkoch a publikáciách.

Viacerí jazykovedci sa zhodujú v názore, že Cambel „opravoval nedôslednosti hodžovsko-hattalovskej koncepcie“ slovenského jazyka.² Okrem jazykovedy vynikol Cambel aj ako spisovateľ, publicista (v domácich i zahraničných časopisoch), ale najmä prekladateľ, o čom svedčí aj významný úsek jeho profesionálnej kariéry, keď „už v roku 1879 vstúpil do štátnych služieb, stal sa referentom pre slovenské a české časopisy v prekladateľskom oddelení predsedníctva vlády, od roku 1881 prekladal zákony a vládne nariadenia do slovenčiny“³.

Súčasníkmi i zástupcami modernej jazykovedy nie je Cambel úplne jednoznačne ponímaný. Vyčítajú mu najmä pomýlenú tzv. „slovensko–sloviskú hypotézu“. Ďalší ho považujú za aktívneho maďaróna. Jedna z navýznamnejších postáv slovenských dejín Jozef Škultéty bráni Cambela proti takémuto obvineniu a Tibenský ho nazýva „posledným mohykánom uhorskej koncepcie slovenských dejín a kultúry“⁴.

Cambelovu jednoznačnú orientáciu na slovenčinu potvrdzujú aj viaceré jeho publikačné aktivity podpísané pseudonymom. Pseudonym bol v ťažkom historickom období akýmsi ochranným faktorom. Svedčí o tom aj vzácny archívny dokument z pera Jozefa Stančeka (1864 – 1947), ktorý v rokoch 1887 – 1912 sám písal pod

¹ Slovenský biografický slovník, s. 362; RIZNER, L. V. Bibliografia písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900, s. 267. Obidve publikácie uvádzajú aj pseudonymy, pod ktorými Cambel publikoval svoje početné články.

² Slovenský biografický slovník, s. 362.

³ TIBENSKÝ, J. Dejiny vedy a techniky na Slovensku, s. 328.

⁴ TIBENSKÝ, ref 3, s. 320.

pseudonymom Castor, aby sa vyhol represáliám maďarských úradov.⁵ Plodný život Samuela Cambela sa naplnil 18. decembra 1909 v Budapešti, kde dlhé obdobie pôsobil ako ministerský úradník a tajomník.

Počas svojho plodného života vybudoval dr. Cambel imponujúcu knižnicu. Zbierka je dostatočne významná po obsahovej stránke, rozsahom patrí medzi stredne veľké knižné zbierky a možno pri nej sledovať mnohé aspekty, analyzované v procese výskumu osobných knižníc. Cambelova knižná zbierka v dostatočnej miere prezentuje mimoriadne jazykové znalosti pôvodcu, ktorý okrem nemčiny, maďarčiny a latinčiny plynule ovládal aj väčšinu slovanských jazykov.

Z histórie knižnice

Podobne ako u prevažnej väčšiny všetkých typov knižníc nie je možné objektívne presne určiť obdobie, v ktorom kládol Cambel základy svojej bohatej knižnice. Pozoruhodná časť zväzkov pochádza z obdobia pred rokom narodenia pôvodcu. Ďalšie pozoruhodné tituly sa dostali do zbierky počas študentských rokov. Najpodstatnejšiu časť zbierky doplnil pôvodca v priebehu svojho najaktívnejšieho profesionálneho obdobia. Podľa analýzy chronologicky najmladších titulov je dokázateľné, že fond dopĺňal počas celého aktívneho pôsobenia, o čom svedčia viaceré tituly doplnené v posledných rokoch života tejto významnej osobnosti.

Z chronologického hľadiska možno fond ohraničiť rokmi 1830 – 1909. Pri chronologickej analýze vychádzame nielen zo záznamov a údajov zachovaných v katalógu Muzeálnej slovenskej spoločnosti, ale aj zo samotných knižničných dokumentov, ktoré sa do dnešných dní zachovali. Zbierka sa do Martina dostala v roku 1910 a katalóg vybudovali s určitým časovým posunom na pôde Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Z tohto dôvodu nemožno určiť úplne presne jej pôvodný rozsah.

Vedec Cambelovho typu sa pokúšal uchovávať informácie o svojej knižnej zbierke. Nemáme na mysli priam súpis alebo katalóg, uvažovali sme skôr o početných záznamoch, o formách doplňovania osobnej knižnice a informáciách o jej stave v priebehu viacerých vývinových období. V osobnej korešpondencii sme objavili údaj, ktorý vypovedá o písomnej komunikácii Ludovíta V. Riznera so Samuelom Cambelom, týkajúcej sa jazykovedcovej osobnej knižnice.⁶ Azda pod vplyvom Riznerovho tlaku na možnosť štúdia zväzkov knižnice vypracoval Cambel Súpis titulov beletrie a odbornej literatúry.⁷ Ide o zaujímavý materiál, v ktorom zaradil všetky tituly svojej knižnice do 10 tematických skupín:

⁵ STANČEK, J. Spomienky Jozefa Stančka na Samka Cambela.

⁶ Na pravdepodobnú žiadosť o zaslanie zoznamu knižnice Cambel Riznerovi v liste z 2. decembra 1887 napísal: „Milerád by som Vám poslal svoj zoznam, ale s haňbou vyznať musím, že je moja knihovňa dosiaľ nesriedená a nemám žiadneho zoznamu“ (Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice. Signatúra: M 89 A 24).

⁷ Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice. Signatúra: M 24 AS 1.

- I. Jazykoveda. Národopis a ľudoveda. Bájoslovie. Starožitníctvo.
Dejiny reči a literatúry;
- II. Právo a politika;
- III. Zemepis a zemevidy;
- IV. Prírodné vedy a lekárstvo. Počtoveda a silozpyt;
- V. Hospodárstvo, priemysel a kupectvo;
- VI. Cirkev. Škola. Spisy pre mládež a pre ľud;
- VII. Belletristické spisy;
- VIII. Časopisy a sborníky rôzneho obsahu. Kalendáre;
- IX. Spisy a tiskopisy miešané;
- X. Dejepis (mimo jazykový a literárny) a pomôcky k nemu.

Súpis obsahuje 1 268 titulov v 1 767 zväzkoch. Je to vôbec prvý číselný údaj o knižnici a súčasne posledný až do skatalogizovania zbierky na pôde Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Knižnica bola ďalej dopĺňaná, pretože definitívny údaj zo spomínaného katalógu dosiahol číslo 1 532 zväzkov.

Rubrikatúra pôvodného Cambelovho súpisu má nasledovnú podobu:

Bežné číslo	Meno spisovateľa a názov spisu	Počet zväzkov (zošitov)	Cena	Poznámky
1.	Jungmanna Josefa Slovník česko-nemecký. V Praze 1839.	1 – 5		

Pôvodne mal Cambel s knižnicou ďalekosiahle plány. V liste z 3. februára 1908 priznáva sa Jozefovi Škultétymu, že pôvodne mal v úmysle budovať vlastnú knižnicu na slovacikálnom základe⁸, ale založenie Združenia Múzea a bibliotéky v Národnom dome v Martine zrušilo aktuálnosť tohto plánu⁹.

Katalogizovanie knižnice v prostredí Muzeálnej slovenskej spoločnosti umožnilo odborníkom spoznávať obsahovú zložku knižnice. Jedným z katalogizátorov bol Andrej Halaša, významná osobnosť spoločnosti. Jednoduché popisy však nedosahujú úroveň odborného katalogizačného popisu. Zachované katalogizačné lístky nedodržiavajú dokonca ani jednotný formát, spracovatelia často uvádzali autora formou iniciál, názvy sú skrátene a často nepresné.¹⁰ Zbierka dostala jednotné ka-

⁸ Pravdepodobne ho inšpirovali historicky staršie pokusy Juraja Ribaya, Michala Rešetku alebo Martina Hamuljaka.

⁹ Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice v Martine. Signatúra: M 24 A 5.

¹⁰ Nekompletnosť záznamov bola v minulosti často spôsobená aj defektnosťou tlači. Veľké percento tlači prešlo po uložení v knižnici Muzeálnej slovenskej spoločnosti systematickým procesom opráv a reštaurovania, čo potvrdzuje teóriu o pôvodne zlom fyzickom stave jednotlivých kníh a periodík.

talogizačné číslo (VIII), doplnené poradovým číslom jednotlivých titulov. Tieto údaje sa objavujú prevažne aj na chrbtoch kníh, čo umožňuje identifikáciu titulov a rekonštrukciu zbierky.¹¹

Po zlúčení fondov Muzeálnej slovenskej spoločnosti a Bibliotéky Matice slovenskej nebola akceptovaná alternatíva uchovávanía vzácných osobných knižníc významných osobností formou samostatne uložených celkov. Väčšina z nich bola rozptýlená v rozsiahlom matičnom fonde, duplikátne exempláre slúžili najmä na dopĺňanie základného matičného fondu a informácie o pôvodnom rozsahu a obsahu sa pre odbornú verejnosť stali problematickými.¹² Rovnaký osud postihol aj zväzky osobnej Cambelovej knižnice. Od anonymného rozptýlenia ju zachránilo niekoľko momentov:

- Úplnosť evidencie uloženej v archíve literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice v Martine;
- Jednoznačnosť signatúrneho systému;
- Prijateľná koncentrácia zväzkov pri ich zaraďovaní do základného fondu Matice slovenskej;
- Jednotný typ knižnej väzby u veľkého percenta dokumentov, ktorý umožnil bezpečnú identifikáciu.

V januári 2005 začali rekonštrukčné práce na tejto významnej knižnej zbierke. Už prvé výsledky naznačili vysokú pravdepodobnosť jej úspešnej rekonštrukcie. Možno predpokladať identifikáciu okolo 90 % pôvodnej zbierky.¹³

Pri určovaní chronologických údajov, súvisiacich s momentom pravidelnosti dopĺňania Cambelovej osobnej knižnice, sa môžeme opierať o nasledovné etapy:

- Do roku 1875. Išlo prevažne o náhodné, z profesionálneho hľadiska nesytematické dopĺňovanie knižnice;
- Roky 1876 – 1879. Málo pravidelné, ale z hľadiska získavania odbornej literatúry pomerne systematické dopĺňovanie;
- Roky 1879 – 1909. Osobná knižná zbierka Samuela Cambela fungovala a existovala ako súčasť profesionálnej činnosti pôvodcu. V tomto období možno predpokladať pravidelné a systematické dopĺňovanie.

¹¹ Tento spôsob signovania je známy z praxe Národného domu v Martine (Združenie Múzeum a Bibliotéka) a Muzeálnej slovenskej spoločnosti v Martine.

¹² Tento osud postihol všetky najvýznamnejšie osobné knižné zbierky, medzi inými Rešetkovu a Hamuljakovu knižnicu, zbierky kníh Pavla Križku, Augusta Horislava Krčméryho a Augusta Horislava Škultétyho a mnohých ďalších.

¹³ Pracovníci Odboru správy historických knižničných dokumentov a fondov vypracovali pomerne presné pravidlá rekonštrukcie historických knižníc, ktoré boli v praxi odskúšané na viacerých významných osobných knižných zbierkach. Tento interný materiál obsahuje aj kritériá úspešnosti rekonštrukčného procesu.

Aspekty hodnotenia osobnej knižnice Samuela Cambela

Pri analytickom rozbere osobnej knižnice Samuela Cambela sme vychádzali z hypotézy, že osobná knižná zbierka dr. Samuela Cambela sa do zbierok Muzeálnej slovenskej spoločnosti v Martine dostala pravdepodobne v tom rozsahu, ako ju pôvodca zanechal. Obsah zbierky je z hľadiska jeho profesionálnej a záujmovej orientácie zameraný prevažne na jazykovedu, literatúru, teóriu literatúry, teológiu a filozofiu.

Ďalšie tematické skupiny sú len minimálne zastúpené a pre analýzu obsahového spektra knižnice majú len okrajový charakter.

Táto formulácia vychádza z overených údajov, ktoré môžeme v podstate pokladať za historický fakt. Pri koncipovaní teoretického východiska sme sa opierali o nasledovné historické pramene a skutočnosti:

- Zachované knižničné jednotky označené signatúrou „VIII“ s poradovým číslom. Tieto údaje patria k signatúrnemu systému Cambelovej knižnice. V priebehu 1. etapy rekonštrukcie sme signatúry na katalogizačných lístkoch overovali konfrontáciou so signatúrnymi štítkami na chrbtoch kníh;
- V nezanedbateľnom počte knižničných jednotiek sme identifikovali Cambelove rukopisné komentáre a poznámky. Majú pestrú formu. Od jednoduchého krátkeho komentovania textu po podčiarkovanie dôležitých častí textu ceruzou;¹⁴
- Menšie percento knižničných jednotiek obsahuje Cambelove posesorské záznamy, v prevažnej miere vo forme podpisu;
- V budúcnosti bude nevyhnutné analyzovať aj cenné venovania v niektorých zväzkoch;
- Ďalším identifikačným prvkom je okrúhla pečiatka Muzeálnej slovenskej spoločnosti, umiestnená na titulných listoch kníh a periodík;
- Informácie v odbornej literatúre;¹⁵
- Informácie v osobnej korešpondencii;¹⁶

Metódy výskumu Cambelovej knižnice

Pri riešení výskumu Cambelovej knižnice sme použili osvedčené metódy výskumu dejín knižnej kultúry. V prvom rade sme aplikovali *historickú metódu*. Uplatnením jej postupov sme sledovali historické, politické, spoločenské a hospodárske

¹⁴ Záležitosť označovania textu je nevyhnutné počas ďalšieho výskumu mimoriadne dôsledne analyzovať, aby nedošlo k situácii, keď za Cambelove záznamy budeme považovať aj rukopisné poznámky ďalších bádateľov, ktorí s titulmi prišli do styku v neskoršom období.

¹⁵ Informácií o knižnici nie je veľké množstvo. Tomuto momentu sme venovali pozornosť práve pri štúdiu dostupnej literatúry.

¹⁶ Aj korešpondencia obsahuje len skromné množstvo údajov, ktoré by vypovedali o obsahu a rozsahu zbierky.

pomery v 2. polovici 19. storočia.¹⁷ V konfrontácii s analýzou situácie na Slovensku, s ambíciami, osobnými postojmi a profesionálnymi cieľmi dr. Cambela, nám využitie metódy prinieslo nasledovné údaje:

- V regióne Slovenska prebiehala silná maďarizácia. Akékoľvek politické prejavy súvisiace s národnou emancipáciou boli potláčané. Krajina bola priemyselne zaostalá, silne orientovaná na poľnohospodárstvo. V období Cambelovho dospievania postupne dochádzalo k násilnej a programovanej likvidácii kultúrnych a výchovno-vzdelávacích inštitúcií (Matice slovenskej, slovenských gymnázií). Tento moment síce vyburcoval národnú inteligenciu z letargie, no na druhej strane pôsobil na dramatické prehlbovanie apatie, pesimizmu a ľahostajnosti širokých vrstiev obyvateľstva;
- Na Slovensku existovala očividná názorová roztrieštenosť domácej inteligencie;
- Dr. Samuel Cambel patril k najvýraznejším, profesionálne najvšestrannejším a najaktívnejším osobnostiam doby. Najvýraznejšie vynikol v oblasti jazykovedy, literatúry a teórie literatúry, ale zaujímal sa aj o históriu, geografiu a biografistiku a obsažný blok literatúry v jeho knižnici zaberá teológia a etika;
- Zachovaná osobná knižná zbierka je celoživotným dielom pôvodcu. Viaceré indície, na ktoré neskôr poukážeme, potvrdzujú predpoklad, že najmä v období vlastnej profesionálnej zrelosti uvažoval o darovaní knižnice Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Táto spoločnosť bola v spomínanom období jedinou slovenskou vedeckou inštitúciou na našom geografickom území.

Z ďalších aplikovateľných metód sme sa zamerali na čo možno najefektívnejšie uplatnenie *komparatívnej metódy*. Z hľadiska historického výskumu je považovaná za jednu z najstarších a najčastejšie využívaných spôsobov zisťovania historických faktov. Metóda využíva porovnávanie všetkých prvkov analogických udalostí a javov. Pre naše potreby je využiteľná najmä pri porovnávaní rozličných typov osobných historických knižníc a pri historickom hodnotení podmienok vzniku a vývoja týchto typov knižných zbierok. Iné podmienky boli po revolúcii 1848/1849, iné v matičnom období, úplne rozdielna situácia vznikla v období národnostného útlaku po rakúsko-maďarskom vyrovnaní, resp. v rokoch pred prvou svetovou vojnou a vo vojnových rokoch. Všetky rozhodujúce aspekty vývoja Cambelovej knižnice sme porovnávali s torzom zachovanej knižnice Dušana Makovického.¹⁸

Porovnávať možno aj obsah osobných zbierok nielen z hľadiska záujmovej a profesionálnej orientácie pôvodcu, ale predovšetkým z hľadiska funkcie zbierky vo

¹⁷ BAJCUROVÁ, T. Úvod do štúdia dejepisu.

¹⁸ Rekonštrukcia zachovaných súčastí osobnej knižnej zbierky Dušana Makovického prebehla v júli – decembri 2005.

viacerých historických obdobiach, i keď spoločenskú funkciu zbierky je nevyhnutné skúmať najmä pomerne modernou *sociologickou metódou*.

Spomínaná metóda je jedným z najmodernejších spôsobov skúmania historických javov a jej hlavnou úlohou je analyzovať dopad skúmaných javov na spoločnosť a v jej rámci na jednotlivca.

Z ďalších použitých metód je potrebné spomenúť najmä *priamu metódu*. Pri jej aplikácii sa historik opiera o získanie faktu priamo z prístupných prameňov.¹⁹ Efektivita tejto metódy pre náš výskum sa ukázala ako mimoriadne vysoká s ohľadom na veľký počet konkrétnych zachovaných prameňov pre výskum Cambelovej knižnej zbierky.

Použili sme aj ďalšie bežné metódy historického výskumu, ktoré nám umožnili v dostatočnej miere analyzovať túto významnú knižnú zbierku.

Obsahový rozbor Cambelovej knižnice

Je zložité etapizovať budovanie a charakter knižnice v kontexte sledovania životných osudov pôvodcu. Samotná obsahová stránka signalizuje v dostatočnej miere jeho vedecké aspirácie.

Časové rozpätie knižničných jednotiek poukazuje na dlhodobé budovanie knižnice. Cambel bol vynikajúcim jazykovedcom a tento moment dominuje aj vo fonde. Jazykovedná literatúra nemá len slovenský, či slovanský rozmer, ale zachované tituly sledujú aj historický vývoj ostatných európskych jazykov.

Cambel bol priamym pokračovateľom jazykovedného diela Martina Hattalu, jedného z kodifikátorov spisovnej slovenčiny. Ako jeho nasledovník poznal, zbieral a systematicky využíval jeho dielo. Po abecednom zoradení katalogizačných záznamov osobnej knižnice Samuela Cambela fond obsahuje päť (5) Hattalových diel: *Grammatica linguae slovenicae*. Kremnica, 1850 (sign. VIII/1474); *Srovnávací mluvnice jazyka českého*. Praha, 1857 (sign. VIII/1309); *Mluvnice jazyka slovenského*. Pešť, 1864 (sign. VIII/1311); *Výklad počátků mluvnice československé*. Viedeň, 1860 (sign. VIII/955) a *Brus jazyka českého*. Praha, 1877 (VIII/15).

Početné zastúpenie má aj dielo jazykovedca Oskara Asbotha, ktorý venoval pozornosť aj slovenskej, resp. slovanskej gramatike. Z jeho diel vyberáme aspoň: *A hangsúly szláv nyeloben (Prízvuk v slovenskom jazyku)*. Budapešť, 1891 (VIII/1165); *A szláv szók a magyar nyeloben (Slovenské slová v maďarskom jazyku)*. Budapešť, 1893 (VIII/1164) a *Rövid gyakorlati orosz nyelvtan (Krátke cvičenia z ruského jazyka)*. Budapešť, 1888 (VIII/110).

Jazykovedná časť zbierky obsahuje aj podstatnú časť diela profesorov slavistiky J. Gebauera, F. Miklošica a V. Jagica.

¹⁹ BARTL, J. Úvod do štúdia dejepisu.

Samuel Cambel zaradil do svojej zbierky aj väčšinu vlastných autorských vydaní. Ich počet zámerne neuvádzame určitou číslou, pretože mnohé diela vo fonde chýbajú. Pôvodne však v zbierke určite nechýbali. Z identifikovaných prác spomeňme aspoň: *Slováci a ich reč*. Budapešť, 1903 (VIII/267); *Jazykovedné rozbory všetkých stolíc na území Slovenska*. Dielo je bližšie neurčené a predpokladáme, že ide o súbor rukopisných prác (VIII/291-302), podobne ako *Rukopisy rozmanitého obsahu* (VIII/303-304). V časti rekonštruovanej knižnice sme doposiaľ identifikovali len niekoľko zlomkov, i keď pozoruhodných rukopisov. Prevalu majú rukopisné návrhy, prevažne slovensko-slovanských slovníkov. Slúžili Cambelovi pri komparácii vývoja slovanských jazykov. Neúplnosť Cambelových knižne vydaných diel môže súvisieť aj s obrovským počtom darovaných titulov, ktorými zahŕňal mnohé inštitúcie.²⁰

Jedným z najrozsiahlejších tematických blokov v Cambelovej zbierke je literatúra. Nájdeme tu azda všetky literárne žánre – od rozprávok pre deti až po vážnu literatúru. Ilustračne vyberáme nasledovné diela: *Ján Čajak: Tri rozprávky*. Pešťbudín, 1907 (VIII/732); Pavol Dobšinský: *Prostonárodné slovenské povesti. Sošit 1 – 8*. Turčiansky Sv. Martin, 1880 – 1889 (VIII/94 a.b.). K druhému typu literatúry patria významné diela slovenských básnikov, spisovateľov a dramatikov. Okrem krásnej literatúry boli v minulosti do zbierky zaradené aj diela z literárnej teórie.

Poslednú veľkú tematickú skupinu zbierky tvoria práce etického, teologického a duchovného charakteru. Zaujímavé sú predovšetkým biblie, ale odborníci sa budú istotne zaujímať aj o životopisy svätých a cirkevnú históriu. Náboženská literatúra sa do Cambelovej osobnej knižnice nedostala náhodou. Zámerne sa zaujímal o knižné zväzky z tejto oblasti. V jednom z listov Riznerovi napísal, že sa chystá zakúpiť nejakú kompletnú farskú knižnicu, bez ohľadu na konfesiu.²¹

Úvodné načrtnutie problematiky obsahu osobnej knižnice Samuela Cambela považujeme v tomto momente za postačujúce. V analyzovanej vzorke²² sme identifikovali 19 tematických okruhov. Uvádzame ich v poradí podľa najväčšieho počtu titulov: jazykoveda (29 %), literatúra (21,25 %), história (12,25 %), teológia (10,75 %), geografia (4,5 %), politika (3,5 %), prírodné vedy (2,5 %), teória literatúry (2 %), biografistika (1,5 %), filozofia (1,25 %), hospodárstvo (1 %), publikácie týkajúce sa telovýchovy a športu (0,75 %), pedagogika a encyklopedické diela (po 0,5 %), knihoveda, pomocné vedy historické, právo, sociológia a osobné dokumenty (po 0,25 %). Zvyšnú časť zbierky tematicky dokresľujú periodiká, výpisky a separáty, ktoré však štatisticky neuvádzame z dôvodu ich definitívneho vyčlenenia z knižnice²³ po zaradení zbierky do fondov Matice slovenskej.

²⁰ Išlo väčšinou o dary rozsiahle niekoľko desiatok zväzkov.

²¹ Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice. Signatúra: M 89 A 24.

²² Podľa rekonštruovanej časti knižnice Samuela Cambela.

²³ Periodiká boli zaradené do fondu periodík Slovenskej národnej knižnice, výpisky a rukopisy tvoria súčasť osobnej pozostalosti Samuela Cambela a sú uložené v Archíve literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice v Martine.

Spoločenská funkcia Cambelovej knižnice

Sledovanie spoločenskej funkcie knižníc je zaujímavým, ale mimoriadne náročným aspektom v oblasti výskumu dejín knižnej kultúry. Ako východisko k zodpovedaniu tejto otázky hľadáme odpoveď na nasledovný moment. Čo viedlo Cambela k celoživotnej profesionálnej orientácii na slovenčinu, slavistiku a národnú literatúru? Človeka pochádzajúceho z rodiny, kde slovenský pôvod a hlboké národné cítenie nemali zásadnejší význam. Odpoveď je pomerne jednoduchá. Dr. Samuel Cambel sa od detstva zaujímal o dejiny. Ako pozorný čitateľ si uvedomoval starobylosť slovenských dejín, ktoré vnímal, aj napriek svojej niekoľkokrát kritizovanej „uhorskej koncepcii“, ako dejiny relatívne samostatného národa. Stredoveké účinkovanie našich predkov vnímal veľmi pozorne, najmä prínos Nitrianskeho kniežatstva a Veľkej Moravy pre kristianizáciu Slovanov. Z literatúry poznal základy staroslovanského jazyka a písomníctva. To mohol byť jeden z dôvodov Cambelovej neskoršej orientácie.

Z týchto aspektov vyplýva aj spoločenská funkcia zbierky. Pozitívne vplývanie na všetky generácie obyvateľstva – spolupracovníkov, priateľov, študentov a široké vrstvy obyvateľstva, čo sa prejavilo v množstve darov inštitúciám, ktoré boli kompetentné, aby najmä jazykovednú literatúru rozširovali ďalej.²⁴ Svoju spoločenskú funkciu Cambelova osobná knižná zbierka potvrdila aj po smrti pôvodcu, keď ako súčasť knižnice Muzeálnej slovenskej spoločnosti pôsobila na stovky osobností, študentov i jednoduchých ľudí.

Podrobné štúdium zachovaných dokumentov z Cambelovej knižnice poukazuje na dva významné aspekty dopĺňovania knižnice:

- Nákupy, o ktorých svedčia pečiatky antikvariátov a knižných obchodov vo Viedni, Budapešti a Prahe²⁵;
- Dary, ktoré prezrádzajú rukopisné záznamy o venovaní na titulných listov, alebo vlastnoručné podpisy pôvodcu, ktoré majú často originálnu formu. Do tejto kategórie zaraďujeme aj výmenu kníh medzi kolegami vedcami, resp. po línii profesor – študent. Dary rodinných príslušníkov pravdepodobne nehrali v procese dopĺňovania zbierky významnú úlohu. Katalóg žiadnu informáciu tohto typu neuvádza a v rekonštruovanej časti knižnice nie sú uvedené záznamy o daroch zo strany rodičov alebo súrodencov.

Nazdávame sa, že fond tejto osobnej knižnice je možné po ukončení rekonštrukcie využívať najmä ako bohatú študijnú knižnicu. Jej fond môže poslúžiť jazykovedcom, historikom, ale aj teológom a literárnym teoretikom.

²⁴ K takým patrí aj dar Muzeálnej slovenskej spoločnosti, ktorého predmetom bolo 600 zväzkov Cambelovho diela Slovenská reč. Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice. Signatúra: M 24 A 4.

²⁵ Ide o mestá, v ktorých Cambel študoval a pôsobil, nemožno teda pochybovať o nákupoch realizovaných ním osobne.

Zoznam bibliografických odkazov

Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice v Martine. Osobná korešpondencia Samuela Cambela. Signatúry M 89 A 24, M 24 A5, M 24 A4.

BAJCÚROVÁ, Tamara. *Úvod do štúdia dejepisu*. Košice: Rektorát Univerzity P. J. Šafárika, 1982. 254 s.

BARTL, Július. *Úvod do štúdia dejepisu*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1997. 130 s.

Knižnica Samuela Cambela (rekonštruovaná časť uložená v depozitoch Slovenskej národnej knižnice v Martine).

RIZNER, Ludovít Vladimír. *Bibliografia písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900*. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská, 1929, s. 267.

Slovenský biografický slovník. Zv. 1. Martin: Matica slovenská, 1986, s. 362.

STANČEK, Jozef. *Spomienky Jozefa Stančeka na Samka Cambela*. Rukopis. 16 s. Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice. Signatúra C 220.

Súpis titulov beletrie a odbornej literatúry. Katalóg osobnej knižnice Samuela Cambela. Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice. Signatúra M24 AS 1.

TIBENSKÝ, Ján. *Dejiny vedy a techniky na Slovensku*. Martin: Osveta, 1979. 534 s.

Literatúra

LIBA, Peter. *Čítanie starých otcov. Príspevok k výskumu spoločenskej funkcie a vydávaniu prozaickej literatúry pre ľud na Slovensku v rokoch 1848 – 1918*. Martin: Matica slovenská, 1970. 420 s.

REPČÁK, Jozef. Niektoré otázky výskumu knižnej kultúry. In *Kniha '74*. Martin: Matica slovenská, 1976, s. 43 – 53.

RIZNER, Ludovít Vladimír. Prehľad terajších slovenských vzdelávateľných spolkov a verejných knižníc. In *Orol*, 1874, roč. 5, s. 57 – 59; 82 – 85; 12 – 122; 150 – 152; 183 – 185.

SABOV, Peter. Rekonštrukcie historických knižníc v podmienkach Slovenskej národnej knižnice v Martine. In *Knižnica*, 2005, roč. 6, č. 1, s. 33 – 35.

SLEZÁKOVÁ, Anna. *Významné osobné knižnice dejateľov ako súčasť zbierkového fondu Slovenskej národnej knižnice*. Záverečná práca. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela. Fakulta humanitných vied. Katedra histórie, 2001. 73 s.

SOKOLÍK, Viliam. *Z bojov o pokladnicu slovenskej kultúry*. Martin: Matica slovenská, 1966. 247 s.

Personal Library of Samuel Cambel On His 160th Birth Anniversary

Peter Sabov

The topic of personal libraries of outstanding men in the Slovak history justly requires prompt and complete attention. Closing the eyes and ignoring the critical situation in the field of complex protection of old documents and libraries caused significant loss to our cultural heritage. Approximately 30 % remained out of Hamuljak's library, only about 8,5 % out of unique documents in Rešetka's collection, about 60,5 % out of Kmeť's science books. It is our duty and obligation to change this situation and secure a final salvage of what remained out of the precious segments of our cultural heritage. Personal library of Samuel Cambel undoubtedly belongs to this type of collections. It is a valuable collection consisting mainly of linguistic, literary, literary-theoretical and theological works which in a typical way characterize the professional and personal activities of their owner. In the presented short analysis the author endeavoured to draw the attention of professional as well as broad public to the extent and contents of the book collection, forms of acquisitions, interesting possession records and finally its social function in the difficult period of the latter part of the 19th century in Slovakia. An attempt to carry out its complex practical reconstruction, which has been quite successful until now, should not serve as a practical tool only, but also as an example of how to plan and carry out salvage of important personal book collections.

Ad usum juventutis.

Jazyková literatúra vo vydavateľskom programe trnavskej Akademickej tlačiarne (1648 – 1773)

Miriam Poriezoová

Trnavská univerzita, založená v roku 1635, zohrávala v období svojho pôsobenia významnú úlohu na poli školstva a vzdelávania. Výchova a vzdelávanie mládeže sa tak stali účinnou metódou na dosiahnutie želaných cieľov, teda šírenia katolíckej viery a zabezpečenie dostatočne vzdelaného dorastu. Nevyhnutnou súčasťou týchto plánov sa stala Akademická tlačiareň, ktorá začala svoju činnosť v roku 1648. Jej hlavnou úlohou bolo pomáhať pri napĺňaní cieľov univerzity. Vydavateľský program tlačiarne zahŕňal širokú škálu tlačí, určených pre rôzne oblasti pôsobenia univerzity.¹

Študijný plán na univerzite sa naplňoval v znení príručky *Ratio atque institutio studiorum Societatis Jesu*², ktorá bola v platnosti od roku 1599 a riadili sa ňou všetky jezuitské školy až do zrušenia rádu v roku 1773. Tieto osnovy predpisovali obsah výuky na oboch stupňoch jezuitských škôl, vymedzovali náplň osnov jednotlivých predmetov a metódy vyučovania spolu s predpísanými učebnicami a odporúčanou lektúrou. Školský systém bol u jezuitov dvojstupňový – nižším boli gymnáziá, vyšším univerzity. V zmysle *Ratio* gymnázium zahŕňalo *studia inferiora*, čiže tri triedy gramatiky (infima, media, suprema classis grammaticae), triedu poetiky a triedu rétoriky. Filozofická a teologická fakulta tvorili *studia superiora*.

V našom príspevku sa zameriame na vydávanie jazykovej literatúry, teda gramatík, slovníkov, učebníc poetiky, rétoriky a ďalších školských pomôcok, ktoré tvorili podstatnú časť produkcie tlačiarne a boli nevyhnutnou súčasťou vyučovacieho procesu na nižšom stupni jezuitských škôl.³

¹ Produkciu tlačiarne zachytávajú známe bibliografie: ČAPLOVIČ, J. Bibliografia tlačí vydaných na Slovensku do roku 1700; PETRIK, G. Magyarországi bibliographiája; ZELLIGER, A. Pantheon Tyrnaviense.

² Príspevok sa opiera o rímske vydanie *Ratio* z roku 1616: *Ratio Atque Institutio Studiorum Societatis Iesv*.

³ Okrem jazykovej prípravy, ktorá bola ťažiskom študijného programu, boli na jednotlivých hodinách žiakom sprostredkované na doplnenie aj poznatky z histórie, antických reálií, zemepisu a matematiky.

Latinské gramatiky

Základnou učebnicou latinčiny, používanou pri vyučovaní na jezuitských gymnáziách, bola gramatika portugalského jezuitu Emmanuela Alvareza (Manoel Alvarez, 1526 – 1583) *De institutione grammatica libri III*. Práve toto dielo bolo zapracované do gramatických osnov študijného plánu v Ratio. Pri výučbe sa používalo až do zrušenia rádu v roku 1773 a za celé obdobie sa dočkalo množstva vydaní nielen v Európe, ale aj v Ázii a Amerike.⁴ U nás vyšlo po prvý raz u Daniela Schultza v Levoči v roku 1619.⁵ V pôvodnej úprave mala gramatika tri knihy obsahovo zamerané na tvaroslovie, skladbu a prozódium. Učivo v nej bolo rozložené podľa náročnosti a vyučované v jednotlivých gramatických triedach.⁶ V našich podmienkach však nevychádzali vždy všetky časti súčasne, ale postupne, aj s odstupom niekoľkých rokov. Jednotlivé vydania sa od seba líšili obsahovo tým, že niektoré časti boli vynechané, alebo naopak pridané.

V Akademickej tlačiarňi sa tento titul objavil po prvý raz v roku 1659⁷ a potom opakovane vychádzali jednotlivé knihy počas nasledujúcich rokov do konca 17. storočia a následne počas celého 18. storočia. Na základe prehľadu vydaní jednotlivých častí gramatiky môžeme hovoriť o danom titule ako o žiadanej a vydavateľsky úspešnej učebnici latinského jazyka.⁸ V roku 1648 vyšiel v tlačiarňi k Alvarezovej gramatike slovník *Syllabus vocabulorum*⁹, obsahujúci usporiadanú latinskú slovnú zásobu do osobitných skupín, v našich podmienkach bol doplnený slovenskými a maďarskými ekvivalentmi. Oba tituly sa zaradili do stabilnej časti vydavateľského repertoáru trnavskej, ale aj košickej tlačiarne a neskôr, od druhej polovice 18. storočia, sa ich vydávanie čiastočne presunulo aj do bratislavských súkromných tlačiarň.¹⁰

Na upevnenie si gramatických pravidiel, prípadne ujasnenie niektorých gramatických javov, boli zrejme určené dva rozsahovo nevelké tituly. Už ako tretie vy-

⁴ Gramatika vyšla aj v rôznych prekladoch: do nemčiny, francúzštiny, taliančiny atď. V roku 1869 vyšla v Šanghaji s čínskym prekladom. Veľmi zaujímavé je vydanie z roku 1594 pochádzajúce z Japonska, s čiastočným prekladom do japončiny.

⁵ *Prosodia seu recepta univversa De Syllabarum dimensione...* Ex officina Danielis Schvltz, Anno Domini, 1619. – Čaplovič 751. V skutočnosti išlo o vydanie upravenej časti Alvarezovej gramatiky.

⁶ Ratio, Ref. 2. Regvulae Proffessoris infimae Classis Grammaticae, s. 139. – Regvulae Proffessoris Mediae Classis Grammaticae, s. 134. – Regvulae Proffessoris Svpremae Classis Grammaticae, s. 129.

⁷ Išlo o najstaršie známe trnavské vydanie učebnice, všetky tri knihy boli v latinsko-maďarsko-nemeckej mutácii.

⁸ Vydaniam a celkovému nákladu gramatiky v období rokov 1773 – 1784 sa venovala vo svojej štúdii VYVÍJALOVÁ, M. Vydavateľská činnosť trnavskej tlačiarne v rokoch 1777 – 1773, s. 112 – 128.

⁹ Ďalšie vydania slovníka pochádzajú z rokov 1703, 1717, 1731, 1733 a vyšli s ekvivalentmi v nemeckom, slovenskom a maďarskom jazyku.

¹⁰ Týka sa to tlačiarne dedičov Jána Pavla Royera a následne tlačiarne Jána Michala Landerera.

danie¹¹ vyšlo v Trnave (1730) dielko *Opusculum orthographicum*, určené tým, ktorí „sa budú učiť písať elegantne, výstižne a bez zbytočnosti“.¹² Anonymný autor ďalej pripomína tých, ktorí sa zaslúžili o rozvoj vzdelanosti od antiky po obdobie starokresťanských autorov. V šiestich kapitolách následne vysvetľuje zásady ortografie. Praktický prehľad skloňovania prídavných mien poskytovala začiatočníkom príručka *Formae comparandi, inflictendique nomina adjectiva*, vydaná v Trnave dva razy (1732, 1770).

Grécke gramatiky

Okrem latinčiny prebiehala na gymnáziách aj výučba gréčtiny a to už od najnižšej gramatickej triedy.¹³ Ako učebnica sa používala gramatika nemeckého jezuitu Jakoba Gretsera (1562 – 1625).¹⁴ Základy gréckej gramatiky pod názvom *Rudimenta linguae graecae* (ako výťah z prvej knihy Gretserovej gramatiky) vyšli v Trnave po prvý raz v roku 1690 – 1693 a následne v roku 1699. Takto koncipovaná učebnica vychádzala aj v 18. storočí.¹⁵ Pre triedu rétoriky bola určená tretia kniha Gretserovej gramatiky s podtitulom *De syllabarum dimensione* (1738).¹⁶ Grécka gramatika bola často súčasťou učebníc latinčiny a rétoriky.

Kvôli lepšiemu pochopeniu jazyka sa pri výuke mali používať a vykladať diela gréckych autorov. V prvom semestri triedy poetiky sa odporúčali jednoduchšie reči Isocrata, Johanna Chrysostoma, Basilia, niektoré časti z Platóna a výber zo spisov Plutarcha.¹⁷ Pre druhý semester bola určená poézia, básne Phocylida, Theognisa a pod. V triede rétoriky sa po „očistení“ preberali ďalší autori, historici, básnici aj rečníci: Demosthenes, Platón, Thukydidés, Homer, Hesiodos atď. Avšak pri skúmaní produkcie tlačiarne sa ukázalo, že domáce vydania gréckych autorov neboli študentom k dispozícii, výnimkou boli krátke ukážky a úryvky v učebnici. Okrem Gretserovej gramatiky vyšla v druhej polovici 18. storočia príručka *Compendiaria graecae grammatices institutio*¹⁸, z podtitulu ktorej možno vyčítať, že pôvodne vznikla pre potreby študentov seminára v Padove.¹⁹

¹¹ Po prvý raz vyšlo v Koložvári v roku 1719, potom 1727.

¹² *Opusculum orthographicum*, s. 4.

¹³ Ods. Graeca praelectio v Ratio podľa jednotlivých tried.

¹⁴ *Institutionum linguae graecae libri III*. Po prvý raz vyšla v Levoči u Vavrinca Brewera v roku 1649, potom v roku 1678.

¹⁵ 1719, 1725, 1730, 1736.

¹⁶ Ďalšie vydania z rokov 1744, 1745 a 1763.

¹⁷ Ratio, Ref. 2, Regvlae professoris humanitatis, s. 127.

¹⁸ Prvé vydanie v Trnave roku 1756, druhé 1770.

¹⁹ V roku 1751, onedlho vyšla aj v Regensburgu (1754) a Viedni (1755).

Maďarské gramatiky

Hoci počas celého nami sledovaného obdobia stálo v centre pozornosti vyučovanie latinčiny, určitý priestor bol ponechaný aj materinskému jazyku študentov.²⁰ Okrem latinských gramatík a príručiek registrujeme z produkcie tlačiarne aj dve gramatiky maďarského jazyka, ktoré však vyšli skôr. Ako prvý vyšiel rozsahovo menší titul *Elementa linguae hungaricae sive grammatica hungarica*, ktorej autorom bol evanjelický kňaz a učiteľ Pál Kövesdi.²¹ Autorom rozsiahlejšej gramatiky, doplnenej prehľadnými tabuľkami skloňovania a časovania, bol jezuita Pavol Peresleni (1631 – 1689). V Trnave prednášal tento jazykovedec latinčinu a hebrejčinu. Jeho *Grammatica linguae ungaricae* vydali v roku 1682. Ďalšie dve vydania vyšli už posmrtné, a to v rokoch 1702 a 1738.

Učebnice a príručky poetiky a rétoriky

Po absolvovaní gramatických tried nasledovalo štúdium vo vyšších triedach poetiky a rétoriky. Aj pre tento stupeň vzdelávania boli predpísané učebnice. Prozodické pravidlá veršovania sa vyučovali z učebnice *Ars metrica*. Po prvý raz vyšla v Akademickej tlačiarne v roku 1698. Ďalšie vydania poznáme z 18. storočia v dvoch formách. Ako samostatne vydaný titul²² a ako súčasť tretej knihy Alvarezovej gramatiky.²³ Len o rok skôr, v roku 1697, vytlačili titul *Vita poetica*. Cieľom hodín poetiky bolo zakončenie výuky syntaxe a osvojenie si vzorov klasickej latinčiny.

V najvyššej triede rétoriky sa žiaci naučili, ako používať teoretické vedomosti v praxi. Skladať listy a nápisy sa učili z učebnice Cypriana Soaria *De arte rhetorica libri tres*, pôvodne vydané v roku 1560. V Trnave vyšla prvý raz po vyše sto rokoch. Do konca 17. storočia vyšla tri razy (1670, 1689, 1695), rovnako tri vydania poznáme aj z 18. storočia (1703, 1718, 1731). Ako súčasť tretej knihy učebnice gréckeho jazyka J. Gretsera bola vydaná dva razy (1744, 1763).²⁴ Po dva razy sa stal tento titul predmetom prepracovania a doplnenia. Pod názvom *Manuale rhetorum*²⁵ sa nachádza príručka, ktorej cieľom bolo prehĺbiť poznatky z rétoriky a objasniť náročnejšie pasáže. Opätovne prepracované a upravené dielo doplnené o cirkevnú rétoriku vyšlo

²⁰ Podľa Ratio z roku 1735 sa mohli na hodinách rétoriky a poetiky skladať listy a reči aj v materčine. SOPKO, J. Dobová latinská jazyková kultúra na školách a trnavská univerzita, s. 93.

²¹ RMK II. 2041- ČAPLOVIČ 2486. RMK určuje miesto tlače ako Trnavu (17. storočie) a podľa Toldyho sa uvádza, že ide o pretlačenie pôvodného levočského vydania, ale pre katolícku školu.

²² Roky 1703, 1712, 1733 a ďalšie vydanie bez zistenia roku.

²³ Roky 1738, 1746 a 1769.

²⁴ Samostatne vyšla aj v Košiciach (1722) a Koložvári (1732, 1735), ako súčasť v roku 1752 opäť v Košiciach.

²⁵ Vyšla v rokoch 1709, 1718 a 1737.

v roku 1728 pod názvom *Clara et praeclara methodus parandae eloquentia*. Autorom spomenutých vydaní bol jezuita Georgius Worpitz (1645 – 1720). Popri uvedených prácach sa pri vyučovaní používalo aj dielo francúzskeho jezuitu Josepha Juvencia (Joseph de Jouvancy 1643 – 1719) *Novus candidatus rhetoricae*, ktoré vyšlo v roku 1720.²⁶ Na titulnom liste je uvedené, že ide o prvé vydanie tohto titulu v Uhorsku, po talianskom, francúzskom a nemeckom vydaní.²⁷ Okrem zahraničných autorov a ich diel bolo možné siahnuť aj po domácej príručke rétoriky.²⁸ V Trnave vyšlo dielo *Gemminae latinae* v roku 1716.²⁹ V úvode sa autor obracia na mládež, študentov rétoriky, nabáda ich k používaniu svojho diela a súčasne metodickou poznámkou uvádza príklad správneho použitia textu.

K dispozícii však boli pri vyučovaní aj ďalšie príručky, učebnice o štýle, frazeológii a slovnej zásobe. Cenným prameňom pre poznanie rozsahu a obsahu učiva z latinského jazyka je zachovaný rukopisný zborník *Institutio ad literas humaniores facili methodo ad usum communem discendi docendique accomodata*,³⁰ ktorého autorom bol jezuitský profesor Anton Helmar (1700 – 1744). Táto učebná pomôcka obsahuje podstatnú časť náplne predmetov na gymnáziu. Jej súčasťou je aj zoznam odporúčaných autorov pre jednotlivé predmety uvedený ako *Catalogus librorum*. Vyniká širokou škálou jazykových príručiek, učebníc poetiky, rétoriky, frazeológie atď. Nachádza sa v ňom napríklad aj *Thesaurus conscribendarum epistolarum*, rozsiahla príručka s pravidlami o skladaní listov Johanna Buchlera. Do vydavateľského programu tlačiarne sa dostala tri razy (1733, 1750 a 1762).³¹ Do skupiny anonymných titulov, z ktorých si bolo možné naštudovať a doplniť vedomosti z veršovania, básnického štýlu a jazyka, patrí kompendium, ktoré vyšlo pod názvom *Gradus ad Parnassum*. Táto abecedne usporiadaná príručka, obsahujúca pravidlá a príklady synonym, epitet a iných stylistických prostriedkov, vyšla po prvý raz v Paríži v roku 1652.³² V Trnave sa dočkala štyroch vydaní.³³ V úvode vydania z roku 1747 *De usu atque utilitate operis* sa zdôrazňujú prednosti tejto príručky, a to jednoduchá orientácia v texte a výber z diel najlepších autorov, ktoré odzrkadľujú základy poetiky. Poznatky o významných postavách antickej literatúry a mytológie, architektonických a geografických zvláštnostiach vo forme hesiel, prinášal encyklopedický slovník *Parnassus illustratus*.³⁴ Aj tomto

²⁶ V krátkom časovom predstihu vyšlo aj v Nemecku.

²⁷ Editio prima post italicam, gallicam & germanicam, prima in Hungaria.

²⁸ V Košiciach vyšla v roku 1758 a 1763 učebnica rétoriky známeho historika Štefana Kaprinaia pod názvom *Institutio eloquentiae sacrae*.

²⁹ Pod názvom *Geminae latinae* v roku 1737. Ako autora uvádza Zelliger v oboch prípadoch L. Turóciho.

³⁰ SOPKO, Ref. 20, s. 187. Zborník pochádza z roku 1734 a je uložený v Egyetemi Könyvtár v Budapešti, Kézirattár, sign. F. 33.

³¹ Často vychádzala najmä v nemeckých mestách v 17. storočí. www.gbv.de

³² Počas 17. a 18. storočia sa dočkala opakovaných vydaní (okrem latinského vyšli aj nemecké, francúzske, anglické a talianske).

³³ 1725, 1729, 1747 a 1771.

³⁴ Vyšiel v Trnave v roku 1709 a 1728.

prípade sa nesie úvodom didaktický cieľ, uľahčenie štúdia a snaha predísť určitému znechuteniu, ktoré by mohlo nastať nedostatočným porozumením textu pri čítaní lektúry. Dôveru u čitateľa má vzbudiť starostlivý výber autorov. Cieľom oboch titulov, ako vyplýva z úvodov, bolo teda jednoznačne úsilie o lepšie pochopenie a prijímanie textov.

Slovníky

Významnú funkciu vo vyučovacom procese zastávali aj slovníky,³⁵ vychádzajúce zo slovnej zásoby textov antických autorov. Dvojazyčný *Dictionarium latino-hungaricum* (1708, 1762) vznikol upravením slovníka Alberta Molnára a to zásluhou lekára Ferencza Páriz-Pápaia (1649 – 1716). V roku 1750³⁶ vyšiel v Trnave skutočne rozsiahly slovník jezuitu Františka Wagnera (1675 – 1748), známeho historika a pedagóga. Jeho *Universae phraseologiae latine corpus* je doplnený prekladmi slov do slovenčiny (lingua slavica) a maďarčiny, na záver je pripojený zoznam barbarizmov, ako je uvedené na titulnom liste. Pri spracovaní autor čerpal slovnú zásobu z viacerých lexikografických prác (F. Pomey, Ch. Cellarius, J. Pontanus...). Autorom oboch nasledujúcich titulov je francúzsky jezuita Franciscu Pomey (Francois Antoine Pomey; 1618 – 1673). V roku 1745 vyšiel *Flos latinatis*, v ktorom sú jednotlivé heslá vysvetlené a preložené do slovenčiny a maďarčiny a na konci je slovensko-latinský index. Jednoduchšie bol koncipovaný slovník *Syntaxis ornata*, určený pre praktickú potrebu študentov oboch vyšších gramatických tried.³⁷ Jednotlivé ekvivalenty sú v ňom usporiadané bez gramatickej charakteristiky v štyroch stĺpcoch (barbara, hungarica, slavonicae, latina). Samostatne tento titul vyšiel v Trnave v roku 1745 a 1748 v novej edícii spolu s pripojeným titulom *Flos latinitatis* v roku 1754 a 1773. Z porovnania Wagnerovho slovníka a Pomeyovho *Syntaxis ornata* vyplýva, že Wagner Pomeyovo dielo prevzal, prepracoval a upravil pre potreby uhorských študentov.³⁸

Školské vydania antických autorov

Okrem jazykových učebníc, slovníkov a rôznych príručiek sa samotná výuka latinčiny z veľkej časti opierala o diela antických autorov. Ich čítanie malo študenta priviesť k dokonalej znalosti latinského jazyka a posunúť ho k vnímaniu hodnôt, ktoré preveril čas. Už v najnižšej gramatickej triede sa preberali nenáročné Cicerónove listy a reči, mimoriadna pozornosť sa mu venovala aj v ďalších triedach, kde sa postupne prechádzalo k náročnejším textom, teda Cicero sprevádzal študentov počas

³⁵ V najjednoduchšej podobe boli súčasťou učebníc gramatiky a rétoriky.

³⁶ Slovník vychádzal počas celej prvej polovice 18. storočia v Augsburgu, Regensburgu a aj vo Viedni. www.gbv.de

³⁷ In usum Media et Supremae grammaticae classium.

³⁸ SIPEKIOVÁ, N. O uplatnení zásady rečovej elegancie v spise *Syntaxis ornata*, s. 124.

celého štúdia na gymnáziu. K nemu sa následne pridávalo čítanie a výklad ďalších autorov, a to vybrané a upravené texty z tvorby Vergília, Ovidia, Tibulla a Propertia. V triede poetiky sa mali vykladať diela Caesara, Sallustia, Livia a Curtia, ich spisy mali slúžiť na spoznávanie antických dejín a reálií a tak dopĺňať vzdelanie. Aristotelova Poetika a rétorika bola zaradená do vyučovania v triede rétoriky.³⁹ Ako vyplýva z krátkeho prehľadu, diela antických autorov tvorili vo vyučovacom procese jezuitov jeho významnú súčasť. Teda je len prirodzeným dôsledkom, že sa stali aj súčasťou vydavateľského programu tlačiarne. Neplatí to samozrejme o všetkých uvedených autoroch.

Pre školské potreby sa v Trnave často tlačili Cicerónove reči a listy.⁴⁰ Do konca 17. storočia registrujeme aj školské vydania diel G. J. Caesara, P. Ovidia Nasona a P. M. Vergília.⁴¹ V 18. storočí nenastali na tomto poli výrazné zmeny, v roku 1757 vydala tlačiareň ešte epigramy M. V. Martiala a Opera Q. F. Horatia,⁴² s dielami ďalších autorov sa žiaci oboznamovali formou kratších alebo dlhších ukážok už v jednotlivých častiach Alvarezovej gramatiky, prípadne v učebniciach rétoriky. To znamená, že na zvládnutie predpísaného kánonu museli mať žiaci k dispozícii aj iné pramene ako tie, ktoré im poskytl tlačiareň.

Do osobitnej skupiny patrí pôvodne francúzsky titul *Historia poetica* Pierra Gautrucha (1602 – 1681). Nejde vyslovene o jazykové dielo, ale zaradili sme ho pre jeho cieľ. Náplňou troch kníh (o bohoch, polobohoch, ich uctievaní a sviatkoch) bolo uľahčenie pochopenia a porozumenia antických autorov, čím teda vhodne dopĺňalo študijný program, a do vydavateľského programu bolo zaradené celkovo päťkrát (1709, 1728, 1742, 1756 a 1758).

Spoločným menovateľom uvedenej skupiny tlačí je ich adresnosť, teda určenie. Toto hľadisko nám umožnilo selektovať osobitnú skupinu literatúry, pomocou ktorej sa dosahovala požadovaná jazyková úroveň vzdelania na jezuitských školách. Možno ju charakterizovať nasledovným spôsobom. Z autorského hľadiska, výnimkou sú prirodzene diela bez autora, jednoznačne prevažujú jezuitskí autori pochádzajúci zo zahraničia. Ich diela sa vydávali už pred trnavským vydaním v rôznych mestách Európy, teda šlo o autorov overených a odporúčaných pri výučbe. Súčasťou titulných listov sú často informácie charakterizujúce dané vydanie. Týka sa to poradia⁴³ a prepracovania, prípadne úprav pôvodných diel.⁴⁴ Samotný didaktický

³⁹ Podrobnejšie o predpísanej lektúre v príspevku FÓRIŠOVÁ, M. Ratio studiorum: Kniha a jej využitie v jezuitskom školstve. Jezuitské školské knižnice, s. 44 – 64.

⁴⁰ Po prvý raz vyšiel v Trnave v roku 1677, ďalej 1694 a 1697, viaceré vydania v 18. storočí.

⁴¹ *De bello gallico* vyšlo len raz, a to v roku 1676. Výber z tvorby P. Ovidia Nasona *De tristibus libri V. ejusdem De Ponto libri IV.* v roku 1677, v tom istom roku aj *Opera P. M. Vergília*.

⁴² Pochopiteľne, že diapazón antických autorov bol širší, v príspevku sme sa však zamerali len na školských autorov. Celkovo o vydávaní diel antických autorov na Slovensku v 16. – 18. storočí.

⁴³ Napr. Editio prima ... in Hungaria – Editio Tyrnaviensi prima – Post septimam editionem latine reddita atď.

⁴⁴ Napr. Ab eodem revisa, ab erroribus expurgata et aucta – Apud nos... locupletatum.

zámer možno sledovať v troch líniách. Prvou je titulný list, často objasňujúci úlohu a cieľ predmetného titulu kratšími, alebo dlhšími formulkami.⁴⁵ Určenie, komu a s akým cieľom bolo dielo pripravené, býva aj súčasťou úvodov, kde sa nájdu prípadne pramene, z ktorých sa čerpal. Didaktické určenie týchto tlačí potvrdzuje aj ich koncepcia, usporiadanie a členenie textu, doplnené vo viacerých prípadoch o rôzne registre a slovníky. Celkovo možno konštatovať, že ide o skupinu tlačí, ktorých úlohou bolo naplnenie cieľa jazykovej prípravy, teda o dokonalé zvládnutie latinčiny v predpísanom rozsahu. Vydaním týchto titulov tlačiareň naplňala svoje poslanie – podporovanie cieľov a úloh univerzity.

Zoznam bibliografických odkazov

- ČAPLOVIČ, Ján. *Bibliografia tlačí vydaných na Slovensku do roku 1700. Diel 2.* Martin: Matica slovenská, 1984. 1 410 s.
- FÓRIŠOVÁ, Marta. Ratio studiorum. Kniha a jej využitie v jezuitskom školstve. Jezuitské školské knižnice. In *Dejiny školských knižníc na Slovensku.* Banská Bystrica: Štátna vedecká knižnica, 2003, s. 44 – 63.
- KARABÍNOVÁ, Katarína. *Recepcia diel antických autorov na Slovensku v 16. – 18. storočí.* Dizertačná práca. Bratislava: Katedra knižničnej a informačnej vedy, 2003. 141 s. + príl.
- Opusculum orthographicum, de ratione recte, emendateque, scribendi & pronunciandi.* Editio 3. Tyrnaviae: Typis Academicis, per Frid. Gall, 1730. 38 s.
- PETRIK, Géza. *Magyarország bibliographiája 1712 – 1860.* Budapest: 1888 – 1892. 8 zv.
- Ratio Atque Institutio Studiorum Societatis Iesv.* Romae: Collegio Romano eiusdem Societatis, Anno Domini 1616. 169, 31 s.
- SIPEKIOVÁ, Nicol. O uplatnení zásady rečovej elegancie v spise *Syntaxis ornata.* In *Sambucus. Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky.* Trnava: Trnavská univerzita, 2005, s. 123 – 130.
- SOPKO, Ján. Dobová latinská jazyková kultúra na školách a trnavská univerzita. In *Trnavská univerzita v slovenských dejinách.* Bratislava: VEDA, 1986, s. 180 – 191.

⁴⁵ Napr. In gratiam... juventutis concinnatae – In usum Mediae et Supremae grammaticae classium – Ad pleniorem eloquentiae candidatorum intelligentiam atd.

VYVÍJALOVÁ, Mária. Vydavateľská činnosť trnavskej tlačiarne v rokoch 1777 – 1773. In *Kniha '77*. Martin: Matica slovenská, 1980, s. 112 – 128.

ZELLIGER, Alojz. *Pantheon Tyrnaviense*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1931. 257 s.

Ad usum juventutis.

Linguistic Literature in the Editorial Programme of the Academic Printing House in Trnava (1648–1773)

Miriám Poriežová

Linguistic literature presented a typical group of prints released by the Academic Printing House in Trnava between the years 1648 and 1773. It comprised books of grammar, poetics and rhetoric, dictionaries, reference books and other texts which focused on assistance in achieving a good command of language. *Ratio atque institutio studiorum*, a generally valid reference book of Jesuite schools, defined the extent of subjects for individual classes as well as basic tools of instruction. Accordingly the grammar school studies represented *studia inferiora*, what meant three classes of grammar, a class of poetics and rhetoric. The main aim was to achieve a good command of pure, cultivated Latin. Apart from editions of recommended Latin grammar, dictionary and grammar reference books also the grammar of Greek language used to be released, because Greek was one of the subjects in grammar classes. The studies at the Jesuite grammar schools were based mainly on adapted texts of ancient authors, in the production of the Trnava printing house we can find a group of famous and repeatedly published authors (Cicero, Vergil, Ovid). The eloquence of language and richness of language means were also presented in reference books and dictionaries for classes of poetics and rhetoric. These publications have been often released in Trnava as revised and supplemented editions of original titles.

Matej Hebler z Krupiny a jeho *Brevis confessio*

Vlasta Okoličányová

Na stránkach tohto zborníka chceme aspoň raz do roka predstaviť odbornej i laickej verejnosti niektoré vzácne tituly tlači 16. storočia z historických knižničných fondov Univerzitetnej knižnice v Bratislave. Vedie nás k tomu snaha odkrývať postupne prameň informácií o autoroch, dielach, tlačiaroch, umelcoch či vlastníkoch tejto výnimočne vzácnnej zbierky tlači, kým bude dlhoročný výskum pracovníkov Kabinetu starých a vzácných tlači dokončený a kým bude môcť byť prezentovaný ako čiastkový katalóg súborného katalógu: Generálny katalóg tlači 16. storočia zachovaných na území Slovenska. (Rezortná vedecká úloha: Dejiny knižnej kultúry na Slovensku.) Univerzitná knižnica vydala pred 25 rokmi publikáciu svojho dlhoročného významného vedeckého pracovníka Dr. Imricha Kotvana pod názvom: Slaviká 16. storočia. Predstavil v nej výsledky svojho čiastkového výskumu z fondu starých tlači 16. storočia. Štúdiami o ďalších vzácných slavikách, bohemikách, germanikách, helvetikách a iných zriedkavých a unikátnych tlačiach 16. storočia, ktoré sa podnes v Univerzitetnej knižnici v Bratislave zachovali, chceme nadviazať na výskum nášho kolegu, aby sa nepretrhla reťaz v sprostredkovaní získaných informácií a vedomostí, ktorá môže obohatiť každého, kto sa do nej zapojí.

Matej Hebler z Krupiny a jeho *Brevis confessio*

V prvej z týchto štúdií chceme predstaviť slovacikálneho autora a jeho dielo, ktorého vydanie sa podľa našich doterajších vedomostí na území Slovenska nachádza len v tomto jedinom exemplári. V európskych knižniciach sme ho našli len v Maďarsku a Rumunsku.¹

Pretože žil a pôsobil vo viacerých európskych krajinách, dnes si ho právom môžu privlastňovať viaceré európske štáty. Forma osobného mena je v najstaršej literatúre Matthias Hebler, nakoľko bol potomkom Nemcov – Sasov, teda nemeckej národnosti. Jeho rodiskom však bolo mesto Krupina (lat. Corpona, nem. Karpfen, maď. Körppen), ktoré bolo v 16. storočí časťou Uhorska. O jeho rodisku niet žiadnych pochybností, uvádzajú ho staršie i novšie literárne pramene (Wagner, Klein, Kuzmík, SBS a iné). My používame formu osobného mena podľa SBS. Je prekvapením, keď sa však pri rešeršovaní na internete stretnete i s dezinformáciou, že Matej Hebler bol

¹ BORSA, G. Régi Magyarországi Nyomtatványok, záznam č. 189.

maďarským reformátorom, ktorý sa narodil r. 1520 v Brašove a v Brašove i zomrel roku 1571 – v takejto informácii je viac chýb ako informácií.

Neznámy zostáva rok narodenia! Vieme o ňom však, že po domácich štúdiách sa vybral študovať do Nemecka, na vtedy slávnu univerzitu vo Wittenbergu, zapísaný v matrike bol od roku 1546. Získal tu hodnosť magistra slobodných umení. V roku 1551 učil ako pomocný učiteľ na škole nemeckých Sasov v Sedmohradsku v meste Sibiu (lat. Cibinium, nem. Hermannstadt, maď. Nagy-Szeben), dnes Rumunsko, ktoré patrilo v tom čase k Uhorskému kráľovstvu.² Ďalej sa správy o jeho živote rozchádzajú. Starší autori (Klein, Kuzmík a i.) tvrdia, že sa po absolvovaní štúdií v Nemecku vrátil do svojej vlasti a bol evanjelickým farárom v Levoči. Tento údaj prevzala aj najnovšia Evanjelická encyklopédia Slovenska, hoci v tej istej Encyklopédii sa pod heslom Evanjelického cirkevného zboru v Levoči nenachádza v zozname tam pôsobiach kňazov 16. storočia žiadny Matthias či Matej Hebler, v rokoch, ktoré by pripadali do úvahy, tu pôsobil bez prerušenia iný kňaz, senior Juraj Moller (Georg Molitoris), čo predstavuje zjavný rozpor. Ide zrejme o prevzatú informáciu od starších autorov, ktorá nie je ničím doložená, naopak, iné pramene ju vyvracajú. My sa prikláňame k výsledkom najnovšieho výskumu, potvrdeného autormi, ktorí mali k dispozícii najstaršie pramene k dejinám Sedmohradska (Seivert, Teutsch) a ich výskum potvrdzujú i dnešní autori, ktorí prezentujú svoje výskumy k dejinám Sedmohradska na internete. Ide najmä o rumunských a nemeckých autorov (Teutsch, Binder, Nussbacher, Reinerth), teda, že M. Hebler nepôsobil ako kňaz v 16. stor. po návrate zo štúdií z Nemecka v Levoči, ale prikláňame sa k názoru, že v Levoči pôsobil ako učiteľ, o čom informuje stať z pera Davida P. Daniela v oxfordskej encyklopédii o reformácii.³ Od roku 1551 pôsobil v Sibiu. V tejto skutočnosti nás utvrdzujú i ďalšie pramene, ktoré uvádzajú, že M. Hebler bol v roku 1552 rektorom školy v Sibiu a 7. augusta v roku 1553 ho pre duchovnú službu výslovne pre mesto Sibiu ordinoval vo Wittenbergu Johannes Bugenhagen, nazývaný Pomeranus. Tu je potvrdené i rodisko M. Heblera a určenie pre jeho ďalšiu službu: „... M. H. Carponensis... anno eodem Cibinium in Transylvania vocatus et ordinatus, teste Matrica Ord. Viteb“⁴. V roku 1544 pôsobil ako diakon a od roku 1555 bol zvolený za mestského farára v Sibiu, pretože jeho predchodca Paul Wiener zomrel 16. 8. 1554 na mor. Počas moru Matej Hebler zotrval vo svojom cirkevnom zbore. Ďalším presným významným dátumom v živote tejto osobnosti bol 29. jún 1556, keď bol na Sviatok apoštolov Petra a Pavla jednohlasne zvolený predstaviteľmi duchovnej synody za evanjelického biskupa (vtedajšie pomenovanie – superintendenta) nemeckých Sasov v Sedmohradsku. Bol v poradí druhým a posledným evanjelickým biskupom, ktorý mal sídlo v Sibiu. Po jeho smrti 18. septembra 1571 sa jeho nástupca v úrade, Lucas Ungleich (Unglerus) nechcel vzdať svojej fary v Berethalome, preto prestalo byť Sibiu sídlom evanjelických biskupov.

² BAUTZ, F. W. Hebler, Matthias, odsek 627 – 629.

³ HILLEBRAND, Hans J. The Oxford encyclopedia of the reformation. 2. zv. D-M, s. 215.

⁴ BARTOLOMEIDES, J. L. Memoriae Vngarorum, s. 26.

O výnimočnosti osobnosti Mateja Heblera svedčí okrem iného i tá okolnosť, že bol zvolený na najvyšší cirkevný post, hoci bol cudzinec. Funkcia, ktorú v oných časoch zastával, patrila k povznášajúcim, obohacujúcim, ale bola zároveň i ťažkým a bolestivým bremenom v danej dejinnej epoche Európy. Bola to epocha humanizmu, reformácie, protireformácie i tureckých vojen. Uhorské kráľovstvo sa po stratej bitke proti Turkom pri Moháči roku 1526 ocitlo v hlbokoj kríze, prebiehal dvanásť rokov dlhý boj o uhorský trón a Uhorsko sa dostalo na viac ako 150 rokov pod vplyv Osmanskej ríše. Napriek vonkajšej závislosti existovala určitá vnútorná sloboda, ktorá bola priaznivou pôdou pre hnutie obnovy a uskutočňovanie reformácie, ktoré zasiahlo aj duchovné kruhy. V Sedmohradsku našlo svoju rýchlu odozvu učenie nemeckých reformátorov, ktoré so sebou prinášali už od roku 1519 študenti, ale i obchodníci a kupci z radov sedmohradských Sasov. V rokoch 1530 – 1566 študovalo len vo Wittenbergu 129 Sasov. Centrami reformácie sa stali mestá Brašov a Sibiu. Po počiatočnom potlačovaní zo strany katolíckej cirkevnej vrchnosti i zemepánov prijali sedmohradskí Sasi učenie Luthera a Melanchthona najmä prostredníctvom zvesti a učenia prvého sedmohradského saského reformátora Johannes Hontera (1498 až 1549). (K postave tohto humanistu a reformátora cirkvi i školy sa chceme vrátiť v samostatnej štúdii, nakoľko patrilo k tým osobnostiam, o ktorých je možné písať celé knihy – bol nielen reformátorom cirkvi a školstva, ale aj tlačiarom, vydavateľom, drevorytcom, kartografom, spisovateľom.)

Vzťah diela týchto dvoch osobností v období reformácie hodnotí F. W. Bautz v diele *Biographisch – Bibliographisches Kirchenlexikon* takto: „Dielo reformácie v Sedmohradsku začal Johannes Honterus, ale až Matej Hebler ho dokončil a úspešne sa snažil o to, aby si Sasi podržali augsburské vierovyznanie napriek vplyvu kalvínov.“

V Sibiu zaviedol reformáciu farár Matthias Ramser s pomocou mestskej rady a všetko prebehlo v primeraných koľajach, nie ako v Brašove, kde bolo zavádzanie reformných krokov sprevádzané niekoľkými turbulenciami. Ramser bol tým, prostredníctvom ktorého sa Honterovo dielo *Reformationsbüchlein...* vydané v roku 1543, dostalo na dobrozdanie nemeckým reformátorom M. Lutherovi a P. Melanchthonovi.

V roku 1557 na synode v Cluji dospeli všetci prítomní zástupcovia sedmohradských cirkví k spoločnej dohode na luterskom učení o Večeri Pánovej. Toto vyznanie podpísal i Matej Hebler ako „farár v Sibiu a biskup Cirkvi Božej národa saského“. Tým sa ešte neskončili náboženské rozhovory o Večeri Pánovej, venovali sa im ešte viaceré zasadnutia cirkevných orgánov (synody a zemské snemy v Cluji a v Sibiu 1560, v Mediasi 1561). Franz Davidis, mestský farár v Cluji (Clausenburgu), biskup Maďarskej luterskej cirkvi, ktorý najprv podpísal horeuvedenú dohodu, neskôr sa však priklonil ku kalvinizmu, podnietil kráľovnú Izabelu, aby znovu otvorila dišputácie o Večeri Pánovej. Ale Matej Hebler spolu s novým biskupom Maďarskej luterskej cirkvi Dionisiusom Alesiusom na synode v Mediasi 1560 zvíťazili s obhajobou luterského učenia. Franz Davidis sa snažil o zjednotenie saskej a maďarskej cirkvi i prostredníctvom kniežaťa Jána Zápoľského, vo februári 1561 v Mediasi boli však na

synode podpísané názory lutersky zmyšľajúcich zástupcov cirkvi v 14 bodoch. Svoj podpis pripojil k nim i Matej Hebler a zároveň ich doplnil svojím slávnym dielom: „*Brevis confessio de coena Domini...*“ Matej Hebler poslal s týmto dielom do Nemecka svojich spolupracovníkov na duchovnom poli, aby priniesli vyjadrenie reformátorov k sporným otázkam prítomnosti Krista pri Večeri Pánovej. Boli nimi: Georg Christiani, farár v Heltau a dekan kapituly v Sibiu, Nikolaus Fuchs, farár v Honigbergu a dekan barsenskej kapituly, a Lukas Ungler, rektor školy v Sibiu (neskorší nástupca M. Heblera v biskupskom úrade). Po úspešnom vybavení poslania sa vrátili do Sibiu 8. 3. 1562. Toto vyznanie bolo odobrené a s chválou uznané teologickými fakultami vo Wittenbergu, Lipsku, Rostoku a Frankfurte nad Odrou.

Po onej synode nasledovala ešte v roku 1568 desaťdňová dišputa v Belgrade, kde pôsobil Matej Hebler ako arbiter. Dišputa však zostala bez výsledku. Kráľ Ján Zápoľský podpísal na sneme v Turde v roku 1568 zákon o akceptovaní a úplnej slobode zvestovania evanjelia s odôvodnením, „lebo viera je dar Boží“. Bola uzákonená sloboda vyznania troch reformačných cirkví: luterskej, kalvínskej a unitárskej. Tým bola v Sedmohradsku vytvorená náboženská sloboda príkladná pre celú Európu, žiaľ, v Nemecku či na území Slovenska dosiahnutá až prostredníctvom vojnového utrpenia. V každom prípade sa nedá táto náboženská sloboda porovnávať s modernými pojmami slobody. Sloboda spočívala vtedy na starej stavovskej liberalite, ktorá sa nezakladala na rovnosti všetkých pred zákonom, ale na ústavnej nerovnosti. Bola prednostným právom a privilegiom časti obyvateľstva. Sloboda mohla byť individuálna, alebo ako u Sasov – korporatívna, tým viazaná na skupinu a jej právny priestor. Náboženská sloboda stavov nebola neohraničená, ale obmedzená na 4 prijaté vierovyznania – katolícke, luterské, kalvínske a unitárske. Orthodoxná cirkev, ktorej členmi boli najmä Rumuni, bola len trpená, ale v praktizovaní náboženstva jej nebolo bránené. Evanjelické vierovyznania dosiahli samostatnosť voči katolíckej cirkvi.

Vráťme sa ešte k dielu Mateja Heblera: *Brevis confessio de sacra coena domini ecclesiarum saxoniarum et coniunctarum in Transylvania. Anno domini 1561. Excusum Coronae, in Transylvania S. n. M.D.LXIII. [= 1563]. 4°. [46] ff.*

Úvod knihy napísal M. Hebler, je datovaný 6. februára 1561. Ako sme už spomenuli, jeho obsah bol odobrený, ba vychválený najvyššími predstaviteľmi evanjelickej cirkvi a teologických fakúlt niekoľkých nemeckých univerzít. Kniha bola vytlačená v Brašove v roku 1563. (Niektoré bibliografie uvádzajú omylom rok 1561, ale tento rok na titulnom liste znamená len rok spísania vierovyznania, ktoré následne bolo odnesené niekoľkými zástupcami Sasov do Nemecka, ktorí sa vrátili až v roku 1562, ako sme už uviedli, preto nemohlo byť dielo vydané v roku 1561. V našom exemplári sa nachádza rok 1563 dole na titulnom liste – ide s istotou o prvé vydanie tohto diela.) Chceli by sme v súvislosti so spomínanými dobrozdaniami z nemeckých univerzít upozorniť ešte na jedno, pre naše dejiny zaujímavé dobrozdanie, ktoré je v tejto knihe vytlačené. Ide o list Leonarda Stöckela, popredného reformátora, rektora slávnej mestskej školy v Bardejove, ktorý je datovaný 22. januára roku 1560 v Bardejove. Stöckel ho adresuje farárovi v Sibiu. Na dvoch stranách mu vyjadruje

svoje uznanie a dobrozdanie jeho diela a v závere ho nazýva „svojím milovaným pokračovateľom, ktorého náklonnosti asi bude hodný“. List je napísaný po latinsky, adresátovi v ňom Stöckel tyká. Nie je doložené, že by sa títo dvaja reformátori mohli osobne poznať, ale slovo pokračovateľ či nasledovník môžeme chápať v zmysle duchovnom. Stöckel už v roku 1549 spísal podľa Melanchthonových *Loci communes* pre spišské mestá *Confessio – Vierovyznanie*, nazývané *Pentapolitana*, podľa piatich kráľovských miest, ktoré ho prijali. List je o to cennejší, že ho Stöckel napísal v poslednom roku svojho života (6. – 7. júna 1560 zomrel).

Pri rešeršovaní na internete sme zachytili i informáciu o tom, že Matej Hebler bol v písomnom styku s Philippom Melanchthonom, v roku 1559 v odpovedi na Melanchthonov list ho oslovuje ako svojho ctihodného učiteľa, „ďakuje mu zvlášť za to, že jeho osobne i cirkevný zbor v Sibiu utvrdil svojím listom v pravom chápaní Večere Pánovej a v otázke prísahy pri krste“. V liste mu okrem iného vyslovuje svoj úprimný obdiv a sľubuje mu, že jeho „svätý duchovný závet si budú vo svojich cirkevných zboroch v Sedmohradsku pod Božím vedením chrániť až do konca“⁵. Toto vyznanie bolo písané vo výsostne aktuálnom čase, v poslednom období života Philippa Melanchthona, zomrel o rok neskôr 19. 4. 1560.

Zaoberať sa obsahovým rozborom diela nie je našou úlohou. Zamerali sme sa ďalej na zisťovanie tlačiara tejto knihy, pretože v knihe nie je uvedený. V jednej z bibliografií, ktorá dielo uvádza, sme našli v zátvorke údaj o možnom vytlačení tejto knihy v Honterovej tlačiarni v Brašove. Porovnaním knižnej výzdoby – viniet, vlysov, líníek a tlačiarskych typov písma – s najnovším výskumom publikovaným v roku 2004 autorkou Judith V. Ecsedy v sérii výskumov *Typographia hungarica*, sme dospeli k jednoznačnému potvrdeniu, že toto dielo bolo vytlačené v Honterovej tlačiarni v Brašove. Johannes Honter toho času už nežil (zomrel v roku 1549), ale tlačiareň fungovala v rozpätí rokov 1539 – 1594 nepretržite ďalej. I v tom je pekná symbolika – dielo duchovného pokračovateľa Mateja Heblera je vytlačené pokračovateľmi Heblerovho predchodcu Johanna Hontera.

Pre úplnosť informácií o tomto exemplári dodávame, že sa zachovalo v konvolúte tlačí vydaných v 16. storočí ako 5. príväzok. V jednom zväzku knihy sa tu stretávajú diela viacerých osobností, medzi nimi i 4 diela o P. Melanchthonovi, okrem iného i pohrebná reč pri jeho úmrtí, všetky vydané v roku 1560, a za nimi ako posledné dielo Mateja Heblera vydané v roku 1563. Konvolút bol bez väzby, dnes je kniha reštaurovaná a zaviazaná v polokoži. Žiaľ, z knižnice koho sa do Univerzitnej knižnice toto dielo dostalo, sa zistiť nedá, podľa prírastkového čísla z roku 1969 bolo zaradené do rezervného fondu knižnice zrejme po zvozech zo šľachtických a kláštorých knižníc. Signatúra je 25D 17276.

⁵ GÜNDISCH, K. Melanchthon und Siebenbürgen.

Proti tomuto Heblerovmu spisu *Brevis confessio* vydal Peter Melius, farár v Debrecíne, v roku 1564 v debrecínskej tlačiarni Michaelisa Töröka polemickejší spis *Refutatio confessionis*.

Nové vydanie Heblerovho diela *Brevis confessio* zabezpečil Nikolaus Selnec- cer v roku 1584 pod titulom *Confessio Ecclesiam*. Vytlačené bolo v Lipsku vo formáte 4° na 58 stranách. Nachádza sa v ňom ešte väčší počet podpisov saských duchovných ako v I. vydaní a na konci je pridaná báseň Christiana Schesäusa: *Imago boni pastoris*, na 8 stranách. (Ch. Schesäus bol mestský farár z Mediasu, ktorý študoval v Brašove a Wittenbergu, historik a básnik, ktorý si od kniežata Štefana Bátoriho vyslúžil titul korunovaného básnika.)

Podľa dostupných bibliografických prameňov je Matej Hebler autorom aj iného diela, ktoré napísal ešte pred dielom *Brevis confessio*, je to dielo z roku 1556:

Elleboron ad repurganda phanaticorum quorundam Spirituum Capita, qui primum in Transylvaniam Calvinismi semina spargere coeperunt, authore Martino Calmanachaei, sub patrocinio Petrovitz, Locumtenente Reginae Isabellae. Recens editum a Pastoribus Saxonis in Transylvania 1560.

Vrátíme sa ešte k správam o posledných dňoch života Mateja Heblera. Dozve- dáme sa, že po 15-ročnom pôsobení vo funkcii evanjelického biskupa „dňa 12. au- gusta upadol po nedeľnej kázni do smrteľnej slabosti, po ktorej dňa 18. septembra 1571, ráno o 8. hodine, tíško zaspal v náručí svojho svedeckého otca. Jeho telo bolo pochované nasledujúceho dňa v katedrálnej kostole vedľa oltára v Sibiu“.

Náhrobný kameň má pod malým štítom s tromi ružami a písmenami M. H. C. nasledovný nápis:

*Matthiae Hebleri sita sunt hoc ossa sepulcro,
Quem rapuit celeri mors inimica manu.
Saxonicae Superintendens dignissimus orae,
Et vigilans ista Pastor in Urbe fuit.
Sectarum Furias rabiemque perosus inquitdam,
Defendit firma dogmata sancta fide:
Et varios inter de Religione tumultus
Asseruit laudes, Maxime Christe! tua.
Pro quibus aeternae coelestia munera vitae,
Perpetuisque capit gaudia plena bonis*

„V tomto hrobe ležia kosti Mateja Heblera,
ktorého rýchlou rukou vytrhla nepriateľská smrť.
Bol najväznejším superintendentom Saxónie
a rovnako starostlivým pastorom v meste.

Nenávidiac besniace Fúrie (= pomstu) a nespravodlivosť,
s pevnou vierou bránil sväté zásady.
A v mnohých polemikách o náboženstve
zvelebil Tvoje zásluhy, najväčší Bože!
Zato dostáva nebeský dar večného života,
tešiac sa z trvalého dobrodenia.“

Z latinčiny voľne preložila Mgr. Lubica Krišková

Nápis na okraji je trochu poškodený, znie:

*Sepult... Matthiae Hebleri Ecclesiae Cibiniensis verbi div... obiit in Christo
18. Sept. An. 1571.*

Písomný náhrobný kameň Matejovi Heblerovi zhotovili jeho priatelia Jakob Mellebringer, mestský farár v Brašove, a Dr. Paul Kerzius slovami nasledovnej básne:

Tak si už mŕtvy, ctihodný otec, vážený biskup,
vynikajúci rečník a svätosti plný,
ako dar zvláštny daný nám z nebeských výšin
a z Božej vôle, ktorá sa popierať nedá,
že sedmohradský ľud postrádal takýto dar,
dosvedčia mnohé a hriechne bezbožné srdcia.
Veď Boh raz odmení sťa spravodlivý sudca
každého skutky, ako si zaslúžil sám.
Tvoj pôvod dá sa napokon odvodiť z miesta,
kde horstvom karpatským hranica Uhorska je.
Predsa si ostal verný vlasti a cirkev znala,
že s vierou pevnou budeš ju brániť.
Vieme, že si sa vzdelával na našich školách,
ctil vôľu Božiu a sväté zásady Melanchtona.
Keď krutá smrť hrozivo išla cez Sibiu
a čierny mor nešetril nikoho,
s odvážnym srdcom si niesol svoj údel
cítiac, že hanbou by bolo opustiť svoju Spartu.
A keď sa starý biskup Pavol, čo Viedeň mu
dala meno, odobral od nás,
a senát s nepokojom zvažoval dlho,
koho si vyberie, ktorého muža z ľudu,
teba tak múdreho a veľkých schopností
určil nám prv tajne, potom aj verejne Boh

naznačiac, že si Ním vybraným mužom.
Tak z Božej vôle prijal si údel svoj v cirkvi,
oddal si práci seba i svoju vieru.

Len čo bol superintendent zvolený jednohlasne,
s radosťou prijal svoju službu,
zvestujúc ľudu Mojžiša a svätých prorokov,
zasieval čisté zrná evanjelia,
rýchlo zavrhol pochybné učenie protivníkov,
dozeral pečlivo, aby vlk hrozný nezničil stádo.
S úspechom zahnal neodbytného nepriateľa,
s ktorým sa tvrdo sporil o vlastníctvo.
Tiež v sporoch cirkevných víťazil s tolkou výrečnosťou,
s akou nik iný žijúci na tejto Zemi.
Povedať dá sa, že Hebler z kopcov hyblejských
ponúka všetkým množstvo sladkého medu.
Bol veľký duchom a s takým darom reči,
stáby ho sýtil plynúci božský nektár.
A preto všetci právom obdivujeme toho,
v ktorom sa stretli tie všetky úžasné dary.
Pretrpel strasti, súdy i rozpory bratov,
presviedčal všetkých, aby si vážili pokoj.
A kde po dlhé roky trvali rozbroje mnohé,
v nábožných stretnutiach priviedol k zmiereniu ľudí.
Zmorený ťarchou premnohých úloh a bojov
zadal ti Kristus prijať už poslednú prácu.
Tak z Jeho vôle opúšťaš pozemský život,
túžiaci vstúpiť do kruhu pobožných predkov.
Môžeš sa radovať z toho, po čom si túžil
zbavený útrap a zloby, slobodný.
A predsa smúti sirota – cirkev, s nešťastnou dušou
vo dne i v noci narieka nad tvojou smrťou.
Nakoniec zdôrazniť treba, čo pamäti hodné:
sotva sa kedy jemu podobný narodí u nás.
Tiež i my, ktorí žijeme v slávnej zemi Barkov,
ktorých posvätným putom spojila láska,
vrúcnyimi slzami plačeme za tebou mŕtvym,
na dôkaz smútku nešťastná kvíli nám duša.
Voláme zase, hovoriac stále to isté.
Kedy sa taký muž narodí v budúcich rokoch?
Keď ťa už Kristus povolal do inej vlasti,
ako je slúbené posvätnou zmluvou len verným,

prijmi tú nebeskú odmenu určenú zbožným,
 tú, čo ťa zbaví pozemských strastí a bied.
 Ži teda dlho, láskavý biskup, oddychuj v mieri,
 spokojný, šťastný v Kristovom náručí lež!
 Kým z výšin nebeských nepríde vyslanec Boží
 otvorí bránu ti pre radosť z večného žitia
 a ako pomstiteľ odvrhne hriešnikov v temno,
 teba a tvojich zas privedie do správnej čriedy.
 Pristúp sem, kto si bol Heblera priateľom verným,
 a zaplač nad smutným osudom zbožného muža.
 Odovzdaj naše úprimné prosby z čistého srdca
 Kristovi živému večne, láskavý Pane.
 Teraz už, ctihodný biskup, užívaj pokoj,
 pre nás si večný, zbohom buď, zbohom!⁵

Z latinčiny voľne preložila Mgr. Lubica Krišková

Na záver pripájame s úctou slovami básnika meno Mateja Heblera k rodákovi, ktorí sú našej generácii viacej známi – Samuelovi Hruškovicovi (narodenému v roku 1694), Karolovi Braxatorisovi (1806), Andrejovi Sládkovičovi (1820) či Elene Maróthy-Šoltésovej (narodenej v roku 1855), i jeho menom sa mesto Krupina môže chváliť pred svojimi súčasníkmi.

Zoznam bibliografických odkazov

- BARTOLOMEIDES, Ján Ladislav. *Memoriae Vngarorum qui in alma condam universitate Vitebergensi a tribus proxime, concludendis seculis studia in ludis patriis coepta confirmarunt concinnatae studio et opera ...*
 Pesthini: Typis Joannis Thomae Trattner, 1817, s. 26.
- BAUTZ, Friedrich Wilhelm. Hebler, Matthias. In *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon*. II. Bd., odsek 627 – 629. [online]. Dostupné na internete: <http://www.bautz.de/bbkl/h/hebler_m.shtml> (10. 1. 2006)
- BORSA, Gedeon. *Régi Magyarországi Nyomtatványok*. Budapest: Akadémiai kiadó, 1971. 1. Köt., záznam č. 189, s. 223 – 224.

⁶ SEIVERT, J. Nachrichten von den siebenbürgischen Gelehrten, s. 76 – 81.

GÜNDISCH, Konrad. Melanchthon und Siebenbürgen.

In *Siebenbürgische Zeitung*, 15. April 1997. [online]. Dostupné na internete:
<<http://www.worldroots.com-brigitte/melanchthon.htm>>

HILLEBRAND, Hans J. *The Oxford encyclopedia of the reformation*. 2. zv. D-M. New York; Oxford : Oxford university press, 1996, s. 215.

SEIVERT, Johannes. *Nachrichten von den siebenbürgischen Gelehrten*. Pressburg: Weber und Korabinski, 1785, s. 76 – 81.

L i t e r a t ú r a

Allgemeine deutsche Biographie. II. Bd. Leipzig: Verlag von Duncker und Humbolt, 1880, s. 201 – 202.

HEBLER, Matthias. In *MTA. Az MTA Filozófiai Kutatóintézetének*. [online]. Dostupné na internete:
<<http://nyitotteegyetem.phil-inst.hu/teol/hebler.htm>.> (10. 1. 2006)

HORÁNYI, Alexius. *Memoria hngarorum et provincialium scriptis editis notorum, quam excitat....* II. pars. Viennae: Impensis Antonii Loewii bibliopole Posoniensis, 1776, s. 80.

HORVÁTH, Eugen. *Die Geschichte Siebenbürgens*. Budapest; Leipzig; Milano: 1943. Heslo *Johannes Honterus*. [online]. Dostupné na internete:
<http://de.wikipedia.org/wiki/Johannes_Honterus> (8. 2. 2006)

Kirchengeschichte von Siebenbürgen. [online]. Dostupné na internete:
<<http://www.trappold.de/kirche.html>> (8. – 9. 2. 2006)

KLEIN, Samuel. *Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften Evangelischer Prediger in allern Gemeinen des Königreichs Ungarn*. II. Bd., Leipzig; Ofen: Jm Verlag bey Diepold und Lindauer, 1789, s. 214 – 223.

KUZMÍK, Jozef. *Slovník autorov slovenských a so slovenskými vzťahmi za humanizmu*. I. zv. Martin: Matica slovenská, 1976, s. 278.

MOSER, Virgil. *Strassburger Druckersprache*. 1920.

PETRÍK, Borislav – RYBÁR, Peter. *Evanjelická encyklopédia Slovenska*. Bratislava: BoPo pre GBÚ ECAV na Slovensku, 2001. 448 s.

SEIVERT, Gustav. *Die Stadt Hermannstadt*. Hermannstadt: Theodor Steinhausen, 1859. 101, /1/ S., 2 Beil.

Siebenbürgen. Die evangelische Kirche A. B. [online]. Dostupné na internete : <<http://www.agnethler.de/sites/kircheab.html> > (8. 2. 2006)

Siebenbürgen. *Johannes Honterus*. [online]. Dostupné na internete: <<http://www.agnethler.de/sites/honterus.html>> (8. 2. 2006)

Siebenbürgen. *Die Reformation in Siebenbürgen*. [online]. Dostupné na internete: <<http://www.agnethler.de/sites/kirche5.html>> (8. 2. 2006)

Slovenský biografický slovník: od roku 833 do roku 1990. II. zv. E – J. Martin: Matica slovenská, 1987, s. 303.

SZINNYEI, József. *Magyar írók élete és munkái*. IV. Köt. Budapest: Kiadja Hornyánszky Viktor Könyvkiadó hivatala, 1896, s. 567.

TELGÁRSKY, Jozef – BANSKÁ, Zuzana. *Katalóg slovacikálnych tlačí Univerzitetnej knižnice v Bratislave do roku 1918*. Provizórny súpis. III. zväzok H – J. Bratislava: Univerzitná knižnica v Bratislave, 2000.

TEUTSCH, Georg Daniel. *Geschichte der siebenbürger Sachsen. Von den ältesten Zeiten bis 1699*. 4. Ausg. Hermannstadt: 1925.

TRAUSCH, Josef. *Schriftsteller – Lexikon der Siebenbürger Deutschen*. IV. Bd., 1902, s. 66 – 70.

V. ECSEDY, Judit. *A Régi Magyarországi nyomdák betűi és díszei 1473 – 1600*. Budapest: Balassi kiadó-OSzK, 2004. 640 s.

Matej Hebler of Krupina and his *Brevis confessio*

Vlasta Okoličányová

The article presents a sample of the 16th century historical prints from the University Library in Bratislava holdings. An in-depth information is provided on *Brevis confessio*, a book written by Matej Hebler, a native of Krupina, printed in the workshop of Johannes Honter in Brasau in 1563. The document unveils the life and works of Matej Hebler, a Protestant clergyman who moved from Slovakia to the Transylvanian town of Sibiu and later became a bishop of the Transylvanian Saxons. Hebler's remarkable personality is emphasized through poet Schäseus's words, while the author of the article offers a free translation of his Latin verse into Slovak. Correspondence between Hebler and outstanding personalities of Reformation like Filip Melanchthon and Leonard Stöckel is also presented. The author provides the reader with characteristics of the contents and typography of the book as well.

Rukopisné výročné školské správy

Lubica Krišková

Knepravým periodikám, ktoré sú predmetom spracovania Kabinetu retrospektívnej bibliografie v Univerzitetnej knižnici v Bratislave v rámci výskumu dejín knižnej kultúry na Slovensku, patria okrem iných (čiastočne) periodických tlačí aj školské správy, ktoré výročne alebo semestrálne vydávali jednotlivé školy, najprv cirkevné, neskôr aj svetské, ako súhrn informácií o školskom roku. Spočiatku to boli len jednoduché pozvánky na slávnostné otvorenie školy, školského roka či verejné skúšky, ku ktorým postupne pribudli zoznamy žiakov podľa tried, výsledky ich klasifikácie z náboženstva a vyučovacieho jazyka, celkové hodnotenie správania, počet všetkých žiakov podľa tried a meno triedneho učiteľa. Ich informačný potenciál sa postupne rozšíril o zoznam predmetov, mená ostatných vyučujúcich, učebný plán, denný režim v internáte, údaje o školskom stravovaní, poplatkoch, termínoch prázdnin a sviatkov atď. Pri menách jednotlivých žiakov sa objavovali poznámky o poberaní štipendia, vyučovaní iného než majoritného náboženstva, v osobitných prípadoch pozitívne či negatívne verbálne hodnotenie žiaka (s pochvalou, resp. pokarhaním), ktoré občas nahradili výstižné grafické ikonky.

Vydavateľom týchto správ bola škola, ktorá ich financovala z vlastných, často skromných prostriedkov, preto ich obsah i rozsah bol rozmanitý. Istú výhodu mali školy vo väčších mestách a obciach, kde ich podporovali miestni vzdelanci, šľachtici, majetnejší obchodníci či remeselníci, prípadne miestny klérus, čo dokladajú aj na titulných listoch alebo obálkach vytlačené venovania a poďakovania za štedrú podporu škole konkrétnym darcom, ktorí neraz boli aj zakladateľmi fondácií a štipendijných základín nesúcich ich meno, určených nadaným a usilovným žiakom. V mestách, kde sídlili vyššie cirkevné úrady (arcibiskup, biskup, diecéza, rehoľa), bolo takmer pravidlom, že ich podpora umožnila získať vyššie vzdelanie mnohým, ktorí by inak študovať nemohli.

Nejednotnosť obsahu, formy a periodicity školských správ ukončilo ustanovenie nového organizačného poriadku pre gymnáziá a reálne školy v Rakúsku *Entwurf*¹ z roku 1849, od roku 1850 platného aj v Uhorsku, ktoré ich obsah a vydávanie kodifikovalo a ďalej ho upresňovalo viacerými štatútmi a výnosmi ministerstva školstva. Podrobnejšie informácie o nich uvádza historicko-prehľadová štúdia v roku

¹ *Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Österreich*. V odbornej literatúre je táto osnova známa aj ako thunovská reforma alebo Bonitz-Exnerova reforma. Pre potreby slovenského školstva ju upravil a preložil v r. 1851 Andrej Radlinský.

1988 publikovanej *Bibliografii výročných školských správ z územia Slovenska za r. 1918 – 1953*,² ktorej pokračovaním je *Bibliografia výročných školských správ... 1701 – 1850*, v súčasnosti vystavenej v elektronickej podobe na stránkach UKB³ ako samostatná databáza a jej plánované vydanie v sérii B – periodiká Slovenskej národnej retrospektívnej bibliografie.

Pri hľadaní a spracúvaní tlačенých školských správ sme sa stretli aj s rukopisnými, ktoré sa vyskytujú prevažne v archívnych fondoch a z hľadiska štruktúry i obdobia výskytu ich možno pokladať za predchodcov tlačенých, hoci napr. v ŠOKA Skalica sa nachádzajú v niektorých školských rokoch i duplicitné, tlačené i rukopisné. Dá sa predpokladať, že rukopisné boli určené nadriadeným orgánom, cirkevným či štátnym, a až s masívnejším nástupom tlačiarstva sa stali šíriteľom informácií o škole aj pre širšiu verejnosť, ktorá ich prijala priaznivo aj preto, lebo sa v nich prezentovali úspechy jej potomstva. Archív mesta Bratislava uchováva väčší počet rukopisných školských správ z rôznych slovenských miest ktoré, aj keď nie sú výročnými správami v neskoršom (tlačenom) zmysle slova, poskytujú jedinečné poznatky nielen súvisiace s dejinami jednotlivých škôl, ale aj poznatky o súdobej spoločenskej štruktúre obyvateľov toho ktorého mesta či regiónu. Koncom 18. storočia sú písané rukou celé, no na začiatku 19. storočia sa objavujú, hlavne vo významnejších vyspelejších mestách predtlačené tabuľky s ustálenými rubrikami, do ktorých sú ručne vpisované závažné a podrobné údaje. Majú názov *Classificatio, Relatio, Informatio, Semestralbericht, Juventus* atď. Spočiatku obsahovali len meno a priezvisko žiaka, vek, rodisko, náboženstvo, postupne pribúdali údaje o materinskom jazyku, klasifikácii v povinných i nepovinných predmetoch, dochádzke, rozumových schopnostiach, zdravotnom stave, či sa žiak stravuje v alumneu, poberá štipendium atď. Samostatné tabuľky štipendistov informujú ešte podrobnejšie nielen o žiakovi, ale aj o rodičoch, resp. ich zástupcoch (matka je vdova), bydlisku, povolání, spoločenskom statuse, či žiak má patróna (sponzora), či a prečo štúdium prerušil, kde hodlá pokračovať v nasledujúcom semestri. Nasledoval prehľad jednotlivých štipendijných fondov a mená z nich profitujúcich študentov. Na konci je uvedený celkový počet žiakov školy, dátum konania semestrálnych či výročných skúšok, podpis pedagóga, príp. jeho aprobácia.

Mimoriadne zaujímavé sú aj tabuľkové hodnotenia kvalifikácie, schopností a vyučovacích postupov profesorov za jednotlivé školské roky. Obsahujú meno a priezvisko, vek, vierovyznanie, prípadné členstvo v reholi, absolvované rigorózne skúšky, získané vedecké hodnosti, aké predmety v ktorých triedach vyučoval, aké jazyky ovládal, či používal primerané vyučovacie metódy, dodržiaval učebný plán, dozeral na šetrné zaobchádzanie s učebnicami a školskými pomôckami. Správy boli podpísané riaditeľom školy a opečiatkované mestským erbom či iným pôvabným ob-

² Martin: Matica slovenská, s. 23 – 63.

³ <http://phobos.ulib.sk/wwwisis/retro.htm>

rázkom, ktoré by si iste zaslúžili pozornosť slovenskej sfragistiky. Rovnako pozoruhodný je dobový ručný papier. Napriek jeho rozmanitej kvalite je vďaka svojim priesvitkám, nedevastovaným šitím, lepením či rezaním, dobre identifikovateľný.

Rukopisné školské správy, objavené viac-menej náhodne pri archívnej heuristike, odporúčam do pozornosti ďalších bádateľov, ktorí sa venujú všeobecným regionálnym, osobitne školským dejinám. Spolu s tlačenými môžu doplniť medzery v poznávaní málo známych či neznámych osobností vzdelávacieho úsilia na Slovensku na prelome 18. a 19. storočia.

Annual School Reports in Manuscripts

Lubica Krišková

Annual school reports represent a significant source of information about the history of school system in Slovakia between 18th and 19th century. They provide information which enables a closer look into the organisation of schools, study and student classification. Besides this they contain other specific data explaining the contents as well as forms of study.

In the course of processing and archive heuristics of annual school reports which are subject of research in the Cabinet of Retrospective Bibliography at the University Library in Bratislava a group of documents worth special attention has been selected. These are school reports in manuscripts. They may be regarded as predecessors of the printed reports, even though they either existed in paralel or in a combined way. Apart from information about the history of schools, results of study and sponsors, the reports are a valuable source of information on the social structure of Slovakia of that time and education efforts in the examined period.

Pasportizácia historických knižníc v Trenčianskom kraji

Igor Zmeták

Pokus o prvý systematický výskum stavu historických knižničných fondov na Slovensku sa začal v roku 1986. Trval dva roky a uskutočňoval sa dotazníkovou formou. Historické knižničné fondy nemali v tej dobe svoj legislatívny rámec a výskum sa uskutočňoval ešte v období totalitného štátu, a teda aj výsledky boli skôr orientačné. Na jednej strane záviseli od individuálneho záujmu a ochoty jednotlivých správcov fondov, na strane druhej boli poznačené nedôverou cirkevných správcov, založenej na negatívnom vzťahu komunistického štátu k cirkvám. Napriek týmto rezervám sa výsledky výskumu stali základom pre systematickú pasportizáciu historických knižničných dokumentov a fondov od roku 2002. Pasportizácia z rokov 1986 – 1987 na území dnešného Trenčianskeho kraja poskytla orientačnú evidenciu historických fondov v knižniciach cirkví, múzeí, archívov, ale hlavne bola kľúčovým momentom upriamania pozornosti širšej odbornej verejnosti na problematiku historických knižničných fondov.

V Trenčianskom kraji sa v súvislosti so záchranou historických knižničných fondov uskutočnili tieto najvýznamnejšie kroky:

- záchrana Piaristickej knižnice v Trenčíne dlhoročným riaditeľom Krajskej knižnice v Trenčíne a vynikajúcim knihovníkom celoslovenského významu Jurajom Göncim. Historické tlače piaristov boli po zrušení rehole odložené vo vlhkých priestoroch a J. Göncimu sa podarilo presunúť ich do Krajskej knižnice v Trenčíne, odborným uložením ochrániť pred znehodnotením a sprístupniť fond pre študijné účely;
- záchrana cenných historických tlačí a torz viacerých historických knižníc napriek nepriazni doby vďaka osobnému úsiliu odborných pracovníkov Trenčianskeho múzea – prof. Štefana Pozdišovského, PhDr. Milana Šišmiša, Jozefa Ondrejku a PhDr. Jozefa Karlíka;
- súpis historického fondu knižnice v Trenčianskom múzeu, ktorý začal prof. Štefan Pozdišovský. Možno mu vďačiť za súpis a roztriedenie najstaršieho knižničného fondu zo 16. a 17. storočia z historických knižníc rodiny Zamarovskovcov a Dr. Karola Brančíka, zakladateľa Prírodovedného spolku Trenčianskej župy;
- záchrana historického knižničného fondu v Trenčianskom regióne historikom Trenčianskeho múzea PhDr. Milanom Šišmišom. V nepriaznivom období komunistického režimu, keď akékoľvek pamiatky cirkevného alebo

- šľachtického pôvodu boli ideologicky nevhodné, zachránil množstvo historických tlačí;
- vypracovanie katalógu a súpisu tlačí 16. storočia Piaristickej knižnice v Trenčíne Vojtechom Strelkom, ktorý bol publikovaný ako súčasť Generálneho katalógu tlačí 16. storočia zachovaných na území Slovenska;
 - záchrana, súpis a roztriedenie významnej šľachtickej knižnice rodu Zayovcov z Uhrovca;
 - rekonštrukcia historickej knižnice v mieste pôsobenie Michala Rešetku v Hornej Súči Odborom správy HKDaF Slovenskej národnej knižnice v Martine Mgr. Petrom Sabovom a Annou Hnátovou;
 - vyhlásenie najstarších spracovaných historických tlačí z Knižnice Trenčianskeho múzea Ministerstvom kultúry SR za Historický knižničný fond;
 - spracovanie torza Knižnice Jána Lipského zo Sedličnej a návrh na vyhlásenie za historický knižničný fond;
 - súpis, spracovanie a rekonštrukcia historickej Knižnice Daniela Krmana;
 - súpis, spracovanie a rekonštrukcia šľachtickej historickej Knižnice Príleskocov zo Zemianskeho Podhradia;
 - súpis a spracovanie historickej Knižnice prepozitúry v Novom Meste nad Váhom;
 - záchrana historickej Knižnice Irmy von Friesenhofovej;
 - rekonštrukcia historickej Knižnice Friesenhofovcov v Brodzanoch.

Prehľad najvýznamnejších historických knižníc Trenčianskeho kraja

1. Cirkevné knižnice

Knižnica jezuitského kolégia a piaristov v Trenčíne. Jezuiti založili gymnázium a knižnicu v Trenčíne v roku 1649, od r. 1776 pripadol kláštor kolégiu piaristov. Tlače pochádzajú z 15. – 19. storočia. Evidovaných je podľa príjmového denníka 6 432 knižničných jednotiek (KJ) aj s multiplikátmi, z toho 4 inkunábuly, 159 tlačí zo 16. stor., 428 zo 17. stor. Zistených titulov je 4 535, z toho zo 16. stor. 155, 17. stor. 428, 18. stor. 2 578, 19. stor. 1 107, bez vročenia 298. Knižnicu odborne spracoval Vojtech Strelka. V reštitúcii bola vrátená piaristom a nie je prístupná na bežné štúdium.

Prepoštská knižnica rádu augustiánov v Novom Meste nad Váhom. Knižnica jedinej prepozitúry regulárnych kanonikov sv. Augustína na území Slovenska bola založená v r. 1414 hradným pánom Ctiborom z Beckova na základoch pôvodného benediktínskeho kláštora z r. 1263. Fond historickej knižnice Prepozitúry Panny Márie dnes obsahuje 1923 KJ. Táto historicky veľmi cenná knižnica je v rekonštrukcii.

Knižnica františkánov v Beckove. Veľmi cenné torzo zachránil p. Vševlad Gajdoš, ktoré je dnes uložené v SNK v Martine. Časť knižnice je rozptýlená u cirkevných a súkromných vlastníkov, ostatné knihy boli popálené v 50-tych rokoch

pri rabovačkách kláštorov. Na Farskom úrade r. k. cirkvi v Beckove je 550 kníh, niektoré z nich pochádzajú z bývalej knižnice františkánov.

Knižnica Považského evanjelického seniorátu v Trenčíne. Obsahovala cca 700 historických kníh od 16. do 20. storočia. Boli v nej knihy z knižníc J. L. Holubyho, D. Krmana, L. Dohnányho a i. Časť knižnice (260 KJ) je uložená vo fondoch Trenčianskeho múzea a v archíve F. ú. ECAV v Trenčíne sa našlo 58 historických knižničných dokumentov vrátane rukopisov (napr. od Samuela Lányho z r. 1803). V archíve sa nachádzali aj 4 zväzky (z pôvodných 6) rukopisu L. Holubyho – „Materiály k histórii cirkev. sborov evanjelických augšpur. vyznania na území Trenčianskej Stolice stávavších a stávajúcich“ (r. 1886). Dnes sú uložené v archíve Tranoscia v Liptovskom Mikuláši. Z historickej knižnice Považského seniorátu ECAV v Trenčíne je zachovaných celkom 318 KJ.

Knižnica Židovskej náboženskej obce v Novom Meste nad Váhom. Pri pasportizácii od r. 2002 sa zaevidovalo zatiaľ 18 KJ (náboženská literatúra – Biblie, Machsor – Festgebete der Israeliten) uložených vo fondoch Podjavorinského múzea v Novom Meste nad Váhom.

Knižnica Rímskokatolíckeho farského úradu v Dubnici nad Váhom. Z pôvodného pôsobiska J. B. Magina a Michala Rešetku sa zachovalo 960 KJ. Najstaršie knihy sú zo 16. storočia, najväčšia časť fondu je z 19. storočia.

Zborová knižnica Evanjelickej cirkvi a. v. v Novom Meste nad Váhom. Zaujímavá potolerančná evanjelická knižnica, ktorej základ tvorí Knižnica Jána Kvasaya. Obsahuje celkom 294 KJ s rukopisnými exlibrismi Joannis Kvassay, J. G. Rothe, ale aj s pečiatkou Revúckeho gymnázia z roku 1863.

Knižnica Rímskokatolíckeho farského úradu v Bolešove. Historická knižnica v obci (neďaleko Nemšovej a Pruského) s románskym kostolom Pomínovec, ktorého stavba sa datuje na koniec 11. storočia, prípadne do prvej polovice 12. storočia. Dejiny kostola a obce súvisia s benediktínskym kláštorom na Skalke pri Trenčíne a podľa ústnej histórie sa traduje, že v Pomínovci kázal aj sv. Metod. Súpis historickej knižnice uvádza 687 KJ a fond bol budovaný od 16. storočia.

Knižnica Benediktínskeho kláštora na Skalke. Benediktínske opátstvo na Skalke pri Trenčíne bolo založené v roku 1224 na mieste, kde pustovníčili najstarší svätci Uhorského kráľovstva sv. Andrej a sv. Benedikt. V roku 1508 bolo v opátstve 8 liturgických kníh, v roku 1590 podľa inventára 4. V roku 1644 daroval kráľ celý majetok kláštora, vrátane neupresneného počtu kníh, jezuitskému kolégium v Trenčíne. Knihy sa takto dostali do knižnice jezuitov a neskôr piaristov.

Zborová knižnica Evanjelickej cirkvi a. v. v Starej Turej. Historická knižnica pozostáva zo 120 kníh, najstaršia je latinská gramatika z roku 1541, ostatný fond je väčšinou z 18. a 19. storočia.

Knižnica Rímskokatolíckeho farského úradu v Hornej Súči. Historická knižnica v pôvodnom pôsobisku Michala Rešetku je vzorovo zrekonštruovaná. Obsahuje 275 kníh.

2. Šľachtické (rodové) knižnice

Knižnica rodiny Zamarovskovcov (Zamaróciovcov). Knižnica starobylého zemianskeho rodu, budovaná systematicky od 17. storočia, obsahovala vyše 4 000 KJ. Obsahovo je bohatšia a rôznorodejšia ako Brančikova (Knižnica Prírodovedného spolku župy Trenčianskej), je celoslovenského významu a pravdepodobne obsahuje unikátne a jediné knižné exempláre na Slovensku. Spracovávať ju začal prof. Štefan Pozdišovský v r. 1987 – 1990, ale celkový súpis nie je dokončený. Knižnica je takmer úplne zachovaná. V roku 1966 ju odkúpilo Trenčianske múzeum, kde je aj uložená. Časť knižnice sa nachádza (cca 500 KJ) v Štátnom archíve v Trenčíne.

Knižnica grófov Zayovcov z Uhrovca. Mimoriadne cenná knižnica budovaná od 16. stor. Koncom 19. stor. obsahovala 25 000 KJ. Obsahuje rukopisy, vzácne tlačé zo 16. stor. a cennú zbierku hudobnín. Zachovaných je 22 454 KJ.

Knižnica Ilešháziovcov. Vzácna historická knižnica pochádzajúca z rodového sídla rodiny v kaštieli Ilešháziovcov v Dubnici nad Váhom. V roku 1835 ju Štefan II. Ilešházi daroval do vtedajšieho Národného múzea – Széchényiho knižnice v Budapešti, kde vytvorila polovicu základného fondu. Podľa súpisu bratislavského profesora Juraja Bučanského mala 6 000 KJ, z toho 53 rukopisov a kódexov a 24 inkunábulí.

Knižnica rodiny Szilayovcov. Knižnica zemianskej rodiny zo Zemianskeho Lieskového pochádza z 18. stor. Torzo hudobnín sa dnes nachádza v Štátnom archíve v Nitre a časť knižnice je v Trenčianskom múzeu.

Knižnica rodiny Nozdrovickovcov. V rodinnej knižnici v Kameničanoch neďaleko Pruského sa nachádzal rukopis Hugolína Gavloviča: Valaská škola, mravív stodola, napísaný v rokoch 1774 – 1775. Neskôr ho odkúpil do svojej knižnice Michal Rešetka.

Knižnica Gejzu Rakovského a rodiny Rakovskovcov z Kočoviec. Vzácna knižnica, vyvezená do Talianska, ktorej časť sa zachovala v Podjavorinskom múzeu v Novom Meste nad Váhom – 500 KJ.

Knižnica rodiny Norris Sizzo z Adamoviec. Historická knižnica majiteľov panstva, čiastočne zachovaná. Časť knižnice je na hrade Červený Kameň a časť alebo niekoľko kusov v Trenčianskom múzeu.

Knižnica rodina Príleskovcov. Obsahuje tlačé zo 16. – 19. storočia, pôvodne mala 638 KJ. Podarilo sa zachrániť 202 kníh. Knižnica je zrekonštruovaná a uložená v Podjavorinskom múzeu v Novom Meste nad Váhom, kde je prístupná aj na študijné účely.

Knižnica Irmu von Friesenhofovej. Pochádzala z knižnice rodiny Friesenhofovcov z kaštiela v Brodzanoch pri Partizánskom. Našlo sa 86 kníh s rukopisným exlibrisom Irmu von Friesenhofovej. Od 2. októbra 2003 sú opäť v kaštieli v Brodzanoch, a to v Historickej knižnici Friesenhofovcov v Slovanskom múzeu.

Knižnica rodiny Friesenhofovcov. Knižnicu šľachtickej rodiny Friesenhofovcov založil Gustav von Friesenhof vo svojom kaštieli v Brodzanoch pri Partizánskom. Knihy boli uložené v špeciálnych knižničných skrinách s modrotlačou po

bokoch. Po trvalom usadení sa Friesenhofovcov v Brodzanoch mala knižnica podľa zachovaných údajov okolo 10 000 KJ. V Slovanskom múzeu v Brodzanoch sa začalo s rekonštrukciou Historickej knižnice Friesenhofovcov.

3. Knižnice osobné

Knižnica Michala Rešetku. Knižnica významného slovenského bibliofila – vo svojej dobe jedna z najúplnejších zbierok slovenských písomných pamiatok napísaných na území Uhorska. Z pôvodnej 1 679-zväzkovej knižnice sa pri rekonštrukcii z rokov 1995 – 1996 našlo 123 KJ s exlibrisom Michala Rešetku.

Knižnica Jána Lipského. Knižnica slávneho kartografa pochádzajúceho zo Sedličnej (časť Trenčianskych Stankoviec) pozostávala z asi 400 kníh a zo 680 – 750 kusov máp. Ján Lipský odkázal knižnicu testamentom z r. 1826 svojim sesterniciam. Po miléniovej výstave zostala knižnica v Národnom múzeu v Budapešti. Torzo knižnice, ktoré sa zachovalo v Trenčianskom múzeu, tvorí spolu 27 KJ, 1 armáles Daniela Lipského a 1 album fotografií.

Knižnica Miloslava Bibzu. Knižnica evanjelického farára zo Starej Turej (1927 – 1956), rodáka z turčianskych Mošoviec, obsahuje tlače zo 16. a 17. stor. aj so supralibrosmi. Od roku 1988 sa nachádza vo fondoch Trenčianskeho múzea.

Knižnica Jána Holáka. Knižnica právneho historika a priateľa Jozefa Branecského obsahuje bernolákovské tlače, knihy zo 16. – 18. stor. a drobné tlače Michala Rešetku a Juraja Hollého. V roku 1988 z tejto knižnice získali cca 40 kníh: Štátny okresný archív v Trenčíne, Trenčianske múzeum a Podjavorinské múzeum v Novom Meste nad Váhom.

Knižnica Jozefa Miloslava Hurbana (1817 – 1888). Torzo knižnice nájdené pri pasportizácii v r. 2002 pozostáva z 12 kníh, ktoré sa zachovali z pozostalosti, 1 KJ s Holubyho exlibrisom.

Knižnica Jána Kvassaya. Prvý potolerančný evanjelický farár ECAV v Novom Meste nad Váhom (pôsobil v r. 1783 – 1804). Zaujímavá dobová knižnica objavená pri pasportizácii v r. 2003.

Knižnica Daniela Krmana. Pri pasportizačnom súpise v rokoch 2003 – 2004 sa zistilo, že z pôvodných zväzkov nechýba žiaden, zaevidovalo sa aj 7 rukopisov – celkom 185 knižničných jednotiek. Okrem niekoľkých rukopisných exlibrisov Daniela Krmana sú v knihách exlibrisy Samuela Tešedíka, Samuela Hruškovica, Samuela Jestrabiniho, Pavla Daxnera, Andreja Žlebeka, Jána Braxatorisa, Tomáša Hroša, Juraja Barániho, Ladislava Paulíniho.

Spomedzi rukopisov sú zaujímavé denníky:

- Joachim Kalinka: *Diarium Joachimi Kalinkii* (júl 1671 – máj 1672), ktorý zachytáva spôsob vypočúvania obvineného Joachima Kalinku, osobnú korešpondenciu z tohto obdobia a celý jeho právny proces pri Bratislavských mimoriadnych súdoch na zastrášenie evanjelikov;
- Joachim Kalinka: *Diario Novum memorabilium per Joachimum Calincum a 1672 Trenchiin* (prepis z roku 1798);

- **Matej Lochmann:** *Diarium Lochmannorum* (prepis Jána Procopiusa z roku 1801), ktorý obsahuje pozoruhodný denník Mateja Lochmanna (otca) z rokov 1528 – 1620 s mnohými historickými udalosťami, denník Jána Lochmanna (syna) z rokov 1620 – 1645 i Mateja Lochmanna (vnuka) z obdobia 1655 – 1665.

Okrem denníkov je medzi rukopismi napríklad *Index alphabeticum in Catalogum ordinatorum s. ministerii per Petrum Zabelerum* (Michal Litmann, 1790), ktorý je cenným historickým prameňom.

4. Knižnice spolkov a inštitúcií

Knižnica Prírodovedného spolku župy Trenčianskej. Bola založená v roku 1879 MUDr. Karolom Brančíkom a je jedna z najunikátnejších historických prírodovedných knižníc na Slovensku a v Čechách. V roku 1912 mala 2 584 kníh, ktoré tvoria základ historickej knižnice Trenčianskeho múzea. Obsahuje knihy Uhorskej kráľovskej prírodovednej spoločnosti a prírodovedných spoločností z celého sveta. Spracovávať ju začal prof. Štefan Pozdišovský v r. 1987 – 1990. Súpis nie je dokončený.

Knižnica Trenčianskeho mestského evanjelického gymnázia. V roku 1589 gymnázium dostalo darom 175 kníh od Imricha Forgáča. Medzi nimi sa nachádzali významné diela Erasma Rotterdamského, Ciceróna, kozmografia Claudia Ptolemaia, kompletný výklad celého Aristotelovho diela aj s komentármi Tomáša Akvinského, mapa Zeme, biblie latinské i české. Knihy pochádzali z tlačiarní v Paríži, Lyone, Frankfurte, Ríme, Bazileji. Obsahovali 4 prvotlače – inkunábuly, najstaršia z roku 1448 a dokonca aj rukopisný kódex Aristotelových princípov. V 16. storočí to bola najväčšia a najvýznamnejšia knižnica v Trenčíne.

Knižnica Trenčianskej mestskej rady. Podľa údajov z r. 1652 (v Štátnom okresnom archíve v Trenčíne) ju tvorilo 8 KJ a doplnky k latinskej kodifikácii mestského práva.

Knižnica Múzea Slovenských národných rád na Myjave. V historickom fonde múzea je zachovaná časť knižnice Jána Bradáča z Myjavy. Väčšina fondu je z 18. storočia, obsahuje veľa kalendárov, ako aj cirkevné knihy z Myjavského regiónu. Zaevidovaných je 258 historických kníh.

Historická knižnica Múzea Bojnice. Historický knižničný fond Slovenského národného múzea – Múzea Bojnice obsahuje zachránené historické tlače nielen z Bojníc, ale aj z Prievidze a regiónu Hornej Nitry v počte 1 300 KJ.

Historický fond verejnej Krajskej knižnice Michala Rešetku v Trenčíne. Historické knižničné dokumenty, ktoré sa nachádzajú vo fondoch Krajskej knižnice Michala Rešetku v Trenčíne, boli zachránené vďaka úsiliu riaditeľa Juraja Gönciho.

Historický knižničný fond Krajskej knižnice v Trenčíne v rozsahu 589 KJ tvoria: **Knižnica Československého štátneho reálneho gymnázia L. Štúra v Trenčíne**, ktorá pozostávala z fondov knižníc **Bibliotheca Catholicis Gymnasii Trenchiniensis** (Knižnica Trenčianskeho katolíckeho gymnázia, založená r. 1879), 10 007 + 3 967 KJ,

a Vyššej školy dievčenskej (založená r. 1886), 2 854 KJ. Zachránila sa aj časť kníh z Profesorskej knižnice Štátnej slovenskej obchodnej akadémie v Trenčíne a Jezuitského gymnázia v Trenčíne.

Z fondu by bolo možné zostaviť knižnicu antickej a klasickej literatúry v pôvodných jazykoch – napr. kompletne súborné dielo Ciceróna, potom Senecu, Horatia, Ovidia, Vergília, ale aj historika Tacita. Knižnica nemeckej klasickej literatúry zahŕňa kompletne súborné diela Goetheho, Schillera, Lessinga, Heineho a ďalších. Unikátny je kompletne výklad uhorského práva Grill-Féle v počte 40 KJ z rokov 1908 – 1912, na Slovensku jediný známy zachovaný súbor v takom rozsahu. Spomedzi slovacikálnych titulov možno spomenúť pôvodné vydanie 6-dielneho Bernolákovho Slowára Slovenského Česko-Latinsko-Nemecko-Uherského z r. 1825 – 1827.

Tento súbor historických knižníc Trenčianskeho kraja je výsledkom výskumu z rokov 2002 – 2005 a nemožno ho považovať za skončený. Tak, ako iné kapitoly z histórie, je otvorený novým podnetom a objavom. Časť správcov a vlastníkov historických knižníc stále nemá záujem, alebo sa obáva sprístupniť svoje fondy. Je to pochopiteľné, lebo jednak je veľmi slabý systém ich finančnej (grantovej) podpory, jednak v podstate nezačal verejný dialóg o kultúre.

L i t e r a t ú r a

ČAPLOVIČ, Ján. *Bibliografia tlačí vydaných na Slovensku do roku 1700*. 1. diel. Martin: Matica slovenská, 1972. 555 s.

ČAPLOVIČ, Ján. *Bibliografia tlačí vydaných na Slovensku do roku 1700*. 2. diel. Martin: Matica slovenská, 1984. 1 410 s.

Historické knižničné fondy na Slovensku. Martin: Matica slovenská, 1988. 254 s.

Historické knižničné fondy na Slovensku 2. Martin: Matica slovenská, 1996. 127 s.

KUZMÍK, Jozef. *Knižné zbierky a knižnice na Slovensku v stredoveku a v renesancii*. Martin: Matica slovenská, 1989. 185 s.

Osobné knižnice dejateľov. Zborník zo seminára v Dolnom Kubíne 6. – 7. 6. 1989. Martin: Matica slovenská, 1991. 183 s.

PASJAR, Štefan. *Dejiny knižníc na Slovensku*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1977. 476 s.

RIZNER, Ludovít Vladimír. *Bibliografia písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900*. 6 zv. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská, 1931 – 1934.

SABOV, Peter a kol. *Spríevodca po historických knižniciach na Slovensku*. Zv. 1. Martin: Slovenská národná knižnica, 2001. 164 s.

SABOV, Peter a kol. *Spríevodca po historických knižniciach na Slovensku*. Zv. 2. Martin: Slovenská národná knižnica, 2004. 110 s.

ŠIŠMIŠ, Milan. Podiel Trenčína a okolia na dejinách knižnej kultúry. In *Kniha 2001 – 2002*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2002, s. 222 – 227.

Passportization of Historical Libraries in the Trenčín Region

Igor Zmeták

Research of historical libraries in Slovakia became systematic after the year 2000 due to the legislative specification of the term „historical library holdings“ in the Library Act Nr.183/2000 as well as the launch of the Slovak National Library as an independent legal subject. Passportization at the territory of present day Trenčín Region carried out in the years 1986 – 1987 produced an approximate list of historical holdings in the church, museum and archive libraries, but mainly was a key element in drawing the attention of a larger professional public to the topic of historical library collections. The passportization research which started in 2002 continued in the previous endeavours. This resulted in creating a basic list of the preserved historical library holdings as well as a survey of the historical libraries associated with the Trenčín Region historically.

Latinské prozaické príspevky publikované v ročenke *Solennia Bibliothecae Kishonthanae*

Angela Škovierová

Výskum vzdelávacej, ľudovýchovnej a osvetovej činnosti v katolíckom a protestantskom prostredí, ktorá bola postavená na symbióze teológie s vedou, je aj súčasťou grantového projektu č. 2/6143/26 *Duchovná tvorba v latinskom a slovenskom jazyku v prostredí slovenských vzdelancov 15. – 19. storočia* riešeného v Slavistickom ústave Jána Stanislava SAV. Riešitelia predkladaného projektu sa sústreďujú na výskum intelektuálnych výkonov slovenských vzdelancov s ohľadom na ich pestrosť a presahy do rôznych oblastí dobového života. Pohľad protestantských vzdelancov počiatku 19. storočia na duchovný rast človeka sa koncentruje v najrôznejších žánroch ich tvorby. Vyjadrovacou formou ich sebazdokonaľovacích aktivít, no i snahy poučiť a vzdeláť aj iných, boli úvahy, reči, traktáty, komentáre, dizertácie a meditácie nie iba zdanlivo súvisiace s problematikou kazateľstva a kazateľskej literatúry, ktorej osvetlenie je náplňou grantovej úlohy č. 1-412/04 *Slovenská (tlačaná) kazateľská tvorba 19. storočia z jazykovo-kultúrneho, teologického a historického hľadiska* riešenej na Pedagogickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave.

V osvietenском období možno zaznamenať objavovanie sa vedeckých spoločností, ktoré bez konfesijného rozdielu mali ako hlavnú náplň presnejšie poznávanie, geografické či historické, domáceho prostredia, hoci sa neuzatvárali pred informáciami zo „západoeurópskeho“ sveta vedy a filozofie.¹ Učená malohontská spoločnosť ako združenie racionalisticko-osvietensky orientovaných vzdelancov Malohontu s cieľom aktivizovať sebazvdelávanie a napomáhať literárnu činnosť vznikla a pôsobila v rokoch 1808 – 1855 v Nižnom Skálniku (okres Rimavská Sobota). Na pamäť výročia zakladajúcej schôdze Malohontskej učenej spoločnosti v rokoch 1809 – 1842² vychádzal zborník *Solennia Bibliothecae Kishontanae* (prvý ročník vyšiel roku 1809 pri príležitosti prvého výročia založenia spoločnosti), kde boli publikované výsledky bádania jej členov. Miesta vydávania „Solennií“ boli rôzne. Najčastejšie, i keď s rôznymi prestávkami, vychádzalo toto periodikum u Jána Tomáša Trattnera v Budapešti. Zaujímavé je, že snahy vydávať, resp. tlačiť, ročenku na našom území sa

¹ FORDINÁLOVÁ, E. *Duchovné aspekty slovenského osvietenstva*, s. 359 – 360.

² *Pedagogická encyklopédia Slovenska*, s. 533 a 285. PASIAR, Š. *Dejiny slovenských ľudových knižníc*. Za upozornenie na tento druh prameňov ďakujem Mgr. Miriam Poriezovej z Kabinetu retrospektívnej bibliografie v Univerzitnej knižnici v Bratislave.

nestretli s veľkým úspechom. Po tom, ako prvý ročník vyšiel v bratislavskej tlačiarňi Františka Jozefa Patzka, ďalšie ročníky vychádzali v Budapešti u Jána Tomáša Trattnera (jeden ročník v Univerzitnej tlačiarňi). Pokusy vydávať „Solenniá“ v Banskej Bystrici u Jána Štefániho, v Banskej Štiavnici u Jána Františka Sulcera, alebo v Levoči u Jána Werthmüllera boli tiež neúspešné. V 25 ročníkoch zborníka, vychádzajúcich každoročne (s prestávkou v rokoch 1832 – 1840) ku 13. septembru, publikovali svoje úvahy vedúce osobnosti spoločnosti – kazateľ a evanjelický farár v Rimavskej Bani Matej Holko mladší a evanjelický cirkevný inšpektor Ján Feješ.³ Konceptne činnosť spoločnosti ovplyvňoval knihovník, vzdelanec a organizačný pracovník Michal Sabó,⁴ historik Samuel Kollár,⁵ historik a publicista Peter Pavel Šramko,⁶ filozof a kňaz Michal Steigel⁷ a iní vzdelanci, prevažne učitelia, vďaka ktorým nechýbali v tomto periodiku ani články s pedagogickou problematikou.

Predstavitelia osvietenstva kládli dôraz na rozum a racionálnu argumentáciu, pričom čerpali z racionalizmu, kriticky odmietali cirkevné dogmy, snažili sa šíriť osvetu, vzdelanosť a popularizovať nové vedecké poznatky. Oporou pre takéto ciele spoločnosti mala byť aj jej pozoruhodná knižnica, ktorej podstatná časť sa nachádza v SNK v Martine. Ako už bolo spomenuté, vedúcou osobnosťou spoločnosti bol osvietený filozof Ján Feješ, ktorý bol aj riaditeľom knižnice umiestnenej v jeho zemianskom dome v Nižnom Skálniku, avšak pôžičky obmedzoval iba pre vedeckých a kultúrnych pracovníkov. Na rozdiel od Jána Feješa knihovník tejto knižnice Michal Sabó, ktorý sa tiež významne podieľal na jej budovaní, zariadil knižnicu ako verejnú bibliotéku a čítareň aj pre pospolitý ľud. Michal Sabó vyzdvihoval význam kníh, pre ľud však hlavne čítania kalendárov, a názory na knihovníctvo, recenzie a glosy o nových knihách publikoval v „Solenniách“.⁸ Dôležitosť kníh a knižnice vo výchovnom, vzdelávacom procese a vo vedeckej práci zdôrazňovali členovia spoločnosti už od jej založenia, ba dokonca celý prvý ročník periodika „Solenniá“ (1809) s kľúčovým príspevkom Jána Feješa *De utilitate publicarum Bibliothecarum, pro illis qui harum usum facere non possunt...* je venovaný knižnici. Podobne ročníky 1810 a 1811 sú tiež venované zväčša knižnici, no i ďalšie ročníky obsahujú verše venované oslave knižnice.

Kým západoeurópske osvietenstvo vyústilo do ateistického deizmu, naše ostáva pevne zakotvené v kresťanstve, vo viere, ktorú očisťuje bojom proti poverám.⁹ Pokiaľ ide o členskú základňu učených spoločností (a dokazujú to i predstavitelia Malohontskej učenej spoločnosti), ako v katolíckej, tak i v evanjelickej konfesii išlo predovšetkým o inteligenciu s teologickým vzdelaním,¹⁰ preto v „Solenniách“ nie sú

³ Slovenský biografický slovník (ďalej SBS) 2, E – J, s. 363 a 366.

⁴ SBS 5, R – Š, s. 165.

⁵ SBS 3, K – L, s. 147 – 148.

⁶ SBS, ref. 4, s. 498.

⁷ SBS, ref. 4, s. 345.

⁸ SBS, ref. 4, s. 165.

⁹ FORDINÁLOVÁ, ref. 1, s. 351 – 352.

¹⁰ FORDINÁLOVÁ, ref. 1, s. 355.

prekvapujúcimi ani články s náboženskou tematikou, napr. *Řeč o příčinách studenosti k naboženstwj, kterau při čtvrté památce powstánj Mállohontské křehowny w Nižnim Skálniku dne 13. září L. P. 1812 držel Michal Staygel*¹¹, a dokonca ani príležitostné reči či kázne, napr.: pohrebná kázeň Gašpara Šuleka *Pohřebnj Kázanj k posledni poctiwosti Wzneseného Muže jana Laurency...*,¹² *Řeč a předmluwa před Potwrzenjm nowého Manželstwj ctného mládence Jána Karla Gébnera... skrz otce mladé nevěsty Matěge Holku w Chráme Božjm Ryma Banském držaná*¹³ a *Předmluwa při potwrzenj druhého Manželstwj... Giřjho Palkowice... skrz Matěge Holku držaná*¹⁴ alebo *Řeč O Důwernosti, kterau Při Potwrzenj Manželstwj Ctného Mládence, a Dwogictihodného Může Samuele Kollar... Držel Mateg Holko... Léta Páně 1815.*¹⁵

Popri rečiach v domácom jazyku publikovaných pri príležitosti dôležitých životných udalostí, akou bolo aj uzavretie manželstva, boli v „Solenniách“ uverejňované aj ďalšie reči, kázne, resp. prednášky, v latinskom jazyku. Hoci na medzinárodnej úrovni latinčina už koncom 18. storočia prestávala fungovať ako komunikačný prostriedok a udržiavala sa viac-menej len ako jazyk vedeckej terminológie,¹⁶ súčasťou periodika boli aj príležitostné kázne v latinčine, ako napr. *Oratio de dignitate V. D. ministrorum et superintendentum dum summe venerandus atque clarissimus vir Paulus Jozeffy Ecclesiae Taxoviensis v. d. minister, in superintendente superintenditiae evang. avg. conf. cis- et trans Tibiscanae inauguraretur Anno Domini 1823. Die 26. Januarii, Dominica Septuagesima, tempore atrocissimi frigoris dicta ab Ara, in Templo Ewang. Kesmarkiensis Per Matthiam Holko Ecclesiae Rima Bányensis Ministrum, et Senioratus Kis-Hontani Seniozem.*¹⁷ Pravda, takéto príspevky mali skôr charakter racionalisticko-osvietensky ladených úvah, či esejí popretkávaných popri biblických citátoch aj citátni z antickej klasiky a odkazmi na nich. Charakter úvahy o dobrom duchovnom pastierovi mal napr. článok Jána Feješa *Memoriae Pauli Kmeti, Verbi Divini Ministri Felső-Pokoragyensis, Occasione Solennium Decimorum Bibliothecae Publicae Kis-Honthensis, die 15. septembris 1818 in Alsó-Székálnok celebratorum.*¹⁸ Článok venovaný pamiatke evanjelického farára Pavla Kmetiho z Rimavskej Bane, ktorý zomrel roku 1818, obsahuje biografické i panegyrické prvky, a tak vykazuje istú mieru podobnosti s latinskými kázňami na počesť biskupa v tomto období. Napr. sám autor o svojom príspevku v texte hovorí, že je to enkomium – chváloreč (*Arbitror vero deberi encomium hocce nostro...*)¹⁹, a vsúva sem odkaz na biblický kontext a topos „dobrého pastiera“ (...mitto Rectorem, mitto

¹¹ Solennia IV, s. 23 – 39. Všetky ročníky periodika uloženého v Univerzitnej knižnici v Bratislave majú rovnakú signatúru S. G. 296.

¹² Solennia XI, s. 15 – 21.

¹³ Solennia XII, s. 129 – 137.

¹⁴ Solennia XIII, 1823, s. 49 – 57.

¹⁵ Solennia VII, s. 42 – 53.

¹⁶ BARANDOVSKÁ-FRANK, V. Latina jako mezinárodní jazyk, s. 33.

¹⁷ Solennia XV, s. 101 – 113.

¹⁸ Solennia X, s. 5 – 12.

¹⁹ Solennia, ref. 18, s. 9.

Pastorem...)²⁰, porovnávajúc Pavla Kmetiho s apoštolom Pavlom (... *ut Paulum Kmeti Paulo Apostolo non sola seducti similitudine nominis, sed ex vero comparare, ipsius memoriam adeoque verbis ejusdem apostoli commendare...*)²¹

Pri publikovaní latinských rečí v Solenniách možno hovoriť aj o istej kontinuite, napr. hneď v úvode článku *Meditatio de Sepultura Hominum...*²² sa autor Matej Holko odvoláva na článok Jána Feješa *De peccatis circa mortuos...*,²³ v ktorom tento autor, ako jeden z morálnych príkazov zdôrazňuje aj nevyhnutnosť zachovávanía úcty voči mŕtvym. Matej Holko však vo svojom článku po tom, ako na základe citácií pôvodných prameňov (Xenofonta, Plinia mladšieho, Homéra, Ciceróna, Cassiodora, Petrónia, ale napr. aj nemeckého osvietenského filozofa Johanna Gottfrieda Herdera) vymenúva rôzne spôsoby pochovávanía u vybraných národov, celkom racionalisticky spočítava, koľko materiálu, klincov, drevených dosiek a pod. je potrebného na výrobu rakvy, koľko stojí práca truhlára a i.²⁴

Antická filozofia a impulzy čerpané z nej vedú k osvietenkému racionalizmu a materializmu 18. storočia. Od nadväzovania na antiku dochádza i k vedomému, rozumnému a rozumovému pretváraniu vtedajšej spoločnosti. Zvlášť Cicero je oceňovaný ako právnik a štátovedec.²⁵ Napr. v článku Mateja Holka *Commentatio de obediencia tanquam primo bonae Educationis Fundamento...*²⁶ autor uvažuje o tom, že cnosť poslušnosti voči bohom, rodičom, vlasti, nadriadeným a pod. bola vlastná starovekým Grékom i Rimanom a opierajúc sa o citát z tohto klasika (Cicero de Leg. L. III. c. 2 indigitat: *Nam, et qui bene imperat, paruerit aliquando necesse est, et qui modeste parerit, videtur qui aliquando imperet dignus esse*)²⁷ dáva do priameho vzťahu schopnosť poslúchať a umenie dobre vládnuť. Ďalšie odkazy na tohto klasika možno nájsť v inom článku Mateja Holka: *Oratio de Mutuo amore et conjunctio Virorum Equestris atque Ecclesiastici Ordinis*,²⁸ v článku Samuela Kollára *Dissertatio de Commodis, que in Coelibus ex Literis, et in has ab illis redundant*²⁹ a iných článkoch. Samozrejme, prispievatelia do ročenky citovali aj ďalších antických autorov, napr. gréckeho básnika – autora tragédií Sofokla, rímskeho klasika Horatia, rečníka Senecu a pod.

²⁰ Solennia, ref. 18, s. 10. Topos „dobrého pastiera“ je využitý napr. aj v kázni Sermo III. Domini Ignatii Huszár Parochi Némescensis, II. Comitatum Honth et Barsch Tabulae Judicariae Assessoris, Conventus S. Benedicti de juxta Gron Conventualis, Notarii Districtualis, s. 13. (Reč je súčasťou konvolútu Sermones, Occasione Districtualis Congregationis... Tirnaviae: Characteribus Joannis Bapt. Jelinek, 1833.)

²¹ Solennia, ref. 18, s. 6.

²² Solennia, ref. 13, s. 19 – 68.

²³ Solennia, ref. 12, s. 69 – 96.

²⁴ Solennia, ref. 13, s. 60 – 61.

²⁵ SVOBODA, L. Význam antiky v dejinách evropské kultury, s. 17 – 18.

²⁶ Solennia V, s. 35 – 54.

²⁷ Solennia, ref. 26, s. 38.

²⁸ Solennia, ref. 14, s. 22.

²⁹ Solennia, ref. 15, s. 11.

Citáty často slúžili aj ako motto k celému článku a popri výrokoch antických autorov sa takto využívali aj citáty z Biblie, napr. mottom k už spomenutej úvahe *Meditatio de Sepultura hominum* je citát z biblickej knihy Jób (I, 21) *Nudus egressus sum ex utero matris meae, et nudus revertur illuc*.³⁰ Nebolo zriedkavé odvolávať sa na biblické výroky Krista (*Christo teste, qui ait fieri haud posse, ut quis duobus dominis serviat*,³¹ *Amen, amen dico tibi, nisi quis genitus sit iterum, non potest videre regnum Dei*³²) a veľmi populárne bolo i citovanie z listov svätého Pavla (1. Cor. 15, 9 – 10,³³ Ephes VI., 1 – 3,³⁴ alebo výrok: *Qui quid scriptum est, ad nostram doctrinam scriptum est* slúžiaci ako motto ku článku Jána Feješa *De regeneratione scientifica...*³⁵).

Aj keď protestantskej zásade „sola scriptura“ bolo odvolávanie sa na iné zdroje náboženského poznania ako na Bibliu cudzie, Ján Feješ sa predsa v príspevku *Memoriae Pauli Kmeti...* odvoláva na ranokresťanských autorov svätého Augustína a milánskeho biskupa svätého Ambrózia³⁶ a Ján Kollár sa v článku *Dissertatio de Commodis...* odvoláva na kresťanského učenca Origena.³⁷

Už na začiatku 17. storočia sa tvoria veľké filozofické systémy, z ktorých podložia sa vydeľujú stále nové oblasti prírodných vied. Pre mysliteľov, reprezentantov nových vedeckých a filozofických systémov práve veda a filozofia predstavujú skutočnú istotu. Na druhej strane treba pripomenúť, že takmer všetci títo vzdelanci prešli solídnou rétorickou výchovou.³⁸ Relatívne jednotný školský systém, a to i v globálnom (celoeurópskom, uhorskom a pod.) meradle prejavujúci sa napr. používaním rovnakého typu učebníc na protestantských alebo katolíckych školách, zabezpečil takúto prípravu i vzdelancom pochádzajúcim z nášho územia. Autorom prispievajúcim do ročenky ide o dobro a vzdelanosť jednotlivca a prostredníctvom snáh jednotlivcov o dobro celej spoločnosti. Rozoberajú morálno-filozofické (etické) problémy a otázky dotýkajúce sa verejného života (celibát vzdelancov, poslušnosť ako základ dobrej výchovy, boj proti zlu v spoločnosti, intelektuálne napredovanie človeka vďaka obnoveniu sa vo viere a pod.). Aj keď výber tém aj ich spracovanie potvrdzuje zakotvenosť autorov príspevkov v kresťanstve, štýl, akým sú prezentované, sa značne odlišuje napr. od štýlu kazateľskej literatúry určenej ľudovým vrstvám. Články sú písané pomerne vecne s využitím argumentov a snahou zapôsobiť viac na rozumovú ako na citovú stránku človeka. Povinnosťou rečníka je totiž analyzovať a vyložiť vnútornú stránku vecí – predložiť tézy a antitézy. Jeho duša však musí vystupovať ako vyššia inštancia sporu, schopná

³⁰ Solennia, ref. 13, [s. 17].

³¹ Solennia, ref. 13, s. 21.

³² Solennia, ref. 18, s. 21.

³³ Solennia, ref. 18, s. 7.

³⁴ Solennia, ref. 26, s. 44.

³⁵ Solennia, ref. 18, [s. 14].

³⁶ Solennia, ref. 18, s. 7. a 9.

³⁷ Solennia, ref. 15, s. 18.

³⁸ KRAUS, J. Rétorika v evropské kultúre, s. 121.

dosiahnuť syntézu.³⁹ Reliktmi rečníckeho štýlu minulých storočí charakteristického ešte pre dobovú kazateľskú tvorbu je využívanie biblicizmov, rozličných citátov, zvolaní, no najmä rečníckych otázok v texte.

Príčiny úpadku rétoriky v 19. storočí (a aj preferovania vecného štýlu v latinských príspevkoch do „Solennií“) mohli spočívať v absencii auditória, ktoré by cítilo vnútornú súdržnosť, aká musí stmelovať príslušníkov národa, a bolo by ochotné počúvať rečníka ako hlásateľa veľkých ideálov doby.⁴⁰ Členovia Malohontskej učenej spoločnosti na schôdzkach čítali, prednášali a kolektívne hodnotili svoje príspevky do zborníka,⁴¹ boli teda sami sebe kritickým (a vzdelaným) auditóriom, čo ich viedlo k tendencii zanechať prehnane ornamentálny rečnícky štýl a zaujať najmä racionálnymi argumentmi. Exkluzívny charakter periodika potvrdzuje aj to, že napriek snahám niektorých členov spoločnosti, napr. Mateja Holka, Michala Sabóa a i., presadzujúcich, aby si táto vo svojej činnosti osvojila príklad českého osvietenca Václava Mateja Krameriusa, a aby sa v „Solenniách“ popri latinskom, maďarskom a nemeckom jazyku ujímala aj čeština,⁴² ktorá v podobe jazyka Kralickej Biblie už od čias protireformácie nadobúdala u evanjelických vzdelancov hodnotu reprezentanta viery a stávala sa tak jej znakom a symbolom a používala sa ako vtedajší písomný (nie však hovorový) jazyk Slovákov,⁴³ v tejto ročenke stále vychádzali v pomerne hojnom zastúpení aj články v latinčine. Ročenka Solennia Bibliothecae Kishontanae je tak dôkazom, že v našich podmienkach latinčina ešte aj v 19. storočí ostávala jedným z vedeckých komunikačných jazykov.

Zoznam bibliografických odkazov

BARANDOVSKÁ-FRANK, Věra. *Latina jako mezinárodní jazyk*. Dobřichovice: KAVA – PECH, 1995. 84 s.

DORULA, Ján. Jazyková situácia na Slovensku v čase vzniku kamaldulského prekladu Biblie. In *O preklade Biblie do slovenčiny a do iných slovanských jazykov*. Bratislava: Slavistický kabinet SAV, 1997, s. 15.

DORULA, Ján. *Tri kapitoly zo života slov*. Bratislava: Veda, 1993. 151 s.

³⁹ KRAUS, ref. 38, s. 141.

⁴⁰ Solennia, ref. 15, s. 141.

⁴¹ Pedagogická encyklopédia Slovenska, ref. 2, s. 533.

⁴² Pedagogická encyklopédia Slovenska, ref. 2, s. 533 a 285.

⁴³ DORULA, J. Jazyková situácia na Slovensku v čase vzniku kamaldulského prekladu Biblie, s. 15. Ďalej DORULA, J. Tri kapitoly zo života slov, s. 47.

FORDINÁLOVÁ, Eva. Duchovné aspekty slovenského osvietenstva. In *XII. medzinárodný zjazd slavistov v Krakove. Príspevky slovenských slavistov*. Bratislava: Slovenský komitét slavistov. Slavistický kabinet SAV, 1998, s. 359 – 360.

KRAUS, Jiří. *Rétorika v evropské kultuře*. Praha: Academia, 1998. 182 s.

PASIAR, Štefan. *Dejiny slovenských ľudových knižníc*. Bratislava: 1957. 476 s.

Pedagogická encyklopédia Slovenska. Bratislava: Veda, 1984 – 1985. 2 zv.

Sermones, Occasione Districtualis Congregationis... Tirnaviae: Characteribus Joannis Bapt. Jelinek 1833.

Slovenský biografický slovník 2, E – J. Martin: Matica slovenská, 1987.

Slovenský biografický slovník 3, K – L. Martin: Matica slovenská, 1989.

Slovenský biografický slovník 5, R – Š. Martin: Matica slovenská, 1992.

Solennia IV. Memoriae Anniversariae Bibliothecae Kis-Hontanae Ewangelicorum Aug. Conf. publicae. Alsó Skálnok die 13. Sept. Anno 1812 celebrata. Pesthini: Typis Joan. Thom. Trattner, 1814.

Solennia V. Memoriae Iustralis Bibliothecae Kis-Honthanae. Alsó-Szkalnok die 13. Sept. Anno 1813 Celebrata die utpote supremis simul honoribus spect. Domini Georgii Fejes Compl. II. Collum Asses. Et Svae maj. C. R. Sup. Locunt. Dicata. Pesthini: Typis Joannis Thomae Trattner. 1813

Solennia VII. Memoriae Anniversariae Bibliothecae Kis-Hontanae Ewangelicorum Aug. Conf. Alsó-Szkalnokini die 13. Septembris anno 1815 celebrata. Neosolii: Typis Joannis Stephani, Anno 1816.

Solennia X. Memoriae Bibliothecae Kis-Honthanae Publicae Senioratus Ewang. A. C. Alsó-Szkalnokini in Vicem 13. Sept. Die 15. Eiusdem Mens. Celebrata Anno MDCCCXIII. Budae: Typis Regiai Universitatis Hungaricae, 1819.

Solennia XI. Memoriae Annimadversariae Bibliothecae Kis-Honthanae Publicae senioratus Ewang. A. C. Alsó Szkalnokini Die 13. Sept. Anno 1819 Celebrata. Pestini: Typis Nob. Joannis Thomae Trattner, 1820.

Solennia XII. Memoriae Annimadversariae Bibliothecae Kis-Honthanae Publicae Senioratus Evang. A. C. Alsó Szkálnokini Die 13. Sept. Anno 1820 Celebrata. Pesthini: Typis Joannis Thomae Trattner, 1821.

Solennia XIII. Memoriae Bibliothecae Kis-Honthanae Publicae Senioratus Evang. A. C. Alsó Szkálnokini celebrata Die 13. Sept. Anno 1821. Pesthini: typis Nob. Joannis Thomae Trattner de Petróza, 1823.

Solennia XV. Memoriae Annimadversariae Bibliothecae Kis-Honthanae Publicae senioratus Evang. A. C. Alsó Szkálnokini Die 7. octobr. In vicem 13. Septembris Anno 1823 Celebrata. Pestini: Typis Nob. Joannis Thomae Trattner de Petróza, 1824.

SVOBODA, Ludvík. Význam antiky v dějinách evropské kultury.
In: *Encyklopedie antiky*. Praha: Academia, 1973, s. 17 – 18.

Latin Prose Contributions Published in the Annual Report *Solennia Bibliothecae Kishonthanae*

Angela Škovierová

The Learned Society of Malohont Region as one of several learned societies founded in our country at the time of Enlightenment aimed at supporting self-education and literary activities. Results of its members' research have been published in the annual report *Solennia Bibliothecae Kishonthanae*. Apart from the articles in local languages (German, Hungarian and Biblical Czech) the authors also published contributions in Latin. These were mostly articles of moral and philosophical character (respect to the deceased, celibate of the learned men, obedience as the basis of a good upbringing, fight against evil in the society, intellectual advancement of man due to the renewal of faith etc.), while their authors referred to the Holy Bible and Christian authors as well as the classics of ancient times. The choice of stylistics means in presenting individual topics was connected with a rationalistic tune of articles, on the other hand the mere choice of topics shows how strongly were our Enlightenment men rooted in Christian faith.

Prameň o osídlení Peloponézu Avarmi a Slovanmi známy ako Kronika z Monemvasie

Marek Meško

Byzantské 7. storočie – obdobie veľkých barbarských vpádov na byzantské územia, obdobie hlbokých sociálnych, ekonomických a kultúrnych premien v štruktúre tohto štátneho útvaru, obdobie, do ktorého táto ríša vstupovala ako neskorootická Východorímska a na konci ktorého sa vynárala už ako úplne odlišná stredoveká Byzancia, sa okrem iného vyznačuje aj tým, že do dnešných dní sa dochovalo len veľmi málo naračných prameňov zachycujúcich dynamiku oných dejov. Dôsledkom tohto stavu je fakt, že 7. storočie je už tradične v historiografii často nazývané aj „temné“.¹ Príčiny nedostatku vhodných naračných prameňov sú rôzneho druhu, ale azda postačí, ak uvedieme na tomto mieste stanovisko P. Lemerla. Tento francúzsky bádateľ skonštatoval, že do kolektívnej historickej pamäte byzantských elít sa v danom období dostávali len tie udalosti, ktoré priamo súviseli s cisárskym hlavným mestom a s cisárovou osobou. Avšak aj pri ich opise sa prejavili určité obmedzenia, pretože sa zväčša sústreďovali len na vojenské zrážky, ku ktorým dochádzalo jednak pozdĺž hlavnej vojenskej cesty naprieč Balkánom² a hlavne v Trákii, lebo to boli hlavné prístupové trasy jednak k mestu na Bospore, jednak v Malej Ázii a ďalej na východných hraniciach s Perziou.³

Nedostatok prameňov okrem iného je citeľný aj pri pokusoch o datovanie a podanie charakteru slovanského osídlenia Peloponézu a pevninského Grécka v 7. a 8. storočí, čiže v geografickom priestore, ktorý sa do takto zúženého záberu naračných prameňov nedostal. Už od polovice 19. storočia, keď sa rozšírili názory nemeckého historika J. P. Fallmerayera o diskontinuite gréckeho etnika na území

¹ HALDON, J. F. Byzantium in the Seventh Century, s. 1 – 2. Tiež HURBANIČ, M. Obliehanie Konštantínopola roku 626 v byzantskej historiografii I, s. 55 – 58.

² Bola to známa *via militaris* vychádzajúca z Belehradu a pokračujúca cez Sofiu a údolie Marice do Adrianopolu a odtiaľ do byzantského hlavného mesta. Pozri SOUSTAL, P. Thrakien (Thrakē, Rhodopē und Haimimontos), s. 132, 134.

³ LEMERLE, P. La chronique improprement dite de Monemvasie: le contexte historique et légendaire, s. 33.

dnešného Grécka⁴, sa táto otázka stala hlavným predmetom sporu na jednej strane národne orientovanými gréckymi alebo zo zahraničia pochádzajúcimi filhelénskymi bádateľmi⁵ a na strane druhej tých historikov, ktorí naopak uznávali Fallmerayerove hypotézy. Tento spor v podstate trvá dodnes. Prvá skupina historikov sa usilovala územný rozsah a dĺžku trvania „slovanského záboru“ čo najväčšími obmedziť, resp. dokázať, že sa územia súčasného Grécka týkali len okrajovo, a historické pramene, ktoré Fallmerayerovi umožnili formulovať jeho hypotézy, zdiskreditovať, zatiaľ čo druhá skupina postupovala presne opačne.

Vďaka tomuto pretrvávajúcemu sporu sa stalo, že niektoré z mála dochovaných prameňov k dejinám 7. storočia sú dodnes považované za kontroverzné a doteraz možno v historiografii nájsť mnoho diametrálne odlišných názorov ohľadne ich hodnovernosti.

Jedným z týchto prameňov je dokument, ktorého plný názov znie „*Kronika o založení Monemvasie*“, v historickej literatúre známy ako *kronika z Monemvasie*.⁶ Na ilustráciu si môžeme uviesť dve krajné stanoviská, ktoré boli publikované v súvislosti s týmto prameňom. Prvé a negatívne hodnotenie pochádza od gréckych bádateľov D. A. Zakythénosa a S. P. Kyriakidésa, ktorí kroniku z Monemvasie považujú za „*zmes rozličných úlomkovitých správ, zo spoľahlivých a nespoľahlivých zdrojov a z legiend (...)* plnú omylov a mýtov“⁷, či za „*nedokonalú a plno protirečeni obsahujúcu kompiláciu*“.⁸ Naproti tomu podľa názoru byzantológa P. Charanisa je „*kronika z Monemvasie absolútne dôveryhodná*“⁹. V každom prípade je to jediný prameň k obdobiu 7. a 8. storočia opisujúci viac-menej detailne situáciu na Peloponéze.

Preto sa v tejto štúdii pokúsime predstaviť samotný úryvok textu kroniky, ktorý je zdrojom všetkých rozporných tvrdení týkajúcich sa jej dôveryhodnosti, ktorý navyše ešte nebol na Slovensku publikovaný. Následne sa z bohatej literatúry pokúsime vybrať a predstaviť názory rôznych bádateľov ohľadne jej autora a doby vzniku a dospieť takto k vyváženejšiemu stanovisku ohľadne jej historickej hodnoty.¹⁰

⁴ Tento nemecký historik v prvej polovici 19. storočia na základe textu kroniky z Monemvasie zastával vo svojom diele „*Geschichte der Halbinsel Morea während des Mittelalters*“ (Stuttgart: 1830) názor, že Avari a Slovania vyhubili pôvodné grécke obyvateľstvo a že dnešní Gréci sú potomkami pogrécených a kristianizovaných osadníkov slovanského pôvodu bez jedinej kvapky pôvodnej gréckej krvi. Cit. z CHARANIS, P. *The Chronicle of Monemvasia and the Question of the Slavonic settlements in Greece*, s. 163, pozn. 68.

⁵ Napríklad K. Pappahégopoulos, N. A. Béas, a K. Hopf.

⁶ Podobne rozličné reakcie vyvoláva aj iný prameň známy ako *Miracula sancti Demetrii*, v ktorom sú opísané útoky Slovanov na Thessaloníki.

⁷ ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ, D. A. Ο' Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι. Συμβουλή εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ (Slovania v Grécku), s. 40.

⁸ ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ, S. P. Βυζαντινά“ μελέται VI. Οἱ Σλάβοι ἐν Πελοπόννησῳ (Byzantské štúdie, VI. Slovania na Peloponéze), s. 56.

⁹ CHARANIS, ref. 4, s. 163.

¹⁰ Zo slovenských bádateľov sa problému autenticity kroniky z Monemvasie venoval A. Avenárius. Pozri AVENARIUS, A. *Die Awaren in Europa*, s. 99 – 102.

Zachované rukopisy a text kroniky

Kronika z Monemvasie sa do dnešných dní dochovala v štyroch známych rukopisoch. Prvý rukopis, a tým aj kroniku vôbec, objavil pre vedeckú verejnosť J. Pasini roku 1749 v Turíne.¹¹ Druhý a tretí rukopis boli postupne objavené v archívoch kláštorov Koutloumousiou a Iviron na Athose a vydal ich grécky bádatel Sp. Lampros roku 1884.¹² Posledný doteraz známy rukopis vypátral opäť Sp. Lampros v knižnici Collegia Graeca v Ríme roku 1910.¹³ Všetky rukopisy pochádzajú približne zo 16. storočia a predstavujú odpisy starších rukopisov.¹⁴ Pre rýchle rozpoznanie ich pôvodu bývajú rukopisy označované konvenčnými skratkami (*Tu*), (*Ku*), (*Iv*) a (*Ro*).¹⁵ Za najstarší a najlepšie zachovaný sa považuje rukopis pochádzajúci z kláštora Iviron (*Iv*).¹⁶

Úvodná pasáž kroniky obsahuje stručné zmienky o prvom kontakte Byzancie s Avarmi a o ich neskorších vyjednávaniach s cisárom Justiniánom I. (527 – 565). Na základe dohody sa Avari stali *foederatmi* Byzancie a ako sídlo im bolo určené mesto Dorystolon (Dristra, dnes Silistra v Bulharsku) na dolnom Dunaji. Taktiež obsahuje aj krátky exkurz o pôvode Avarov, ich pôvodnej vlasti a ich dovtedajšej migrácii. Ďalej text pokračuje opisom udalostí za vlády cisára Mauríka, keď sa spomínajú viaceré avarské nájazdy namierené do balkánskych provincií ríše a vrcholiace pádom Sirmia. Byzancia sa v dôsledku toho zaviazala platiť Avarom tribút 80 000 solidov ročne. Čoskoro nasledovala nová mierová zmluva s nimi, pričom tribút bol zvýšený na 100 000 solidov ročne. No Avari po dvoch rokoch mieru obnovili útoky, počas ktorých dobyli okrem iných aj mestá Singidunum (Belehrad), Viminakion (Kostolac), Anchialos (Pomorje), a dostali sa až do blízkosti samotného Konštantínopola. Po porovnaní tejto prvej časti textu s ostatnými dochovanými byzantskými prameňmi dospeli historici k presvedčeniu, že neznámy autor čerpal z diel historikov Evagria, Theofanésa, Theofylakta Simokatésa, Genézia, Menandra Protektora¹⁷, a možno aj z Prokopia.¹⁸

¹¹ PAGOULATOS, S. A. Οἱ Τσάκωνες καὶ τὸ περὶ τῆς κτίσεως τῆς Μονεμβασίας Χρονικόν (Tzakóni a kronika o založení Monemvasie), s. 17. Tento rukopis dnes už neexistuje, pretože bol zničený pri požari roku 1904. LEMERLE, ref. 3, s. 5.

¹² PAGOULATOS, ref. 11, s. 17; LEMERLE, ref. 3, s. 6.

¹³ LAMPROS, S. Νέος κώδιξ τοῦ Χρονικοῦ Μονεμβασίας (Nový kódex kroniky z Monemvasie), s. 245 – 251. Podrobne sa osudmi všetkých rukopisov, ako aj okolnosťami ich objavenia zaoberajú publikácie: BÉES, N. A. Τὸ περὶ τῆς κτίσεως τῆς Μονεμβασίας Χρονικόν (Kronika o založení Monemvasie), s. 57 – 105; CHARANIS, ref. 4, s. 141 – 146; KYRIAKIDÉS, ref. 8, s. 33 – 74; LEMERLE, ref. 3, s. 5 – 7; CHRYSANTHOPOULOS, E. Περὶ τοῦ «Χρονικοῦ τῆς Μονεμβασίας» (O «kronike z Monemvasie»), s. 238 – 239; PAGOULATOS, ref. 11, s. 17 – 18.

¹⁴ LEMERLE, ref. 3, s. 6 – 7.

¹⁵ Vyskytujú sa tiež skratky (*T*), (*K*), (*I*) a (*R*).

¹⁶ LEMERLE, ref. 3, s. 8, 46.

¹⁷ ΚΟΥΓΕΑΣ, S. V. Ἐπὶ τοῦ καλούμενου Χρονικοῦ «Περὶ τῆς κτίσεως τῆς Μονεμβασίας» (O takzvanej kronike «O založení Monemvasie»), s. 477. – LEMERLE, ref. 3, s. 11 – 12.

¹⁸ CHRYSANTHOPOULOS, E. Χρονικοῦ, s. 245 – 246.

Druhá časť textu kroniky opisuje vpád útočníkov do pevninského Grécka a na Peloponéz a jeho dlhotrvajúce dôsledky. Zároveň – ako bolo spomenuté vyššie – je to jej najkontroverznejšia pasáž, pretože odkedy je kronika historikom známa, historikom sa nepodarilo vystopovať pramene, z ktorých čerpal jej anonymný autor, a následne ani overiť dôveryhodnosť údajov nachádzajúcich sa v texte. Keďže ide o významnú pamiatku, uvádzame príslušnú časť textu v plnom znení spolu s prekladom do slovenčiny¹⁹:

Ἐν ἐτέρᾳ δὲ εἰσβολῇ ἐχειρώσατο πᾶσαν τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν τὴν τε παλαιὰν Ἡπειρον καὶ Ἀττικὴν καὶ Εὐβοίαν.²⁰ Οἱ δὲ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ²¹ ἐφορμήσαντες πολέμῳ ταύτην εἶλον, καὶ ἐκβαλόντες τὰ εὐγενῆ καὶ ἑλληνικὰ ἔθνη καὶ καταφθείραντες, κατώκησαν αὐτοὶ ἐν αὐτῇ. Οἱ δὲ τὰς μαιφόνους αὐτῶν χεῖρας δυνηθέντες ἐκφυγεῖν, ἄλλος ἀλλαχῇ διεσπάρησαν. Καὶ ἡ μὲν τῶν Πατρῶν πόλις μετωκίσθη ἐν τῇ τῶν Καλαβρῶν²² χώρα τοῦ Ῥηγίου²³, οἱ δὲ Ἀργεῖοι ἐν τῇ νήσῳ τῇ καλουμένη Ὀρόβη²⁴, οἱ δὲ Κορίνθιοι ἐν τῇ νήσῳ τῇ καλουμένη Ἀιγίνῃ μετώκισαν. Τότε δὲ καὶ οἱ Λάκωνες τὸ πατρῶον ἔδαφος καταλιπόντες, οἱ μὲν ἐν τῇ νήσῳ Σικελίας ἐξέπλευσαν, οἱ καὶ εἰς ἔτι εἰσὶν ἐν αὐτῇ ἐν τόπῳ καλουμένῳ

V ďalšom vpáde sa [Avari] zmocnili celej Thesálie aj Hellady celej, tiež starého Epiru, ako aj Attiky a Euboie. Vpadli tiež aj na Peloponéz a bojom ho obsadili, a, ničiac a vyháňajúc vznešené a hellénske národy, sami sa tam usadili. Tí, čo boli schopní ujsť pred ich krvou pofŕkanými rukami, sa každý inam rozprchlí. Obyvatelia mesta Patras sa presídlili na územie Rhégia v Kalábrii, Argejčania na ostrov zvaný Orobé, Korinfania na ostrov menom Aigína. Vtedy aj Lakónčania opustili svoju otcovskú pôdu, jedni odplávali na ostrov Sicíliu a ešte stále sa tam nachádzajú na mieste zvanom Demenna, volajú sami seba Demenčania namiesto Lakedaimončanov a zachovávali si aj svoj lakónsky dialekt. Druhí, nájduc neschodné miesto na pobreží, postavili tam opevnené mesto a nazvali ho Monemvasiou,

¹⁹ Text kroniky uvedený v tejto štúdiu sa opiera o rukopis *Iv*, ktorý publikovali P. Lemerle, P. Charanis a S. P. Kyriakidés. Text publikovaný P. Lemerlom však vykazuje malé pravopisné odchýlky od textu publikovaného nezávisle P. Charanisom a S. P. Kyriakidésom, preto sme sa rozhodli pridržiavať verzie týchto dvoch bádateľov, a na ostatné rozdiely upozorniť v poznámkovom aparáte na príslušnom mieste. Existuje aj knižné vydanie, ktorého vydavateľom bol I. Dujčev (DUJČEV, I.: *Cronaca di Monemvasia*. Introduzione, testo critico e note. Palermo 1976), ktorá nám však nebola dostupná v čase písania štúdie. Zároveň sa chceme na tomto mieste poďakovať M. Hurbaničovi za jeho cenné pripomienky ku konečnej podobe slovenského prekladu.

²⁰ LEMERLE, ref. 3, s. 9: „Εὔβοιαν“.

²¹ LEMERLE, ref. 3, s. 9: „Πελοποννήσῳ“.

²² LEMERLE, ref. 3, s. 9: „Καλαυρῶν“.

²³ LEMERLE, ref. 3, s. 9: „Ῥηγίου“.

²⁴ Dnešný malý ostrov Romvi, oproti pobrežiu Argolidy na Peloponéze. AVRAMEA, A. *Le Péloponnèse du IVe au VIIe siècle*, s. 91.

Δέμενα,²⁵ καὶ Δεμενῖται ἀντὶ Λακεδαιμονιῶν κατονομαζόμενοι καὶ τὴν ἰδίαν τῶν Λακῶνων διάλεκτων διασώζοντες, οἱ δὲ δύσβατον τόπον παρὰ τὸν τῆς θαλάσσης αἰγιαλὸν εὐρόντες, καὶ πόλιν ὄχυρὰν οἰκοδομήσαντες καὶ Μονεμβασίαν ταύτην ὀνομάσαντες, διὰ τὸ μίαν ἔχειν τῶν ἐν αὐτῇ εἰσπορευομένων τὴν εἴσοδον, ἐν αὐτῇ τῇ πόλει κατέκρησαν μετὰ καὶ τοῦ ἰδίου αὐτῶν ἐπισκόπου· οἱ δὲ τῶν θρεμμάτων νομεῖς καὶ ἀγροικικοὶ κατακρίσθησαν ἐν τοῖς παρακειμένοις ἐκείσε τραχινοῖς²⁶ τόποις, οἱ καὶ ἐπ' ἐσχάτων Τζακονίαι²⁷ ἐπωνομάσθησαν. Οὗτος οἱ Ἄβαροι τὴν Πελοπόννησον κατασχόντες καὶ κατοικήσαντες ἐν αὐτῇ διήρκεσαν ἐπὶ χρόνοις διακοσίοις ὀκτωκαίδεκα, μήτε τῶ τῶν Ῥωμαίων βασιλεῖ μήτε ἐτέρῳ ὑποκείμενοι, ἤγουν ἀπὸ τοῦ, ςζζ' ἔτους τῆς τοῦ κόσμου κατασκευῆς ὅπερ ἦν ἕκτον ἔτος τῆς βασιλείας Μαυρικίου, καὶ μέχρι τοῦ, ς^{ου}τιγ' ἔτους, ὅπερ ἦν τέταρτον ἔτος τῆς βασιλείας Νικηφόρου τοῦ παλαιοῦ τοῦ ἔχοντος (υἱὸν) Σταυράκιον. Μόνου δὲ τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς Πελοποννήσου²⁸ ἀπὸ Κορίνθου καὶ

pretože pre do nej vchádzajúcich bol len jeden vstup, tam sa teda usadili aj so svojím biskupom. Iní, čo strážili stáda, a roľníci usadili sa na hornatých miestach, ktoré sa prednedávna nazývajú Tzakónie. Takto teda Avari po tom, ako sa zmocnili Peloponézu a usídlili sa na ňom, udržali ho dvesto a osemnásť rokov, nepodliehajúc ani cisárovi Rimanov, ani inému [vládcovi], čo bolo od 6096. roku od Stvorenia sveta [587], ktorý bol šiestym rokom Mauríkiovej vlády, až po 6313. rok [805], ktorý bol štvrtým rokom vlády Nikéfora staršieho, toho, ktorý mal {syna} Staurakia. Len východná časť Peloponézu, od Korintu až po Maleas, kvôli svojej hornatosti a neprístupnosti ostala neobsadená národom Slovanov, a takýmto spôsobom bol do tejto časti cisárom Rimanov vysielaný stratég Peloponézu.

²⁵ LEMERLE, ref. 3, s. 10: „Δάμεννα“. K problematike týkajúcej sa sicílskej Demenny pozri KISLINGER, E. Λακεδαιμονία, Δέμεννα και το Χρονικόν της Μονεμβασίας. In: Βυζαντινά μελέται. Τόμος Γ' (Lakedaimon, Demenna a kronika z Monemvasie. In.: Byzantské štúdie. Zväzok III.). Atény – Frankfurt: 1991; KISLINGER, E. *Regional Geschichte als Quellenproblem. Die Chronik von Monemvasia und das sizilianische Demenna. Eine historisch-topografische Studie.* Wien: 2001.

²⁶ LEMERLE, ref. 3, s. 10: „τραχανοῖς“.

²⁷ K termínu „Tzakónie“ pozri AHRWEILER, H. Les termes *Τσάκωνες* - *Τσακωνίαι*, et leur évolution sémantique, s. 243 – 249; CARATZAS, S. C. *Les Tzakones.* Berlin – New York, 1976; PAGOULATOS, ref. 11; SYMEONIDÉS, CH. P.: *Οἱ Τσάκωνες καὶ Τσακωνία* (Tzakóni a Tzakónie). Thessaloniki: 1972.

²⁸ LEMERLE, ref. 3, s. 10: „Peloponésou“.

μέχρι τοῦ Μαλαίου τοῦ Σθλαβινοῦ²⁹
 ἔθλους διὰ τὸ τραχὺ καὶ δύσβατον
 καθαρεύοντος, στρατηγός Πελο-
 πονήσου ἐν αὐτῷ τῷ μέρει ὑπὸ τοῦ
 Ῥωμαίων βασιλέως κατεπέμπετο.

V tretej časti sa už opisujú udalosti odohrávajúce sa až neskôr, na začiatku 9. storočia, pretože hlavným motívom je tu znovuzaloženie mesta Patras a následná porážka Slovanov byzantským vojskom pod jeho hradbami. Veliteľom víťaznej byzantskej armády bol stratég z Korintu Skléros, predok významného byzantského aristokratického rodu Sklérovcov, známeho najmä zo stredobyzantského obdobia. K znovuzaloženiu mesta došlo ešte v období, keď na patriarchálnom stolci v Konštantínopole sedel patriarcha Tarasios (pred februárom 806).³⁰ Byzantská zvrchovaná moc sa následne obnovila v plnom rozsahu, čo sa prejavilo aj postupným obnovením Slovanmi zničených miest a kostolov, ako aj transfermi kresťanského obyvateľstva z východných provincií Byzantskej ríše (napr. Arménov) na Peloponéz s cieľom urýchliť akulturačný a asimilačný proces porazených Slovanov.³¹ V závere kroniky je ešte zmienka o povýšení biskupstva v Patrase na metropolitné arcibiskupstvo s tromi podriadenými biskupstvami (Sparta, Methóné a Koróné) a obrátenie prevažne pohanských Slovanov na kresťanskú vieru. V tomto bode sa text rukopisu *Iv* končí slovami „*sláva a vďaka Bohu, Synovi a Duchu Svätému, teraz, a navždy, a na veky vekov, amen*“.

V ďalšom texte, ktorý je obsiahnutý len v rukopisoch *To*, *Ku* a *Ro*³², a ktorý už nemá s avarskými a slovanskými nájazdmi na Peloponéz nič spoločného, pokračuje opis udalostí spojených s cirkevnými metropolami v Lakedaimone (Sparte) a v Monemvasii odohrávajúcich sa v časovom rozpätí siahajúcom od povýšenia Lakedaimonu na metropoliu roku 1082/1083 cisárom Alexiom I. Komnénom (1081 – 1118) až do 14. storočia.³³

²⁹ LEMERLE, ref. 3, s. 10: „Σθλαβινοῦ“.

³⁰ CHARANIS, P. Nicephorus I, The Savior of Greece from the Slavs (810 AD), s. 83.

³¹ V tomto bode je možné nájsť paralely v texte Theofanovej kroniky. Pozri THEOPHANES. Chronografia, s. 486; LEMERLE, ref. 3, s. 29; CHARANIS, ref. 30, s. 82 – 83.

³² Okrem rukopisu *Iv*, táto veta vo všetkých ostatných verziách kroniky chýba. Takisto je nutné poznamenať, že rukopis *Ro* vôbec neobsahuje text kroniky, ktorý predchádza tejto vete.

³³ LEMERLE, ref. 3, s. 24.

Otázka určenia autora, doby a okolností vzniku kroniky

Dôležitým prvkom pri posudzovaní dôveryhodnosti kroniky z Monemvasie je v prvom rade otázka doby jej vzniku a prípadne otázka určenia autora. Keďže, ako bolo spomenuté vyššie, tri z dochovaných rukopisov (*To*, *Ku* a *Ro*) obsahujú vo svojom texte okrem opisu avarských nájazdov a slovanského záboru Peloponézu aj opisy ďalších udalostí siahajúcich až do 14. storočia a je v nich zmienka aj o aristokratickom rode Likiniovcov z Monemvasie, dospeli J. Pasini, K. Paparhégopoulos, K. Hopf, G. Hertzberg³⁴ a N. A. Béés k záveru, že kronika musela vzniknúť azda až v 16. storočí, a že jej objednávateľmi boli práve Likiniovcovia.³⁵ Na základe tohto zistenia mohli potom bádatelia s čistým svedomím vyhlásiť, že kronika „*má len malú historickú hodnotu*“³⁶, a pádom spochybníť informácie ohľadne slovanského osídlenia Peloponézu obsiahnuté v jej texte, teda aj celú Fallmerayerovu teóriu.

Zmenu priniesol až nález z roku 1905, keď S. Kougeas objavil v Drážďanskom kódexe *Da 12 f.6^a* margináliu biskupa mesta Kaisareie Aretha (848 – 932).³⁷ Text marginálie súhlasí takmer doslova s textom kroniky, takže logickým záverom nálezcu bol predpoklad, že biskup Arethas a anonymný autor kroniky čerpali z jedného a toho istého neznámeho prameňa.³⁸ To by znamenalo, že text rukopisu *Iv* nepochádza až zo 16. storočia, ale je skoršieho dáta. Touto problematikou sa podrobne zaoberali S. P. Kyriakidés³⁹, P. Charanis⁴⁰ a P. Lemerle. Rozsah tejto štúdie neumožňuje podrobne predstaviť mienku každého z historikov, preto uvedieme len hypotézu P. Lemerla, podľa ktorej je možné vznik kroniky klásť do obdobia medzi rokmi 806 (smrť patriarchu Tarasia spomínaného v texte kroniky) a 932, podľa ktorej biskup Arethas mal pri písaní marginálie čerpať z vtedajšieho rukopisu kroniky.⁴¹ Dokonca sa vyskytla ešte odvážnejšia hypotéza – publikovaná J. Koderom –, na základe ktorej by bolo možné prisúdiť autorstvo kroniky z Monemvasie samotnému biskupovi

³⁴ CHRYSANTHOPOULOS, ref. 18, s. 249.

³⁵ BÉÉS, ref. 13, s. 101 – 102.

³⁶ Podľa názoru K. Paparhégopoulosa. Výnimku medzi staršími gréckymi bádateľmi tvoril práve nálezca rukopisov *Ku*, *Iv*, a *Ro* S. Lampros, ktorý zastával názor, že jadro kroniky pochádza najneskôr z konca 11. storočia. Cit. z KYRIAKIDÉS, ref. 8, s. 33 – 36.

³⁷ KOUGEAS, S. V. `Ο Καισαρείας Ἀρέθας καὶ τὸ ἔργον του. Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πρώτης ἀναγεννήσεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Βυζάντιῳ (Arethas z Kaisareie a jeho dielo. Príspevok k dejinám prvej renesancie gréckej vzdelanosti v Byzancii), s. 58 – 59; LEMERLE, ref. 3, s. 25 – 26. Tento istý kódex sa v novšej literatúre uvádza ako moskovský a je uložený vo Vladimíre. Pozri KRESTEN, O. Zur Echtheit des ΣΙΓΙΑΛΙΟΝ des Kaisers Nikephoros I. für Patras, s. 15.

³⁸ KOUGEAS, ref. 17, s. 476.

³⁹ KYRIAKIDÉS, ref. 8, s. 84 – 90.

⁴⁰ CHARANIS, ref. 4, s. 144.

⁴¹ LEMERLE, ref. 3, s. 27.

Arethovi, a tak dobu jej vzniku určiť presne na rok 901/902.⁴² Vďaka týmto novým faktom text kroniky v každom prípade znova nadobúda na väčšej dôveryhodnosti.

Nové zistenia umožňujú znovu preskúmať okolnosti vzniku kroniky a jej možné zdroje. Bádania, ktorí od začiatku obhajovali dôveryhodnosť obsahu kroniky, sa usilovali dokázať, že jej anonymný autor čerpal z dnes už strateného historického kronikárskeho diela⁴³, ktoré by svojou formou mohlo zodpovedať napr. kronike Jána Malalu.⁴⁴ Avšak nie je možné nevsimnúť si istú spojitosť textu s cirkevným prostredím.⁴⁵ V texte sa medzi udalosťami zo začiatku 9. storočia spomína porážka a následná christianizácia Slovanov, čo je dôležitejšie, aj povýšenie arcibiskupstva v Patrase na metropolitné arcibiskupstvo.⁴⁶ Zároveň je text kroniky zakončený liturgickou formulou. Dá sa teda predpokladať, že ide o reflexiu skutočných historických udalostí z prelomu 6. až 7. storočia a zo začiatku 9. storočia, ktorá prešla do miestnej cirkevnej tradície v Patrase a v synaxárnej podobe sa uchovávala ďalej, až sa napokon na začiatku 10. storočia dostala do textu kroniky.⁴⁷

Evidentná je najmä spätosť tretej časti textu s cirkevnou metropoliou v Patrase, čo by eventuálne mohlo pomôcť pri presnejšom určovaní okolností vzniku kroniky. Táto súvislosť sa stane ešte markantnejšou, ak si uvedomíme, že aj Arethas, autor vyššie spomínanej marginálie, zároveň možný autor kroniky, pochádzal práve z Patrasu.⁴⁸ Napokon jestvuje ešte ďalší text, ktorý vznikol v súvislosti s touto cirkevnou stolicou. Je ním synodálny list patriarchu Nikolaa III. Grammatika z roku 1084, ktorý takisto obsahuje všetky prvky, s ktorými sme sa stretli už v texte kroniky z Monemvasie: t. j. zmienku o vpádoch Avarov a Slovanov na Peloponéz, o 218-tich

⁴² KODER, J. Arethas von Kaisareia und die sogenannte Chronik von Monembasia, s. 75 – 80. Pozri tiež text nižšie.

⁴³ KOUGEAS, ref. 17, s. 476.

⁴⁴ CHARANIS, ref. 30, s. 82; CHARANIS, P. On the question of the Slavonic settlements in Greece during the Middle Ages, s. 256; CHARANIS, ref. 4, s. 154. Názov hypotetického diela by bol *Scriptor incertus de Leone Armenio*, podľa dochovaného fragmentu textu.

⁴⁵ KYRIAKIDÉS, ref. 8, s. 50.

⁴⁶ Tieto dve udalosti ešte nie sú priamo spojené, avšak jestvuje text, v ktorom je víťazstvo nad Slovanmi pri Patrase priamo prisudzované Sv. Andrejovi, patrónovi mesta, a vďaka nemu potom došlo k povýšeniu Patry na metropolitné arcibiskupstvo. Ide o 49. kapitolu z diela byzantského cisára Konštantína VII. Porfyrogenneta (913 – 959) *De administrando imperio*. PORPHYROGENNITUS, C. De administrando imperio, s. 228 – 233. Keďže text 49. kapitoly vychádza z privilégia vydaného pre metropolitu v Patrase jeho otcom cisárom Levom VI., je možné predpokladať, že zachycuje vývoj miestnej cirkevnej tradície v tomto meste, ktorá v priebehu 9. storočia začala spájať víťazstvo nad Slovanmi s nadprirodzeným zásahom tohto svätca. K tomu pozri TURLEJ, S. The legendary Motif in the Tradition of Patras, s. 383, 386 – 387, tamtiež pozri aj ďalšiu literatúru. Tiež LEMERLE, ref. 3, s. 39 – 40.

⁴⁷ Názor S. Lamprosa, cit. z BÉES, ref. 30, s. 100. Taktiež KOUGEAS, ref. 17, s. 476; CHRYSANTHOPOULOS, ref. 18, s. 249.

⁴⁸ LEMERLE, ref. 3, s. 27. Arethas sa narodil v Patrase a pred rokom 886 sa dostal do Konštantínopola, kde strávil väčšiu časť svojho života. Roku 895 sa stal diakonom a roku 906 metropolitom v Kaisarei. KODER, ref. 42, s. 77.

rokoch trvania ich tamojšej nadvlády, o porážke Slovanov pri Patrase a o povýšení tohto arcibiskupstva na metropoliu.⁴⁹ Viacnásobné zdôrazňovanie povýšenia arcibiskupstva v Patrase pravdepodobne nebolo samoúčelné, pretože sa zdá, že metropolia v Patrase musela v priebehu svojej existencie opakovane dokazovať svoje práva na toto postavenie⁵⁰, a to najmä v reakcii na nároky metropolie v Korinte.⁵¹ Takáto situácia nastala prvýkrát už začiatkom 10. storočia. Vtedy z iniciatívy cisára Leva VI. (886 – 912) prebiehala reorganizácia cirkevných štruktúr ríše, od ktorej sa v byzantských cirkevných kruhoch očakávalo, že po ukončení ikonoklastického obdobia a po začlenení Illyrika pod jurisdikciu Konštantínopolského patriarchátu nanovo stanoví hierarchiu medzi biskupstvami, arcibiskupstvami a metropoliami a urovná prípadné jestvujúce spory.⁵²

Je len prirodzené, že tomuto procesu muselo predchádzať obdobie, počas ktorého mali cirkevní hodnostári čas zhromaždiť všetky potrebné podklady na obranu nárokov svojich stolíc. Najdôležitejším dokumentom by bolo bývalo celkom nepochybné pôvodné, dnes už stratené, privilegium (*σιγγίλιον*) od cisára Nikéfora I., ktoré mal iste metropolita v Patrase k dispozícii.⁵³ V podkladoch určených pre Konštantínopolský patriarchát tento dokument mohli sprevádzať aj iné oficiálne dokumenty, napríklad skrátený výťah z jeho obsahu, resp. akési *exposé* určený úradníkom v Konštantínopole, obsahujúce všetky informácie, ktoré by podporovali nároky metropolie v Patrase na svoje postavenie. Podľa mienky J. Kodera je za takúto oficiálne *exposé*, možné považovať aj text kroniky z Monemvasie. Vo svojej štúdiu presvedčivo poukazuje na fakt, že napriek svojej relatívnej krátkosti text kroniky obsahuje prvky náročného a vysokého štýlu majúceho analógie aj v iných doteraz zachovaných byzantských oficiálnych dokumentoch, pričom ako príklad uvádza

⁴⁹ RHALLÉS, G. A. – POTLÉS, M. *Σύνταγμα τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων τῶν ἁγίων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων, καὶ τῶν ἱερῶν οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν συνόδων καὶ τῶν κατὰ μέρος ἁγίων πατέρων ἐκδόσεων.*, s. 72.

⁵⁰ V spomenutom synodálnom liste sa spomínajú medzi dokumentmi doloženými patraským metropolitom okrem privilegia cisára Nikéfora I. aj privilegia cisárov Leva VI. (886 – 912), Romana I. Lekapena (920 – 944), Nikéfora II. Fokasa (963 – 969) a Nikéfora III. Botaneiatésa (1078 – 1081). RHALLÉS, G. A. – POTLÉS, M.: *Σύνταγμα*, s. 72.

⁵¹ KODER, ref. 42, s. 76. Podľa niektorých autorov však bolo postavenie Patrasu voči nárokom iných cirkevných centier pevné a nebolo potrebné ho ešte podopierať rôznymi dodatočnými dokumentmi. KRESTEN, ref. 37, s. 32; TURLEJ, ref. 46, s. 387 – 388.

⁵² KODER, ref. 42, s. 78.

⁵³ Keďže ho v podobnej situácii mal k dispozícii aj neskôr, konkrétne v roku 1084. Pozri pozn. 50. Toto predpokladané privilegium bolo niektorými bádateľmi v snahe spochybníť všemožne platnosť textu kroniky považované za „zbožné falzum“ patraského metropolitu, ktorý si mal v priebehu 8. storočia uzurpovať túto hodnosť a potom si ju chcel začiatkom 10. storočia poistiť. Pozri najmä KYRIAKIDÉS, ref. 8, s. 24 – 29. Proti tejto teórii vystúpili P. Charanis a neskôr O. Kresten, ktorí presvedčivo dokázali pravosť predpokladaného privilegia povyšujúceho Patras na metropoliu. Pozri CHARANIS, ref. 44, s. 256; KRESTEN, ref. 37, s. 27 – 35; TURLEJ, ref. 46, s. 385.

novelu cisára Leva VI.⁵⁴ Takto sa opäť dostávame k vyššie uvedenému roku 901/902 ako pravdepodobnému dátumu vzniku textu kroniky z Monemvasie.

Na základe uvedených skutočností možno dospieť k názoru, že text kroniky vznikol na začiatku 10. storočia a jeho autorom bol pravdepodobne Arethas, biskup z Kaisareie. Pri písaní svojho textu nemal zrejme k dispozícii viacej historických prameňov ako dnešní historici, pretože žiadne kronikárske dielo, ktoré by opisovalo udalosti v 7. storočí, v skutočnosti ani neexistovalo. Okrem prístupu k spomínaným historickým dielam Evagria, Theofanésa, Theofylakta Simokatésa, Genézia, Menandra Protektora mohol vychádzať jedine z miestnej cirkevnej a laickej tradície v Patrase a z dnes už strateného privilégia od cisára Nikéfora I., ktorým bolo o storočie skôr arcibiskupstvo v Patrase povýšené na metropoliu. Týmto by sa časový odstup od v texte spomínaných udalostí znížil na dve storočia. Tento fakt iste zvyšuje dôveryhodnosť kroniky ako takej a úplne tým odoberá váhu názorom starších bádateľov, ktorí vyhlasovali, že kronika vôbec nemá, resp. má len malú historickú hodnotu.

Nemôžeme však celkom súhlasiť ani s názorom P. Charanisa, ktorý sme citovali v úvode tejto štúdie a ktorý priznáva kronike absolútnu dôveryhodnosť. Najmä presný časový údaj o období avarsko-slovanskej, či slovanskej „nadvlády“ na Peloponéze medzi rokmi 587 a 805 je veľmi podozrivý, ak nie nepravdivý, ako aj ďalšie tvrdenie obsiahnuté v kronike, že v tej dobe na Peloponéz nevkročila noha žiadneho Rimana, čiže cisárskeho úradníka. Archeologické nálezy pochádzajúce z Peloponézu vytvárajú obraz trochu odlišný od toho, ktorý sa nám ponúka v texte kroniky z Monemvasie. Konfrontácia textu kroniky z Monemvasie s inými historickými a archeologickými prameňmi by však prekročila zamýšľaný rámec tejto štúdie, a preto sa jej hodláme venovať v budúcnosti.

Zoznam bibliografických odkazov

AHRWEILER, H. Les termes Τσάκωνες-Τσακωνία, et leur évolution sémantique.

In *Revue des études byzantines*, 1963, roč. 21, s. 243 – 249.

AVENARIUS, A. *Die Awaren in Europa*. Bratislava – Amsterdam: 1974.

AVRAMEA, A. *Le Péloponnèse du IVe au VIIe siècle. Changements et persistances*. Paris: 1977.

BĚES, N. A. Τὸ περὶ τῆς κτίσεως τῆς Μονεμβασίας Χρονικόν (Kronika o založení Monemvasie). In *Byzantís*, 1909, 1, s. 57 – 105.

⁵⁴ KODER, ref. 42, s. 76 – 77.

- HALDON, J. F. *Byzantium in the Seventh Century. The Transformation of a Culture*. Cambridge: 1990.
- HURBANIČ, M. Obliehanie Konštantínopola roku 626 v byzantskej historiografii I. In *Byzantinoslovaca*, 2006, roč. 1, s. 52 – 85.
- CHARANIS, P. Nicephorus I, The Savior of Greece from the Slavs (810 AD). In *Byzantina-Metabyzantina*, 1946, roč. 1, č. 1, s. 75 – 92.
- CHARANIS, P. On the question of the Slavonic settlements in Greece during the Middle Ages. In *Byzantinoslavica*, 1949, roč. 10, s. 254 – 258.
- CHARANIS, P. The Chronicle of Monemvasia and the Question of the Slavonic settlements in Greece. In *Dumbarton Oaks Paper*, 1950, roč. 5, s. 141 – 146.
- CHRYSANTHOPOULOS, E. Περὶ τοῦ «Χρονικοῦ τῆς Μονεμβασίας» (O «kronike z Monemvasie»). In *Epeterés Hetaireías Byzantinón Spoudón*, 1951, roč. 21, s. 238 – 253.
- KODER, J. Arethas von Kaisareia und die sogenannte Chronik von Monembasia. In *Jahrbuch des österreichischen Byzantinistik*, 1976, roč. 25, s. 75 – 80.
- KOUGEAS, S. V. Ἐπὶ τοῦ καλούμενου Χρονικοῦ «Περὶ τῆς κτίσεως τῆς Μονεμβασίας» (O takzvanej kronike «O založení Monemvasie»). In *Neos Hellénomnémon*, 1912, roč. 9, s. 473 – 480.
- KOUGEAS, S. V. Ὁ Καισαρείας Ἀρέθας καὶ τὸ ἔργον του. Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πρώτης ἀναγεννήσεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Βυζάντιῳ (Arethas z Kaisareie a jeho dielo. Príspevok k dejinám prvej renesancie gréckej vzdelanosti v Byzancii). Atény: 1913.
- KRESTEN, O. *Zur Echtheit des ΣΙΓΙΛΛΙΟΝ des Kaisers Nikephoros I. für Patras*. Wien: 1977.
- ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ, S. P. *Βυζαντινὰ μελέται VI. Οἱ Σλάβοι ἐν Πελοπόννησῳ* (Byzantské štúdie VI. Slovania na Peloponéze). Thessaloniki: 1947.
- LEMERLE, P. La chronique improprement dite de Monemvasie: le contexte historique et légendaire. In *Révue des études byzantines*, 1963, roč. 21, s. 5 – 49.
- LAMPROS, S. Νέος κώδιξ τοῦ Χρονικοῦ Μονεμβασίας (Nový kódex kroniky z Monemvasie). In *Neos Hellénomnémon*, 912, roč. 9, s. 245 – 251.

- PAGOULATOS, S. A. *Οἱ Τσάκωνες καὶ τὸ περὶ τῆς κτίσεως τῆς Μονεμβασίας Χρονικόν* (Tzakóni a kronika o založení Monemvasie). Atény: 1947.
- PORPHYROGENNITUS, C. *De administrando imperio*. Greek text edited by Gy. Moravcsik, English translation by R. J. H. Jenkins. Washington: 1967.
- RHALLÉS, G. A. – POTLÉS, M.: *Σύνταγμα τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων τῶν ἁγίων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων, καὶ τῶν ἱερῶν οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν συνόδων καὶ τῶν κατὰ μέρος ἁγίων πατέρων ἐκδόσεων*. Atény: 1855.
- SOUSTAL, P. *Thrakien (Thrakē, Rhodopē und Haimimontos)*. Tabula Imperii Byzantini, Band 6. Wien: 1999.
- TURLEJ, S. The legendary Motif in the Tradition of Patras. St. Andrew and the Dedication of the Slavs to the Patras Church. In *Byzantinoslavica*, 1992, roč. 60, č. 2, s. 374 – 399.
- THEOPHANES. *Chronografia*. Recensuit Carolus de Boor, CSHB. Lipsiae: 1883.
- ZAKYTHÉNOS, D. A. *Οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι. Συμβουλή εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ* (Slovania v Grécku. Príspevok k histórii stredovekého gréckeho národa). Atény: 1945.

The Chronicle of Monemvasia, A Historical Source of Information About Settlement of Peloponnese by the Avars and Slavs

Marek Meško

Only a few historical sources have been preserved until now about the Byzantine history of 7th century, what resulted in calling this period „dark“ in historical literature. *The Chronicle of Monemvasia* represents one of the few preserved documents. Its text offers the reader a description of events, whose paralel it is hard, if not impossible to find in other preserved historical sources. The text of the chronicle became the subject of a heated debate since the unique information contained regards penetration and settlement of Slavic tribes at the territory of present day Greece or Peloponnese, and in the first half of 19th century was used by J. P. Fallmeayer to support his famous theory. One group of historians, consisting mainly of nationally conscious Greek and also filhellenically oriented foreign researchers tried to discredit the chronicle as a valuable source of information as much as possible, whereas others tried to defend its trustworthiness often reaching the opposite extreme.

The article offers a brief survey of the history of research into the chronicle, present theories regarding the period and circumstances of its origin as well as the questions of its authorship. According to what we know today the Chronicle of Monemvasia probably originated in the town of Patras at the Peloponnese around year 901 or 902 and its author may have been Arethas, bishop of Kaisareia (848 – 932), himself a native of Patras. The chronicle was designed as *exposé* to accompany other official documents and prove the rightness of Patras church metropolis claims to hold its position within the Church hierarchy before the Church reorganisation of the whole Byzantine Empire as planned by the Emperor Leo VI. (886 – 912). From this viewpoint it is possible to find the text of the Chronicle of Monemvasia trustworthy, even though it is necessary to avoid taking over the information contained in a way which would be too uncritical.

Sambucus

Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky. Prof. PhDr. Daniel Škoviera, PhD. (ed.). Trnava: Typis Universitas Tyrnaviensis – Veda, 2005. 260 s. ISBN 80-8082-045-7.

Bronislava Svobodová

Katedra klasických jazykov Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave vydala prvé číslo zborníka *Sambucus*. Práce z klasickej filológie, latinskej medievalistiky a neolatinistiky. Zborník pomenovaný podľa Jána Sambuca (1531 – 1584), jedného z najvýznamnejších humanistických vzdelancov, ktorého meno je neodmysliteľne späté s Trnavou, už svojím názvom vyjadruje tematickú orientáciu na Trnavu, Trnavskú univerzitu, tlače vydávané kníhtlačiarňou pôsobiacou pri Trnavskej univerzite (trnaviká) a osobnosti späté s kultúrou a dejinami Trnavy.

Zborník je rozdelený na niekoľko samostatných častí. Po Úvodnom slove profesora Daniela Škoviera (s. 7 – 10) nasledujú štúdie (13), recenzie (9) a správy (5). Jazyk príspevkov je slovenský, s výnimkou štúdie Elizabeth Kleckerovej a Franza Römera *Von Dornen zum Musenhaim. Nicolaus Jánossi, Natales civitatis Tyrnaviensis (1727)*, ktorá je písaná v nemeckom jazyku.

Štúdie možno tematicky rozdeliť do niekoľkých skupín. Prvou sú štyri štúdie, ktoré sa zaoberajú tzv. promočnými tlačami vydávanými Trnavskou univerzitou pri príležitosti slávnostných promócií bakalárov. Jozef Kordoš v štúdiu *Receptia antickej epickej tradície v historickom epose Tyrnavia nascens* od Štefana Čibu, SJ, vydanom roku 1706 (s. 35 – 64) predstavuje tento prameň – prvý pokus písomne zaznamenať vznik a čiastočne i dejiny Trnavy formou historického eposu. Po krátkych biografických informáciách nasleduje obsah básne. Ústredným motívom je oslava založenia Trnavy uhorským kráľom Belom II. Slepým po zjavení sa mu sv. Mikuláša, ale najmä oslava založenia Trnavskej univerzity s pomocou Pallas Athény a Apolóna, no predovšetkým sv. Mikuláša. Štúdia pokračuje kritikou Čibovho diela z hľadiska obsahového, formálneho, jazykového a z hľadiska historickej skutočnosti. Súčasťou je ukážka z diela a jeho prekladu. Daniel Škoviera v štúdiu *Societas Jesu ako novodobá stoa v promočnom spise Jána Kaziho* (s. 55 – 79) predstavuje rozsahom malú promočnú tlač *Stoa vetus et nova* vydanú v Trnave roku 1710 Jánom Kazim, SJ. Kazi sa usiloval vykresliť Spoločnosť Ježišovu ako pravú nasledovníčku starovekej filozofickej stoicej školy formou selektívnej komparácie dvoch imaginárnych ostrovov *Stoa vetus* a *Stoa nova*. Autor štúdie popri obsahu rozoberá formálne a jazykové znaky básne, vychádzajúce z antických vzorov. V prílohe sa nachádza hlava V. a VI. a ich preklad. Vyššie spo-

menutá štúdiá od Elisabeth Klecker a Franza Römera *Von Dornen zum Musenheim...* (s. 81 – 99) sa zaoberá promočnou tlačou Mikuláša Jánossiho, SJ, *Natales civitatis Tyrnaviensis* z roku 1727. Po úvodnom všeobecnom charakterizovaní promočných tlačí barokových jezuitských univerzít, ich znakov a tematických okruhov, nasleduje rozbor básne, ktorá je súhrnom rôznych príbehov o vzniku Trnavy, čerpajúcich z antickej tradície (héros Tyrnavus sa premení na riečku Trnávku a jeho dcéra na mesto), a o názve mesta (pôvod zo slova trnie). Z historických udalostí je v básni dôležité obdobie reformácie a založenie Trnavskej univerzity ako oslava vzdelávacích aktivít Spoločnosti Ježišovej. Promočnou tlačou sa zaoberá aj Martina Miškeje v štúdiu *Jozef Bartakovič: Metallurgicon sive De Cultura fodinarum auri et argenti. Promočná tlač Trnavskej univerzity z roku 1748* (s. 131 – 144). Porovnávacou formou častí Bartakovičovho diela a odborného spisu o baníctve od nemeckého lekára Juraja Agricola *De re metallica libri XII* (1556), z ktorého Bartakovič vychádzal, približuje autorka štruktúru a obsah diela, počnúc návodom na vyhľadávanie vhodných lokalít na ťažbu, opisom jednotlivých činností pri procese ťažby, technických zariadení, dôležitosti teoretických znalostí a pod. Metallurgiká obsahujú mytologické časti (výzvy božstiev na ochranu banských miest), podávajú vyčerpávajúci umelecký obraz o baníckej činnosti na území Slovenska a prehľad baníckej terminológie. V štúdiu sa tiež upozorňuje na moralizujúci a ekologický rozmer básne.

Spoločným znakom druhej skupiny štúdií je ich zameranie na osobnosti späté s Trnavou a ich významné diela, resp. určité časti z nich. Svorad Zavarský sa v štúdiu *Martin Sentiváni, SJ: Grécka schizma a únia. Historicko-polemická dizertácia* (s. 11 – 34) zaoberá treťou kapitolou Sentivániho diela *Disertatio chronologico-polemica de ortu, progressu, ac diminutione Schismatis Graeci, atque Graeci ritus Ecclesiae, cum Romana Ecclesia, tot votis exoptata Reunione* vydanou v Trnave roku 1703. V štúdiu členenej na štyri časti načrtáva najprv život Martina Sentivániho a rozdeľuje jeho tvorbu, nasleduje rozbor vlastnej Dizertácie, nie však z hľadiska obsahového, ale z hľadiska gramatiky a syntaxe. Upozorňuje na špecifiká Sentivániho latinčiny, pokračuje prekladom a uzatvára svoj príspevok krátkym zhrnutím týkajúcim sa prepisu prameňa z originálu. Prílohu tvorí prepis a slovenský preklad tretej kapitoly. Erika Juríková sa v štúdiu *Pôsobenie Rehole kazateľov a panien svätého Dominika v Trnave podľa Notície Mateja Bela v konfrontácii s historickou skutočnosťou* (s. 101 – 121) venuje dvom paragrafom Belovho diela, v ktorých opisuje pôsobenie rehole dominikánok a v súvislosti s tým aj dominikánov v Trnave a porovnáva ich obsah s historickými faktami. Dominikánky prišli do Trnavy po obsadení Budína Turkami, po päťročnom spoložití so spolubratmi v dominikánskom kláštore získali aj jeho mužskú časť (1572). Začiatkom 17. storočia (1614) boli presťahované do kláštora klarisiek v Bratislave, ich majetok v Trnave získali jezuiti, ktorí prikrčili k prestavbe dominikánskeho areálu a roku 1628 k stavbe nového univerzitného kostola. XVIII. i XIX. paragraf a ich preklad do slovenčiny sa nachádzajú v prílohe. V štúdiu *O uplatnení zásady rečovej elegancie v spise Syntaxis ornata* (s. 123 – 130) hovorí Nikol Sipekiová o obľúbenej a jezuitmi v 18. storočí často používanej gramatickej príručke *Syntaxis ornata seu de tribus*

latinae linguae virtatibus, puritate, elegancia, copia, vydanej trnavskou univerzitnou tlačiarňou prvýkrát roku 1745, ktorej autormi sú Franciscus Pomey a Franciscus Wagner. Po porovnaní vydání oboch autorov vyslovila názor, že Wagner toto dielo prevzal od Pomeya a upravil ho pre pomery národnostne pestrého Uhorska. Autorka sa zaoberá obsahom i formálnou stránkou diela. Spomedzi troch v príručke stanovených hlavných postulátov dôležitých pre úplné zvládnutie latinského jazyka (čistota, uhladenosť, bohatosť) podrobne hovorí o rečovej elegancii a estetickej stránke jazyka, o particípiách, časticiach (dnes všetky neohybné slovné druhy) a o syntaxi. Prílohu tvoria vybrané ukážky príkladov z gramatickej príručky. Štúdia Vladimíra Majtana *Niekoľko poznámok na okraj antikizujúcich tendencií v diele Pavla Makóa Carmina* (s. 145 – 156) predstavuje osobnosť fyzika, matematika a astronóma prednášajúceho na Trnavskej univerzite Pavla Makóa, jeho biografické údaje a významné diela. Predmetom štúdie je zbierka jeho básní *Carminum libri tres*, vytlačená v Trnave roku 1764, ktorú tvoria subjektívne ladené, príležitostné a didaktické elégie, ktorých väčšina vychádza z formálneho, jazykového i mytologického hľadiska z antických tradícií. Antikizujúce tendencie a súčasne subjektívny charakter rozoberá autor na príklade piatej elégie prvej knihy *Ad natalem suum*. Katarína Šotkovská sa v štúdiu *František Babai a jeho Zbierka zmiešaných epigramov na cirkevné a svetské témy* (s. 157 – 167), ktorá vyšla v Trnave roku 1777, po charakteristike hlavných črt barokovej literatúry na Slovensku a krátkom životopise Františka Babaia venuje rozboru jeho zbierky epigramov. Nachádza tu antické vzory, prispôsobené kresťanskému prostrediu (vzývanie Panny Márie v úvode ako paralela so vzývaním starovekých Múz a pod.). Uvádza jednotlivé epigramy so slovenskými prekladmi v poznámkovom aparáte o uhorských panovníkoch, predstaviteľoch vtedajšieho kultúrneho života a osobnostiach spätých s Trnavskou univerzitou, ktorým venuje v štúdiu osobitný priestor (Peter Pázmaň, Štefan Kaprinai, Štefan Katona...). Túto skupinu uzatvára štúdia Jozefa Šimončíča *Peter Pázmaň a Slováci v Trnave* (s. 185 – 193), v ktorej sa zaoberá postavením slovenskej národnosti v Trnave už od vystúpenia husitov na Slovensku. Život Slovákov v Trnave sa sústreďoval okolo Kostola sv. Michala, ktorý bol roku 1674 prestavaný a rozšírený v barokovom slohu a roku 1813 napokon zbúraný. Jeho polohu dnes pripomínajú červené dlaždice na chodníku vedúcom popri Dóme sv. Mikuláša zo starého mesta na sídlisko Družba. Vzťah kardinála Petra Pázmaňa k Slovákom v Trnave približuje autor na základe prekladu listiny datovanej 9. februára 1632 v Trnave, v obsahu ktorej možno nájsť určité sympatie kardinála voči Slovákom, alebo aspoň ochotu pomôcť im.

Ďalšiu skupinu tvoria tri štúdie tematicky pomerne rôznorodé. Štúdia *Cholebová epidémia a sociálne nepokoje roku 1831 v latinskej kronike gréckokatolíckej farnosti Slanské Nové Mesto* (s. 169 – 183) od Martina Zborovjana približuje málo známy historický prameň týkajúci sa povstania na východnom Slovensku v roku 1831. V úvode hovorí o časovom rozsahu kroniky (od roku 1823 s rôznymi prerušeniami zápisov do roku 1930 a posledný údaj z roku 1987), o jej zapisovateľoch, jazyku, formáte a štruktúre záznamov. Autor rozoberá kroniku z obsahového hľadiska a porovnáva zázna-

my s historickou skutočnosťou. Nepokoje prebehli vo farnosti začiatkom augusta 1831, vrcholili 4. a 5. augusta, skončili príchodom vojska, vyšetrovaním a popravou troch vodcov povstalcov. Štúdiu uzatvára rozbor textu kroniky z formálneho hľadiska a prepis udalostí zaznamenaných v kronike ku 4. augustu 1831 spolu so slovenským prekladom. Zuzana Dzurňáková v štúdiu *Emblémy v edukačno-vzdelávacej činnosti trnavských jezuitov* (s. 195 – 206) hovorí z pohľadu umenovedca o emblematike a emblémoch v období ich najväčšieho rozmachu v rokoch 1531 – 1780 a o vzťahu jezuitov k tejto forme charakteristickej vysokým didaktickým potenciálom a nábožensko-morálnym akcentom, ktorou možno vyjadriť jednu myšlienku súčasne abstraktne (slovom) i obrazne (kresbou). Zaoberá sa klasifikáciou emblematických tlačí v Uhorsku z hľadiska chronologického, jazykového, obsahového, z hľadiska autorov a ich konfesie a pod. Uzatvára, že v Uhorsku pri tvorbe emblémov dominovali jezuiti a významným strediskom emblematickej tvorby bola Trnava. Marta Dobrotková približuje vo svojej štúdiu *František II. Rákoci a bitka pri Trnave roku 1704* (s. 207 – 219) politickú situáciu v Uhorsku na začiatku 18. storočia. Posledné a súčasne najväčšie zo stavovských povstaní sa podobne ako tie predchádzajúce odohrávalo prevažne na území Slovenska. Trnava a okolie sa stali centrom diania koncom roku 1704, keď sa v priestore medzi Trnavou, Bielym Kostolom a Hrnčiarovcami odohrala bitka medzi povstalcami a cisárskym vojskom. V štúdiu autorka hovorí o účastníkoch bitky, jej priebehu a výsledku. V prílohe je publikovaný prepis Rákociho manifestu uhorskému obyvateľstvu z roku 1703, v ktorom vyzýval k boju proti Habsburgovcom.

Druhú časť zborníka tvoria Recenzie zamestnancov Katedry klasických jazykov na viaceré diela monografického, zborníkového a slovníkového charakteru. Zborník uzatvárajú Správy informujúce prevažne o akciách konaných v spolupráci alebo aspoň za účasti trnavských klasických filológov.

Prvé číslo zborníka *Sambucus* je súborom zaujímavých príspevkov, ktoré sú výsledkom vedeckej činnosti ich autorov, ale i Katedry klasických jazykov Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity ako celku. Zborník vyplňa svojou orientáciou na doteraz len okrajovo spracované alebo úplne nespracované pramene voľné miesto v mozaike poznania našej minulosti.

Fircáková, Kamila: Univerzitná knižnica v Bratislave 1986 – 1999: bibliografia.

Bratislava: Univerzitná knižnica, 2005. 445 s.
ISBN 80-85170-86-8.

Michaela Kujovičová

VUniverzitetnej knižnici v Bratislave sa už od 60.-tych rokov 20. storočia systematicky evidujú všetky dokumenty o knižnici. Sériu doteraz publikovaných troch súhrnných bibliografií zostavených Jurajom Eckerom doplnila koncom roka 2005 bibliografia Univerzitetnej knižnice za roky 1986 – 1999. Jej zostavovateľkou je dlhoročná pracovníčka knižnice a skúsená bibliografka Mgr. Kamila Fircáková.

Bibliografia prináša súpis monografií a príspevkov v periodikách a seriáloch publikovaných za sledované obdobie na území Slovenskej republiky a od roku 1993 aj v Českej republike. Ako prezrádza zoznam excerpovaných prameňov, ktorý tvoria hlavne periodiká a seriály, ale aj neperiodické publikácie, bibliografie a interné materiály, do bibliografie boli zahrnuté aj zistené zahraničné dokumenty. Samotnému bibliografickému súpisu predchádza schéma triedenia so 17 hlavnými tematickými triedami, ktorá slúži aj ako obsah bibliografie. Zvolené tematické triedy sledujú dejiny knižnice, všeobecné informácie o knižnici, jej postavenie, poslanie a úlohy, spoluprácu, fondy, katalógy, služby, výstavnú činnosť, kultúrne a vzdelávacie podujatia, bibliografickú činnosť, výskumnú činnosť, metodickú činnosť, odborné podujatia, edičnú činnosť, automatizáciu a elektronizáciu, pracovníkov, budovy a ich využitie. Štruktúra bibliografického súpisu zachováva uvedené triedenie podrobne rozpracované do viacerých tematických podskupín, ktoré vyjadrujú obsahovú charakteristiku jednotlivých dokumentov a zastupujú tak predmetové heslá. Príslušnosť jedného dokumentu do viacerých tematických tried je vyriešená formou odkazov. V bibliografii sa neodkazuje len na jednotlivé dokumenty, ale aj na jednotlivé tematické podskupiny, čím sa rešpektuje tematická spojitosť medzi jednotlivými podskupinami. Bibliografické záznamy recenzií na dokumenty nasledujú za recenzovanými dielami. Celkovo obsahuje bibliografia 1 579 tematicky usporiadaných bibliografických záznamov, ku ktorým je pripojený aj menný register.

Táto bibliografia zostavená s maximálnou úplnosťou a na vysokej odbornej úrovni sprostredkováva nielen prístup k prameňom o Univerzitetnej knižnici v Bratislave, ale predstavuje aj jej vývoj a všetky druhy činností za roky 1986 – 1999. Stáva sa tak dôležitou pomôckou pre všetkých, ktorých zaujíma dianie v Univerzitetnej knižnici za posledné obdobie. Škoda len, že zvolená grafická úprava a formát bibliografie nedovolia ešte viac vyniknúť jej kvalitnému obsahu.

Želmíra Gešková a slovenské kalendáre

Miriam Poriezoová

Medzi neúnavné propagátorky dejín knižnej kultúry a jej výskumov patrí nepochybne Želmíra Gešková. Ako dlhoročná pracovníčka Univerzitnej knižnice v Bratislave je známa odbornej verejnosti najmä z početných príspevkov, štúdií a prezentácií výsledkov práce na odborných fórach.

Od roku 1967 sa miestom jej pôsobenia stalo pracovisko retrospektívnej bibliografie. Na jeho úlohách sa podieľala nasledujúcich tridsaťsedem rokov. V Univerzitnej knižnici v Bratislave sa od roku 1965 naplňovala realizácia Smernice a plánu slovenskej národnej retrospektívnej bibliografie, ktoré knižnici uložili bibliografické spracovanie nepravých periodík za roky 1701 – 1965. Ako členka pracovného tímu sa zúčastnila na rozsiahlom prieskume tohto typu dokumentov s následným výstupom¹, ktorý slúžil ako východisko pre ďalšie etapy programu. Následne sa začalo bibliografické spracovanie kalendárov. Rozsah a náročnosť problematiky si vyžiadala dopĺňajúci heuristický prieskum katalógov knižníc, archívov a múzeí, ako aj ďalších sekundárnych prameňov. Časovo rozsiahla úloha bola ukončená vydaním *Bibliografie slovenských a inorečových kalendárov za roky 1701 – 1965*² a vytvorením rozsiahlej kartotéky o článkoch z nich³. V priebehu nasledujúceho obdobia sa podieľala na spracovaní výročných školských správ⁴ a ako vedúca oddelenia (v rokoch 1983 – 1997) koordinovala všetky úlohy, ktoré sa na pracovisku riešili.⁵

Hlavnou náplňou práce Želmíry Geškovej bolo spracovanie nepravých periodík. Pretože dlhoročná práca s týmto typom dokumentov prinášala bohaté poznatky, práve prístupňovanie informácií o týchto cenných a málo využívaných prameňoch sa stalo významnou súčasťou jej práce. Systematicky sa venovala prezentácii výsledkov realizovaných úloh a propagácii nevelmi známych prameňov nielen pre dejiny knižnej kultúry, ale aj pre širší historický výskum a príbuzné disciplíny, čo dosvedčuje aj jej publikačná činnosť.⁶

¹ *Provizórny súpis poloperiodík za roky 1700 – 1965*. Bratislava: Univerzitná knižnica, 1968. 3 zv.

² Zost. M. Kipsová – T. Vančová – Ž. Gešková. Martin: Matica slovenská, 1984. 864 s.

³ Súbor obsahuje približne 150 000 záznamov.

⁴ Výsledkom je dvojzväzkový provizórny súpis *Výročné správy škôl z územia Slovenska za roky 1701 – 1918 a 1919 – 1965* (vyd. 1985 – 1986), *Bibliografia výročných správ škôl z územia Slovenska za školské roky 1918/19 – 1952/53*. Martin: Matica slovenská, 1998. 780 s. A takmer 10-tisíc excerpt článkov z výročných správ.

⁵ Okrem úloh programu spracovania nepravých periodík sem patrilo napr. aj spracovanie *Katalógu slovacikálnych tlačí Univerzitnej knižnice do roku 1918*.

Osobitné miesto v jej prednáškovej a odbornej publikačnej činnosti patrí práve problematike slovenských kalendárov. Základnou funkciou kalendárov počas storočí bola orientácia v čase. Kým táto základná funkcia ostávala, ďalšie vlastnosti – obsahové a formálne – sa menili. Prvé kalendáre z územia Slovenska pochádzajú zo 16. storočia, ich štruktúra sa v priebehu 17. storočia ustálila do dvoch základných častí: kalendárovej a poučno-zábavnej a ani v nasledujúcom storočí sa podstatne nezmenila.

Svoj výskum zamerala Želmíra Gešková na vydavateľské aspekty a obsahový rozbor, pretože kalendáre ako zrkadlá svojej doby boli určené širokému okruhu a práve svojím obsahom sa snažili čo najväčšmi priblížiť mysleniu a záujmom recipientov.

V tomto znení aj postupne predstavila kalendáre z tlačiarenskej produkcie známych officín. Geografický princíp zohľadnila v prípade rozboru kalendárov z Bratislavy, Banskej Bystrice, Banskej Štiavnice a Levoče. Tradícia vydávania a tlače kalendárov v Bratislave sa začala v 18. storočí, keď bolo mesto živým politickým, hospodárskym a kultúrnym centrom a naplno sa tu rozvinula tlačiarenská činnosť. Dvestoročné obdobie, ktoré tvorilo časový záber tohto príspevku, priblížilo celý rad titulov jedinečného materiálu, vydávaného v troch jazykových mutáciách so širokým všeobecným i odborným záberom. Z hľadiska nielen regionálnej, ale aj národnej genézy kultúry a literatúry predstavujú významný artefakt banskobystrické a banskoštiavnické kalendáre z konca 18. a začiatku 19. storočia, ktoré napomáhali formovať vzdelanosť a kultúru stredného Slovenska v osvietensko-obrodeneckom období. Podobnú úlohu zohrali v 19. storočí kalendáre z Levoče. V rokoch 1815 – 1895 sa tu vytlačili okrem množstva slovenských tlačí aj štyri tituly kalendárov. Medzi nimi jeden literárne orientovaný, dokladujúci vývin slovenského jazyka, a aj prvý poľnohospodársky kalendár, ktorý bol významným prostriedkom ľudovýchovnej a hospodárskej osvety.

Kalendáre sú bohatým prameňom informácií aj pre biografický výskum. V prípade Ľudovíta Vladimíra Riznera ho predstavili ako nevelmi známeho autora mnohých národnobuditeľských, náboženských a výchovno-mravoučných básní a opakovane sa venovali jeho životu, ľudovýchovnej a pedagogickej činnosti a knižnému vydaniu Bibliografie písomníctva. K obohateniu slovenskej kalendárovej literatúry prispel začiatkom 20. storočia aj Ján Párička. Ako zostavovateľ a vydavateľ sa usiloval predovšetkým o sprístupnenie obsahovo a umelecky hodnotného čítania a aktuálnych článkov z rôznych oblastí ľudskej činnosti, čo svedčilo o jeho premyslenej koncepcii.

Kalendáre predstavujú aj mimoriadne bohatú bázu faktografických poznatkov o udalostiach regionálneho významu, doplnenú drobnými biografickými a hos-

⁶ FIRČÁKOVÁ, K.: Bibliografka Želmíra Gešková. In: *Aktuality: informácie z knižničnej a informačnej vedy a praxe*, 2004, č. 2, s. 97 – 109.

podárskymi informáciami, často s hodnotným fotodokumentačným materiálom. Takto vznikol obraz mesta Skalica, poskytujúci dobový pohľad na každodenný život. V zrkadle beletristického spracovania povestí a legiend, uverejnených v kalendároch, priblížila na pamiatky a dejinné udalosti bohaté stredné Považie.

Výskum slovenských kalendárov, ich štruktúry, skladby a analýzy obsahovej koncepcie, ktorým sa Ž. Gešková venovala, smerovali k jednému cieľu. Opakovane zdôrazňovala význam týchto prameňov nielen pre dejiny knižnej kultúry, ale výsledkami svojho bádania dokazovala, ako možno využiť tento materiál pri skúmaní dejín každodennosti v biografistike a v regionálnom výskume.

Súpis príspevkov Želmíry Geškovej venovaných výskumu kalendárov

1984

Bibliografia slovenských a inorečových kalendárov 1701 – 1965. Martin : Matica slovenská, 1984. 864 s. (Spoluautorky Mária Kipsová a Tatiana Vančová.)

Výstava Kalendáre na Slovensku od ich vzniku po súčasnosť. In: *Zväzový bulletin*, roč. 15, 1984, č. 2, s. 45 – 48.

1985

Kultúrnohistorický pohľad na slovenské kalendáre. In: *Kalendáre '85. Sympóziium vo Vysokých Tatrách 12. – 13. 4. 1985 : zborník materiálov prednesených na sympóziu.* Prešov, 1985, s. 8 – 33. (Spoluautorka Tatiana Vančová.)

1994

Historiografia na stránkach slovenských kalendárov. In: *Knižnice a informácie*, roč. 26, 1994, č. 8 – 9, s. 380 – 382. – Referát na seminári Bibliografia a historiografia (Bratislava, 1994).

1996

Kalendáre v produkcii starších bratislavských tlačiarní. In: *Kniha '93 – '94 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry.* Martin : Matica slovenská, 1996, s. 89 – 100. – Referát na seminári o dejinách tlačiarní v Bratislave (Bratislava, 1991).

1997

Banskobystrické kalendáre staršieho obdobia. In: *Kniha '95 – '96 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry.* Martin : Matica slovenská, 1997, s. 91 – 96. – Referát na seminári Knižná kultúra v Banskej Bystrici (Banská Bystrica, 1995).

2000

Kalendáre Jána Páričku. In: *Kniha '92 – '93 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin : Matica slovenská, 2000, s. 55 – 60. – Referát na seminári k 115. výročiu narodenia Jána Páričku (Košťany nad Turcom, 1997).

Slovenské kalendáre z Werthmüllerovej tlačiarne v Levoči. In: *Kniha '97 – '98 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin : Matica slovenská, 2000, s. 229 – 233. – Referát na seminári Knižná kultúra v Levoči (Levoča, 1998).

2001

Banskoštiavnické slovenské kalendáre. In: *Kniha 1999 – 2000 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2001, s. 30 – 34. – Referát na seminári Knižná kultúra v Banskej Štiavnici (Banská Štiavnica, 1999).

2002

Obraz mesta Skalica v slovenských kalendároch. In: *Kniha 2001 – 2002 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2002, s. 19 – 26. – Referát na seminári Knižná kultúra na Záhorí (Skalica, 2000).

Stredné Považie v kalendárnej beletrii. In: *Kniha 2001 – 2002 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2002, s. 312 – 322. – Referát na seminári Knižná kultúra na Považí (Trenčín, 2001).

2004

Osobnosť a dielo Ľudovíta V. Riznera v slovenských kalendároch.
In: *Bibliografický zborník 1998 – 1999*. Dostupné na internete:
www.snk.sk/nbuu/Zbornik_1998_1999.pdf

Ľubica Krišková – bibliografka Univerzitnej knižnice v Bratislave

Kamila Fircáková

V našom príspevku chceme načrtnúť odborný profil dlhoročnej pracovníčky Univerzitnej knižnice v Bratislave, bibliografky Mgr. Ľubice Kriškovej. V dňoch, keď príspevok vznikal, uplynulo dvadsať rokov od jej príchodu do knižnice. Do služieb Univerzitnej knižnice vstúpila 1. augusta 1986, po 21 rokoch pôsobenia v školstve. Aprobáciu na toto pôsobenie – na prácu stredoškolskej profesorky – nadobudla absolvovaním štúdia slovenčiny a latinčiny na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského (1960 – 1965).

Nebude azda nezaujímavé uviesť, že školstvo a knihovníctvo, knihovníctvo a školstvo bolo špecifickým spôsobom vzájomne previazané v celom profesijno-pracovnom živote Mgr. Ľubice Kriškovej. Knihovníctvo v kombinácii so slovenčinou chcela pôvodne študovať. Počas pôsobenia v školstve vykonávala prácu knihovníčky: na školách, kde učila, mala na starosti školskú knižnicu. Naopak zasa v Univerzitnej knižnici sa vo svojej práci po celý čas stretávala s problematikou škôl a školstva. Hlavnou náplňou jej činnosti bolo totiž bibliografické spracúvanie výročných školských správ pre slovenskú národnú retrospektívnu bibliografiu (SNRB).

Na tvorbe SNRB sa Univerzitná knižnica podieľa bibliografickým spracúvaním širokej škály dokumentov, súhrnne označovaných ako nepravé periodiká (seriály); z časového hľadiska ide o dokumenty vydané v rokoch 1701 – 1965. Medzi tieto dokumenty sa zaraďujú aj výročné správy škôl.

Spracovanie bibliografie výročných správ škôl (VSŠ) prišlo na rad po dokončení bibliografie kalendárov začiatkom 80-tych rokov. Skúsenosti z práce na tejto úlohe ukázali, že v prvej fáze je potrebné zamerať sa na dôkladný prieskum výskytu dokumentov a vytvoriť ich provizórny súpis; samotnú bibliografiu potom spracúvať za kratšie časové úseky. Všeobecne sa pre SNRB prijala zásada spracovávať prednostne bibliografie dokumentov z 20. storočia. Úlohy SNRB sa v polovici 80-tych rokov stali súčasťou širšieho projektu s názvom Výskum dejín knižnej kultúry a realizácia Programu SNRB.

L. Krišková prišla na pracovisko retrospektívnej bibliografie v čase, keď sa po dokončení provizórneho súpisu VSŠ do plánu úloh zaradilo spracovanie bibliografie VSŠ za obdobie od r. 1918. Na tejto úlohe pracovala spolu s vedúcou pracoviska

Želmírou Geškovou a pod jej vedením. Od vypracovania vstupného projektu úlohy¹ do jej dokončenia a sprístupnenia výstupného produktu v podobe tlačenej bibliografie² uplynulo viac ako desať rokov (1986 – 1997, resp. 1998). Boli to roky pre Ľ. Kriškovú v mnohých smeroch náročné, no zároveň aj úrodné: spolu so zvládnutím takpovediac bibliografickej rutiny a s bibliografickým sprostredkúvaním informácií o VŠŠ a z VŠŠ prinášali jej celkové profilovanie sa ako knihovníčky a bibliografky, širšie zapojenie sa do inštitucionálnych úloh (v Univerzitnej knižnici) na jednej strane a vstup do oblasti dejín školstva a dejín knižnej kultúry na strane druhej. Vo všetkých týchto smeroch mala v nasledujúcom období na čo nadviazať a v čom pokračovať.

Práca na *Bibliografii výročných správ škôl z územia Slovenska v rokoch 1918/19–1952/53* bola vo veľkej miere prácou „v teréne“. Prieskum týchto dokumentov a ich bibliografické spracovanie sa realizovalo v katalógoch a fondoch 40 knižníc (26 knižníc v Slovenskej republike a 14 v zahraničí – v Českej republike a Maďarsku). Ešte väčší bol počet navštívených a využívaných archívov (49) a múzeí (47). (Poznamenáme, že súbežne s popisom VŠŠ sa robili rozpisy ich obsahu ako podklady pre samostatnú bibliografiu článkov z VŠŠ). Výsledkom bol objemný opus, v ktorom sa registrujú výročné správy všetkých typov škôl (ľudových, meštianskych, učňovských, gymnázií a stredných odborných škôl, umeleckých škôl, vysokých škôl) i predškolských zariadení a ich jednotlivé ročníky; zároveň sa uvádzajú konkrétne údaje o histórii jednotlivých škôl, ako aj o ich širšej činnosti (napr. o študentských spolkoch, o školských časopisoch, o školských divadelných predstaveniach). Úvodná štúdia prináša bohaté poznatky o samotných výročných správach. Na oficiálnom predstavení bibliografie vo februári 1999 i v referátoch a recenziách v tlači sa vysoko hodnotil prínos bibliografie pre dejiny školstva a jej vklad do poznatkovej základne knižničnej a informačnej vedy.

Rovnaké ocenenie platí aj pre dielo, na ktorom Ľ. Krišková pracovala v nasledujúcom období – pre *bibliografiu výročných správ škôl na Slovensku za roky 1701 až 1850*. Mala tu na zreteli, že pracuje so starými tlačami a usilovala sa predstaviť ich aj ako špecifické artefakty knižnej kultúry daného obdobia. Bibliografia tak poskytuje bohaté poznatky aj o grafickej úprave a výzdobe VŠŠ, prostredníctvom tzv. priesvitiek (filigránov) umožňuje identifikovať výrobcov a výrobné papiera a i. Ako špecializovaný výstup z úlohy pripravila Ľ. Krišková v spolupráci s historičkou umenia Katarínou Závadovou publikáciu *Grafická výzdoba výročných školských správ 1700 – 1850*, ktorá vyšla r. 2002 v dvoch vydaniach, v druhom vydaní s paralelným slovenským a nemeckým textom³.

¹ Bibliografia výročných správ škôl z územia Slovenska 1918/19 – 1950/51... : vstupný projekt.

² Bibliografia výročných správ škôl z územia Slovenska v rokoch 1918/19 – 1952/53.

³ Grafická výzdoba výročných školských správ 1700 – 1850; Grafická výzdoba výročných školských správ 1700 – 1850=Grafische Gestaltung der Schul-Jahresberichte 1700 – 1850.

Bibliografia výročných školských správ z územia Slovenska 1701 – 1850 bola v porovnaní s bibliografiou za obdobie 1918/19 – 1952/53 spracovaná na odlišných metodologických a technologických princípoch. V projekte⁴, predloženom r. 1998, sa predpokladala tvorba bibliografických záznamov v medzinárodnom výmennom formáte UNIMARC a spracovanie a sprístupnenie bibliografie v elektronickej forme. Práca na úlohe, spojená s osvojovaním si i dotváraním novej metodiky spracúvania VŠŠ, bola náročná aj inak: išlo všetko o jazykovo latinské dokumenty, navyše značne rozptýlené v domácich a zahraničných inštitúciách. Zároveň prinášala mnohé zaujímavé poznatky, napr. o existencii veľkého počtu rukopisných VŠŠ, ktoré by si zaslúžili osobitný prieskum a spracovanie. – Úlohu L. Krišková dokončila v r. 2004 a následne ukončila svoje pôsobenie v Univerzitetnej knižnici. Bibliografia v podobe elektronickej databázy⁵ bola oficiálne predstavená a sprístupnená na internete vo februári 2006. Do tlače je pripravená jej knižná verzia, rozšírená o úvodnú štúdiu.

Spolu s bibliografickým spracúvaním VŠŠ sa L. Krišková venovala aj ich širšej prezentácii a propagácii. Pokladala to za súčasť svojich úloh, tým viac, že VŠŠ napriek svojmu značnému informačnému potenciálu patrili a ešte aj dnes patria k málo známym a málo využívaným dokumentom. Na rozličných odborných fórach a rozličnými formami sprístupňovala poznatky o nich⁶ a ešte častejšie konkrétne, vecné informácie z ich obsahu⁷. Iniciovala tiež prípravu výstavy o VŠŠ a podieľala sa na jej príprave; výstava s názvom Documenta patefacta = Odkryté svedectvá bola sprístupnená začiatkom r. 2002. – Pozornosť venovala aj iným typom nepravých periodík⁸.

Popri práci na vlastných úlohách participovala L. Krišková na spoločných úlohách a aktivitách svojho pracoviska – oddelenia retrospektívnej bibliografie – i na širších úlohách svojej inštitúcie – Univerzitetnej knižnice. Či už išlo o ich prezentáciu a reprezentáciu (9. slovenská bibliografická konferencia, Martin 1996 – pozri⁹); o vystúpenia na „domácich“ podujatiach (seminár Bibliografia a historiografia, 1994; kolokvium Univerzitná knižnica v Bratislave v službách rozvoja slovenskej vedy, kultúry a vzdelávania, 1994; podujatie Pocta bibliografom Univerzitetnej knižnice v Bratislave, 1997 – pozri¹⁰); o prípravu výstav (Z kníh Ľudovíta Vladimíra Riznera, 1999;

⁴ Návrh projektu výskumnej úlohy Bibliografia výročných správ škôl na Slovensku za r. 1701 – 1850.

⁵ Bibliografia výročných školských správ z územia Slovenska 1701 – 1850.

⁶ Výročné správy škôl ako prameň informácií; Informačná hodnota výročných školských správ; Bibliografia výročných školských správ z územia Slovenska v rokoch 1918 – 1955.

⁷ Odborné ženské vzdelávanie za 1. Československej republiky v optike výročných školských správ; Prvé desaťročie slovenského veľkorevúckeho gymnázia vo výročných školských správach; K dejinám banskoštiavnického evanjelického gymnázia; Ladiverov Odhodlaný Eleazar v podaní šarišských študentov.

⁸ Bystrické schematizmy.

⁹ Slovenská národná retrospektívna bibliografia v Univerzitetnej knižnici v rokoch 1991 – 1996.

¹⁰ Informačná hodnota výročných školských správ; Zbierky slovenských dejateľov a spoločností vo fondoch Univerzitetnej knižnice v Bratislave; Osobnosť knihovníka Antona Dezidera Dubaya.

Documenta patefacta=Odkryté svedectvá, 2002); o spracovanie príspevkov do vydání knižnice¹¹ alebo recenziu vydání knižnice¹²; spolupracovala tiež ako jazyková redaktorka.

Z okruhu svojich pracovných úloh a odborných záujmov vstupovala na pôdu širších celoslovenských podujatí. Týmito podujatiami boli predovšetkým bibliografické konferencie (ôsma v Spišskej Novej Vsi, 1991 a deviata v Martine, 1996 – pozri¹³) a pravidelné semináre o dejinách knižnej kultúry v regiónoch a mestách Slovenska: v Gemerí a Malohonte (Rožňava, 1994); v Banskej Bystrici (B. Bystrica, 1995); v Levoči (Levoča, 1998); Banskej Štiavnici (B. Štiavnica, 1999); v Bardejove a Šariši (Bardejov, 2002) – pozri¹⁴. Svojimi referátmi na týchto i niektorých ďalších podujatiach prispievala k obohateniu ich odborného programu i problematiky, ktorej boli venované.

Bilanciu dvadsaťročnej práce Mgr. Lubice Kriškovej v Univerzitetnej knižnici v Bratislave a jej vklad do knihovedno-bibliografického a historického výskumu názorne dokladá súpis jej prác. Veríme, že to nie je bilancia ukončená a že ju Mgr. L. Krišková rozmnoží o ďalšie práce.

Súpis prác Lubice Kriškovej

Bibliografia výročných správ škôl z územia Slovenska 1918/19 – 1950/51. Tematická úloha rezortnej úlohy Dejiny knižnej kultúry na Slovensku : vstupný projekt / Želmíra Gešková, Lubica Krišková. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1986. – 10 s. – Fond výskumných materiálov Univerzitetnej knižnice.

Bibliografia výročných správ škôl z územia Slovenska v rokoch 1918/19 – 1952/53 / Želmíra Gešková, Lubica Krišková. – Martin : Matica slovenská, 1998. – 780 s. Obr. príl. – 600 výt. – Edícia Slovenská národná retrospektívna bibliografia. Séria B – periodiká, zv. 6. – ISBN 80-7090-497-6.

Prezentácia publikácie 16. 2. 1999:

Bibliografia o školstve / (šb) [=Štefan Balák]. In: *Slovenská Republika. – Roč. 7, č. 38 (16. 2. 1999), s. 2.*

Bibliografia výročných správ škôl ... In: *Národná obroda. – Roč. 10, č. 38 (16. 2. 1999), s. 8.*

¹¹ Knižnica Slovanského ústavu v Bratislave; Život v paláci Leopolda de Pauliho.

¹² Vojtech Breza: Tlačiarstvo na Slovensku 1477 – 1996.

¹³ Odborné ženské vzdelávanie za 1. Československej republiky v optike výročných školských správ; Slovenská národná retrospektívna bibliografia v Univerzitetnej knižnici v rokoch 1991 – 1996.

¹⁴ Prvé desaťročie slovenského veľkorevúckeho gymnázia vo výročných školských správach; Bystrické schematizmy; Pedagóg a osvetár Gustáv Kordoš; K dejinám banskoštiavnického evanjelického gymnázia; Ladiverov Odhodlaný Eleazar v podaní šarišských študentov.

O dvoch podujatiach Univerzitetnej knižnice v Bratislave / Kamila Fircáková. In: *Knižnice a informácie*. – Roč. 31, č. 8 – 9 (1999), s. 346 – 349.
Príspevok k dejinám školstva / Lýdia Čelková. In: *Knižná revue*. – Roč. 9, č. 5 (1999), s. 8.

Recenzie:

Mapuje slovenské školstvo / Štefan Balák. In: *Slovenská Republika*. – Roč. 7, č. 50 (2. 3. 1999), s. 6.

Svedectvo nevšednej pracovitosti / Henrich Janus. In: *Kultúra*. – Roč. 2, č. 9 (1999), s. 12.

Školské výročné správy / Mária Mihóková. In: *Knižnice a informácie*. – Roč. 31, č. 7 (1999), s. 272 – 273.

Záslužná práca / Henrich Janus. In: *Slovenské národné noviny*. – Roč. 10 (14), č. 8 (1999), s. 12.

Návrh projektu výskumnej úlohy Bibliografia výročných správ škôl na Slovensku za r. 1701 – 1850 / Vypracovala L. Krišková. – 1998. – 5 s. – Fond výskumných materiálov Univerzitetnej knižnice.

Grafická výzdoba výročných školských správ 1700 – 1850 / Zost. Ľubica Krišková a Katarína Zavadová. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 2002. – 50 s. – ISBN 80-85170-68-X

Grafická výzdoba výročných školských správ 1700 – 1850 = Graphische Gestaltung der Schul-Jahresberichte 1700 – 1850 / Zost. Ľubica Krišková a Katarína Zavadová. Do nem. prel. Vlasta Okoličániová. 2. rozšir. vyd. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 2002. – 64 s. – ISBN 80-85170-70-1

Bibliografia výročných školských správ z územia Slovenska 1701 – 1850 / Zost. Ľubica Krišková. [Úprava Katarína Pekařová a Danica Zendulková.] <online>. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 2006. – Dostupné na internete: <http://phobos.ulib.sk/wwwisis/retro.htm>.

*Bibliografia výročných školských správ z územia Slovenska v rokoch 1918 – 1955 / Želmíra Gešková, Ľubica Krišková. In: *Pedagogická revue*. – Roč. 48, č. 5 – 6 (1996), s. 285 – 286. – Referát na seminári Dejiny školstva v slovenskej časopiseckej tvorbe (Bratislava, 22. 6. 1995).*

*Bystrické schematizmy. In: *Kniha '95 – '96 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. – Martin : Matica slovenská, 1997. – S. 91 – 96. – Referát na seminári Knižná kultúra v Banskej Bystrici (Banská Bystrica, 24. – 26. 10. 1995).*

- Informačná hodnota výročných školských správ. In: *Knižnice a informácie*. – Roč. 26, č. 8 – 9 (1994), s. 386–387. – Referát na seminári Bibliografia a historiografia (Bratislava, 29. 3. 1994).
- K dejinám banskoštiavnického evanjelického gymnázia. In: *Kniha 1999 – 2000 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. – Martin : Slovenská národná knižnica, 2001. – S. 105 – 108. – Referát na seminári Knižná kultúra v Banskej Štiavnici (Banská Štiavnica, 17.-19. 11. 1999).
- Knižnica Slovanského ústavu v Bratislave. In: *Bulletin Univerzitetnej knižnice v Bratislave*. – Roč. 1, č. 2 (1990), s. 18 – 21.
- Ladiverov Odhodlaný Eleazar v podaní šarišských študentov. In: *Kniha 2003 – 2004 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. – Martin : Slovenská národná knižnica, 2004. – S. 138 – 141. – Referát na seminári Knižná kultúra v Bardejove a Šariši (Bardejov, 8. – 10. 10. 2002).
- Odborné ženské vzdelávanie za 1. Československej republiky v optike výročných školských správ. In: *Bibliografický zborník 1992 – '93*. – Martin : Slovenská národná knižnica, 2000. – S. 137 – 140. – Referát na 8. slovenskej bibliografickej konferencii (Spišská Nová Ves, 16. – 17. 10. 1991).
- Osobnosť knihovníka Antona Dezidera Dubaya. In: *Pocta bibliografom Univerzitetnej knižnice v Bratislave : zborník*. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 2000. – S. 57 – 62. – Referát na podujatí Pocta bibliografom Univerzitetnej knižnice v Bratislave (Bratislava, 23. 10. 1997).
- Pedagóg a osvetár Gustáv Kordoš. In: *Kniha '97 – '98 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. – Martin : Matica slovenská, 2000. – S. 257 – 261. – Referát na seminári Knižná kultúra v Levoči (Levoča, 17. – 19. 11. 1998).
- Prvé desaťročie slovenského veľkorevúckeho gymnázia vo výročných školských správach. In: *Kniha '93 – '94 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. – Martin : Matica slovenská, 1996. – S. 223 – 228. – Referát na seminári Knižná kultúra Gemera a Malohontu (Rožňava, 23. – 25. 11. 1994).
- Vojtech Breza: Tlačiarstvo na Slovensku 1477 – 1996. In: *Most*. – Roč. 42, štvorčíslo (1997), s. 273 – 275. – Recenzia knihy: Breza, V.: Tlačiarne na Slovensku 1477 – 1996. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1997.
- Výročné správy škôl ako prameň informácií. In: *Bibliografický zborník 1991*. – Martin : Matica slovenská, 1993. – S. 110 – 113.

Zbierky slovenských dejateľov a spoločností vo fondoch Univerzitnej knižnice v Bratislave. 1994. – Rukopis. – Referát na kolokviu Univerzitná knižnica v Bratislave v službách rozvoja slovenskej vedy, kultúry a vzdelávania (Bratislava, 11. – 12. 10. 1994). – Archív Univerzitnej knižnice.

Život v Paláci Leopolda de Pauliho / Želmíra Gešková, Lubica Krišková.

In: *Budovy Univerzitnej knižnice v Bratislave v premenách času : zborník k 85. výročiu.* – Bratislava : Univerzitná knižnica, 2004. – S. 129 – 137.

Profil Kamily Fircákovej v Univerzitetnej knižnici v Bratislave

Zlatica Pytlová

V tomto roku oslávila svoje významné životné jubileum naša dlhoročná kolegyňa a spolupracovníčka Mgr. Kamila Fircáková, ktorá je známa širokej verejnosti ako autorka mnohých výstav, bibliografií, štúdií a článkov, ako i z vystúpení na odborných fórach.

Štúdium na Vysokej škole pedagogickej v Prahe, odbor história – geografia, ukončila v roku 1961. Potom krátkodobo pôsobila ako učiteľka. Neskôr pracovala ako bibliografka v Štátnej vedeckej knižnici v Košiciach na oddelení regionálnej bibliografie s ťažiskovou náplňou: práca na Bibliografii východného Slovenska, zv. Literatúra.

Do Univerzitetnej knižnice v Bratislave nastúpila 1. augusta 1969. Prvým jej pôsobiskom sa stalo referentské, resp. bibliograficko-informačné oddelenie, kde začala pracovať ako odborná referentka referátu umenia a súčasne aj ako metodička pre špeciálnu bibliografiu. Jej pracovnú náplň tvorili také úlohy ako: návrhy na dopĺňovanie zahraničnej literatúry z umenia, vecná katalogizácia literatúry, propagácia literatúry – najmä výstav, bibliograficko-informačné služby, tvorba bibliografií, metodické usmerňovanie tvorby bibliografií v Univerzitetnej knižnici, redaktorská práca – redaktorka edície Bibliografie, plnenie celoslovenských koordinačných úloh knižnice ako koordinačného strediska pre spoločenskovednú a prírodovednú bibliografiu, poverenie inými jednorazovými úlohami, napr.: pri organizovaní kongresu IFLA v Československu v roku 1979, vydávanie predkongresového a kongresového bulletinu, zostavenie a redakcia zborníka 44. kongres IFLA v ČSSR, zborník materiálov (1982) a iné.

Počas pôsobenia na tomto oddelení vytvorila niekoľko významných výstav, napr.:

- Hudba vo výtvarnom umení – výtvarné umenie v hudbe (1973).
- Literatúra o divadle (1974).
- Výtvarné umenie národov ZSSR (1976).
- Svetové obrazárne a umelecké múzeá (1977).
- SNP a slovenské výtvarné umenie (1979).
- Umenie portrétu (1982).
- České divadlo v minulosti a v súčasnosti (1983).

Svoje vzdelanie si doplnila postgraduálno-nadstavbovým štúdiom knihovníctva na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského (1976 – 1979).

V roku 1984 nastúpila ako vedúca do metodického oddelenia, kde vykonávala zároveň aj funkciu metodičky pre knižnicu. Venovala sa najmä koncepcnej a organizačnej práci, zacielenej na hlavné okruhy úloh: koordinácia celej metodologickej činnosti knižnice (špecializovanej metodiky v okruhu celoslovenských a celoštátnych funkcií knižnice, vykonávanej v rozličných organizačných útvaroch); rozpracúvanie metodiky a techniky knižničných prác, spolupráca pri tvorbe pracovných postupov v knižnici; koordinácia vedeckovýskumnej činnosti knižnice, účasť na riešení výskumných úloh / Integrovaný knižnično-informačný systém – IKIS na báze elektronizácie, bloková úloha Používateľa (1985 – 1989); koordinácia edičnej činnosti knižnice; organizácia činnosti odborných orgánov knižnice, pracovných komisií a pod.; domáca a zahraničná spolupráca knižnice a iné; plnenie úloh knižnice v celoštátnej (technickej) normalizácii knihovníctva; redaktorka Bulletinu Univerzitetnej knižnice v Bratislave (1990 – 1995), do ktorého aj systematicky prispievala.

Aj počas pôsobenia na tomto oddelení sa podieľala na tvorbe niekoľkých výstav:

- Kniha v historickom vývoji (1994).
- 75 rokov Univerzitetnej knižnice v Bratislave (1994).

Pracovníčkou oddelenia retrospektívnej bibliografie sa stala Kamila Fircáková v roku 1997. Hlavnou náplňou činnosti na tomto oddelení sa jej stala práca na úlohe : Bibliografia almanachov, ročeniek a zborníkov na Slovensku za roky 1701 – 1918. Práve z uvedenej predmetnej oblasti publikovala niekoľko štúdií. Ďalej treba vyzdvihnúť jej podiel na aktivitách knižnice zameraných na výskum dejín Univerzitetnej knižnice. V nadväznosti na predchádzajúce obdobie sa širšie venuje výskumu dejín knižnice (fondov, budov, pracovníkov a pod.).

Počas práce v Univerzitetnej knižnici v Bratislave a pôsobenia Kamily Fircákovvej na jednotlivých oddeleniach zostavila niekoľko bibliografií, napísala množstvo štúdií a článkov, ktorých súpis vypracovala osobne a uvádzame ho v samostatnej prílohe tohoto príspevku.

Na záver želáme našej milej Kamile Fircákovej pevné zdravie a veľa síl a pracovného elánu do ďalších rokov, aby nám ešte dlho vo svojich príspevkoch odovzdávala získané množstvo zaujímavých poznatkov a informácií.

Publikačná činnosť Kamily Fircákovej

Pôvodné práce

Publikovala pod plným menom a pod skratkami K. F., (r)

1970

Dielo V. I. Lenina a bibliografia diela V. I. Lenina na Slovensku. In: *Lenin a knihovníctvo : zborník z celoslovenskej konferencie z príležitosti 100. výročia narodenia V. I. Lenina. Bratislava 5. – 6. marca 1970.* – Martin : Matica slovenská, 1970. – S. 151 – 156.

Vladimír Iljič Lenin : bibliografia 1963 – 1969. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1970. – 99 s.

Ref.:

Univerzitná knižnica v Bratislave vydala bibliografiu ... / I. C. In: *Čitateľ.* – Roč. 19, č. 5 (1970), s. 199.

1971

Bibliografická činnosť v Univerzitnej knižnici v r. 1919 – 1970 /
Spolupracovali: Mária Vieriková, ..., Mária Kipsová, Imrich Kotvan.
Zredigoval Vladimír Dvořák. In: *Informácie a materiály pre potreby JSK na Slovensku.* – Č. 62 (1971), s. 15 – 39.

1972

Bibliografia východného Slovenska. Zv. Literatúra (1945 – 1961). – Košice :
Štátna vedecká knižnica, 1972. – 4 zv. – 1 049 s.

1973

Bibliografické publikácie vydané Univerzitnou knižnicou v Bratislave v rokoch 1971 – 1972. In: *Informačný a metodický spravodajca pre sieť vysokoškolských knižníc na Slovensku.* – Roč. 8, č. 1 (1973), s. 25 – 28.

Poľská literatúra na Slovensku 1945 – 1971 : (bibliografia prekladov). – Bratislava : Univerzitná knižnica; Slovenské ústredie knižnej kultúry vo vyd. ALFA, 1973. – 149 s.

1975

Bibliografické publikácie vydané Univerzitnou knižnicou Bratislave v rokoch 1973 – 1974. In: *Informačný a metodický spravodajca pre sieť vysokoškolských knižníc na Slovensku.* – Roč. 10, č. 1 (1975), s. 8 – 13.

Kniha o inkunábulách. In: *Nové knihy.* – Č. 22 (1975), s. 4. – Rec. publikácie: Imrich Kotvan: Inkunábuly so slovenskými vzťahmi. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1974.

Koordinácia spoločenskovednej a prírodovednej bibliografie : jej vývoj, stav a problémy. In: *Koordinácia bibliografie na Slovensku : zborník zo seminára o koordinácii bibliografie na Slovensku konaného v Račkovej doline v dňoch 8. – 10. 10. 1974.* – Martin : Matica slovenská, 1975. – S. 135 – 151.

SNP a slovenské výtvarné umenie : výberová bibliografia. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1975. – 240 s.

Ref.:

Bohatosť výtvarného umenia / (bt) [= Oto Obuch]. In: *Hlas ľudu.* – Roč. 22, č. 205 (28. 8. 1976), s. 4.

Fircáková, Kamila, SNP a slovenské výtvarné umenie ... In: *Čitateľ.* – Roč. 25, č. 5 (1976), s. 191.

Slovenské národné povstanie a slovenské výtvarné umenie / A. P. [= Adela Perďochová]. In: *Informačný a metodický spravodajca pre sieť vysokoškolských knižníc na Slovensku.* – Roč. 11, č. 1 (1976), s. 38.

Ucelený obraz : SNP a výtvarné umenie / (ob) [= Oto Obuch]. In: *Lud.* – Roč. 28, č. 109 (8. 5. 1976), s. 5.

Správa o výmennej študijnej ceste do Maďarskej ľudovej republiky v dňoch 2. – 8. sept. 1974 / Marta Fratričová, In: *Správy zo študijných ciest knihovníkov do zahraničia : výťahy. (16).* – Martin : Matica slovenská, 1975. – S. 73 – 87.

1976

Racionalizačné aspekty koordinácie. In: *Čitateľ.* – Roč. 25, č. 4 (1976), s. 124 – 125.

1978

Cesta knihy. In: *Chýrnik*. – Roč. 2, č. 2 (1978), s. 4-7. – Proces spracovania kníh v Univerzitetnej knižnici v Bratislave.

Medzinárodná federácia knižničných zväzov a inštitúcií – IFLA a jej 44. kongres. In: *Bulletin Depozitnej knižnice OSN a UNESCO pri Univerzitetnej knižnici v Bratislave*. – Roč. 2, č. 1 (1978), s. 53 – 55.

Niekoľko úvah na tému : knižnice – bibliografia – kvalita. In: *Čitateľ*. – Roč. 27, č. 11 (1978), s. 390 – 392.

Niektoré aspekty vzťahu vedeckých knižníc a systému národnej bibliografie. In: *Knižnice a vedecké informácie*. – Roč. 10, č. 2 (1978), s. 76-78.

Súborné katalógy v Slovenskej socialistickej republike. In: *Organizácia a využívanie medziknižničnej výpožičnej služby a súborných katalógov : zborník zo seminára konaného 23. – 24. mája 1977 v Poprade*. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1978. – S. 113 – 130.

44. kongres IFLA. In: *Informačný a metodický spravodajca pre sieť vysokoškolských knižníc na Slovensku*. – Roč. 13, č. 1 (1978), s. 1 – 4.

1979

Dokumenty z umenia v národnej bibliografii. In: *Česká bibliografie : sborník statí a materiálu*. 15. – Praha : Státní knihovna ČSR, 1979. – S. 125 – 136.

SNP a slovenské výtvarné umenie II : výberová bibliografia 1974 – 1978. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1979. – 260 s.

Ref.:

Nová bibliografia / (co). In: *Roľnícke noviny*. – Roč. 35, č. 64 (15. 3. 1980), s. 7.

1980

Bibliograficko-informačná činnosť v Univerzitetnej knižnici. In: *Univerzitná knižnica v Bratislave 1969 – 1979 : zborník z príležitosti 60. výročia*. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1980. – S. 108 – 118.

Edičná činnosť Univerzitetnej knižnice / ..., Marta Fratričová. In: *Univerzitná knižnica v Bratislave 1969 – 1979 : zborník z príležitosti 60. výročia*. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1980. – S. 299 – 321.

Funkčné a teritoriálne rozmiestnenie inštitúcií v bibliografickom procese.
In: *Bibliografický zborník 1977*. – Martin : Matica slovenská, 1980. – S. 22 – 27.

Informacionno-bibliografická dejnosť na naučnite biblioteki v Slovaška socialistickej republike / Prev. Anastazija Lutova. In: *Bibliotekar* (Sofija). – Roč. 27, č. 10 (1980), s. 39 – 41.

Model a typologické osobitosti bibliografického pracoviska vo vedeckej knižnici.
In: *Bibliografický zborník 1977*. – Martin : Matica slovenská, 1980. – S. 109 – 124.

Poľská literatúra na Slovensku 1972 – 1976 : bibliografia prekladov / ..., Soňa Ďurove. – Bratislava : Univerzitná knižnica; Slovenské ústredie knižnej kultúry vo vyd. ALFA, 1980. – 77 s.

Správa zo študijnej cesty do ZSSR v dňoch 14. 10. – 21. 10. 1979.
In: *Správy zo študijných ciest knižníkov do zahraničia : výťahy*. 21. – Martin : Matica slovenská, 1980. – S. 37 – 43.

1981

Československé umenie v sovietskej tlači. Zväzok 1. Umenie všeobecne. Výtvarné umenie : bibliografia 1945 – 1978 / ..., Soňa Ďurove. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1981. – 842 s.

Ref:

Československé umenie v sovietskej tlači / mb [= Milica Bahnová].
In: *Čitateľ*. – Roč. 32, č. 2 (1983), s. 78 – 79.

Československé umenie v sovietskej tlači. Zv. 1. Umenie všeobecne.
Výtvarné umenie : bibliografia 1945 – 1978 / Vladimír Dvořák.
In: *Knižnice a vedecké informácie*. – Roč. 15, č. 2 (1983), s. 81 – 82.

Československé umenie v sovietskej tlači. Zv. 1. Umenie všeobecne.
Výtvarné umenie : bibliografia 1945 – 1978 / Vladimír Dvořák.
In: *Knihovníctví a bibliografie* (Praha). – Č. 3 (1983), s. 55 – 56.

Informácia o vzťahoch / Vladimír Dvořák. In: *Nové slovo*. – Roč. 25, č. 18 (1983), s. 2.

Umenie a bibliografie / Marcela Švecová. In: *Bibliografický zborník 1986 – 1987*. – Martin : Matica slovenská, 1986. – S. 194 – 199.

Organizácia bibliografickej činnosti vo vedeckých knižniciach. In: *Bibliografická činnosť knižníc : učebné texty*. – Martin : Matica slovenská, 1981. – S. 59 – 76.

Využitie Knihovnícko-bibliografického triedenia pri spracúvaní bibliografických materiálov. In: *Význam a využitie KBT v knižničnej praxi : zborník zo seminára konaného dňa 22. 9. 1981 v Bratislave.* – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1981. – S. 52 – 55.

1982

Bibliograficko-informačné fondy a bibliograficko-informačné služby Univerzitetnej knižnice v Bratislave. In: *Informačný a metodický spravodaj pre sieť vysokoškolských knižníc na Slovensku.* – Č. 3 – 4 (1982), s. 64 – 79.

Československo a 44. kongres IFLA. In: *44. kongres IFLA v ČSSR : zborník materiálov.* – Martin : Matica slovenská, 1982. – S. 10 – 12.

Krátko o Medzinárodnej federácii knižničnických združení a inštitúcií – IFLA. In: *44. kongres IFLA v ČSSR : zborník materiálov.* – Martin : Matica slovenská, 1982. – S. 7 – 9.

Príprava a priebeh kongresu. In: *44. kongres IFLA v ČSSR : zborník materiálov.* – Martin : Matica slovenská, 1982. – S. 15 – 28.

Umenie portrétu : bibliografický leták. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1982. – 25 s.

Ref.:

Umenie a bibliografie / Marcela Švecová. In: *Bibliografický zborník 1986 – 1987.* – Martin : Matica slovenská, 1986. – S. 194 – 199.

1983

České divadlo v minulosti a v súčasnosti : bibliografický leták / ..., Soňa Ďurové. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1983. – 27 s.

Z našich publikácií ponúkame. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1983. – 16 s.

Ref.:

Z našich publikácií ponúkame. In: *Čitateľ.* – Roč. 32, č. 10 (1983), s. 347.

1984

Navštívili sme Kamilu Fircákovú metodičku pre bibliografickú činnosť Univerzitetnej knižnice v Bratislave. In: *Čitateľ.* – Roč. 33, č. 4 (1984), s. 150 – 151.

SNP a slovenské výtvarné umenie III : výberová bibliografia 1979-1983 / ..., Soňa Ďurové. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1984. – 170 s.

Ref.:

Umenie a bibliografie / Marcela Švecová. In: *Bibliografický zborník 1986 – 1987.* – Martin : Matica slovenská, 1986. – S. 194 – 199.

Sprístupňovanie sovietskych sekundárnych prameňov v Slovenskej socialistickej republike. In: *Zahraničné periodiká v informačnej praxi*. – Roč. 3, mimoriadne číslo (1984), s. 39 – 46.

65 rokov Univerzitnej knižnice v Bratislave. In: *Metodický zpravodaj [Sektoru metodiky a výzkumu knihovníctví SK ČSR]* (Praha). – Č. 4 (1984), s. 27 – 31.

Z našich publikácií ponúkame : ponukový zoznam publikácií Univerzitnej knižnice v Bratislave. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1984. – 18 s.

1985

Vševoäzová štátna knižnica zahraničnej literatúry – VGBIL v Moskve : výberový bibliografický súpis / Kvetoslava Ferková, – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1985. – 43 s.

1986

Edičná činnosť. In: *Univerzitná knižnica v Bratislave 1980 – 1985 : zborník príspevkov*. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1986. – S. 175 – 186.

Medzinárodná spolupráca. In: *Čitateľ*. – Roč. 35, č. 6 (1986), s. 235.

Spolupráca Univerzitnej knižnice v Bratislave s knižnicami v Martine. In: *Martin v slovenských dejinách : zborník z vedeckej konferencie 13. – 15. novembra 1984 v Martine*. – Martin : Matica slovenská, 1986. – S. 407 – 411.

S menom význačného knižničného pracovníka ... In: *Ing. Vincent Kútik : personálna bibliografia / Kvetoslava Ferková*. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1986. – S. 5 – 7.

Zástoj metodickej a výskumnej činnosti v plnení úloh knižnice. In: *Univerzitná knižnica v Bratislave 1980 – 1985 : zborník príspevkov*. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1986. – S. 38 – 46. Bibliogr. odkazy.

1987

Prieskum potrieb používateľov. In: *Čitateľ*. – Roč. 36, č. 7 – 8 (1987), s. 290 – 291.

1988

Československé knihovníctvo a IFLA. In: *60 rokov činnosti IFLA : zborník príspevkov zo seminára 30. 9. – 1. 10. 1987 v Trnave*. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1988. – S. 59 – 85. Bibliogr. odkazy. Rus., nem., angl. resumé.

1989

Národná knižnica – Biblioteka narodowa wo Varšave : výberový bibliografický súpis. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1989. – 24 s.

Výchova dejinami / [Juraj Ecker], In: *Knižná kultúra na južnom Slovensku v minulosti a v súčasnosti : zborník z 5. aktívou pracovníkov z oblasti historických knižničných fondov 4. – 5. októbra 1988 v Komárne.* – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1989. – S. 7 – 9.

1990

Peter Tvrďý. In: *Bulletin Univerzitetnej knižnice v Bratislave.* – Roč. 1, č. 1 (1990), s. 52 – 53.

Rokovanie o spolupráci. In: *Bulletin Univerzitetnej knižnice v Bratislave.* – Roč. 1, č. 2 (1990), s. 25 – 26.

Spoločný seminár Univerzitetnej knižnice a Slovenskej literárnovednej spoločnosti. In: *Bulletin Univerzitetnej knižnice v Bratislave.* – Roč. 1, č. 1 (1990), s. 30 – 32.

Účasť Univerzitetnej knižnice v Bratislave na realizácii cieľov a programov informačnej politiky – výsledky / Emil Vontorčík, In: *Celoštátny seminár Smery vývoja informačnej činnosti v ČSFR.* – Bratislava : Dom techniky ZS VTS, 1990. – S. 14 – 16.

Ukrajinský divadelník : za J. A. Šeregijom. In: *Smena.* – Roč. 43, č. 130 (5. 6. 1990), s. 5. Obr.

Univerzitná profesorka PhDr. Jindra Hušková-Flajšhansová. In: *Bulletin Univerzitetnej knižnice v Bratislave.* – Roč. 1, č. 2 (1990), s. 59 – 62. – Bibliogr. odkazy.

Valné zhromaždenie Zväzu slovenských knihovníkov a informatikov a ustanovujúce zhromaždenie Spolku slovenských knihovníkov. In: *Bulletin Univerzitetnej knižnice v Bratislave.* – Roč. 1, č. 1 (1990), s. 44.

Z vydání roku 1989. In: *Bulletin Univerzitetnej knižnice v Bratislave.* – Roč. 1, č. 1 (1990), s. 34 – 38.

Zasadnutie Vedeckej rady UK. In: *Bulletin Univerzitetnej knižnice v Bratislave.* – Roč. 1, č. 2 (1990), s. 22 – 24.

1991

8. slovenská bibliografická konferencia / ..., Želmíra Gešková. In: *Bulletin Univerzitetnej knižnice v Bratislave*. – Roč. 2, č. 2 (1991), s. 39 – 46.

Osobnosti knihovníctva na Slovensku 1945 – 1990. In: *Bulletin Univerzitetnej knižnice v Bratislave*. – Roč. 2, č. 1 (1991), s. 34 – 35. – Rec. publikácie Osobnosti knihovníctva na Slovensku 1945 – 1990 / Ján Haliena. Martin : Matica slovenská, [1990].

Pri výročí Slovenskej národnej knižnice. In: *Bulletin Univerzitetnej knižnice v Bratislave*. – Roč. 2, č. 1 (1991), s. 17 – 21. Bibliogr. odkazy.

Problematika výskumov používateľov ľudových a vedeckých knižníc na Slovensku. In: *Knižnice a vedecké informácie*. – Roč. 23, č. 2 (1991), s. 56 – 62.

Riaditeľ Univerzitetnej knižnice v Bratislave PhDr. Ján Čaplovič : (pri 15. výročí úmrtia). In: *Bulletin Univerzitetnej knižnice v Bratislave*. – Roč. 2, č. 2 (1991), s. 68 – 76. Bibliogr. odkazy.

35. výročie tragickej smrti bibliografov UK. In: *Bulletin Univerzitetnej knižnice v Bratislave*. – Roč. 2, č. 1 (1991), s. 47 – 49. Bibliogr. odkazy.

Za JUDr. Vidorom Gemeranom. In: *Bulletin Univerzitetnej knižnice v Bratislave*. – Roč. 2, č. 1 (1991), s. 50.

Zasadnutia Rady riaditeľov hlavných knižníc ČSFR. In: *Bulletin Univerzitetnej knižnice v Bratislave*. – Roč. 2, č. 1 (1991), s. 22 – 25.

Zo služieb UK odišli ... In: *Bulletin Univerzitetnej knižnice v Bratislave*. – Roč. 2, č. 1 (1991), s. 50 – 52.

Zo služieb UK odišli ... In: *Bulletin Univerzitetnej knižnice v Bratislave*. – Roč. 2, č. 2 (1991), s. 66 – 67.

1992

Die Bestände der Universitätsbibliothek in Bratislava und die Nutzung der Literatur. In: *21. ABDOS-Tagung. Bratislava und Martin, 25. bis 28. Mai 1992 : Referate und Beiträge*. – Berlin : Staatsbibliothek zu Berlin Preussischer Kulturbesitz, 1992. – S. 80 – 82. Bibliogr. odkazy.

Dve porady k založeniu Slovenskej asociácie knižníc. In: *Bulletin Univerzitetnej knižnice v Bratislave*. – Roč. 3, č. 4 (1992), s. 13-14.

Odišla PhDr. Zuzana Banská. In: *Bulletin Univerzitetnej knižnice v Bratislave*. – Roč. 3, č. 4 (1992), s. 34 – 44. Bibliografia.

Rokovala Vedecká rada Univerzitetnej knižnice. In: *Bulletin Univerzitetnej knižnice v Bratislave*. – Roč. 3, č. 2 (1992), s. 26-28.

Služby Strediska knihovníckej dokumentácie a informácií Univerzitetnej knižnice v Bratislave. In: *Knižnice a informácie*. – Roč. 24, č. 1 (1992), s. 23 – 27. Bibliogr. odkazy.

1993

Imrich Kotvan – pracovník Univerzitetnej knižnice v Bratislave.

In: *Bibliografický zborník 1991*. – Martin : Matica slovenská, 1993. – S. 176 – 182. Bibliogr. odkazy.

Jedinečná zbierka : fond knižnice Slovanského ústavu v Bratislave je v dobrom stave. In: *Republika*. – Roč. 1, č. 99 (29. 7. 1993), s. 10. Obr.

Slovenská asociácia knižníc = Slowakische Assoziation der Bibliotheken = Slovak Library Association / ..., Ludmila Čelková. – Bratislava : Slovenská asociácia knižníc, 1993. – 25 s.

Výsledky a perspektívy bibliografickej práce v Univerzitetnej knižnici v Bratislave.

In: *Bibliografický zborník 1991*. – Martin : Matica slovenská, 1993. – S. 73 – 80. Bibliogr. odkazy.

Za PhDr. Zuzanou Banskou. In: *Bulletin Spolku slovenských knihovníkov*. – Roč. 4, č. 1 – 2 (1993), s. 40 – 42.

1994

Jubileum PhDr. Petra Maruniaka. In: *Slovenská asociácia knižníc : bulletin*. – Roč. 2, č. 1 (1994), s. 28 – 30.

Kniha v historickom vývoji : katalóg výstavy sprístupnenej v Univerzitetnej knižnici v Bratislave v dňoch 5. 9. – 10. 11. 1994 / ..., štúdiu nap. Andrea Šeršíková. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1994. – 55 s.

Ref:

Kniha v historickom vývoji / Milan Urbanovský. In: *Knižnice a informácie*. – Roč. 27, č. 6 (1995), s. 291 – 292.

PhDr. Božena Karasová (1924 – 1994). In: *Slovenská asociácia knižníc : bulletin*. – Roč. 2, č. 4 (1994), s. 28 – 29.

75 rokov budovania informačného zázemia pre potreby vedy a výskumu : (k jubileu Univerzitnej knižnice v Bratislave). In: *Informačný bulletin ÚK SAV*. – Roč. 23, č. 2 (1994), s. 19 – 24.

75 rokov v službách vzdelávania : pri jubileu Univerzitnej knižnice v Bratislave. In: *Školské knižnice*. – Č. 116 – 117 (1994), s. 5 – 11. Bibliogr. odkazy. Obr.

University Library. In: *Slovakia and the Slovaks : a concise encyclopaedia*. – Bratislava : Encyclopaedical institute of the Slovak Academy of sciences; Goldpress, 1994. – S. 673.

1995

Odišiel Vincent Kútik. In: *Slovenská Republika*. – Roč. 2, č. 248 (26.10.1995), s. 3. Obr.

1996

Depozitná knižnica OSN a UNESCO. In: *Knižná revue*. – Roč. 6, č. 21 (1996), s. 8.

Personálna bibliografia PhDr. Boženy Karasovej. In: *Bulletin Univerzitnej knižnice v Bratislave. Ročník 5 – 6. 1994 – 1995*. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1996. – S. 62 – 80.

Pripomenuli sme si významné výročie. In: *Bulletin Univerzitnej knižnice v Bratislave. Ročník 5 – 6. 1994 – 1995*. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1996. – S. 43 – 44.

Publikácie vydané v rokoch 1994 – 1995. In: *Bulletin Univerzitnej knižnice v Bratislave. Ročník 5 – 6. 1994 – 1995*. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1996. – S. 31 – 33.

University Library Bratislava. – Bratislava : University Library, 1996. – 7 s.

Univerzitná knižnica v Bratislave. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1996. – 8 s.

Za Augustínom Jurákom. In: *Bulletin Univerzitnej knižnice v Bratislave. Ročník 5 – 6. 1994 – 1995*. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1996. – S. 87 – 88.

1997

Čestný člen SSK PhDr. Juraj Ecker už nie je medzi nami. In: *Bulletin Spolku slovenských knihovníkov. Ročník 7. 1996 : materiály z 1. slovenského knihovníckeho kongresu Knížnice '96 v Nitre 14. a 15. mája 1996.* – Bratislava : Spolok slovenských knihovníkov, 1997. – S. 471 – 475.

Ján Fircák. In: *Zostali verní : osudy gréckokatolíckych kňazov. 1.* – Košice : Byzant, 1997. – S. 41 – 44. Obr. Bibliogr. odkazy.

Martha Mistina Kona: Ph.D. Dissertations in Slovakiana in the Western World. Including Master's Theses : bibliography. In: *Most.* – Roč. 42, štvorčíslo (1997), s. 272 – 273. – Recenzia.

1998

Pocta bibliografom Univerzitetnej knižnice v Bratislave. In: *Knížnice a informácie.* – Roč. 30, č. 1 (1998), s. 39 – 40. Obr.

Pred 70 rokmi vznikol časopis *Náš ľud* : príspevok k dejinám knihovníckej tlače na Slovensku. In: *Knížnice a informácie,* – Roč. 30, č. 12 (1998), s. 466 – 469. Bibliogr. odkazy.

Prezentácia Personálnej bibliografie Viliama Turčányho. In: *Knížnice a informácie.* – Roč. 30, č. 7 (1998), s. 273 – 274.

1999

Edičná činnosť. In: *Univerzitná knižnica v Bratislave 1919 – 1999 : osemdesiat rokov v službách vedy a poznania.* – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1999. – S. 46 – 47.

Náčrt dejín knižnice. In: *Univerzitná knižnica v Bratislave 1919 – 1999 : osemdesiat rokov v službách vedy a poznania.* – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1999. – S. 9 – 13.

O dvoch podujatiach Univerzitetnej knižnice v Bratislave. In: *Knížnice a informácie.* – Roč. 31, č. 8 – 9, (1999), s. 346 – 349. Bibliogr. odkazy.

Postavenie, poslanie a úlohy knižnice. In: *Univerzitná knižnica v Bratislave 1919 – 1999 : osemdesiat rokov v službách vedy a poznania.* – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1999. – S. 6 – 8.

Riaditelia. In: *Univerzitná knižnica v Bratislave 1919 – 1999 : osemdesiat rokov v službách vedy a poznania*. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1999. – S. 56.

Spolupráca s knihovníckymi združeniami. In: *Univerzitná knižnica v Bratislave 1919 – 1999 : osemdesiat rokov v službách vedy a poznania*. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1999. – S. 48 – 49.

The University Library in Bratislava 1919-1999 / Preklad do angl. Clifford Styan. In: *Univerzitná knižnica v Bratislave 1919 – 1999 : osemdesiat rokov v službách vedy a poznania*. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1999. – S. 58 – 63.

Výskumná činnosť. In: *Univerzitná knižnica v Bratislave 1919 – 1999 : osemdesiat rokov v službách vedy a poznania*. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1999. – S. 43 – 45.

Základná literatúra. In: *Univerzitná knižnica v Bratislave 1919 – 1999 : osemdesiat rokov v službách vedy a poznania*. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1999. – S. 57.

2000

Bibliografia v Univerzitetnej knižnici v Bratislave do vzniku Bibliografického ústavu. In: *Pocta bibliografom Univerzitetnej knižnice v Bratislave : zborník*. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 2000. – S. 9 – 22. Bibliogr. odkazy.

Bibliografia v Univerzitetnej knižnici v Bratislave medzi 8. a 9. slovenskou bibliografickou konferenciou. In: *Bibliografický zborník 1996 – 1997*. – Martin : Matica slovenská, 2000. – S. 315 – 321. Bibliogr. odkazy.

Ján Mišianik : pracovník Knižnice Slovenskej univerzity v Bratislave. In: *Bibliografický zborník 1996 – 1997*. – Martin : Matica slovenská, 2000. – S. 431 – 438. Bibliogr. odkazy.

Na Záhorí o knižnej kultúre. In: *Aktuality : informácie z knižničnej a informačnej vedy a praxe*. – Č. 2 (2000), s. 20 – 24.

Nedožitý jubileum Juraja Eckera. In: *Knižnice a informácie*. – Roč. 32, č. 5 (2000), s. 192 – 194. 1 obr.

Pôsobenie PhDr. Jozefa Telgárskeho v Univerzitetnej knižnici v Bratislave a jeho Katalóg slovacikálnych tlačí / Želmíra Gešková, In: *Kniha '97 – '98 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. – Martin : Matica slovenská, 2000. – S. 302 – 306. Bibliogr. odkazy.

Pripomínáme si pracovníkov Univerzitetnej knižnice v Bratislave. In: *Aktuality : informácie z knižničnej a informačnej vedy a praxe*. – Č. 1 (2000), s. 81 – 83.

Ročenka Spišského dejepisného spolku ako prameň informácií k dejinám knižnej kultúry Levoče a Spiša. In: *Kniha '97 – '98 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. – Martin : Matica slovenská, 2000. – S. 237 – 245. Bibliogr. odkazy.

Výstavky na podujatí : (súpis vystavenej literatúry). In: *Pocťa bibliografom Univerzitetnej knižnice v Bratislave : zborník*. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 2000. – S. 93 – 103.

2001

Historické knižnice Banskej Štiavnice. In: *Kniha 1999 – 2000 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. – Martin : Slovenská národná knižnica, 2001. – S. 35 – 49. Bibliogr. odkazy. Nem., angl. resumé.

Nezabúdajme na nich : Peter Tvrďý 29. 6. 1850 – 24. 2. 1935. In: *Knižnica*. – Roč. 2, č. 2 (2001), s. 110.

O Petrovi Tvrdom a jeho výročí. In: *Aktuality : informácie z knižničnej a informačnej vedy a praxe*. – Č. 1 (2001), s. 13 – 15.

Peter Tvrďý v Univerzitetnej knižnici v Bratislave. In: *Peter Tvrďý : zborník zo seminára k 150. výročiu narodenia*. – Bratislava : Univerzitná knižnica; Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, 2001. – S. 39 – 51. Bibliogr. odkazy.

Publikačné aktivity Jozefa Repčáka v časopise *Náš ľud*. In: *Knižnica*. – Roč. 2, č. 4 (2001), s. 204 – 207.

Univerzitná knižnica v Bratislave. In: *Knižnica*. – Roč. 2, č. 8 (2001), s. 441 – 443. – Príspevok do ankety Absolventi Katedry v našej knižnici (názory a postrehy z praxe v súvislosti s päťdesiatym výročím knihovníckeho vzdelávania na Filozofickej fakulte UK Bratislava).

Z vydaní Univerzitetnej knižnice v Bratislave v roku 2000. In: *Knižnica*. – Roč. 2, č. 11 – 12 (2001), s. 670 – 671.

2002

Dielo Imricha Kotvana a zahraničie. In: *Kniha 2001 – 2002 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. – Martin : Slovenská národná knižnica, 2002. – S. 524 – 536. Bibliogr. odkazy.

Jubileum knihovníckých združení. In: *Aktuality : informácie z knižničnej a informačnej vedy a praxe*. – Č. 1 (2002), s. 29 – 32.

Knižnica Michala Kišša v Univerzitetnej knižnici v Bratislave. In: *Kniha 2001 – 2002 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. – Martin : Slovenská národná knižnica, 2002. – S. 489 – 498. Bibliogr. odkazy. Nem., angl., rus. resumé.

Pripomíname si bývalých pracovníkov Univerzitetnej knižnice v Bratislave : výročia a životné jubileá v roku 2003. In: *Aktuality : informácie z knižničnej a informačnej vedy a praxe*. – Č. 2 (2002), s. 71 – 74.

Príspevok k výskumu dejín knižnej kultúry. In: *Aktuality : informácie z knižničnej a informačnej vedy a praxe*. – Č. 2 (2002), s. 19 – 23. Bibliogr. odkazy.

Slovenský letopis pre históriu, topografiu, archaeológiu a etnografiu. In: *Kniha 2001 – 2002 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. – Martin : Slovenská národná knižnica, 2002. – S. 213 – 220. Bibliogr. odkazy. Nem., angl., rus. resumé.

Výstava školských výročných správ. In: *Aktuality : informácie z knižničnej a informačnej vedy a praxe*. – Č. 2 (2002), s. 61 – 63. – In: *Pedagogická revue*. – Roč. 54, č. 5 (2002), s. 486 – 488.

2003

Bibliografia / ..., Tatiana Vančová. In: *Gotika : dejiny slovenského výtvarného umenia*. – Bratislava : Slovenská národná galéria; Slovart, 2003. – S. 831 – 856.

Dni retrospektívnej bibliografie. In: *Aktuality : informácie z knižničnej a informačnej vedy a praxe*. – Č. 1 (2003), s. 12 – 15.

Ecker, Juraj. In: *Encyclopaedia Beliana : slovenská všeobecná encyklopédia*. Zv. 3. Č – Eg. – Bratislava : Encyklopedický ústav SAV, 2003. – S. 667.

Fondy školských knižníc v Univerzitetnej knižnici v Bratislave. In: *Dejiny školských knižníc na Slovensku : zborník z celoslovenského odborného seminára venovaného dejinám knižnej kultúry, ktorý zorganizovala Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici v dňoch 18. – 19. septembra 2002*. – Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica, 2003. – S. 65 – 73. Bibliogr. odkazy. Angl. resumé.

Pri životnom jubileu PhDr. Marty Fratričovej. In: *Aktuality : informácie z knižničnej a informačnej vedy a praxe*. – Č. 2 (2003), s. 93 – 100. Bibliogr. odkazy.

Vladimír Dvořák – knihovník a bibliograf : príspevok k personálnej bibliografii.

In: *Aktuality : informácie z knižničnej a informačnej vedy a praxe*. – Č. 1 (2003), s. 49 – 61.

Významné udalosti v živote národných knižníc Ruska : listujeme v časopise

Bibliotekovedenije (č. 1 – 4/2003). In: *Aktuality : informácie z knižničnej a informačnej vedy a praxe*. – Č. 2 (2003), s. 35 – 41.

2004

Bernoláková osobnosť Ponitria Jur Hollý. In: *Kniha 2003 – 2004 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. [Časť 2. 2004.] – Martin : Slovenská národná knižnica, 2004. – S. 46 – 53. Bibliogr. odkazy. Nem., angl. resumé. – Aj separát.

Bibliografka Želmíra Gešková. In: *Aktuality : informácie z knižničnej a informačnej vedy a praxe*. – Č. 2 (2004), s. 97 – 109. Bibliografia.

Ján Čaplovič – riaditeľ Univerzitetnej knižnice v Bratislave. In: *Kniha 2003 – 2004 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. [Časť 2. 2004.] – Martin : Slovenská národná knižnica, 2004. – S. 173 – 178. Bibliogr. odkazy. Nem., angl. resumé. – Aj separát.

Katalóg slovacikálnych tlačí Univerzitetnej knižnice v Bratislave do roku 1918.

In: *Aktuality : informácie z knižničnej a informačnej vedy a praxe*. – Č. 1 (2004), s. 74-80. Bibliogr. odkazy.

Knihovňa Univerzity Komenského – Knižnica Slovenskej Univerzity – Univerzitná knižnica v Bratislave v Klariseu. In: *Budovy Univerzitetnej knižnice v Bratislave v premenách času : zborník k 85. výročiu*. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 2004. – S. 70 – 79. Obr. Bibliogr. odkazy.

Knihy františkánov z Bardejova a Stropkova v Univerzitetnej knižnici v Bratislave.

In: *Kniha 2003 – 2004 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry*. [Časť 1. 2003.] – Martin : Slovenská národná knižnica, 2004. – S. 155 – 162. Bibliogr. odkazy. Nem., angl. resumé. – Aj separát.

Sídlo miestodržiteľstva. In: *Budovy Univerzitetnej knižnice v Bratislave v premenách času : zborník k 85. výročiu*. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 2004. – S. 104.

Bibliogr. odkazy.

Uhorský snem. In: *Budovy Univerzitetnej knižnice v Bratislave v premenách času : zborník k 85. výročiu*. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 2004. – S. 96 – 103.

Bibliogr. odkazy.

Univerzitná knižnica v Bratislave v paláci Leopolda de Pauliho. In: *Budovy Univerzitetnej knižnice v Bratislave v premenách času : zborník k 85. výročiu.* – Bratislava : Univerzitná knižnica, 2004. – S. 138 – 141. Bibliogr. odkazy.

Univerzitná knižnica v Bratislave v paláci Uhorskej komory. In: *Budovy Univerzitetnej knižnice v Bratislave v premenách času : zborník k 85. výročiu.* – Bratislava : Univerzitná knižnica, 2004. – S. 111 – 126. Obr. Bibliogr. odkazy.

2005

Diela Martina Laučeka vo fondoch Univerzitetnej knižnice v Bratislave.
In: *Bibliografický zborník 2002 – 2003* <online>. – Martin : Slovenská národná knižnica, [2005]. – S. 72 – 76. Bibliogr. odkazy. – Dostupné na internete: <http://www.snk.sk/nbuu/Zborník_2002-2003.pdf>.

Hudobná knihovnička Emese Duka-Zólyomiová. In: *Bulletin Univerzitetnej knižnice v Bratislave.* – Č. 2 (2005), s. 70 – 82. Bibliografia.

Knihovnička publicistika Jozefa Bánskeho. In: *Bibliografický zborník 1998 – 1999* <online>. – Martin : Slovenská národná knižnica, [2005]. – S. 37 – 46. Bibliogr. odkazy. – Dostupné na internete: =http://www.snk.sk/nbuu/Zborník_1998-1999.pdf.

Knižnica Ludovíta Vladimíra Riznera v Univerzitetnej knižnici v Bratislave (II).
In: *Bibliografický zborník 1998 – 1999* <online>. – Martin : Slovenská národná knižnica, [2005]. – S. 47 – 52. Bibliogr. odkazy. – Dostupné na internete: <http://www.snk.sk/nbuu/Zborník_1998-1999.pdf>.

Martin Branislav Tamaškovič a jeho aktivity v oblasti knižnej kultúry.
In: *Kniha 2005 : zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry.* – Martin : Slovenská národná knižnica, 2005. – S. 191 – 201. Bibliogr. odkazy. Nem., angl. resumé. – Aj separát.

PhDr. Mária Kipsová jubiluje / Želmíra Gešková, In: *Bibliografický zborník 2000 – 2001* <online>. – Martin : Slovenská národná knižnica, [2005]. – S. 70 – 74. Bibliogr. odkazy. – Dostupné na internete: <http://www.snk.sk/nbuu/Zborník_2000-2001.pdf>.

Univerzitná knižnica v Bratislave 1986 – 1999 : bibliografia. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 2005. – 445 s. – ISBN 80-85170-86-8

Z dejín budov Univerzitetnej knižnice v Bratislave = History of buildings of the University Library in Bratislava. In: *Univerzitná knižnica v Bratislave : multifunkčné kultúrne centrum = The University Library in Bratislava : the multifunctional cultural centre.* – Bratislava : Univerzitná knižnica, 2005. – S. 42 – 45. Bibliogr. odkazy. Paralel. slov. a angl. text.

Preklady

Sociologický výskum : metodológia, program, metódy / V. A. Jadov. Z rus. orig. prel. – Bratislava : Pravda, 1977. – 288 s.

Základy všeobecnej teórie systémov : logicko-metodologická analýza / V. N. Sadovskij. Z rus. orig. prel. – Bratislava : Pravda, 1979. – 276 s.

Dialógy = Dialogues : spoločnosť, človek, Zem a vesmír / Z rus. orig. prel. – Bratislava : Pravda, 1981. – 352 s.

Medzinárodné desatinné triedenie : medzinárodné stredné vydanie (FID 590). I. časť. Systematické tabuľky. – Martin : Matica slovenská, 1981. – 525 s. – Preklad tried 0 (s. 76-84), 1 (s. 85-91), 2 (s. 92-96), 7 (s. 486-504), 9 (s. 512-515) a apretácia triedy 7 (okrem 796/799).

Systém prípravy vedecko-pedagogických kádrov v oblasti knihovníckeho vzdelania a zvyšovania kvalifikácie / L. P. Bogdanov. Z ruš. prel. In: *Knižnice a vedecké informácie.* – Roč. 16, č. 6 (1984), s. 276 – 278.

Informačno-technické disciplíny v systéme všeobecnej a špeciálnej prípravy poslucháčov knihovníckych fakúlt inštitútov kultúry a univerzít v Sovietskom zväze / K. V. Tarakanov. Z ruš. prel. In: *Knižnice a vedecké informácie.* – Roč. 17, č. 1 (1985), s. 42 – 44.

Knižnično-informačné potreby vedcov / A. G. Zacharov. Z ruš. prel. In: *Knižnice a vedecké informácie.* – Roč. 17, č. 5 (1985), s. 209 – 214.

Medzinárodný rubrikátor kultúry a umenia : slovenský preklad sofijskej verzie / [Z rus. prel.] – Bratislava : Ústav pre informácie a riadenie kultúry, 1985. – 175 s.

Ekologické problémy : sociálno-politický a ideologický aspekt / I. D. Laptev. Z rus. orig. prel. – Bratislava : Pravda, 1986. – 280 s.

Marxisticko-leninská filozofia v súčasnom svete. I – II. / Z rus. orig. prel. kol. autorov. – Bratislava : Pravda, 1986 – 1987.

Redaktorská a editorská činnosť

Periodiká

Informačný leták 44. kongresu IFLA / [Výkonná red. ...]. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1978. – 8 čísel.

Informačný bulletin 44. kongresu IFLA / [Výkonná red. ...]. – [Štrbské Pleso : Organizačný výbor kongresu], 1978. – 6 čísel v mutáciách angl., franc., rus.

Bulletin Univerzitetnej knižnice v Bratislave. Roč. 1.1990 – 5-6.1994-1995 / Výkonná red. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1990 – 1996.

Slovenská asociácia knižníc : bulletin. Roč. 1.1993. Č. 1 / Výkonná red. ... – Bratislava : Slovenská asociácia knižníc, 1993.

Neperiodické publikácie

Knižnice v Československej socialistickej republike / Zost. a jazykovo upravila edičná komisia Výboru pre prípravu 44. kongresu IFLA. – Martin : Matica slovenská, 1978. – 46 s. – Aj angl., franc., nem. a rus. jazyková verzia. – (K. Fircáková – členka komisie.)

Univerzitná knižnica v Bratislave 1969 – 1979 : zborník z príležitosti 60. výročia / Zost. a redig. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1980. – 431 s.

44. kongres IFLA v ČSSR : zborník materiálov / Zost., jazykovo uprav. a úvodnú štúdiu nap. ... – Martin : Matica slovenská, 1982. – 233 s.

Univerzitná knižnica v Bratislave 1980 – 1985 : zborník príspevkov / Zost. Vincent Kútik, – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1986. – 276 s.

*60 rokov činnosti IFLA : zborník príspevkov zo seminára 30. 9. – 1. 10. 1987 v Trnave / Zost. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1988. – 186 s.
Rus., nem., angl. resumé.*

Knižná kultúra na južnom Slovensku v minulosti a v súčasnosti : zborník z 5. aktívou pracovníkov z oblasti historických knižničných fondov 4. – 5. októbra 1988 v Komárne / Zost. a red. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1989. – 193 s.

Jozef Bányky (1919 – 1956) : výberová personálna bibliografia / Zost. Karol Petrovský. Zredig. In: *Osobnosť a dielo Jozefa Bánykeho : zborník.* – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1997. – S. 39 – 93.

Personálna bibliografia Viliama Turčányho / Etela Viskupová. Odborná red. – Bratislava : Univerzitná knižnica, 1997. – 411 s.

Hudobný život na Slovensku v rokoch 1846 – 1918 : správy, citáty, referáty, nekrológy / Zost. Juraj Potúček. Odborná red. – Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV; Univerzitná knižnica, 2000. – 111 s.

Peter Tvrдый : zborník zo seminára k 150. výročiu narodenia / Zost. Slavomír Ondrejovič, ..., Dušan Lechner. – Bratislava : Univerzitná knižnica; Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, 2001. – 155 s.

Peter Tvrдый v dokumentoch Univerzitetnej knižnice v Bratislave : výber archívnych materiálov / Edične priprav. In: *Peter Tvrдый : zborník zo seminára k 150. výročiu narodenia.* – Bratislava : Univerzitná knižnica; Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra, 2001. – S. 52 – 155.

Hudobná folkloristika na Slovensku v rokoch 1858 – 1918 : výber príspevkov, správ a posudkov / Juraj Potúček. Redakčná spolupráca Mária Dubecká, ... , Dušan Lechner. – Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV; Univerzitná knižnica, 2002. – 97 s.

Zoznam autorov

Ing. Alojz ANDROVIČ, PhD.
Univerzitná knižnica v Bratislave

Mgr. Kamila FIRČÁKOVÁ
Univerzitná knižnica v Bratislave

Ing. Emília HANUSOVÁ
Univerzitná knižnica v Bratislave

Mgr. Ľubica KRIŠKOVÁ
Univerzitná knižnica v Bratislave

Mgr. Michaela KUJOVIČOVÁ
Univerzitná knižnica v Bratislave

Mgr. Marek MEŠKO
*Katedra všeobecných dejín,
Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave*

PhDr. Klára MÉSZÁROSOVÁ
Univerzitná knižnica v Bratislave

Mgr. Vlasta OKOLIČÁNYOVÁ
Univerzitná knižnica v Bratislave

Mgr. Miriam PORIEZOVÁ
Univerzitná knižnica v Bratislave

Mgr. Zlatica PYTLOVÁ
Univerzitná knižnica v Bratislave

Dr. Jozef M. RYDLO
Univerzitná knižnica v Bratislave

Mgr. Peter SABOV
Slovenská národná knižnica v Martine

PhDr. Lýdia SEDLÁČKOVÁ
Univerzitná knižnica v Bratislave

Mgr. Bronislava SVOBODOVÁ
Univerzitná knižnica v Bratislave

Mgr. Angela ŠKOVIEROVÁ, PhD.
Slavistický ústav Jána Stanislava SAV v Bratislave

PhDr. Tibor TRGIŇA
Univerzitná knižnica v Bratislave

Mgr. Igor ZMETÁK, PhD.
Slovenská národná knižnica v Martine

STUDIA
BIBLIOGRAPHICA
POSONIENSIA

I

Vydala Univerzitná knižnica v Bratislave

Prvé vydanie. Počet strán 224.

Jazyková redaktorka: Mgr. Anna Krajcerová

Sadzba: Roman Piffl – Agentúra CERES

Tlač: EXPRESPRINT, s.r.o.

ISBN 80-85170-97-3

ISSN 1337-0723